

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

re. kimbilir neler yaparlar
münistlik... *
Bütün bunlar iç ve
findan emilmekte olan g
ayak oyunları...
Eşitlik de, demok?rası
nız sömürücülerden yana
kafanın kırılması (!) vaciptir
Bir iddianın doğru v
araştırmaya hiç yanaşmı
→ O iddia işlerine geliy
ona bakıyorlar. | Gelmiyor
lik deyip kenara itiyorlar

DERLEYENLER:

YASEMİN İNCEOĞLU - SAVAŞ ÇOBAN

Haber Okumaları

İletişim Yayınları 2410 • Başvuru Dizisi 105

ISBN-13: 978-975-05-2121-8

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Aybars Yanık

DİZİ KAPAK TASARIMI Suat Aysu

KAPAK Deniz Karagül

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
YASEMİN İNCEOĞLU
SAVAŞ ÇOBAN

Haber Okumaları

“Gazetecilik Suç Değildir.”

ÖNSÖZ: N'ABER? • UMUR TALU	9
GİRİŞ • YASEMİN İNCEOĞLU - SAVAŞ ÇOBAN	13
"ŞİMDİ HABERLER" • YASEMİN İNCEOĞLU - SAVAŞ ÇOBAN	17
HABERDE TARAFSIZLIK ALGISI • BÜLENT ÇAPLI	65
DIPTEN GELEN DALGA: MEDYANIN "ÖTEKİ" MAĞDURLARI	
BELMA AKÇURA	79
TAHİR ELÇİ CİNAYETİ: MEDYADA TAŞLAR NASIL DÖŞENDİ?	
BURCU KARAKAŞ	89
HABER NÖBETİ: UÇURUMA ATILAN TAŞ	
TUĞBA TEKEREK	107
HENDEKLERİ VE BARİKATLARI ANLAMA REHBERİ	
CELAL BAŞLANGIÇ	131
HABER METİNLERİNDE BİYOKİTİDARIN KURULUMU:	
KADIN BEDENİ VE KIZLI-ERKEKLİ ÖĞRENCİ EVİ TARTIŞMALARI	
ESRA ARSAN - SÜHEYLA TOLUNAY IŞLEK	153
TROL, TEHDİT, TACİZ: YENİ MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEM	
MEHVEŞ EVİN	191

DILIN ERİLLİĞİ VE KIBRISLITÜRK BASINININ SÖYLEMİ ÜZERİNE NOTLAR... • SEVDA ALANKUŞ.....	201
HABERCİLİKTE ÇOCUK ODAKLI ETİK VE ÖZDENETİM MENEKŞE TOKYAY.....	237
HAK TEMELLİ BAKIŞ AÇISININ YOKLUĞU VE AYRIMCI SÖYLEMLER AÇISINDAN GAZETE HABERLERİNDE MÜLTECİ KADINLAR ÜLKÜ DOĞANAY HATİCE ÇOBAN KENEŞ.....	253
ÇATIŞMA BÖLGESİNDE HABER DİLİ: BBC GAZETECİLERİ ANLATIYOR • SELİN GİRİT.....	295
LIBÉRATION: BİR GAZETENİN DİLİ, ÜSLUBU, TARZI NASIL OLUŞTU? • RAGİP DURAN.....	333
HABERLER KAMU MALI MIDIR? GELENEKSEL VE DİJİTAL GAZETECİLİĞİN İÇERİK KAVGASI • FARUK BİLDİRİCİ.....	343
DEVİRİM ŞART! • ERDAL GÜVEN.....	363
YANKI FANUSLARI HABER ALMA ALIŞKANLIKLARIMIZI NASIL DEĞİŞTİRİYOR? • MEHMET ATAKAN FOÇA.....	369
YAZARLAR.....	377

ÖNSÖZ

N'ABER?

UMUR TALU

Haber Okumaları'nın okuması, belki benim gibi size de acı verecek.

Belki size öyle olmaz. Benimkini şuna bağlayın o zaman: “Haber Yazmaları”nın (istisnalar, alternatif ve kimi sosyal medya mücadeleleri dışında) felaketine gazetecilik içinden ağıt okuyan birinin acısı.

Çünkü “Haber”in kendisi kayıp ve kayıp olmadığı zaman da, “Canına Okumalar” devreye giriyor:

Eski tabirle “Müessese”den yeni tabir ve tabiatıyla “Müesses Nizam”a kadar.

* * *

Ezeli problem elbette “Haber”in ne anlattığı, nasıl anlattığı, nereden anlattığı, kime ve kimin adına anlattığıydı. Haberin “objektif yapısı”na dair bir palavra olan 5N1K denen şeyi hiç sevmeyen biri olarak buna da “haberlin sübjektif hassası”na zoraki selamla 3N2K diyeyim.

Oradan yola çıkarak “Haber”in ne anlatmadığına, “Haberler”in neleri anlatmadığına dair de meselelerimiz olurdu.

Şimdiki problem hem daha kolay, hem daha zor:

Anlatılanlar içinde “Haber”in olup olmadığı...

“Haber” denen şeyin hakikaten var olup olmadığı...

“N’aber?” diye sorulsa bile dili tutulan, eli ayağı oynayan bir medya ile gazetecilik-gazeteci dejenerasyonunun –ortaya çıkışı desem yanlış– ortada çöküşü!

O zaman, elimizdeki haberlerin tahlilinden ziyade, “elimizde olmayan haberler”in keşfi şu an için başlı başına mesele.

“Verilmeyen haber”in ne dili olur, ne kulağı, ne üslubu, ne unsurları, ne n’si, ne k’sı. “Verilmeyen haber”in “vermeyen/verdirmeyen”, gizleyen/gizleten aktörleri olur.

“Haber karakteri” yerine “baskı mensubu ve basın mensubu karakteri” analizi yapmak mı gerekiyor o zaman?

Şöyle de diyebiliriz:

Haber yoksa karakter de yok!

Habersiz bir medya karaktersiz bir medya mıdır?

* * *

Altı yıl kadar önceydi.

O vakit iktidarın en önemli sözcülerinden bir zat, bir toplumsal olay, polis müdahalesi, gaz, vesaire ardından, bugünküne göre çok daha kibar üslupla olsa da, âdeta büyük müjdeyi vermiş zaten:

“Hepimizin arzusu, temennisi, keşke bu görüntüler olmasa, siz bu soruları sormasanız, biz cevap vermesek.”

Elbette sonradan bundan çok daha kaba, sert, haşin ifadeler oldu da, bu kadar güzeli oldu mu, bilmiyorum.

Nitekim o sözlerin edildiği 2010 sonlarından sonrası, “temenni ve arzu”nun gerçekleştirilmesine yönelik operasyon, manipülasyon, deformasyon, dejenerasyon, dezenformasyonlarla dolup taşıtı.

“Hangi hepimizin?” sorusunun cevabı, “Ben, hepimizin,” diye verildikten sonra da, “görüntüler olmasa, sorular sormasanız, cevap vermesek” şeklindeki nazik ve hassas temenni, “görüntüler olmayacak, sorular sorulmayacak, cevaplar verilmeyecek” tadındaki yeni medya düzenine evrildi, devrildi, sivrildi işte!

* * *

Şundan hep kaçınıyorum:

Eskiden ne güzeldi... Sonra uf oldu!

“Haber” o kadim yalandaki gibi “objektif” olamaz hiçbir zaman. Hele hele “Eski Türkiye’nin tabuları, yasakları, kırmızı-çizgileri, milli-militer şeyleri”yle de.

Lakin gazetecilik, en kötü tabiriyle bile “kanun dairesinde soru sorma, haber çıkarma, haber atlatma, haber verme ve haberle mutlu olma” mesleği idi.

Övmüyorum, övünmüyorum, sadece hatırlıyorum ve hatıraya hakkını teslim ediyorum.

Oysa şu güzelim “iletişim çağı”nda (yine söylüyorum, istisnalar ve kimi sosyal medya çabası dışında) “verdiği haberle mutlu olan” gazeteci sayısı, “vermediği, verdirmediği haberle tatmin olan” gazeteci sayısından azdır muhtemelen.

Bakın kelimeleri seçtim: Verdiği haberle mutlu olan ile vermediği/verdirmediği haberle tatmin olan.

Verilmeyen haberlerle mutsuz olan çok sayıda gazeteci zaten var da...

Öteki şahısların bile, ne güzel haber sansürledim diye hakıyla mutlu olabileceğini tahmin edemiyorum; yanılıyorum-
dur belki ama, onlara değilse de, habere ve mutluluğa saygımdan ötürü öyle!

* * *

Kitabın daha başında çok dağıtmış olmayayım konuyu.

Çünkü benimki o ağıtın bir dizesi...

Bundan sonraki yazılar ise, bilgi-belge-tahlil-ufuk.

Ben de onları okuyarak yeni bakış açıları edindim...

Ve habere, hakikate, hakkaniyete emek, değer ve katmadeger katan herkese saygımla, dönüp yine o gündelik, sıradan, çok basit, kısacık soruyu orta yere bırakıp gittim:

N’aber Haber?

GİRİŞ

YASEMİN INCEOĞLU - SAVAŞ ÇOBAN

Haberle ilgili birçok tanım ve açıklama vardır. Haber genel anlamıyla zamana uygun bir şeyin, bir olayın raporudur, acele bir şekilde kaleme alınmış bir edebiyattır ve yarının tarihidir. Haber bir bilgi aktarma operasyonudur. Haber insanların kendi yaşamlarını ve toplumdaki konumlanışlarını belirlemeleri, düzenlemeleri ve yönlendirebilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgidir. Haber hayatımızda önemli bir etkiye sahiptir.

Kitle iletişim araçlarıyla haber görüntüsü altında bilgisizleştirici hikâyeler sunulur. Bunun için, siyasal konulara ilişkin bilgiler kitle iletişim araçlarında her geçen gün azalmaktadır. “Dünyada yaşanan olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır” (van Dijk, 1999: 371). Haber ve bilgi sunulurken, beraberinde egemen kültür ve ideoloji de sunulmakta, bireyler egemen kültür ve ideoloji çerçevesinde önemli kabul edilen bilgileri ve haberleri öğrenmektedirler. “Haberlerde kurulan karşıtlıklar, aslında temel bir karşıtlığa, ideolojilerin karşıtlığına dayanmaktadır” (Dursun, 2001: 232). Bu, yöneten ve yönetilenler, yani ezen ezilen ilişkisinin özünde yatan çatışmanın sonucudur. Ancak haber denilen şey bu ilişkiyi ezen adına ve ezilenleri ikna et-

mek için kullanır. Haberleştirme süreci burada önemli bir yer tutar, çünkü haberciler bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde sisteme hizmet ederler. “Henüz işlenmemiş haber malzemeleri, sonunda basılmaya uygun, damıtılmış kısım elde edilinceye dek art arda filtrelerden geçmek zorundadır. Bu filtreler söylemin ve yorumun ilkelerini belirler, neyin öncelikle haber olabileceğini tanımlar ve propaganda kampanyalarına dönüşen sürecin temelini ve işleyişini açıklar” (Chomsky vd., 2004: 36). Bu kadar çok aşamadan geçerek topluma sunulan haberin söylemi ve yapılan yorumlar egemenlerin istediği şekle girmiş haldedir ve onların ideolojisini fark ettirmeden beyinlere şırınga eder.

Haber, bilgi ve enformasyon azalması iktidarı oligarşik bir şekilde ayakta tutan mekanizmalar haline getirmeyi amaçlar. İktidarın bilgiyi tekelleştirmek istemesinin altında yatan neden de bundan kaynaklanmaktadır. Böylece, en ekonomik ve siyasal konulardaki salt gerçek haber ve bilgi, iktidarın elinde toplanmakta ve maniplasyon amacıyla kullanılabilir. Bu sayede toplumsal alan istenildiği şekilde denetlenmekte ve yönlendirilmektedir. Bu anlamda haberlerin giderek eğlence ve reklamla doldurulması yapılmak istenilen şeyin dışavurumundan başka bir şey değildir.

Haberde kullanılan söylem, kitleleri inandırma ve etkileme açısından önemli alandır. “Haber, iktidar seçkinlerinin görüşlerini yansıtmasının yanı sıra, aynı zamanda bir söylem olarak, haber kaynakları, anlatıcı ve hedef kitle arasında kurulan bir diyalogdur” (Tokgöz, 2000: 162). Söylem ve ideoloji ilişkisi haber açısından çok önemlidir. Haberın egemen ideolojinin görüşlerini aktarıırken kullandığı söylem çok önemlidir.

Haber, gazetelerde, dergilerde, televizyonlarda, radyolarda, internette yayımlanan bilgilerdir. Siyasi anlamda statükonun devamıdır. Egemenlerin kabul edilmesini istediği “gerçeğin” toplumsal kurgusudur, özetidir. “Haber”, toplumsal anlamda ilginç ya da önemli olayların basit, sade bir dille ve bazen görüntü ve fotoğraflarla sunulmasıdır. Yayın müdürlerinin “haber” dediği şeydir. Ancak unutmamak gerekir ki medya açısından haber çok önemlidir. Çünkü haber ve haberın söylemi top-

lumsal düşünceleri yönlendirme ve belirlemede çok önemli bir yere sahiptir. Fakat artık sosyal medya, yukarıda bahsettiğimiz haberin yüzünü ve geleneksel anlamdaki rolünü dönüşüme uğratmaya başlamıştır. Toplumun çoğunluğu hâlâ haberleri televizyon ve gazetelerin internet adresleri üzerinden takip etse ve genel anlamda çok fazla bir düşünce değişikliği olmasa da geleceği şimdiden tahmin etmek imkânsızdır. “Gezi İsyanı” bu anlamda bize iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ana akım medyanın haber kanalları Gezi İsyanı’nı ekrana taşımak yerine çeşitli belgeseller yayınlama yoluna gitti. Bu anlamda isyanın haber akışı sosyal medya üzerinden gerçekleşti. Haber kanallarının isyanı görmezden gelerek penguen ve Hitler belgeseli yayınlamaları ise sosyal medyada alay konusu oldu. Penguen ise ana akım medyanın haberciliğini tiye almak için bir sembole dönüştü.

Sosyal medyanın ve yeni gazetecilik modellerinin giderek önem kazandığı ve tartışıldığı günümüzde haber ve haberciliğin dönüşümü önemlidir. Bilgi teknolojisindeki hızlı gelişim, bazı düşünürlere göre insanların endüstriyel toplumdan bilgi toplumuna geçişini hızlandırmıştır. Sosyal medya, *network* televizyonculuğu ve internet haber portalları gibi yeni medya elemanları iletişim alanında artık önemli bir yere sahiptir. Yeni medya çağı internet ve akıllı telefonlar ile insanların daha fazla bilgiye eskisinden çok daha hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlamışlardır. Yeni medya bu anlamda geleneksel medyada kırılmalara ve dönüşümlere de neden olmuştur. Yeni medya her anlamda yeni olanaklar ve yeni kariyer alanları yaratmıştır. Sosyal medya ise haber anlamında artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını ortaya sermiştir. Özellikle önce “Arap Baharı”, daha sonrasında Avrupa’da yaşanan isyanlar ve buralarda sosyal medyanın hem eylemlerin örgütlenmesinde hem de haber olarak sunulmasında önemli bir yeri ve etkisi olduğu bir gerçektir. Artık haber eskisi gibi haber ajanslarının, televizyon, radyo ve yazılı basının tekelinde değildir, haber elinde akıllı telefonu olan herkesin paylaşabileceği anonim bir yapıya kavuşmuştur. Ancak burada en önemli sorun haberin kaynaklarının doğrulanmasıdır. Çünkü sosyal medya her anlamda yalan, çarpıtıl-

miş haber ya da algı yönlendirmesi yapmak açısından istismara açık bir alandır. Bu anlamda geleneksel medyanın aksine bu yeni ortamda haberlerin gerçekliğini doğrulamak için çaba harcamak gerekmektedir.

Haber Okumaları başlığı altında haber konusunu farklı açılardan ele aldığımız bu çalışmaya gönülden destek veren tüm yazar, gazeteci ve akademisyenlere; ayrıca Tanıl Bora nezdinde İletişim Yayınları'nın tüm çalışanlarına da şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKÇA

- Chomsky, Noam vd. (2004). *Medyanın Kamuoyu İmalatı: Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat*, Chiviyazıları, İstanbul.
- Dursun, Çiler. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji, İmge*, Ankara.
- Tokgöz, Oya. (2000). *Temel Gazetecilik, İmge*, Ankara.
- van Dijk, Teun A. (1999). "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", *Medya İktidar İdeoloji*, der. Mehmet Küçük, Ark, Ankara.

“ŞİMDİ HABERLER”

YASEMIN İNCEOĞLU - SAVAŞ ÇOBAN

İdeolojik hegemonyanın sağlanması için ikna ve propaganda aracı olarak kullanılan medya Goebbels’in açtığı yoldan yoluna devam ederek toplumsal denetimin sağlanması adına yönetenlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.

Medya ayrıca “rıza üretim” sürecinin en önemli toplumsallaşma araçlarından birisidir. Kapitalist devlet ekonomiyi ve tüm baskı araçları ile birlikte kitle iletişim araçlarını da elinde tutmaktadır. Kapitalizm kendi varlığını yeniden üretmek için, kendisini olanaklı en iyi ve olanaklı tek sistem olarak sunma mesajının sürekliliğini korumak için medyadan yararlanmak zorundadır (Fuchs, 2015: 123). Bu anlamda günümüzde tüm iktidarlar kendi varlığını sürdürmek ve çoğunluğu baskı altında tutarken onun bundan rahatsız olmamasını sağlamak için çeşitli yaklaşımlar geliştirmekte ve bunun için “devletin ideolojik aygıtları”nı kullanmaktadırlar. Aileler statükonun sürdürülmesi için vazgeçilmez araçlardır, ancak tek başına yeterli değildir. Bu anlamda insanı çevreleyen tüm alanlarda eğitim, kültür ve iletişim alanlarında girdi ve çıktılar tamamıyla denetlenmekte, düzeni tehdit eden unsurlar ayıklanmaktadır.

Medyayı ve onunla ilgili tüm alanları incelemek, araştırmak ve yorumlamak büyük önem arz etmektedir. “Modern Sokra-

tes, 'kendini bilmen için iletişimi bil' diyebilirdi ve kitlesel sembolik üretim koşulları altında, incelenmemiş ve araştırılmamış kültürel bir çevrenin insan yaşamına uygun olmadığını eklerdi" (Gerbner, 2014: 279). Bu bağlamda üzerine araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmekte olan ve gelişen teknolojiyle birlikte kendine yeni kanallar açan, bazen dönüşen medya en önem verilen konulardan birisidir. "Medya çalışmalarında ideolojinin yeniden keşfiyle iktidar kavramı yeniden kendisini gösterdi ve gerçekliğin inşasına daha eleştirel bir şekilde bakılmaya başlandı" (Stevenson, 2008: 69). Günümüzde medya ve ideolojinin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği gerçeği kabul edilmiştir. Bilgi, güç, ideoloji, iktidar ve medya her gün karşımıza çıkan kavramlar olmuşlardır.

Medya bir bilgi alışveriş aracı olarak görülmekte ve "bilgi-güç" ilişkisi önemli bir etken haline gelmektedir. Ancak kapitalist ülkelerde medya, kapitalistlerin hizmetindedir ve bilgi, gerçekleri değil gerçek olarak görülmesi gerekenleri değerlendirmek için kullanılan bir kavram haline dönüşmüş haldedir. Bu anlamda "bilgi" gerçekliği değil, görünmesi gereken "gerçekliği", yani yalanları doğru haline getiren bilgi haline gelmekte ve bu bilgi medya kanallarıyla topluma dağıtılmaktadır. Bu çeşit bir bilgi toplumu yönlendirme amaçlı olarak kullanılmakta, sorunlar gizlenmekte ya da sorun olmayan şeyler sorun olarak gösterilmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri bu anlamda hem ekonomik anlamda hem ideolojik anlamda egemen olduğu tüm alanlarda sömürüyü temel almaktadır. Sermaye sahipleri medya aracılığıyla ideolojilerini her gün tekrar tekrar farklı şekillerde sunmaktadır.

Haber, bir bilgi üretme, işleme ve iletme işidir. Bu bilgi bize isteğimiz dahilinde ya da haricinde iletilmektedir. Haber, insanları hem ideolojik hem de yaşamsal anlamda bilgilendiren bir süreçtir. Ne şekilde bize iletilirse iletilsin, haber hayatımızda önemli bir etkiye sahiptir. Haber, medya aracılığıyla insanlara ulaştırılan ideolojik bir bilgidir. Medya organlarının iktidarı elinde bulunduran bir seçkinler grubunun çıkarlarına hizmet ettiği yalanlanamayacak ve inkâr edilemeyecek bir gerçek-

liktir. Medyaların esas amacı kitleleri denetim altında tutmak için bilgiyi kullanmak ve bu bilginin içindeki ideoloji aracılığıyla insanların düşünsel yapısını şekillendirmektir. Haber tüm bu anlamlarıyla dikkate alınmalıdır. Haber medyasının üretimi ve iletişim teknolojileri tek bir alan değildir; dolayısıyla ortaya çıkan alternatifler açısından da kuramsallaştırılması ve çözümlenmesi gerekir (Ekman, 2014: 115).

Bu çalışmada, medya çalışmaları özelinde, haber konusu ve onun iktidar ve ideoloji bağlamında nasıl kullanıldığı eleştirel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Çalışmamızın çerçevesi, medyanın temel konusunu oluşturan haberin ideoloji ve iktidar ikilisinden ayrı düşünölemeyeceği bakış açısı temel alınmak suretiyle çizilmiştir.

Haber

Haber konusu geçmişten günümüze büyük öneme sahip olmuştur. Haberin ne olduğu ile ilgili birçok tanım ve açıklama mevcuttur. Haber, kısaca ifade etmek gerekirse, zamana uygun bir şeyin, bir olayın raporudur; acele bir şekilde kaleme alınmış bir edebiyattır; yarının tarihidir; bir bilgi aktarma operasyonudur. “Haberin, basın sahipleri ve editörler ya da gazeteciler ile haber kaynakları arasında var olan ilişkiler tarafından yapılandırılması ile televizyonun, ev yaşantısını düzenlemesi ve ailedeki iktidar ilişkilerini etkilemesi gibi birçok alan ortaya çıkmaktadır” (Golding ve Murdock, 1997: 67). Haber, insanların kendi yaşamlarını ve toplumdaki konumlanışlarını belirlemeleri, düzenlemeleri ve yönlendirebilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgidir. Bu anlamda haber dediğimiz bilgi düşünce ve davranışlarımız üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Haber nedir? sorusunun anlaşılabilmesi için Postman ve Powers (1996: 24), izleyicinin haberleri sağlayanların politik inançları ve ekonomik durumları hakkında bir şeyler bilmesi gerektiğini savunurlar. Bu, izleyicinin de habercilerin de belli bir eğitim ve bilgi seviyesinde olmalarını gerektirmektedir. “İzleyici, bu şekilde, televizyon haberlerinden sorumlu olanlar

tarafından belirli olayların neden önemli kabul edildiğini bilmek durumunda olur ve onların yargılarını kendininkilerle kıyaslayabilir” (Postman ve Powers, 1996: 24). Bununla birlikte “haber üretimi sürecinde bireysel etmenleri öne çıkaran *birey odaklı* görüşün hareket noktasını, haber üretimi sürecinin eşik bekçisi olarak nitelenen iletişimcilerin öznel tutumlarıyla yapılandırıldığı görüşü oluşturmaktadır” (Çebi, 2002: 111). Ancak gelineen süreçte kapitalist sistem içerisinde medya bir iletişim alanından çok pazarlama alanı olarak ele alınmakta ve *eşik bekçilerinin* yerini televizyon patronları ya da onları da yöneten başka önemli kişi ya da gruplar almaktadır. Olaya eleştirel anlamda bakarsak, Mora (2007) haber konusunda şunları ifade ediyor:

Neyin haber olarak seçileceğine ve nasıl yayımlanacağına karar veren medya, diğer kâr amaçlı kurumlardan farklı değildir. Onun da satacağı bir ürün vardır. Hiçbir gücün sonsuza kadar zor kullanarak devam edemeyeceğini ve yönetici sınıfın iktidarını ve gücünü sürdürmek için kamu rızasının ancak ikna yoluyla alınacağını savunan Hackett ve diğer araştırmacılar, medyanın bu rızayı üreten en önemli kurum olduğu üzerinde uzlaşmaktadırlar. Medya metin üretimi aşamasında haber toplama, haber seçimi, yazımı gibi boyutları kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilir. Haber olarak seçilmesindeki tek ölçüt nesnellik olmayan olaylar, dünyayı olduğu gibi yansıtmaya kaygısından uzak, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı oluşturmak amacıyla üretim sürecine alınmaktadır.

Haber ve kitle iletişim araçları, makro düzeyden mikro düzeye toplumsal alanda iktidarı temsil etmekte ve onun bilgisini yaymaktadır. İktidarın ideolojisi kitle iletişim araçları üzerinden haber yoluyla tüm toplumsal alana yayılmakta ve toplumsal hegemonya sağlanmaktadır. “İdeoloji, iletişim içinde ifade edilen fikirler sistemi, bilinç grupları ya da bireyler tarafından taşınan duygular, kanılar, tutumlar toplamının temelini oluşturmaktadır. Hegemonya, egemen ideoloji aktarımı, bilinç bi-

çimlendirmesi ve sosyal iktidar deneyimi aracılığı ile işleyen bir süreçtir” (Lull; 2001: 19). Diğer taraftan muhalif medya ise iktidarın çarpıtılmış bilgisini deşifre etmek için doğru bilgiyi yaymaya çalışmaktadır. Bu anlamda muhalif ve radikal medyanın “haber” konusundaki gelişimi sosyal ağlarla birlikte büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Sosyal ağlar artık saklanan ya da yanlış, taraflı verilen haberlerin ortaya çıkarılmasında önemli bir görev üstlenmektedir.

Türkiye’de de haberin yeri ve önemi konusuna bakıldığında, toplumun bilgiyi genel anlamda televizyon haberleri aracılığıyla aldığını ve görüşlerini buradaki söylemin şekillendirdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’de ana akım ve iktidar yanlısı medya son dönemde tek ses haline gelmiş ve iktidarın ideolojisini yayma görevini üstlenmiştir. Muhalif medya ise senelerdir kendi ilkelerinden ödün vermeden yolunda yürümeye devam etmektedir. Haberler bu bakış açıları üzerinden üretilmektedir. Mora’nın (2008: 14) yaptığı değerlendirmeler Türkiye gerçekliğini de yansıtmaktadır: “Haber, üretim aşamasında kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilmekte ve haberin seçiminde, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı yerleştirmek amacıyla üretim sürecine alınmaktadır.” Haber merkezlerinin başlarına seçilen kişilerin bu kadar önem arz etmesinin ve büyük paralarla kanallar ya da gazeteler arasında geçişler yapmalarının nedeni ortadadır. Medya seçkini ya da eşik bekçisi denilen bu kişiler ve ekipleri bulundukları kurumun çıkarları için, egemenlerin hizmetinde yayın yapma konusunda uzmandırlar. “Böylece medya, devlete ve özel sektör etkinliklerine hükmeden özel çıkarlara destek sağlama işlevini yerine getirmek için ‘eşik bekçiliği’ dediğimiz filtreleme sistemi ile propaganda yapmaktadır” (Mora, 2008: 14). Bu sistemin işleme şeklini anlamak için sadece ekonomik değil, toplumun kültürel boyutlarına, ideolojiye, hegemonyaya ve bunların kültürel etkilerine, yani kapitalist sosyal ilişkilere bakmak gerekmektedir (Mora, 2008: 14). Bu anlamda haber ve onun ideolojisini belirleyen iktidar ilişkileri ayrı bir önem taşımaktadır.

Gazeteden TV'ye haber ve iktidar

Haberin ticarileşmesi konusunda Peter Burke tarihsel arka planı şöyle ortaya koymuş:

Özellikle dergiler, örneğin *Journal Etranger* aboneliğe dayanmaktaydı. Daha 16. yüzyılda güncel olaylar hakkında çıkarılan risaleler olağan hale gelmişti, ama 1600'den sonra yayımlanmaya başlayan gazete ve dergiler, enformasyonun ticarileşmesini en iyi örnekleyen yazın türleriydi. Daha 17. yüzyıl sona ermeden, haberlere birer meta gözüyle bakılıyordu. (...) 18. yüzyılın sonunda şu sözleri yazan Venedikli bir muhbir (*intelligencer*) ya da “muhabir” de (yerel deyişle *reportista*) haberle ilgili olarak şunları paylaşıyordu: “Haber başka bütün mallar gibi ya para ödenerek ya da değiş tokuş yoluyla edinilen bir metadır.” Elyazısıyla çıkarılan ve basılması uygun olmayacak bütün haberleri içeren haber-mektupları, ticari nitelikte girişimlerdi. Bunlar, yazar ya da “muhabir”in geçimini sağlamasına elvermekteydi (Burke, 2001: 184).

Bu anlamda bilginin, yani burada haberin bir *mal/meta* hali-ne gelmesi ile birlikte kapital bu alanda da kendini gösterdi ve burjuvazi bilgi üretimi alanına hızlı bir giriş yaptı. Bilginin değeri zamanla artacak, bilgiyi elinde bulunduranların gücü de elinde tuttukları gerçeği kendini gösterecekti. Burke ilk gazetelerin nasıl kurulduğuna da değiniyor:

İlk olarak Almanya'da 1609'da kayıtlara geçen tek-yapraklı basılı haber bültenleri, 17. yüzyılın başlarında Hollanda Cumhuriyeti'nde gelişti ve 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın çoğu yerlerine yayıldı. İngilizce ve Fransızca ilk gazeteler 1620 yılında Amsterdam'da *The Corrant out of Italy, Germany etc.* ve *Courant d'Italie d'Allemagne, etc.* başlıklarıyla basılmıştı. Bu yeni yayın türü hemen başarı kazandı; her ikisine ait haberlerin Hollanda basınında ayrıntılarıyla yer aldığı, 1618'de Orta Avrupa'da çıkan Otuz Yıl Savaşları ve 1640'larda İngiltere'deki İç Savaş, bu başarıya yardımcı olmuştu (Burke, 2001: 185).

Burke geçmişi anlatırken bize haberciliğın ne kadar eski ve önemli bir iş olduğunu gösteriyor. Diğeri yandan Alain de Botton ise bize bugün “haber”in nasıl hayatımızın bir parçası haline geldiğini ve aslında onu işgal ettiğini ortaya koyuyor:

Modern toplumlar gelişebilmek için ne tür haberlere ihtiyaçları olduğunu yeni yeni anlamaya başlıyor. İnsanlık tarihinin büyük bölümünde haberlere ulaşmak öyle zor ve onları yaymak da o kadar pahalıydı ki, haberlerin i dünyamızda bıraktığı etkiler doğal olarak kontrol altına alınabiliyordu. şimdi ise dünyanın neresine gidersek gidelim haberlerden kaçmak neredeyse imkânsız. Haberler, sabahın erken saatlerinde rahatsız bir uykudan uyandığımızda bizi bekliyor; çocuklarımız yatar yatmaz ilgi ve zamanımızı gasp etmek için sırada bekliyorlar (Botton, 2015: 17).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte habercilik anlayışları da değişti ve gelişti. Televizyon haberciliği bu anlamda hem gazeteciliği hem de muhabirliği önemli ölçüde etkiledi. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte medya organları çeşitlendi, iletişim hızlandı ve habercilik anlayışında yenilikler ortaya ıktı.

İkinci Dünya Savaşını izleyen otuz yıl içinde (farklı ülkelerde farklı zamanlarda, farklı yoğunluklarda) televizyonun yayılması McLuhancı terminolojiyi kullanacak olursam eğer, yani bir iletişim galaksisi yarattı. Diğeri iletişim araçları ortadan kalktığından değil, bu iletişim araçları, kalbi vakum tüpleri, çekici yüzü televizyon ekranı olan bir sistemde yeniden yapılanıp örgütlendikleri için. Radyo merkeziliğini yitirdi, ancak farklı biçimleri ve temaları insanların gündelik hayatlarının ritmine uyularak yaygınlığını, esnekliğini artırdı. Hükümetin desteklediği sanatlar, geniş ekranlardaki özel efekt gösterileri istisna olmak üzere filmler, televizyon seyircilerine uygun düşecek bir dönüşümden geçtiler. Gazeteler ve dergiler içeriklerini derinleştirmekte, hedef kitlelerini seçmekte uzmanlaşırken, başat iletişim aracı olan TV’ye stratejik bilgi sağlamaya zen gösterdiler (Castells, 2013: 442-443).

Televizyon hâlâ habercilik anlamında önemini sürdürmektedir. Gazeteler, dergiler yıllardır yukarıda bahsedilen görevlerini sürdürmeye devam etmekte, haberlerin detaylarını ve önemli yazarlar ya da konunun uzmanları tarafından yorumlanmasını sayfalarına taşımaktadır.

Diğer taraftan televizyonların ve reklam sektörünün giderek önem kazanması sonucu ikili bir ilişki daha doğmuştur. Televizyonların izlenme oranları ve kazanılan para arasında doğru bir orantı vardır. Günümüzde özel televizyonlar karşısında hâlâ varlığını sürdürmeye çalışan ve kamu hizmeti yayıncılığı yaptığını öne süren devlet televizyonları da izlenme oranlarını artırmaya çalışmaktadır.

Geçen on yıl içinde hükümete bağlı televizyon ve radyolar da, küresel rekabetten sağ çıkabilmek için özel medya gruplarının çizgisine yaklaşmışlar, özel medya grupları kadar izlenme oranına bağlı hale gelmişlerdir. İzlenme oranı temel önemdedir, çünkü medya girişimlerinde ana gelir kaynağı reklamlardır. İzlenme oranının yüksek olması için çekicilik gerekir; haberler söz konusu olduğunda ise gereken şey güvenilirliktir. Güvenilir değilirse eğer, haberler değersizdir; parasal anlamda da, güçleri bakımından da (Castells, 2013a: 473-474).

Günümüzde haberlerin değeri gerçekliği ile ölçülmektedir. Buradaki gerçek, olayın gerçekten olup olmadığı ya da haberin kaynağının güvenilirliği olarak algılanmalıdır. Çünkü gerçekliğin ne olduğu derinlemesine düşünüldüğünde oldukça karmaşıktır. Haber, hegemonyayı elinde bulunduranların ya da hegemonyayı ele geçirmek isteyenlerin, kendi ideolojik görüşlerini toplumsal yaşam ve olaylar üzerinden topluma dayattıkları bir görsel ve işitsel iletişim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda iktidarın gösterdiği gerçek ile haberin içindeki bireyin ya da topluluğun gerçeği birbirinden çok farklıdır. İktidar, makro ve mikro düzeyde her şeyin içindedir.

Ne var ki, iktidar ortadan kaybolmaz. Enformasyonel bir toplumda, iktidar, kültürel kodlara yazılır. İnsanlar ve kurumlar,

kültürel kodlar yoluyla hayatı temsil eder ve siyasi kararlar da dahil, kararlar alır. Gerçektir çünkü nerede ve ne zaman yoğunlaşıp sağlamlaşırsa, bireylere ve kurumlara bir süre konsensüs olmaksızın kararlarını yürütme yetisi sağlar. Ama gayri maddidir, çünkü böyle bir kapasite hayat deneyimini belli bir davranışa yatkın hale getiren ve bu şekilde belli bir liderliği destekler gibi sunulabilecek kategoriler altında çerçeveleme becerisinden kaynaklanır (Castells, 2013b: 501).

Ana akım medya egemen sınıfın fikirlerini savunur. Bunun temelinde medyanın mülkiyet yapısı yatar. Büyük medya organlarına sahip olmak için büyük bir sermayeye sahip olmak gerekmektedir. Sermaye sahiplerinin denetimindeki medya organlarında egemen sınıfın fikirlerine aykırı şeyler söylenemez. Patronlar bunu kendisine bağlı çalışan gazetecilere, televizyonculara, yapımcılara emir vererek yapmaz. Onun yayın organlarında çalışanlar kendi sınırlarını ve nerede konuşup nerede susacaklarını bilirler.

Dünyada kitle iletişim araçları, ulusal ve uluslararası düzeyde egemen ideolojiyi aktarıp her gün yeniden üretmekte, yaşanmakta olan gerçekliği de farklı bir formda kurgulayıp topluma sunmaktadır. Bu araçların –internet ve bilgisayara rağmen hâlâ– en önemlisi olan televizyon da farklı program türleriyle, ama en çok haber bültenleri yoluyla farklı dünyalar, farklı gerçeklikler yaratmaktadır (Poyraz, 2002: 169). Türkiye bu anlamda, yakın dönemde, belli bir ideolojinin hegemonya kurma çalışmalarına ve yavaş yavaş hegemonya kurmayı başardığına tanık olmaktadır. Medya da hegemonya mücadelesinin yaşandığı alanlardan birisidir.

Halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturan medya, bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve toplumun kurumsal yapısı ile bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılarmaktadır. Devlet bürokrasisinin iktidar aygıtlarını elinde tuttuğu ülkelerde, medya üzerinden uygulanan sistemli propaganda, egemen seçkinlerin çıkarına hizmet etmektedir (Chomsky ve Herman, 2004: 35).

Haber konusu da hem yapı hem de söylem bağlamında eleştirel gözle bakılması gereken bir konudur.

Eleştirel yaklaşımda haber, üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfların çıkarları tarafından belirlenen ya da politik yapı içerisindeki ekonomik ilişkilerle oluşturulmuş bir ürün; belli sorunlar ve konular etrafında belli türden anlamların belli ilke ve kurallara uygun, sürekli ve düzgün biçimde inşa edildiği; çatışma, güç/iktidar için mücadele edildiği, toplum içindeki egemen güçlerin ve ideolojilerin bir yeniden üretim biçimi olarak toplumsal gerçekliğin yeniden kurulduğu bir metin ya da söylem; çarpışan söylemlerin yarıştığı bir alan olarak ele alınmaktadır. Haberin eleştirel çözümlemeleri, öncelikle haber metinlerinin ideolojik doğasına odaklanmaktadır (Çebi, 2002: 253).

Bu anlamda günümüzde devletin televizyonu ve iktidardaki ideolojiyi paylaşan şirketlerin medya birimlerine ait olan kitle iletişim araçları (TV, radyo, gazete, internet televizyonları, internet haber siteleri, vs.) devletin propaganda aygıtının önemli bir parçası olarak görev yapmaktadır. Haber, sadece toplumsal olayları topluma yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda toplum üzerinde iktidarın kurulmasını ve hegemonyanın inşa edilmesini sağlayan bir araçtır da.

Günlük pratikler, zamansal ve mekânsal sınırlamalara karşı haber üretimi, profesyonel ideolojinin sınırlarını çizdiği *gerçeklik* sorunsalı içinde kalmakta ve kapitalist ekonomi içinde kâr eden kuruluşlar olarak haber medyası, toplumda dördüncü güç olmak yerine var olan güç/iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlara bağımlı konumda kalmaktadır (İnal, 1996: 75).

Ya da iktidardaki güçler tarafından güçsüz kılınmakta, sesi kısılmaktadır. Buradan hareketle medya, ideoloji, hegemonya ilişkisini en net biçimde haberlerde görebiliriz. Günümüzde medya her anlamda yaşamın tüm alanlarına girmeyi başarmıştır.

Benliğimizi tümüyle medya teslim aldı. Kitle iletişim araçları kişisel hayatımız, siyasal, ekonomik, estetik, psikolojik, ahlâki ve etik hayat alanlarımızı öylesine yaygın biçimde etkilemektedir ki ilişmedikleri, dokunmadıkları, değiştirmedikleri hiçbir yanımız kalmadı. Yaradanımız medya şimdi. Kültürel ve toplumsal değişimin hiçbir yanını medyanın bugünkü ortamımızı nasıl ve ne yollarla oluşturduğunu ele almadan anlayamayız (McLuhan ve Fiore, 2005: 26).

Diğer taraftan eğlence ve bilgi kaynağımız da medya olmuştur.

Medyanın verdiği bilgiyle ve medyanın hepimizin üzerindeki total etkisiyle başa çıkabilmek için bir çare bulmanın zamanı geldi de geçiyor bile. Herkesin yapıp ettiğiyle bu kadar uğraştığı, hepimizin bir toplumsal değişimin amelesine dönüştüğü günümüz dünyasına nasıl gelip dayandık? Bunu kim programladı? Bu ne iştir?.. (McLuhan ve Fiore, 2005: 12).

Bu soruların yanıtlarını kısa bir şekilde açıklamak zordur. Medyanın bu hale gelmesinin nedenlerinin başında kapitalist sistemin ideolojik hegemonyasını sağlamak ve rızayı üretmek için medyayı kullanmaya başlaması gelse de, medyanın gelişen teknolojiyle beraber yaşamın her alanına girerek daha da güçlenmesi ve her anlamda önemini artırması böyle bir ortamın oluşmasına paralel ilerlemektedir.

Medya, ideoloji ve haber

Bekçi köpeği (watchdog) işlevi taşıyan medya, yasama-yürütme-yargının, yani üç kuvvetin kamu adına eleştirilmesi, hatta denetlenmesi amacıyla dördüncü kuvvet olarak ortaya çıkmıştır. Fakat özellikle 80'lerin neoliberal politikalarıyla birlikte medya patronlarının kişisel çıkarlarının ön plana çıktığı bir ortamda medya bu işlevini kaybetmeye başladı.

Tabii bundan medya patronlarının tek bir aktör olduğu sonucuna varmak yanlış olur. Devletin ideolojik aygıtı olarak

medya, egemen ideolojinin yeniden üretilmesi, meşrulaşması ve rızanın üretimi için çalışır.

Günümüz demokrasilerinde, artık yurttaşların hak ve taleplerini dikkate almayan, tüm siyasal, ekonomik ve kültürel taleplerin kamusal alanda temsil edilmesini sağlamayan bir medya sistemi kabul edilebilir değil.

Gazetecilerin kamuya karşı olan sosyal sorumlulukları, her türlü başka sorumluluktan, özellikle de işverenleri ve kamu yetkililerine karşı sorumluluklarından önce gelir. Bu bağlamda medyanın sivil toplum dinamiklerinin gelişimine ve toplumda yatay iletişimi gerçekleştirmeye yönelik olarak üstleneceği en önemli rol, *iktidarların resmî ideolojisine alet olmamak*tır (Inceoğlu, 2015).

Medya, iktidar mekanizmaları ile uzlaşi içinde olduğu, çıkar birliği sağlamayı amaçladığı, toplumsal gerilimi önlemeye çalıştığı durumlarda, bilinçli ya da bilinçsiz, doğrudan ya da dolaylı olarak iktidarın amaçlarına hizmet ediyor. “Devletin ideolojik aygıtları ise aile, eğitim ve din gibi alanlarda siyasal iktidarın onanmasını devam ettiren kurumlardır. Bu alanlar içerisinde bireyler adlandırılır, kimlik kazandırılır ve devletin egemenlik alanına hapsedilir” (Althusser, 1991: 27). Bu konuda iktidarın temel amaçlarından birisi, uygulanan politikaların yol açtığı mevcut duruma, ortama ve müsebbiplerine karşı toplumsal rıza gösterilmesini sağlamakla sınırlı kalıyor. Medya, iktidarların söylemi doğrultusunda gündemi yönlendirme, bunalım konularını yaygınlaştırma, toplumu siyasal konulardan uzaklaştırma; yani siyasetsizleştirerek kayıtsızlaştırma, konuyla ilgili bilgilerden yoksun bırakma, mevcut durumu normal kaçınılmaz şartlar olarak sunma, toplumsal umudu söndürme, iktidar ve politikalarının alternatifsizliğini vurgulama, muhtemel sivil itaatsizlik girişimlerini engelleme amacına uygun bir basın-yayın politikası benimseyebiliyor.

İktidar, kitle iletişim araçları üzerinden, kamusal tartışmaların çerçevesini ve gündemini belirleyerek bu konuları kamu gündemine taşıma veya ondan uzaklaştırma yeteneğine sahip-

tir. Yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek ve bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmî iddiaları yayarak örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesinde de etkilidir. Siyasal iktidar, kitle iletişim araçları üzerinden statükoya alternatif olabilecek her türlü yapılanmanın önünü keser ve onu ideolojik anlamda etkisizleştirmeye çalışır. Bu nedenle de kitle iletişim araçları siyasal kayıtsızlığın en önemli besleyicileri olarak karşımıza çıkar. Yani, kamusal senaryonun siyasetsizleştirme/kayıtsızlaştırma etkisiyle, Baudrillard'ın vurguladığı gibi, politik tutkular yerini siyasi tiksinnmeye bıraktı (Inceoğlu, 2009: 18). Böylece, birey giderek inisiyatifini kaybetti, siyasi ve ekonomik konulara ilişkin kamusal alanın arkasındaki gerçeklerden de uzak kalmaya başladı. Enformasyon üretilerek değil, yok edilerek sisteme rıza yaratılıp meşruiyet sağlanır.

İktidarlara günümüzde bilgi üzerinde egemenliğini sürdürmekte, ideolojisini yaymakta ve yeniden üretmektedir. Bilgi ayrıca hegemonik bir süreç olarak da ele alınmaktadır.

Hiçbir bilgi kendi içinde bir iktidar formu, bir iktidar fonksiyonu ve diğer iktidar formlarına bağlı bulunan bir iletişim, kayıt, insanları toplayıp kontrol etme ve kendi sistemini yayma düzeni olmaksızın şekillenemez, varlığını devam ettiremez. Hiçbir iktidar da bilginin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmaksızın uygulanamaz, gerçekleşemez (Foucault, 1980: 131).

Kitle iletişim araçları, haber görüntüsü altında bilgisizleştirici haberler sunmaktadır. Bunun için, kitle iletişim araçlarında siyasal konulara ilişkin bilgiler her geçen gün daha azalmakta, iktidar otoritesini zedelemeyecek bilgileri vermekte ise cömert davranılmaktadır. Diğer yandan, siyasal sistemin *bekçilik* rolü haberlere verildiğinden sivil itiraz, protesto girişimleri ve benzeri sivil itaatsizlik girişimleri iletişim araçlarının süzgecinden geçirilir ve olaya karışanlar kızgın kalabalıklar şeklinde gösterilerek toplum vicdanına havale edilir, yani önce haberin söylemiyle ötekileştirilir ve toplumsal anlamda marjinalleştirilir. İlk-

tidarın ekonomik uygulamalarına yapılan protestolar kitle iletişim araçlarında çoğunlukla haksız bir eylem olarak gösterilip hükümetin haklılığı vurgulanır (Inceoğlu, 2006). Bu anlamda kapitalizm her gün kendi haklılığını ideolojik anlamda haberler üzerinden ilan eder.

Louis Althusser tarafından devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak tanımlanan, Gramsci'nin ise hegemonyanın kurulması için sürekli rıza üretiminde en önemli araçlardan biri olarak değerlendirdiği medya, *egemen ideolojiyi* yeniden kurma görevini yerine getirir.

İdeoloji, tarihin çelişkilerle yüklü gidişatında, sınıflı bir toplum düşüncesinin *temelidir*. İdeolojik olgular asla basit kuruntular olmamışlardır, bunlar daha ziyade gerçekliklerin deforme olmuş bilincidir ve böylelikle, karşılığında, gerçekten deforme edici bir eylemi harekete geçiren gerçek etkenlerdir; özerkleşmiş iktisadi üretimin somut başarısının yol açtığı ideolojinin gösteri biçiminde *maddileşmesi*, toplumsal gerçeklik ile tüm gerçeği kendi modeline göre yeniden yontabilmiş olan bir ideolojiyi pratikte birbirine karıştırdığında bu durum daha da gerçeklik kazanır (Debord, 1996: 112).

Bu anlamıyla haber ideolojinin maddileşmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Egemen söylemler haberin söyleminde doğallaştırılarak sunulurken, statükoyu tehdit edebilecek açıklamalar dışlanır. Medyadaki söylem, iktidarların söylemini yeniden üretirken hangi kaynakların kullanılacağına, hangi aktörlerin kamuya sunulacağına, haber başlıklarının seçimine, ne söyleneceğine ve özellikle de nasıl söyleneceğine karar verilerek oluşturulur. "Hegemonya veya söylem o kadar yerleşik bir güç kazanmıştır ki artık normlar ahlâk kurumu tarafından değil, söylem tarafından inşa edilmekte ve teknokrasi tarafından sürekli yeniden üretilip meşrulaşmaktadır" (Sarup, 1997: 114). Kaynaklarla bağlantılar, haberin üslubu, nasıl sunulduğu, hangi alıntılar yapıldığı, egemen başlıkların neler olduğu, metinde ne gibi çağrışımların üretildiği, haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemin unsurları olarak işlev görür.

Haber, hegemonyayı elinde bulunduranların ya da hegemonyayı ele geçirmek isteyenlerin kendi ideolojik görüşlerini toplumsal yaşam ve olaylar üzerinden topluma dayattıkları, görsel ve işitsel iletişim alanıdır. Bu bağlamda, verili haber tanımlarından öteye geçerek yaşanan ya da kurgulanan olayların topluma verilış şekli ve dozu çok önemlidir. Tüm dünyada haber yapan ve yayan önemli merkezler egemenlerin denetimi altındadır. Ülkelerin iç iletişim alanları da devletin tam denetimi altındadır. Türkiye gibi hegemonik mücadelelerin yaşandığı ülkelerde medya ikiye ya da üçe bölünmüş haldedir ama nihayetle son sözü devlete aslında hâkim olan gizil güçler söylemektedir. Hegemonik çatışma yaşanan medya alanında ortak düşmanlara karşı yine birlikte karşı çıkılmakta ve sonuçta aslında birbirlerinden çok farklı olmadıkları gözler önüne serilmektedir.

Egemen sınıflar kapitalizmin ve onun ideolojisinin çıkarlarından başka bir şeyi düşünmemektedir. Son tahlilde:

Diyebiliriz ki haber, ya öncelikle ve en iyi biçimde bir tarih, ya edebiyat malzemesi, ya toplum koşullarının bir kaydı, ya halkın tutkularının bir ifadesi ya da gazetecilerin önyargılarıdır. Bütün bunların hepsi olabilir ama en kötü biçimiyle sadece bir *dolgu*, reklamlar gelene kadar izleyicinin ilgisini ayakta tutan bir *tuzaktır* (Postman ve Powers, 1996: 28).

Buradan hareketle, yine haberin bir *dolgu* malzemesi olduğunu, asıl amacın para kazanmak ve bu arada izleyenleri istenen biçimde şekillendirmek olduğunu görebiliriz. Ancak Türkiye gibi geri bıraktırlmış ülkelerde haber bir *dolgu* malzemesinden çok bir ideolojik şekillendirme aracıdır, insanlar verili *gerçekleri* haber yoluyla öğrenmektedir. “Lippmann, *Kamuyu* adlı kitabında haber ve gerçeğin aynı şey olmadığını ve birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre haber, bir olayla ilgili iken, gerçeğin haber işlevi ise, gizli saklı kalmış olayları ortaya çıkararak, birbirleriyle ilişkilendirerek, insanların bir değerlendirme yapmasını sağlamaktır” (Poyraz, 2002: 61). Ne yazık ki okulda sorgulamak yerine ezberlemek, ailede babanın dediklerinden çıkmamak ve orduda itaat etmek öğ-

retiren bireyler özne olamamakta, bir büyük öznenin küçük ve önemsiz parçaları olarak verilenle yetinmekte ve ondan kuşku duymamaktadır.

Alternatif medya sesini çok az duyurabilmekte ve genelde marjinal kesimlere ulaşabilmektedir. “Marksist paradigma, kapitalist toplumlarda gazetecilerin faaliyetleri için gerekli koşulların maddi üretim ilişkileri tarafından belirlendiğini ileri sürer. Gazeteciler, sadece haberlere değil aynı zamanda kendilerine karşı da yabancılaşmışlardır” (Çebi, 2002: 90). Bu bağlamda gazetecilerin kendi yaptıkları haberlerden yalıtılmaları, haberlerin veriliş şeklinin, görüntülerin seçiminin ve veriliş şeklinin, tümüyle haberin biçimlendirilmesi ve sunumunda söz sahibi olmamaları, onların iktidardaki sermaye sınıfı ile bütünleşmelerine ve ideolojik anlamda onlara eklemlenmelerine yol açar.

Bu bütünleşme süreci bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde olmaktadır. Büyük sermayedarlara ya da işadamlarına ait olan medya organlarında çalışan bu gazetecilerin kendi patronlarına, yani ekmeğini yedikleri egemen sınıfa *ihanet* etmeleri –yani toplumsal anlamda gerçekleri ve ezilenlerin haklarını savunan haberleri yapmaları– durumunda bulundukları konumda kalmaları mümkün değildir. Gazeteciler egemen sermaye sınıfına dahil olmasalar da, sermaye sınıfının bakış açılarını ve değer yargılarını benimsemek zorunda kalırlar ya da işlerinden olurlar. Marksist yaklaşıma göre gazeteciler, ücret karşılığında emeklerini satan ve yanlış bilinç üreten emekçiler olarak kabul edilir (Çebi, 2002: 91). Yanlış bilinç üreten ve kendi gerçeklerini insanlara *gerçek* diye sunan gazeteciler emek düşmanı sermaye taraftarı emekçilerdir. Tılıç bunu şöyle ifade etmektedir:

Gazeteciler medya ortamı içinde gerçekleşen her türlü olay ve etkinlik içinde meydana gelen değişim ve dalgalanmalarla özellikle medya sahiplerinin doğrudan hedefi haline gelmişlerdir. Bu durumdan kendi paylarına düşeni alan editörler, patronları adına her türlü isteklerini her zaman muhabirler üzerinde bir baskı aracına dönüştürmektedirler (Tılıç, 2001: 48).

Muhabirlerin ne düşündüğü ya da ne gibi haberler gönderdikleri çok önemli değildir, önemli olan editörlerin o haberleri ne hale soktuğudur. Diğer taraftan muhabirler editörlerin uyarılarını dikkate almak zorundadırlar, meslekî anlamda gelecekleri buna bağlıdır.

Özellikle bünyesinde farklı endüstriyel üretim ve hizmet sektörlerini bulunduran holdinglere ait basın kuruluşlarının editöryal bağımsızlıkları olmadığı gibi, bu kuruluşların genel çizgisini medya sahipleri belirlemektedir. Ayrıca medya sahipleri editöryanın çizgisini belirlemenin dışında günlük işleyişe ve haber üretim sürecine de etki etmektedirler (Tılıç, 2001: 48).

Bu anlamda kapitalist şirketlerin reklam ve iktidar ilişkileri için kurduğu gazete ve televizyonlardan doğru haber ya da haklı olanların yanında saf tutmasını beklemek imkânsızdır.

Günümüzde sadece geri bıraktırlmış ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de haberler ideolojik şekillendirme amaçlı kullanılmaktadır. “ABD ve diğer ülkelerde kitle iletişim araçlarının siyasal iletişimin içeriğini büyük ölçüde kontrol etmeleri, ideolojik yönelimli grupların kitle iletişim araçlarını ideolojik olarak uçlarda gösterme yönünde büyük çaba harcamalarına yol açmaktadır” (Milburn, 1998: 233). İdeolojik olarak medyayı ellerinde bulunduran sınıftan farklı olanlar medyanın ideolojik bir araç olduğunu gösterme konusunda çaba gösterirler. Bu aslında karşı hegemonya kurma uğraşını ifade etmektedir. “Böyle bir etiketleme iki amaca hizmet eder: 1) haberlerini şikâyetçi grubun ideolojik görüşü yönünde toplama ve sunmaları konusunda kitle iletişim araçlarına baskı yapmak, 2) toplumda ideolojik aşırılık dayanak noktalarının tanımını bir yönden diğerine kaydırmaya çalışmak” (Milburn, 1998: 233). Bu anlamda ABD’de bile haberin ideolojik amaçlı kullanımı kabul edilirken, Türkiye’de bunu görmezden gelmek için ya çok iyi ya da kötü niyetli olmak gerekir.

Haber bültenleri, onları sunanlarla birlikte anılmaktadır ve insanlar seçimlerini güvendikleri ismin haber bültenini izleyerek yaparlar. Ancak gözden kaçırdıkları nokta, önemli miktar-

da paralarla kanalın haber bültenlerini sunan bu kişiler, kanalın patronunun emir erleridir. Yaptıkları sadece, patronlarının görüşü doğrultusunda ve egemen ideolojinin çerçevesinden çıkmadan haberleri izleyenlere aktarmaktır. İnal'ın (1996: 103) da belirttiği gibi "Televizyon ve radyo haberciliğinde okuyucuya makro sentaktik özellikleri veren, özet girişler ve aralarda yapılan tanıtımlardır. İzleyici ve dinleyici zaman akışı içinde belli bir dikkat yoğunluğunda haberleri izlemediği sürece, programın bütünü içinde neyin öne çıktığını tam olarak yakalayamayabilir." Tam olarak anlamasa bile, anlatılanların gerçek olduğuna inanma yolunu seçeceği için, haberin tümünü izlemese de istenilen şey gerçekleşmiş olur. Haber kadar onun nasıl verildiği de önemlidir. "Ancak anlatıcı çoğu kez haber metinlerinde *doğrunun garantörü* konumundadır. Diğer bir deyişle, metnin *kendi* sesi, belli bir bakış açısını izleyiciye, dinleyiciye ve okuyucuya dikte eder" (İnal, 1996: 103). Burada İnal'ın ortaya koyduğu gibi sunuculara göre *gerçek* olan, *doğru* olan, onların haberleridir. Ancak tüm bültenler izlendiğinde, hepsinin aynı şeyleri farklı metinlerle ifade ettikleri ortaya çıkacaktır. "Haber enflasyonu, anlam deflasyonunu doğurmakta, haber kendi ürettiği içeriği yok etmektedir" (Baudrillard, 1998: 101). Buradan hareketle aslında haberlerin anlamsız ve amorf hale getirilerek insanlara sunulan günlük olaylar olduğunu söyleyebiliriz.

Dursun'un ifade ettiği gibi haber ve iktidarı elinde bulunduran egemenler arasında sıkı bir bağ vardır:

Haber, medyanın güçlü ve egemen ideoloji tanımlarına yönelik bir yeniden üretimin gerçekleştirildiği, gerçekliğin ideolojik temsiliyeti ve inşasında oldukça stratejik metinsel bir söylemdir. Hükümet ve yönetim örgütleri için medya, onların kurumsal etkinliklerinin adil, eşit, meşru ve kamu yararına olduğunu kamusal alanda iddia ettikleri bir aygıttır. İktidar seçkinleri ve iktidarı temsil eden kurumların sözcülerinin öznel görüşlerinin haberde nesnel olarak temsil edilmesi, haberin söylemsel yapısı içerisinde ideolojinin işleyişinde bir strateji ola-

rak çok önemlidir. Var olan toplumsal gerçekliğin bir parçası olan ve bazen mücadeleye ve çelişkili, bazen yönlendirilen ve kapalı anlamlandırma pratikleri içinden, çoğunlukla egemen gücü ve iktidarı elinde bulunduranların lehine gerçekleştirilen eleştirel medya anlayışı içinde haberlerin konumlanması, bu çerçeve ile uygunluk göstermektedir (Dursun, 2001: 123-125).

Bu bağlamda, verili haber tanımlarından öte geçerek yaşanan ya da kurgulanan olayların topluma verilmiş şekli ve dozu çok önemlidir. Tüm dünyada haber yapan ve yayan önemli merkezler egemenlerin denetimi altındadır. Ülkelerin iç iletişim alanları da devletin tam denetimi altındadır. Türkiye gibi hegemonik mücadelelerin yaşandığı ülkelerde medya ikiye ya da üçe bölünmüş haldedir ama nihayetinde son sözü devlete aslında egemen olan gizil güçler söylemektedir. Hegemonik çatışma yaşanan medya alanında ortak düşmanlara karşı yine birlikte karşı çıkılmakta ve sonuçta aslında birbirlerinden çok farklı olmadıkları gözler önüne serilmektedir.

Mora'nın da ifade ettiği gibi haberlerin seçimini yapanlar egemenlerin hizmetindedir:

Neyin haber olarak seçileceğine ve nasıl yayımlanacağına karar veren medya, diğer kâr amaçlı kurumlardan farklı değildir. Onun da satacağı bir ürün vardır. Hiçbir gücün sonsuza kadar zor kullanarak devam edemeyeceğini ve yönetici sınıfın iktidarını ve gücünü sürdürmek için kamu rızasının ancak ikna yoluyla alınacağını savunan Hackett ve diğer araştırmacılar, medyanın bu rızayı üreten en önemli kurum olduğu üzerinde uzlaşmaktadırlar. Medya metin üretimi aşamasında haber toplama, haber seçimi, yazımı gibi boyutları kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilir. Haber olarak seçilmesindeki tek ölçüt nesnellik olmayan olaylar, dünyayı olduğu gibi yansıtmaya kaygısından uzak, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı oluşturmak amacıyla üretim sürecine alınmaktadır (Mora, 2007).

Öte yandan “Marksist medya kuramına göre, haberlerin oluşturma ve verilme tarzlarının, kurumsal ve sistematik olarak egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda oluşturulduğu, bu nedenle de yanlı ve tek boyutlu olarak sunuldukları varsayılmaktadır” (Poyraz, 2002: 64), denirken tam da bu ifade edilmektedir. Yani Marksist yaklaşım özelde haberi, genelde ise medyayı en doğru şekilde tanımlayan bir göze ve dile sahiptir. Radford’un bu konuda yaptığı alıntı konuyu çok iyi özetlemektedir:

Ryszard Kapuscinski’nin *Le Monde Diplomatique*’te yazdığı gibi:

Görmek ve bilmek, görmek ve anlamak arasındaki kargaşa televizyon tarafından, insanları manipüle etmek için kullanılır. Bir diktatörlükte, sansür alışıldık; demokratik bir idarede ise, manipülasyondur. Bu saldırıların hedefi, her zaman aynıdır: Sıradan vatandaş. Medya, kendisi hakkında konuştuğu zaman, temel problemi biçimin arkasına gizler; felsefenin yerine teknolojiyi ikame ederler. Medya, haberlerin nasıl basılacağını, nasıl düzeltileceğini, nasıl kesileceğini tartışır. Tasarım, veri tabanları veya hard-disklerin kapasite problemleri hakkında konuşurlar. Onlar, kestikleri, düzelttikleri ve bastıkları haberin içeriğiyle ilgili kaygı taşımazlar (Radford, 2004: 81).

Haber ve bilgi sunulurken, beraberinde egemen kültür ve ideoloji de sunulmakta, bireyler egemen kültür ve ideoloji çerçevesinde önemli kabul edilen bilgileri ve haberleri öğrenmektedirler. “Dünyada yaşanan olayların çoğu hakkında bilgi edini mi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır” (van Dijk, 1999: 371). Medya, içeriklerini hazırlarken, statükonun devamı yönünde egemen kültür ve ideolojiyi yeniden üretmekte ve toplumun geneline yaymayı hedeflemektedir. Medya, kamuoyu oluşturma sürecinde birtakım araçlar ve teknikler kullanır.

Medya, siyasal mücadele alanı ve ideolojik bir aygıt olarak kapitalist sistemin üretim ilişkilerinin yeniden üretimi açısından önem ifade etmekte, egemenlerin ideolojisini yayma ve

yeniden üretme konusunda da büyük bir önem taşımaktadır. Egemenlerin hegemonyalarını sağlamlaştırması ve toplumsal rızanın sağlanması açısından da yeri doldurulamaz bir araçtır. Bu bağlamda medyanın tartışılmayacak kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Dursun, medyaya eleştirel yaklaşımı ele alırken, söylem çözümlemesi konusuna değinmektedir:

Eleştirel yaklaşımların medyaya ilişkin sorunlara bakış açısı iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar: 1. Üstyapıya, yani kültür, ideoloji ve söyleme ağırlık veren. 2. Maddi ilişkilere, yani altyapıya ağırlık veren.

Egemenlerin ister metinsel düzeyde, ister ekonomik ilişkiler düzeyinde olsun, toplumsal iktidarlarını kurma stratejilerini, onların sınıfsal çıkarlarıyla ilintilendirerek belirleme sorunsalı çerçevesinde açıklamaktadır. Bu nedenle ne ekonominin işlevleri ne de metinler ve bu metinlerin alımlanma tarzlarının çözümlenmesini yadsıyan bir yaklaşımı benimsemek doğru olacaktır. Metinlerin tarihsel olarak iş gördüğü söylemsel alanı sağlayan kuralları ve yordamları inceleyerek, metinlerden tarihe doğru bir kaymaya olanak sağlayacak eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımını benimsemek gerekmektedir (Dursun, 2001: 22-23).

Toplumsal yaşamın tüm alanları yönetenlerin hegemonyası altındayken, değişen durum ve koşullara göre propaganda yapmak gerekmektedir. Hegemonya ve propaganda ilişkisi strateji ve taktik arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Hegemonya savaş stratejisini hazırlamıştır ve değişen durumlara göre taktiğini belirlemekte ve bunun için propagandayı kullanmaktadır. Hegemonyanın sağlanması ve propagandanın yapılması için aynı kanallar kullanılmaktadır; kitle iletişim araçları. Bu bağlamda kitle iletişim araçları vazgeçilmez bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır: Egemenler söylem üzerinde oynayarak propaganda yapmakta ve haberin üretimi kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilmekte ve haberlerin ve verilmiş şekillerinin seçiminde, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyuru- lan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı yerleştirmek amacıyla üre-

tim sürecine alınmaktadır. Böylece medya, devlete ve özel sektör etkinliklerine hükmeden özel çıkarlara destek sağlama işlevini yerine getirmek için, yani egemen sınıfların yararına “eşik bekçiliği” dediğimiz filtreleme sistemi ile propaganda yapmaktadır. Bu sistemin nasıl işlediğini ortaya çıkarabilmek için sadece ekonomik temele değil, yani sadece altyapıya değil, üstyapı elemanları olan toplumun kültürel boyutlarına, ideolojik kültür ve kapitalist sosyal ilişkilere bakmak gerekmektedir (Mora, 2008: 14).

Egemenlerin elinde bulunan medyanın önem verdiği konular ve gizledikleri, bize nereye odaklanmamız gerektiğini gösterir.

Medya, egemenlerin iktidarlarını yeniden üretmek ve güçlerini perçinlemek için kullandıkları bir ideolojik aygıt, siyasal mücadele alanı olarak önemlidir. Bu bağlamda ideoloji, iktidar ve siyaset iletişimden bağımsız düşünülemez. McChesney medyanın nasıl toplumun düşüncelerini şekillendirdiğini şöyle ifade etmektedir:

Laflar birbiri ardına sıralandıkça, medya size ne düşünmeniz gerektiğini söylemez. Fakat söylenenler size ne düşünmeniz ve nasıl düşünmeniz gerektiğini gösterir. Bir habere niçin ve nasıl yer verildiğini anlamak için kaynaklara göz atmak gerekir. ... İktidardakilere göre gazeteciler birer stenograf olarak çalışırlar –tıpkı, resmi basın özgürlüğünün hiç olmadığı ya da çok az olduğu otoriter bir toplumda olduğu gibi– (McChesney, 2006: 81).

Medyanın etkisi ve gücü değişik görüşlerden insanlar tarafından tartışılabilir bile Marx’ın ifade ettiği egemen olan görüş, egemen sınıfın düşünceleridir.

Kapitalist ideolojinin, kapitalizmin işçiler için en iyi düzen olduğu ve eğer işverenler olmasa, işçilerin aç kalacağı ve buna ek olarak da artık sosyalizmin zaten çökmüş olduğu iddiaları medyada ekonomik kriz dönemlerinde pompalanmakta ve işverenlerin işçileri kapı önüne koyması bile halkın ve işçilerin yararına gibi gösterilmektedir. Kapitalist ideoloji işçilerin sö-

mürûlmesi fikrinin doğal bir şey olduğunu tartışılmaz bir gerçek olarak göstermek çabasıdır.

Alternatif medya ise sesini çok az duyurabilmekte ve genelde marjinal kesimlere ulaşabilmektedir.

Marksist paradigma, kapitalist toplumlarda gazetecilerin faaliyetleri için gerekli koşulların maddi üretim ilişkileri tarafından belirlendiğini ileri sürer. Gazeteciler, sadece medya haberlerine değil aynı zamanda kendilerine karşı da yabancılaşmışlardır. Gazetecilerin medya haberlerinden yalıtılmaları, yani haberlerin seçimi, biçimlendirilmesi ve sunumunda söz sahibi olmamaları, onların iktidardaki sermaye sınıfı ile bütünleşmelerine yol açar. Gazeteciler egemen sermaye sınıfına dahil olmasalar da, sermaye sınıfının bakış açılarını ve değer yargılarını benimsemek zorunda kalırlar. Marksist yaklaşıma göre gazeteciler, ücret karşılığında emeklerini satan ve yanlış bilinç üreten emekçiler olarak kabul edilir (Çebi, 2002: 90-91).

Yanlış bilinç üreten ve kendi gerçeklerini insanlara gerçek diye anlatan gazeteciler, emek düşmanı sermaye taraftarı çalışanlardır. Günümüzde sadece az gelişmiş ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de haberler ideolojik şekillendirme amaçlı kullanılmaktadır. Milburn medya içeriğinin kontrol altında olduğunu şöyle açıklamaktadır:

ABD ve diğer ülkelerde kitle iletişim araçlarının siyasal iletişimin içeriğini büyük ölçüde kontrol etmeleri, ideolojik yönelimli grupların kitle iletişim araçlarını ideolojik olarak uçlarda gösterme yönünde büyük çaba harcamalarına yol açmaktadır. Böyle bir etiketleme iki amaca hizmet eder: 1) haberlerini şikâyetçi grubun ideolojik görüşü yönünde toplama ve sunmaları konusunda kitle iletişim araçlarına baskı yapmak, 2) toplumda ideolojik aşırılık dayanak noktalarının tanımını bir yönden diğerine kaydırmaya çalışmak (Milburn, 1998: 233).

“Anchorman” denilen kişilerin ortaya çıkmasıyla beraber ABD ve Türkiye gibi medyanın Avrupa’ya göre farklı yol aldı-

ğı ülkelerde “haber bültenleri” onları sunan ve yorumlayanlarla birlikte anılmaktadır. İnal’ın da belirttiği gibi:

Televizyon ve radyo haberciliğinde okuyucuya makro sentaktik özellikleri veren, özet girişler ve aralarda yapılan tanıtımlardır. İzleyici ve dinleyici zaman akışı içinde belli bir dikkat yoğunluğunda haberleri izlemediği sürece, programın bütünü içinde neyin öne çıktığını tam olarak yakalayamayabilir. Ancak anlatıcı çoğu kez haber metinlerinde “doğrunun garantörü” konumundadır (İnal, 1996: 103).

Haber kadar haberin söylemi de önemlidir. İyi bir söylem tüm yalanları gerçek yapabilecek güce sahiptir. “Haber söyleminde yeniden oluşturulan verili hayat, hedef kitleye, efendiköle diyalektiği içinde ve yaşanan gerçekliği haklılaştıracak şekilde sunulmaktadır” (Aslan, 2004: 37). Bununla birlikte ideolojinin yeniden üretilmesinde ve ezenlerin ezilenlerin gözünde haklı olmasında söylemin önemi büyüktür. Haberin söylemi içinde egemen söylemler doğallaşıp ve egemen ideoloji her gün durmadan yeniden kurulmaktadır (İnal, 1996: 104). Haber söyleminde anlatıcı ile okuyucu arasında yoğun bir etkileşim oluşmaktadır. Haberin söylemi, haberi okuyan ile okuyucuların söylemleri arasındaki söylemsel aralığı kapatan diyalogdur. “Anlatıcı ve alımlayıcılar arasında kurulan karşılıklılıkla haberin dili içinde kaynak söylemler, halkın sözüne dönüştürülmektedir. Böylece haber medyası, egemen söylemleri uyuşturma dönüştürmekte ve bu süreç içinde hegemonyaya yönelik rızanın oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır” (İnal, 1996: 114). Haber söylemi egemenlerin söylemidir; çünkü medya egemenlerin elindedir. Bugün önemli şirketler bünyelerinde medya şirketlerini de barındırmaktadır. Kâr amacıyla kurulan bu şirketlerin hükümetlerle sıkı ilişkileri vardır. Herman ve Chomsky bu ilişkileri ve haber seçimini şöyle açıklıyorlar:

Egemen medya şirketleri çok büyük işletmelerdir; mülk sahiplerinin ve piyasa ile kâr amacı güden diğer güçlerin kesin kısıtlamalarına tabi olan çok zengin kişiler veya yöneticiler tarafın-

dan kontrol edilirler, bu şirketler, bankalar ve hükümetle de sıkı sıkıya kenetlenmişlerdir ve bunların hepsiyle önemli ortak çıkarları vardır. Haberin seçimini etkileyecek ilk güçlü süzgeç budur (Herman ve Chomsky, 1988: 47-48).

Haberler bazen sadece kurgudan ibarettir. Bazılarında ise gerçek ve kurguyu ayırmak imkânsızdır. “Diğer yandan televizyon haberinde kullanılan görüntü, ses ve kurgudan kaynaklanan önemli sorunlar bulunmaktadır. Haber, kurgunun ve drama a ait özelliklerin az kullanıldığı televizyon türü olarak kabul edilir. Ancak pek çok haberde olaylar dramalardaki gibi sahnelenmektedir” (Eslin, 1991: 16). Aslında burada haber haber olmaktan çıkmakta, senaryoya dönüşmektedir.

Öte yandan habercilikte etik âdeta bir ütopyaya dönüşmüştür. Önemli olan haberi ilk vermek ve her akşam reyting oranları tablosunda haber kanalları arasında birinci olmaktır.

Trajik haberler, olumsuzluk içerdiği için ilgi çekicidir. Günümüzde yeni teknolojilerin getirdiği canlı yayın imkânı birçok trajik görüntüyü kontrolsüz olarak izleyicilere ulaştırabilmektedir. Haberin en canlı yönünü yakalamakla, trajedinin istismar edilmesi arasındaki etik ayrım çizgisi izleyicinin baştan çıkarılması amacıyla sık sık ihlal edilmektedir (Matelski, 1996: 64-65).

Malı satmak için etiği feda etmek bir alışkanlık haline gelmiştir. Etiğin rafa kaldırılmasının yanı sıra, toplumun tabu kabul ettiği konular da ilgi çekmek ve izleyicileri kaybetmemek ya da daha artırmak için ele alınmaktadır. Postman ve Powers televizyon haberlerine eleştirel bir gözle bakarlar:

Televizyon tüm gün faaliyettedir, izleyicileri birbirinden ayırılmaz ve programların özellikle de TV haberlerinin, izleyiciyi elde tutmak için sürekli olarak alışılmadık bilgilerin depolanmasına ihtiyaçları vardır. Nitekim televizyon, cinsel sapıklığı, mantık dışı şiddeti, cinneti, politik liderlerin beceriksizliklerini de içine alarak kültürün içinde var olan her tabuyu kullanmak zorundadır (Postman ve Powers, 1996: 120).

Medya ve habercilikle ilgili iyimser şeyler yazan medya eleştirmenleri de vardır. Morresi'ye göre kamu ne "hasta"dır ne de "aptal", bu ikisinin ve daha pek çok şeyin karışımıdır. Halk aslında haber akışının her şeyi ulaştırdığını ve enformasyon süreçlerinin şeffaf olmadığını gayet iyi bilir. Hatta bunu bilmekle kalmaz, hoş görür ve belki de bununla eğlenir. Demokrasi mekanizmalarında suiistimalleri ve kanunsuzlukları dahi kendine uyarlayacak kadar esnek olması gibi, enformasyon kanalları en büyük çarpıklıkları dahi hoş görecektir düzeydedir (Morresi, 2003: 130).

Ancak eğer kamu bu kadar her şeyin farkında ise neden sorgulamakta ve haberlerin gerçek olduğuna inanarak kendi devletin resmî ideolojisinin dışında eleştirel bir bakışa sahip olamamaktadır? Neden ezenlerin (kapitalistlerin) elinde bulunan medyayı her gün evine sokmakta ve onunla beynini beslemektedir?

Medya için önemli olan izleyici oranlarını artırmak ve gereksiz konu ve bilgilerle insanları kendisine bağımlı hale getirmektir.

Hem iktidarı hem de tüm iletişim kanallarını ellerinde bulundurarak gerçeği belirleyen egemenlerin ideolojisi çerçevesinde, medya yaşamını sürdürürken onlar da hegemonyalarını sürdürmek ya da yeniden üretmek için bu kanalları kullanmaktadır. Verili toplumsal gerçekliğin bir parçası olan ve bazen mücadeleli ve çelişkili, bazen de yönlendirilen ve kapalı anlamlandırma pratikleri içinden, çoğunlukla egemen gücü ve iktidarı elinde bulunduranların lehine gerçekliği inşa eden, ideolojiyi yeniden üreten ve tanımlayan bir dolayımlayıcı olarak değerlendirilen eleştirel medya anlayışı içinde haberlerin konumlanması, bu çerçeve ile tam bir uygunluk göstermektedir (Dursun, 2001: 125). Medyanın en yoğun ideolojik içerik taşıyan en önemli elemanı olan haber deyince akla haberin gelmesi kaçınılmazdır. Haber deyince akla artık gazeteler değil, televizyonlar gelmektedir. Çünkü haberler sürekli bir şekilde ve eskimeden izleyiciye ulaştırılıp ânında tüketilmektedir. Üretim ve tüketime hızı açısından televizyon gazeteleri eziz geçmiştir. İn-

ternet ise haberleri neredeyse ânında okurlarına/izleyenlerine ulaştırmakta ve bu anlamda tartışılmaz liderliği elinde bulundurmaktadır; ancak henüz televizyon kadar yaygın olamadığı için geri planda kalmaktadır. Bourdieu ise televizyonu eleştiren bir tarzda şöyle ele almaktadır:

Televizyonun, tuhaf bir şekilde göstererek, yapılması gereken şeyin, yani bilgilendirme işinin yapılması için gösterilmesi gerekenden daha başka şeyler göstererek; ya da yine, gösterilmesi gerekeni gösterirken, bunu göstermeyecek ya da anlamsızlaştıracak bir tarzda yaparak, ya da onu gerçekle hiçbir şekilde uyumşmayan bir anlam kazanacak tarzda kurarak nasıl gizleyebildiğini göstermek suretiyle, daha az görünür hale getirmektedir (Bourdieu, 1997: 23).

Bourdieu bu bağlamda gerçeğin nasıl çarpıtıldığını, gerçek denilen şeyin gerçeğin çok uzağında olduğunu, gösterilenlerin esas görölmesi gerekenlerin üstünü kapadığını ifade etmekte ve sanki binlerce sayfada söyleneni bir cümlede özetlemektedir. Burada söylenenlerin nasıl söylendiği, yani söylem konusu kendini göstermektedir.

Haberin söylemi

Haber kadar haberin söylemi de önemlidir. İyi bir söylem tüm yalanları gerçek yapabilecek güce sahiptir. “Haber söyleminde yeniden oluşturulan verili hayat, hedef kitleye, efendi-köle diyalaktığı içinde ve yaşanılan gerçeği haklılaştıracak şekilde sunulmaktadır” (Aslan, 2004: 37). Bununla birlikte ideolojinin yeniden üretilmesinde ve ezenlerin ezilenlerin gözünde haklı olmasında söylemin önemi büyüktür. “Haberin söylemi içinde egemen söylemler doğallaşıp ve egemen ideoloji yeniden kurulmaktadır” (İnal, 1996: 104).

Söylem sözcüğü, 1970’li yıllardan beri Batılı akademik çevrelerde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Bunda büyük ölçüde Foucault’nun çağdaşlarından farklı olarak, *ideoloji* sözcüğü yerine söylem sözcüğünü tercih etmesi rol oynamıştır. En

tanınan eleştirel söylem analizcilerinden van Dijk ve Fairclough'un eserleri de aynı dönemde ilgi görmeye başlamıştır.

Günlük yaşamın pratiklerinin çoğunda, belirleyici olabilecek tüm düğüm noktalarında söylem ideolojik etkiler taşır.

İdeolojiler, dil kullanımı yolu ile edinilmekte ve dil kullanımı yolu ile aktarılmaktadır. İdeolojik fikirlerin birçoğu ya aileden, arkadaşlardan başlayarak diğer grup üyelerinden ya da dinleyerek, okuyarak ve izleyerek öğrenilmektedir. Böylece ideolojiler, söylemler yolu ile ifade edilmekte ve toplumda yeniden üretilmektedir (van Dijk, 2003: 18).

Kitle iletişim araçlarının toplumsal kültüre eklemlediği tüm söylem biçimleri ideolojik belirlenimlere sahiptir ve egemen ideolojinin kuşatması altındadır. Basitten karmaşığa, yani eğlence programlarından haber programlarına dek tüm söylemler ideolojik etkilere sahiptir ve toplumun düşünsel yapısını belirlemektedir. "Söylem, anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıkmaktadır. İdeoloji ise, bu anlamın belli kişi ve gruplar lehine nasıl harekete geçirildiği ile ilgilenmektedir" (Üşür, 1997: 89).

İdeoloji, mesajları üretmek için kullanılan göstergesel kurallardır. İdeolojiyi okumak demek mesajların görünmeyen yüzünü okumak demektir. Söylem, mesajın söylediği, ideoloji ise söylenebilecek olanı belirleyen kodlamadır. Mesajın kodlanması, kodlama ve kod açım edimlerini içermektedir. Kodlama, düz anlamı, kod açımı ise yan anlamı belirtmektedir. Kod açımı, farklı grupların bu koda yüklediği anlam çerçevesinde oluşmaktadır. İdeolojinin yarattığı etki, söylemdeki mesajın belli bir yönde kodlanmasını sağlamaktadır (Üşür, 1997: 89).

İktidar, ideolojik aygıtlarını –bu bağlamda temel olarak iletişimsel olanları– etkin bir şekilde kullanarak söylem alanının temel belirleyicilikte olan noktalarını elinde tutar; toplumsal söylemini belirler ve tüm toplumsal söylemsel pratiklerde kendi ideolojik söylemini tam olarak gerçekleştirmeye de yeniden üretir. van Dijk'a göre:

Bilişsel olarak ideolojiler toplumsal temsilleri yapılandırdıkları için geliştirilebilirler. Ideolojiler toplumsal pratikleri dolaylı bir şekilde genelde ve söylemi ise, özelde denetlediklerinden ideolojilerin sonraki açık toplumsal işlevi, ortak eyleme, hem iç grup üyelerinin işbirliğine ve etkileşimine hem de dış grup üyeleri ile etkileşime olanak vermeleri ya da kolaylaştırmalarıdır. Bunlar ideolojinin toplumsal mikro düzey işlevleridir. Makro düzeyde ise, ideolojiler en yaygın şekilde iktidar ve egemenlik gibi grup ilişkileri açısından tanımlanmaktadır. Ideolojiler, iktidar seçkinlerinin iktidatlarını meşrulaştırmak için zihinsel denetim sağlama işlevi görmektedir (van Dijk, 2003: 48).

Üretim araçlarına, iletişim araçlarına hâkim olan sınıf, söylem alanında da egemendir; ancak bu alan bir mücadele alanıdır. İktidar mücadelesi kendisini söylem üzerinden ifade eder, politik söylem toplumu kendi söylem alanının sınırları içinde sabitlemeye ve kapatmaya çalışır. “Hegemonik mücadelenin ideolojik boyutu, söylemsel bakış bağlamında kavramsallaştırılabilir ve çözümlenebilir. Söylemin düzeni, çatışan, ‘sabit olmayan denge’ (hegemonya) söylemsel/ideolojik yüzünü oluşturur; belirtilmelidir ki, ... karmaşık, heterojen ve çatışkan [yapı] olarak söylemin düzeni görüşü ideolojik bileşim kavramıyla uyum içerisindedir” (Fairclough, 2003: 163). Hegemonyanın ideolojik anlamda kurulabilmesi süreci söylemsel pratiklerin çözümlenmesiyle daha rahat anlaşılabilir. “Söylemsel bir pratik, varolan söylem düzeninin değişik derecelerde yeniden-üretimine ya da dönüşümüne ve böylece varolan toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkilerine katkıda bulunan mücadelenin bir yüzüdür” (Fairclough, 2003: 163). Toplumsal bilinci ve bilinçdışını, yani toplumsal bilinç yapısını belirleyen söylemler, açık veya kapalı olarak ideolojik etkilere sahiptir.

Emek ile insan yeni bir sürece içerisinde, maddi dünyayı anlamlandırmak ve onu yeniden biçimlendirmek için bir mücadeleye girer. Bu mücadele üretim ilişkileri üzerinden yürütülmekte ve emek-sermaye çatışması temeline gönderme yapmaktadır. “Üretim pratikleri ve ağlarıyla, düzenlenmiş ilişkileri ve

teknik içyapılarıyla yayıncılığın kurumsal yapılarına program üretimi için gereksinim duyulur. *Kapital*'deki örneksime kullanılırsa, bu söylemsel tarzdaki 'emek süreci'dir. Üretim, burada, iletiyi oluşturur. Bir anlamda, döngü buradan başlar" (Hall, 2003: 311). Üretim süreci denilen şey söylemsel anlamda verilen emektir. Ancak bu süreç ideolojik olarak anlamlandırma ve yorumlama ile ilgili bir emek üretimini ifade eder.

Elbette, üretim süreci "söylemsel" yönü olmaksızın var olamaz bu süreç anlamlar ve düşünceler ile baştanbaşa biçimlendirilmiştir: üretsel rutinlere ilişkin kullanımdaki bilgi, tarihsel olarak tanımlanmış teknik beceriler, profesyonel ideolojiler, kurumsal bilgi, tanımlar ve varsayımlar, izleyiciler hakkındaki varsayımlar, vb. bu üretsel yapı ile programın oluşumunu biçimlendirir (Hall, 2003: 311).

Medya bu belirlenmiş söylemin içerisinde görevini yerine getirirken, ideolojik bir işlevi de yerine getirmiş olur.

İdeolojik söylem öznenin ikna edilmesi amacını taşır ve tüm ideolojik söylemlerin özneleri kendi saflarına çekmek için ikna edici bir dil kullanmaları gerekir. Söylem, kültürel veya ideolojik alanlar dışında, ekonomik ve politik alanlarla da ilintili bir alandır. Tüm bu alanların kendilerini yeniden anlamlandırdıkları, ifade ettikleri ve toplumsalla ilintilendikleri alandır. Söylem eylemden bağımsız bir pratik değildir, insan yaşamında tüm pratikler etkileşimsel olarak bir arada var olur. Bu bağlamda insani pratiklerin söylemsel ve eylemsel olanları değişik bağlamlarda bitişir, kesişir, bütünleşir. İdeolojik olan bağlamlarda ise söylemler arasında bir mücadele yaşanır. Maddi yansımaları da olan bu mücadelenin somutlanımı ise tam olarak eylem alanında görülür. Egemen sınıf ve ezilen sınıflar arasındaki mücadele farklı alanlarda farklı yöntemlerle sürdürülür.

Söylem ve ideoloji birçok alanda çıkarışır. Toplumsalı belirleyen iktidar ilişkileri bağlamında ideoloji kendisini temel olarak söylem üzerinden ifade eder ve öznelere taşır. Öznelere oluşumunda belirleyici olan söylem, bu nedenle ideolojinin temel işleyiş alanlarından biridir.

Halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturan medya, bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve toplumun kurumsal yapısı ile bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılamaktadır. Devlet bürokrasisinin iktidar aygıtlarını elinde tuttuğu ülkelerde, medya üzerinden uygulanan sistemli propaganda, egemen seçkinlerin çıkarına hizmet etmektedir (Chomsky ve Herman, 2004: 35).

Propaganda açısından haber çok önemli bir değere sahiptir. Haberde kullanılan söylem kitleleri inandırma ve etkileme açısından önemli bir alandır. “Haber, iktidar seçkinlerinin görüşlerini yansıtmasının yanında, aynı zamanda bir söylem olarak, haber kaynakları, anlatıcı ve hedef kitle arasında kurulan bir diyalogdur” (Tokgöz, 2000: 162). Söylem ve ideoloji ilişkisi haber açısından çok önemlidir. Haberin, egemen ideolojinin görüşlerini aktarırken kullandığı söylem, onun kimin tarafından yapıldığını da ele verir. van Dijk ideoloji ve söylem konusunda şu görüşleri ileri sürüyor:

Son olarak unutmayalım ki ideoloji ve söylem arasındaki bağlar her iki yönde işler. İdeolojiler hem söylediğimiz şeyi ve onu nasıl söylediğimizi etkiler hem de bunun tersini: ideolojileri okuyarak ve çok miktarda metni ve konuşmayı dinleyerek ediniyor ve değiştiriyoruz. İdeolojiler doğuştan gelmezler, öğrenilirler ve tam olarak bu tür söylemin içeriği ve biçiminin toplumsal temsiller ve ideolojilere genellenebilen ve soyutlanabilen toplumsal olayların amaçlanmış zihinsel modellerini oluşturması aşağı yukarı olası olabilir. Gerçekten de, belirli söylemlerde (öğreti kitapçıları ve propaganda gibi) bazı temel ideolojik önermeleri daha doğrudan bir şekilde öğrenebiliriz. İdeolojilerin toplumsal işlevi, bir grubun ve grupların birbirleri arasındaki toplumsal pratiklerini denetleme ve eşgüdümünü sağlamaktır (van Dijk, 2003: 111).

Söylem ve ideoloji arasındaki ilişki, toplumsal yaşamın dinamiklerini anlama ve toplumsal pratikleri anlamlandırma sürecini belirler. “Söylem bu toplumsal pratiklerin en önemlisi-

dir ve bunları doğrudan bir şekilde açıklayabilen ve dolayısıyla da ideolojileri aktarabilen tek şeydir” (van Dijk, 2003: 112). Esasında söylemin gücü ve önemi bu anlamda ortaya çıkmakta ve kendini gözler önüne sermektedir. “Bu nedenle söylem kuramı olmadan ideoloji kuramı kökten eksiktir. Ve tersine olarak, söylemin toplumdaki rolünü anlamak için aynı zamanda, genelde toplumsal temsillerin, özelde ideolojilerin yeniden üretimindeki temel rollerini de bilmemiz gerekir” (van Dijk, 2003: 112). Medya ve ideoloji kavramlarını incelerken söylemin önemini de vurgulamamız gerekmektedir. Çünkü söyleme dayanan medyada da söylem ideolojik bir içerik taşır. Bu içeriği taşıırken çeşitli kanalları kullanır ve sonuçta hem ideolojinin aktarılmasında hem de yeniden üretilmesinde önemli görevler üstlenir.

Söylem analizi, cümlelerin yapay sınırlarını reddeder; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metinsel yapıya yaygınlaşması gerektiğini savunur. Söylem analizi metin yapılarını incelemekle de sınırlı kalmaz; *anımlar*, *fikirler* ve *ideolojiler* de açığa çıkarılmakla çalışılır. van Dijk, medya metinlerinde, ideolojik pozisyonun cümle yapılarının örtüsü altında da açıklanabileceğini kanıtlamak için *özne kullanımına* dikkat çeker. Söylem analizi yapılırken, sistemli bir çözümleme, tema ya da madde başlığı gibi öğelerin açıklanmasıyla başlar. Madde başlığı ya da ana tema, aynı zamanda söylem analizinin başta gelen konusudur. Uzun metinlerin söylem analizinde, konu maddelere ayrılır. Haber analizi, haberin yukarıdan aşağıya temalara göre yapısının gerçekleşmiş şeklini, parçaların birbiriyle uygunluğunu gösterir.

Haber, gazetelerde, dergilerde, televizyonlarda, radyolarda, internette yayımlanan/yayınlanan bilgilerdir. Siyasi anlamda statükonun devamıdır. Egemenlerin kabul edilmesini istediği *gerçeğin* toplumsal kurgusudur, özetidir. *Haber*, toplumsal anlamda ilginç ya da önemli olayların, basit, sade bir dille ve bazen görüntü ve fotoğraflarla sunulmasıdır. Yayın müdürlerinin “haber” dediği şeydir. Ancak unutmamak gerekir ki medya açısından haber çok önemlidir. Çünkü haber ve haberin söylemi

toplumsal düşünceleri yönlendirme ve belirlemede çok önemli bir yere sahiptir.

Bugün iki çeşit söylemden söz edebiliriz; nefret söylemi ve barış söylemi. Genel anlamda iktidar nefret söylemini üretirken, muhalifler barış söylemi ile mücadelelerini yürütmektedir. Bu anlamda söylemi belirleyen de ideolojik bakış açısıdır.

Yeni medya söylem anlamında en denetimsiz ve sorunlu alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda yeni medya adı verilen sosyal medya ve haber ilişkisini ele almak günümüzde bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Sosyal medya ve haber

Haber, karmaşık organizasyonlarda işlerini gerçekleştiren profesyonel işçiler tarafından üretilir, toplanır ve dağıtıldı. Ancak sosyal medya bu anlamda işin yapısını tümünden değişikliğe uğratmıştır. Hem yapısal hem de düşünsel anlamda haber artık belli organizasyonların ve profesyonellerin denetiminden çıkmıştır. Artık bu anlamda hak ve yurttaş haberciliği ideolojik anlamda da haberi dönüşüme uğratmıştır. “İdeoloji gibi, paradigma statik değil ama sürekli yeniden müzakere edilir. İdeoloji gibi, haber paradigması değersiz bilgilendirmeye karşı habercilik gibi kendi çeşitli çelişkili muhalif değerlerini içerir. Bu değerler toplumun ideolojik ihtiyaçlarına yöneltilmeli ve adapte edilmelidir” (Chomsky ve Herman, 1996: 242). Chomsky ve Herman’ın ifade ettiği gibi muhalif bir habercilik anlayışı gelişmiş ve bu, sosyal medya sayesinde olmuştur. Ana akım medya tarafından gizlenen ya da görmezden gelinen haber ve yorumlar artık sosyal medya üzerinden yayılmaktadır.

Sosyal medya, haberin yapısını dönüşüme uğratmıştır. Haber kaynakları bu anlamda önemlidir: “Dijital medya (ortam), haber tüketimimizi dönüştürme ve demokratik tartışma için hangi yolu seçeceğimizi belirleme potansiyeline sahiptir. Kullanıcılarının her zamankinden daha fazla haber kaynağı bulmasına yardımcı olabilir” (Foster, 2012: 5). Sosyal medya kullanıcıları açısından bir diğer önemli nokta da haberlerin çoğunu bu mec-

ra üzerinden takip etmeleridir. “Haber sosyal paylaşım sitelerinde değişken bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar Facebook ve Twitter kullanıcılarının yaklaşık yarısının haberleri bu sitelerden aldıklarını göstermektedir (Holcomb, Gottfried ve Mitchell, 2013: 2). Bu anlamda sosyal medya sadece bir iletişim ya da paylaşım alanı değil, bir “haber” yapma ve paylaşma alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Sosyal medya haber tüketicileri hâlâ diğer çeşitli kaynaklardan gelen haberleri alır, hatta bazı durumlarda bunu genel halkın yaptığından daha çok yapar” (Holcomb, Gottfried vd., 2013: 7). Ancak diğer taraftan bazı durumlarda haberin kaynağına dolaysız olarak da ulaşabilir. Artık sosyal medya ağları ile birlikte haber durağan bir şey değildir. “Vatandaş gazeteciliği sitelerin kullanıcıları tarafından geliştirilen dinamik, evrimleşen, genişleyen kaynak ‘üreten kullanım’ (produsage) sürecine dahil olur” (Bruns, 2008: 178). Sosyal medya hem haberin hem de habercinin dönüşmesine neden olmuştur.

Sosyal medya platformları, kitle iletişimin geleneksel formları ile karşılaştırıldığında çoğulculuk ve çeşitlilik sunuyor olarak görünür. Seslerin ve görüşlerin daha geniş erişimine sahip bir bloga sahip olan gazeteciler, sadece yeni hikâyeleri yönetmez aynı zamanda hikâyenin gelişimine ve gidiş yönüne de yön verir (Bradshaw, 2012: 12).

Haberci artık haberin içindedir ve bir anlamda haberi yeniden yaratmaktadır. Bunun ne kadar doğru olduğu ise ayrı bir tartışma konusudur.

Diğer taraftan haber ve sosyal medya konusunda farklı görüşler de vardır. “Sonuçta web medya kullanıcıları için geleneksel medya, sosyal medya platformlarının etkileşim ve çeşitlilik gibi özelliklerini sağlamaz; geleneksel medya, sosyal medyaya bir alternatif olmaktan çok ek yol olarak algılanmalıdır” (Beheshti-Kashi ve Makki, 2013: 104). Ancak burada unutulmaması gereken nokta, hâlâ internet bağlantısı olmayan birçok insanın ve sosyal medyayı kullanmayan ya da kullansa bile ciddi anlamda haberleri ana akım medya kanalları ya da gele-

neksel medya üzerinden takip eden insanların oranının, sosyal medyadan haber takip edenlerden çok olmasıdır. Bu bağlamda bu yorum çağdışı ya da yanlış değildir.

Örneğin Türkiye’de halkın haber takip alışkanlığına ya da sosyal medya üzerinden de ana akım medyayı takip etme oranlarına bakıldığında, alternatif alanların kullanıcı sayısı oranları düşük kalmaktadır. “Geçmiş yıllarda, medya gözcüleri tarafından baskın bir şekilde eski ve yeni medya ve teknolojileri ‘matrix’i boyunca haber ve bilgi, siyaset, savaş, eğlence, spor, skandallar halka sunuldu ve dolaşıma verildi” (Kellner, 2014: 190).

Bu anlamda sosyal medya insanlara, düşüncelerini ve eserlerini paylaşacakları olanaklar yaratan, paylaşım ve tartışmanın esas olduğu bir ortam sunmaktadır. Bu sanal ortam, kullanıcı tabanlı olmasının yanı sıra dünyanın her yanındaki kitleleri ve insanları bir araya getirmesi ve aralarındaki etkileşimi artırması bakımından önem taşımaktadır. Yeni medya olarak adlandırılan ve internet ağları ile sınırsız bir olanak sunan bu yeni mecra, hem medya hem de toplumsal hayat anlamında birçok şeyi değiştirmiş ve dönüştürmüştür.

Ağ toplumundaki hâkimiyet örüntülerine karşı toplumsal meydan okumalar, genellikle özerk kimlikler inşa etme biçimini alıyor. Bu kimlikler, ağ toplumunun örgütleyici ilkelerinin dışındadır. Teknolojiye tapınmanın, akışların iktidarının ve piyasaların mantığının karşısına, varlıklarını, inançlarını ve miraslarını dikerler. Enformasyon çağında kimlikler etrafında inşa edilen toplumsal hareketlerin ve kültürel projelerin karakteristik özelliği, sivil toplum kurumlarında doğmuş olmalarıdır (Castells, 2013b: 505).

Bu yeni mecra habercilik anlamında da birçok şeyi değiştirmeye başlamıştır. Ağlar üzerinden örgütlenen eylemlere ana akım medya sadece haberleştirmek için katılabilmektedir. Ana akım bu hareketleri haberleştirmese bile sosyal medya habercilik görevini üstlenmekte ve görülmemeye ya da gösterilmemeye çalışılan eylemleri, insanları, vs. görünür hale getirmektedir.

Son yıllarda iletişim alanındaki temel değişim, benim kitlesel öziletişim dediğim şeyin, yani internet ve kablosuz ağların dijital iletişim platformu olarak kullanılmasının yükselişi oldu. Kitlesel iletişim olmasının nedeni birçok kişiden birçok kişiye iletilen, çok sayıda kişiye ulaşma ve dijital haldeki bilgiyi yakın çevreye ya da dünyaya aktaran sonsuz ağlara bağlanma ihtimali olan mesajları işlemesinden kaynaklanmaktadır. Mesajın üretimine gönderici özerk olarak karar vermesi de öziletişimdir. Alıcının belirlenmesi, kendisi tarafından yönetilmesi ve mesajların iletişim ağlarından alınmasının özseçime dayanması nedeniyle kitlesel öziletişim yatay etkileşimsel iletişim ağlarına dayanır; bu ağların hükümetler ve şirketler tarafından kontrol edilmesi de zordur (Castells, 2013c: 21).

Sosyal medya bu anlamıyla iktidarların başına bela olarak kendini ve haberlerini tüm dünyada göstermektedir. Bundan sonra sosyal medya ve haber konusunun daha da karmaşıklaşarak hayatlarımızda önemli bir yer işgal edeceğini söylemek de kâhinlik sayılmayacaktır.

Türkiye’de medya ve haber

Medya nesnel gerçekliği göstermez; egemen sınıfın ideolojik aygıtıdır. Dolayısıyla egemen bir seçkinler grubunun çıkarlarına hizmet eder. Haber bültenleri, *gerçekleri* değil, egemenlerin bakış açısını ortaya koyan ve *yanlış* bilgi (bilinç) üreten medya ürünleridir. Haber medyasının, dünyayı şekillendirmek amacıyla mitoslar yarattığını, bunların zamanla gerçekliğin dokusuna dahil olup ayrıntılı bir hikâye olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. “Medyanın *toplumsal amacı* topluma ve devlete egemen ayrıcalıklı grupların ekonomik, toplumsal ve siyasal gündemlerini halka aşılama ve bunları savunmaktır” (Chomsky ve Herman, 1998: 100).

İktidarların *resmî ideolojisine* alet olmak istemiyorsak, öncelikle bunu başarabileceğimiz şartların uygun olması gerekiyor: Basın özgürlüğünün önündeki engeller kaldırılmalı, hapisteki

gazeteciler serbest bırakılmalı, gazetecilerin örgütlenme özgürlükleri güvence altına alınmalı; Türkiye'deki demokratikleşme, özgürlük, eşitlik yalnızca basın özgürlüğüyle sınırlandırılmamalı, tüm halkın ifade özgürlüğü, örgütlenme, toplantı, gösteri ve yürüyüş yapma özgürlükleri de temel hak ve özgürlükler mücadelesi ile bütünleşmelidir.

Diğer yandan, kitle iletişim araçlarının karmaşık söylemler içinde ayarlanmış, iletilerin, işaretlerin üretimi için toplumsal, ekonomik ve teknik bakımlardan örgütlenmiş aygıtlar olduğunu asla aklımızdan çıkarmamalıyız. Kitle iletişim araçları kapitalist toplumlarda egemen ideolojilerin söylemleri içinde, *dünyayı tasnif etme* ideolojik çalışmasını sürekli olarak gündeme getirir. "İnsanlara görüşlerini savunmakta kullanacakları sözcükleri, argümanları medya vermektedir. İnsanlar kendi bakış açılarına uygun, düzenli bir biçimde tekrarlanan ifadelerle karşılaşmayınca *dilsizleşirler*" (Noella-Neumann, 1998: 199).

Günümüzde medya önemli bir toplumsallaşma aracı olarak *rıza üretiminde* kullanılmaktadır. Hegemonya kavramı çeşitli biçim ve bağlamlarda kullanılır. Terimin en sık kullanımı ve son zamanlardaki Marksist söylem içindeki en yaygın kullanımı, "fiziksel güç veya zoru, düşünsel, ahlâki ve kültürel ikna veya rıza ile birleştiren bir toplumsal ve siyasal 'kontrol' biçimi anlamındaki kullanımıdır" (Ransome, 2010: 178-179). Ekonomiyi ve tüm baskı araçları ile birlikte kitle iletişim araçlarını ve daha birçok aygıtı elinde tutarak kapitalist devlet kendi hegemonyasını sürdürmek ve ideolojisini sürekli yeniden üretmek için bu aygıtlardan yararlanıyor.

Hegemonyasını sürekli olarak yeniden üretmek için tüm olanaklarını kullanan iktidar, rıza yoluyla ezilenlerin gönüllü olarak egemenlerin düşüncelerini kendi düşünceleri olarak görmesini sağlarken, kendisine muhalif olan ve yönelen herkesi ve her yapılanmayı düşman olarak gören bir bilinç yapısına sahiptir. Bu biçimlendirme ve rıza üretme süreci aileden başlar; okul, iş, dinî kurumlar ve son olarak da kitle iletişim araçları tarafından etkin bir biçimde kullanılır; kitleler tek taraflı yayınlar ve yönlendirmelerle saldırıganlaştırılır; toplumsal bütün-

l k ötekiler aleyhine bozulur; parçalanma, geri dönülmez bir biçimde toplumsal yapıya yansır. Bu bazen öteki yeteri kadar sindirildikten ve korkutulduktan sonra bir süreliğine unutturulur. Eğer i  bu noktayı geçerse, i  savaş ya da çatışmalar kaçınılmaz hale gelir.

Sansür sadece yasalarla değil, farklı aktörlerle de uygulanabilir: Cezalandırma, yasaklama, hedef gösterme, tehdit etme, korkutma, a a ılama, engelleme, saldırı, gayrime rula tırma ve ötekileştirme, sansür yöntemlerinden bazıları...

Haberleri görmemeye telkin veya  a rı, bilgi edinme hakkı açısından çok sorunludur. Siyasi iktidarlar, ulusal çıkar savunuculu una soyunmu  vatansever bir medya beklentisi içindedir. Diğer taraftan, bu medya sayesinde istenilen toplum da yaratılmaktadır. Bu durumda Oskay'a (1993: 331) göre:

Kitle iletişiminin varolan toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesine katkıda bulunabilmesi insanların gündelik yaşamlarının dışında araçsal bir düzenleme ile yapılmakta; gündelik yaşamlarını değişik altkültürler içinde sürdüren çeşitli sınıf ve tabakalardan insanlar kendilerine gelen bu mesajları çeşitli grup ilişkileri aracılığı ile a ımladıklarında kendi yaşamlarının içinde kaldıkları kitle ileti iminden kendileri sistemin i leyi ine uygun anlamlar çıkarmış olmaktadırlar.

Bu anlamda gazetecilik toplumsal yarar bağlamında ele alınırsa bile sonuçta sistemin dışına çıkmak pek mümkün görünmektedir. Ancak bu gazetecilerin yaptıkları için toplumsal bir yararı olmadığı anlamına da gelmez. Alternatif medya ve gerçekleri yazan gazeteciler önemli i ler yapmaktadır.

Gazetecili in temel işlevinin insanların kendilerini özgürce yönetebilmeleri için ihtiyaç duydukları enformasyonu sunmak olduğu, bu işlevi yerine getirebilmek için de gazetecinin önemli yükümlülüğünün sadakatle bağlı olması gereken yurttan a karşı olduğu bir gerçekliktir. Inisiyatif kullanması ve bağımsız bir gözlemci olması gereken gazeteciden yalnız nesnel olması değil, aynı zamanda kamuoyuna açık bir eleştiri platformu sağlayabilmesi de beklenir.

Türk medyasındaki süreci anlamak için 1980'lerdeki neo-liberal politikaların izdüşümüne bakmak lazım; Bâb-ı Âli'den Bağcılar'a taşınan bir süreç bu. Basın bir anda “şirketleşmiş medya”ya dönüştü; cam fanus içerisinde, haberden şehirden uzak, toplumdan soyutlanmış hale geldi ve neoliberal politikaların getirdiği yükselen değerler belirleyici oldu.

Özal ile birlikte yeni bir sürece girildi ve liberal bir mantık medyaya hâkim oldu. Bu süreçte, Türkiye toplumu kaçıış/kurtuluşu magazinél söylemde buldu. Politikanın konuşulmadığı, konuşulmamasını gerektiren bir sürece girildi. Basında sermaye ve patronlar değişti. Simaviler, Karacanlar gitti, babadan oğula geçen bir dönemden farklı sektörlerden gelen insanların “Param var; medya sahibi olacağım; güçleneceğim; belki siyasete atılacağım; belki başka sektörlerle girerken kullanacağım!” dediği bir dönem başladı. İşte bu bir metamorfozdu! Çünkü sonuçta olan halkın bilgi edinme hakkına oldu. Medyanın özdenetimi eksikliği, sosyal sorumluluk olgusunun bertaraf edilmesi, medya, siyaset ve sermaye ilişkilerinin yakınlığına şahit olduk. Medya-siyaset ilişkilerinin çok girift olması sorunu ta baştan beri vardı; her dönem siyasilerin mutlaka bir medyası oldu.

1980'lerden başlayarak 1990'lı yıllarda da sürdürülen neo-liberal ekonomik ve siyasal dönüşümler, toplumsal demografik göstergeler kadar, hatta bundan da yoğunluklu bir biçimde toplumsal duygu yapılarında ve toplumun kendine ilişkin imgeleminde bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönemde, korumacı ekonomi politikaları terk edilerek, dışa açılmacı bir ekonomik yapılanmanın önü açılmıştır (Çelenk, 2005: 343).

Bu dönüşümün başlıca nedenlerinden birisi de reel sosyalizmin çözülmesiyle kapitalizmin dünyadaki tek egemen güç haline gelmesidir. “Toplum yaşantısında gözle görülebilir farklılaşmaların ortaya çıktığı bu süreçte, kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması ve hızlanması doğrultusunda bir dönüşüm gerçekleşmiştir” (Çelenk, 2005: 343). Bu dönüşümle birlikte, her alanda dünyadaki liberalizm örnekleri *yarım yamalak* bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Medya alanı da bunlardan biridir.

Örneğin, Turgut Özal döneminde medyayla siyaset ilişkisi bir aşk nefret ilişkisiydi. Gazeteciler çok sıkı fıkı ilişkilere girdi siyasetçilerle; çok fazla Ankara bağlantıları oldu. Köşe yazarları furyası başladı. Tabular oldu; Kürt sorunu konuşulmadı; aske-re hiç eleştirel yaklaşılmadı. Çok fazla aykırı sesler çıkarılamadı. İktidarların medyaya da ciddi baskıları oldu. Medyanın siyasetçilere-iktidara ses çıkaramamasının bir nedeni de aslında karşılıklı bir çıkar ilişkisine girmiş olmalarıydı. Sonuçta medya “statükocu” tanımladığımız çizgiye geldi. Ana akım medya hep iktidarlara yakın oldu ve onların sözcülüğünü yaptı (İnceoğlu, 2010).

Kürt ve Ermeni meselelerinde haberler her zaman resmî ideolojinin ve iktidarın çerçevesinde yapıldı. Bu anlamda barış dili yerine nefret söylemi tercih edildi. Oysaki yakın dönemde kısa bir süre için barış diline doğru adımlar atılmaya başlanmıştı. Barış gazeteciliğinin iki önemli ismi Jake Lynch ve Annabel McGoldrick’in ilkeleri göz önüne alınırsa:

Bir çatışmayı sadece iki tarafın çatışması gibi göstermekten kaçınılmalı, çatışmanın sonuçlarının ve bağlantıların izleri sürül-meli, şiddetin yalnız görünen değil, aynı zamanda görünmeyen etkileri hakkında da haber yapma yolları aranmalı, sürekli olarak tarafların farklılıklarını değil, ortak zeminde buluşma olasılıklarını gösteren haberler yapılmalı; trajedi, soykırım, katliam, suikast gibi sözcükler bol keseden yerli yersiz kullanılmamalıdır (Lynch ve McGoldrick, 2005).

Kısa bir süre için bile olsa medyanın barış dilini kullanması ve nefret söylemine kapılarını olabildiğince kapatması önemliydi ancak sonrasında yeniden alevlendirilen çatışmalarla her şey geçmişe döndü. “Barış”ın yerini “nefret” aldı.

Türkiye medyasının “nefret” konusunda kötü bir geçmişi vardır ve genel anlamda insan hakları konusunda her zaman sınıfta kalmıştır. Muhalif görüşe sahip gazeteciler ve muhalif medya her daim sansürle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’de medya üzerinde ciddi bir baskı mevcuttur. San-

sürün yanı sıra, gazetecilerin gerek gönüllü gerekse de gönulsüz olarak uyguladıkları bir otosansür söz konusudur. Ayrıca gazeteciler en önemli sorumluluklarının devlete, hükümete karşı değil ama kamuya karşı olduğunu unutmaktadırlar. Türkiye’de medya, devletin ideolojik aygıtı gibi çalışmaktadır. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün (RSF), 2015 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi raporuna göre Türkiye 180 ülke arasında 149. sırada yer almakta. Bu sonuçla, Afrika kıtasından Nijer, Liberya, Zambiya, Mali ve Zimbabwe gibi ülkelerin gerisinde kalmakta. Örgüt, raporunda Türkiye’nin haber alma özgürlüğü, siber sansür ve yayın yasağı gibi alanlarda gerilediğini belirtmektedir. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü ABD Temsilcisi Delphine Halgand (2015), Türkiye’yle ilgili olarak da, “Gezi eylemlerinden bir yıl sonra cezadan muaf tutulmaları, polisi daha çok şiddete başvurmaya özendirdi,” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Halgand ayrıca, 40’ın üzerinde gazetecinin terörle mücadele yasaları çerçevesinde Türkiye’de rastgele davalara maruz kaldığını kaydetmiştir. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü yıllık Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi’ni, ülkelerdeki medya çoksesliliği ve bağımsızlığı, gazeteci güvenliği ve özgürlüğü, ayrıca medyanın çalıştığı yasama, kurumsal ve altyapısal ortamlar gibi kriterler bazında değerlendirmektedir.

İktidarda olan güçler, eleştiren, muhalif basına karşı hoşgörüsüz davranıyor. Özellikle çatışma zamanlarında devlet kendi icraatını haklılaştıran ve meşrulaştıran türden yayınlar beklentisi içindedir. İktidarı elinde bulunduran güçler bir tür vatansever medya beklentisi içindedirler ve aksi takdirde yayın yapan medyayı vatan haini olarak nitelendirmektedirler.

Bütün bu nedenlerden dolayı Türkiye’de medya hiçbir zaman dördüncü kuvvet işlevini yerine getiremedi. Dördüncü kuvveti, diğer üç kuvveti eleştiren, varsa haksızlıkları, yolsuzlukları ortaya çıkaran bir medya şeklinde anlamamız gerekmektedir. Diğer taraftan ayrıntıya inersek, dünyanın her yerinde muhabir çok önemlidir ama Türkiye’de fazla kıymeti yoktur; çünkü çok sayıda yazar –köşe yazarı– bulunmakta ve hiçbir ülkede karşılaşılmayan bir şekilde haftanın yedi günü ya-

zı yazmaktalar. Bunların bazıları iktidarlar tarafından gazetele-
re yerleştirilen ve fikir üretmeyen, bir siyasi güç odağıyla iliş-
ki içine girip köşelerinden her konuda ahkâm kesen kişilerdir. İktidarın sesi olan medya organları ve onların köşe yazarları,
yorumcuları muhalifleri hedef almakta ve bazen açıkça “hedef
göstermekte” ya da tehdit bile edebilmektedir.

Uluslararası Basın Enstitüsü, Sınır Tanımayan Gazeteciler
Örgütü ve AB ilerleme raporlarına baktığımızda, özellikle son
yıllarda Türkiye’de basın özgürlüğünün ne denli tehdit altında
olduğunu görüyoruz. Son zamanda yaşananlar ne yazık ki bi-
zim gerek toplum, gerek medya profesyonelleri açısından tek-
rar ilk başlara döndüğümüzün işaretleridir. Rövanşist, ötekileş-
tirici, ırkçı, nefret ve kinle beslenen bir dilden kurtulamadığı-
mız müddetçe, hangi açılımı yaparsak yapalım, hiçbir yere va-
ramayacağımız bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Sonuç

Haber, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen ve ge-
nelde doğruluğundan kuşku duyulmayan herhangi bir olayın,
düşünce ya da görüşün halkın anlayabileceği biçimde ve tam
zamanında kitle iletişim araçları yoluyla topluma ulaştırılması-
dır. “Diyebiliriz ki haber, ya öncelikle ve en iyi biçimde bir ta-
rih, ya edebiyat malzemesi, ya toplum koşullarının bir kaydı,
ya halkın tutkularının bir ifadesi ya da gazetecilerin önyargıla-
rıdır” (Postman ve Powers, 1996: 27). Günümüzde haber içeri-
ği televizyonun ve internetin hayatın en önemli bilgi ve eğlence
kaynakları olmasıyla beraber görüntüye odaklı hale gelmiştir.
Dünya üzerindeki tüm toplumlarda televizyon insanların gün-
lük yaşamlarının önemli bir bölümünü kapsamakta ve onu şe-
killendirmektedir. Televizyon haberleri tüm toplumun izledi-
ği ve düşünsel anlamda beslendiği en önemli bilgi kaynağıdır.
“Haber, medyanın güçlü ve egemen ideoloji tanımlarına yöne-
lik bir yeniden üretimin gerçekleştirildiği, gerçekliğin ideolo-
jik temsiliyeti ve inşasında oldukça stratejik metinsel bir söy-
lemidir” (Dursun, 2001: 123). Bu anlamda haber, medya içerik-

leri içinde ideolojinin aktarılması açısından en önemli yeri işgal etmektedir.

Haber ve bilgi sunulurken, beraberinde egemen kültür ve ideoloji de sunulmakta, bireyler egemen kültür ve ideoloji çerçevesinde önemli kabul edilen bilgileri ve haberleri öğrenmektedirler. “Dünyada yaşanan olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır” (van Dijk, 1999: 371). “Haber söyleminde anlatıcı ile okuyucu arasında bir etkileşim oluşmaktadır. Haberin söylemi, okuyucuların söylemleri arasındaki söylemsel aralığı kapatan anlatıcının diyalogudur. Anlatıcı ve alımlayıcılar arasında kurulan karşılıklılıkla haberin dili içinde kaynak söylemler, halkın sözüne dönüştürülmektedir” (İnal, 1996: 114). Bu aşamada gerçekleşenler aslında medyanın gerçek görevini yerine getirdiği sürecin son basamağıdır. “Böylece haber medyası, egemen söylemleri uyulaşıma dönüştürmekte ve bu süreç içinde hegemonyaya yönelik rızanın oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır” (114). Bu bağlamda haber rızanın üretilmesi ve hegemonyanın sağlanmasında çok önemlidir. Bu yüzden günümüzde medya dediğimizde aklımıza haber (TV, gazete, internet, vs.) ve haber programları gelmektedir.

Kitle iletişim araçlarıyla, haber görüntüsü altında bilgisizleştirici hikâyeler sunulur. Bunun için, siyasal konulara ilişkin bilgiler kitle iletişim araçlarında her geçen gün azalmaktadır. “Dünyada yaşanan olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır” (van Dijk, 1999: 371). Haber ve bilgi sunulurken, beraberinde egemen kültür ve ideoloji de sunulmakta, bireyler egemen kültür ve ideoloji çerçevesinde önemli kabul edilen bilgileri ve haberleri öğrenmektedir. “Haberlerde kurulan karşıtlıklar, aslında temel bir karşıtlığa, ideolojilerin karşıtlığına dayanmaktadır” (Dursun, 2001: 232). Bu yöneten ve yönetilenler, yani ezen-ezilen ilişkisinin özünde yatan çatışmanın sonucudur. Ancak haber denilen şey bu ilişkiyi ezen adına ve ezilenleri ik-

na etmek için kullanır. Haberleştirme süreci burada önemli bir yer tutar. Çünkü haberciler bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde sisteme hizmet ederler. “Henüz işlenmemiş haber malzemeleri, sonunda basılmaya uygun, damıtılmış kısım elde edilmeye dek ardarda filtrelerden geçmek zorundadır. Bu filtreler söylemin ve yorumun ilkelerini belirler, neyin öncelikle haber olabileceğini tanımlar ve propaganda kampanyalarına dönüşen sürecin temelini ve işleyişini açıklar” (Chomsky vd., 2004: 36). Bu kadar çok aşamadan geçerek topluma sunulan haberin söylemi ve yapılan yorumlar egemenlerin istediğı şekle girmiş haldedir ve onun ideolojisini fark ettirmeden beyinlere şırına eder. Haber bize yaşamın kurgulanmış göstergelerini vermektedir. “Marx’ın diyeceğı gibi göstergeler bize hizmet edeceğine biz göstergelere hizmet ederiz. Bu durumun farkına varıp varmayacağımızı, farkına varırsak özgürleşmek için bir şey yapıp yapmayacağımızı ise sadece kâhinler söyleyebilir” (Poe, 2105: 435).

Haber, bilgi ve enformasyon azalması, iktidarı oligarşik bir şekilde ayakta tutan mekanizmalar haline getirmeyi amaçlar. İktidarın bilgiyi tekelleştirmek istemesinin altında yatan neden de bundan kaynaklanmaktadır. Böylece, ekonomik ve siyasal konulardaki salt gerçek haber ve bilgi, iktidarın elinde toplanmakta ve manipölasyon amacıyla kullanılabilir. Bu sayede toplumsal alan istenildiğı şekilde denetlenmekte ve yönlendirilmektedir. Bu anlamda haberlerin giderek eğlence ve reklamla doldurulması yapılmak istenilen şeyin dışavurumundan başka bir şey değildir.

Diğer taraftan olaya eleştirel gözle bakan, *hak haberciliğı* gibi insan hakları konusunda haberin düşünölmesi gerektiğini söyleyen ve tartışanlar da vardır. Bu anlamda daha çok internet üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. “Dünyanın ve insanların karşı karşıya bulunduğı temel sorunlarla ilgili bilgi ve haberin yayılması ve tartışılması demokratik hassasiyetin gelişmesi ve demokratik eylemlerin gelişmesi için insanların ortak sorunları hakkındaki bilgi ve haberin yayılması ve tartışılması bir zorunluluktur” (Belsey ve Chadwick, 1998: 16). Bu sorun-

lar tartişılırken unutulmaması gereken bu tartişmaların hangi zeminde ve hangi aktörlerce yapıldığıdır. Çünkü sorunların büyümesini istemeyen egemenler sorunu yansıtır ve çeşitli kişilerin görüşlerini de medya aracılığıyla verirler. Toplum ve sorun hakkında konuşanlar demokratik bir ortam var yanılgısına kapılarak düzene fark etmeden eklemelenirler. “Çünkü biliyoruz ki, demokratik hassasiyet ve eylemler olmazsa sorunlar çözülmeyeceğı gibi, daha da artacaktır. Barışın, refahın ve ilerlemenin gelişmesine katkıda bulunmak için şimdi medyanın elinde büyük bir fırsat var. Acaba medya bu fırsatı iyi değerlendirebilecek mi?” (Belsey ve Chadwick, 1998: 16). Burada sorulan iyi niyetli soruya olumlu yanıt vermek, yaşananlara ve haber bültenlerine, gazetelere, internet haberlerine bakıldığında imkânsız görünmektedir. Çünkü haberin dağıtılması ve yayılması internetle birlikte daha özgür bir hal almış görünümü vermektedir.

Türkiye açısından da haberin ve televizyon haber bültenlerinin önemi büyüktür. Türkiye’de tüm kanallar ana haber bültenlerine özel önem verirken, toplumun tanıdığı önemli habercileri kendi kanallarına almak için büyük miktarlarda paralar ödemektedir. Bunun yanında çok sayıda haber kanalı da yayın yapmaktadır. Türkiye’de yakın dönemde ana akım medyanın yanında, gittikçe büyüyen ve iktidar tarafından desteklenen İslâmi medya ise dikkate alınması gereken bir diğerkonudur. Ancak en önemli nokta ideolojik anlamda iktidarın kendi medyasını yaratması ve bunun dışında kalan medyayı kendi isteğı gibi yayın yapmaya zorlamasıdır. Bu zorlama artık el koyma, sansürleme ya da tehdit etme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu anlamda haberin ve haberciliğın önemi kendini bir kez daha ortaya koymakta ve bir ülkenin habercilere karşı tutumu ve habercilerin baskılara karşı tavrı büyük önem kazanmaktadır. Ülkenin vatandaşları ve dünya yaşanan gelişmeleri medya aracılığıyla öğrenmekte ve burada habercilere büyük bir sorumluluk düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis. (1991). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Debord, Guy. (1996). *Gösteri Toplumu*, Ayrıntı, İstanbul.
- Aslan, Kemal. (2004). *Haber Nasıl Okunur?*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Baudrillard, J. (1998). *Simülakrlar ve Simülasyon*, Dokuz Eylül, İzmir.
- Beheshti-Kashi. Samaneh ve Baharak Makki. (2013). "Social Media News: Motivation, Purpose and Usage", *International Journal of Computer Science & Information Technology (IJCSIT)*, cilt 5, no. 2, Nisan 2013.
- Belsey, A. ve R. Chadwick. (1998). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Ayrıntı, İstanbul.
- Bourdieu, Pierre. (1997). *Televizyon Üzerine*, YKY, İstanbul.
- de Botton, Alain. (2015). *Haberler*, Sel, İstanbul.
- Bradshaw, Paul. (2012). *Social Media and News*, Open Society Media Program, UK.
- Bruns, Axel. (2008). "The Active Audience: Transforming Journalism from Gatekeeping to Gatewatching", Chris Paterson ve David Domingo (der.), *Making Online News - The Ethnography of New Media Production*, Peter Lang Publishing, New York.
- Burke, Peter. (2001). *Bilginin Toplumsal Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Castells, Manuel. (2013). *Ağ Toplumu'nun Yükselişi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- , (2013a). *Kimliğin Gücü*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- , (2013b). *Binyılın Sonu*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- , (2013c). *İsyen ve Umut Ağları*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, Noam vd. (2004). *Medyanın Kamuoyu İmalatı: Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat*, Chiviyazıları, İstanbul.
- Chomsky, Noam ve S. Edward Herman. (2004). "Propaganda Modeli", *Medyanın Kamuoyu İmalatı*, Chiviyazıları, İstanbul.
- Çebi, M. Sadullah. (2002). *Haberi Anlamak*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çelenk, Sevilay. (2005). *Televizyon Temsil Kültür*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Dursun, Çiler. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*, İmge, Ankara.
- Ekman, Mattias. (2014). "Sayısal Marx: Dağınık Medyanın Ekonomi Politigine Doğru", Vincent Mosco ve Christian Fuchs (der.), *Marx Döndü*, NotaBene, Ankara.
- Eslin, M. (1991). *TV Beyaz Camın Arkası*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Fairclough, Norman. (2003). "Dil ve İdeoloji", Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (der.), *Söylem ve İdeoloji*, Su Yayınları, İstanbul.
- Foster, Robin. (2012). *News Plurality in a Digital World*, Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford.
- Foucault, Michel. (1980). *The Will to Truth*, Tavistock Pr., New York-Londra.
- Fuchs, Christian. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*, NotaBene, Ankara.
- Gerbner, George. (2014). *Medyaya Karşı*, Ayrıntı, İstanbul.

- Golding, Peter ve Graham Murdock. (1997). "Kültür İletişim ve Ekonomi Politik", Süleyman İrvan (der.), *Medya Kültür Siyaset*, Ark, Ankara.
- Halgand, Delphine (2015). "Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü 2015 yılı Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi: Türkiye 180 ülke arasında 149. sırada", <http://www.abhaber.com/sinir-tanimayan-gazeteciler-orgutu-2015-yili-dunya-basin-ozgurlugu-endeksi/>
- Herman, E. ve Chomsky, N. (1988). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*, Minerva, Ankara.
- , (1988). *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, New York.
- Holcomb, Jesse, Jeffrey Gottfried ve Amy Mitchell. (2013). *News Use Across Social Media Platforms*, Pew Research Center, USA.
- Inal, Ayşe (1996). *Haberi Okumak*, Temuçin, İstanbul.
- Inceoglu, Yasemin. (2009). "Medya-Kamuoyu ve Güvenlik Üzerine", Ayşe Çavdar, Volkan Aytar (der.), *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi: Sınırlar ve İmkânlar*, TESEV, İstanbul.
- , (2010). "Wikileaks yeni medya düzeni için bir milattır", <http://arsiv.ajans5.com/detay/2010/12/17/wikileaks-yeni-medya-duzeni-icin-bir-milattir.html>
- , (2015). "Ulusal çıkar savunuculuğu ve gazetecilik", *BirGün*, <http://www.birgun.net/haber-detay/ulusal-cikar-savunuculuğu-ve-gazetecilik-82365.html>
- , (2006). "Kitle İletişim Araştırmalarında Medya-İktidar İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", <http://www.yasemininceoglu.com/default.aspx?cat=4&pag=134>
- Kellner, Douglas. (2014). "Media Spectacle and the North African Arab Uprisings", Savaş Çoban (der.), *Media and Left*, Brill Pub., Leiden / Boston.
- Lull, J. (2001). *Medya İletişim Kültür*, Vadi, İstanbul.
- Lynch, Jake ve Annabel McGoldrick. (2005). *Peace Journalism*, Hawthorn Press, UK.
- Matelski, Marilyn J. (1996). *Televizyon İlaberciliğinde Etik*, YKY, İstanbul.
- McChesney, Robert W. (2006). *Medyanın Sorunu*, Kalkedon, İstanbul.
- McLuhan, Marshall ve Quentin, Fiore. (2005). *Yaradığımız Medya*, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Milbum, Michael A. (1998). *Kamuoyu ve Siyaset*, Imge, Ankara.
- Morresi, Enrico. (2003). *Haber Etiği*, Dost, Ankara.
- Mora, Necla. (2008). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*, Alt Kitap, İstanbul.
- , (2007). "Haber ve Haber Söylemi", <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/dkm/article.php?sid=8113>, Erişim Tarihi: 17 Mart 2007.
- Noella-Neumann, Elisabeth. (1998). *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi*, Dost, Ankara.
- Oskay, Ünsal. (1993). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, Der, İstanbul.
- Poe, Marshall T. (2015). *İletişim Tarihi*, İshık Yayınları, İstanbul.
- Postman, Neil ve Steve Powers. (1996). *Televizyon Haberlerini İzlemek*, Kavram, İstanbul.
- Poyraz, Bedriye. (2002). *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

- Radford Benjamin. (2004). *Medya Nasıl Yanılıyor?*, Güncel, İstanbul.
- Ransome, Paul. (2010). *Antonio Gramsci: Yeni Bir Giriş*, Dipnot, Ankara.
- Sarup, Madan. (1997). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, Ark, Ankara.
- Stevenson, Nick. (2008). *Medya Kültürleri, Ütopya*, İstanbul
- Tılıç, Doğan. (2001). *Medyayı Anlamak*, Su, İstanbul.
- Tokgöz, Oya. (2000). *Temel Gazetecilik*, Imge, Ankara.
- Üşür, Serpil Sancar. (1997). *İdeolojinin Serüveni*, Imge, Ankara.
- van Dijk, Teun A. (1999). "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Mehmet Küçük (der.), *Medya İktidar İdeoloji*, Ark, Ankara.
- , (2003). "Söylem ve İdeoloji", Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (der.), *Söylem ve İdeoloji*, Su, İstanbul.

HABERDE TARAFSIZLIK ALGISI

BÜLENT ÇAPLI

Değer yargıları

Medyada, neyin haber olacağı, nasıl anlatılacağı ve nasıl yorumlanacağı tamamen değer yargıları tarafından belirlenmektedir. Haberlerin, kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihlerce yapılmasının temel sakıncası, gerçekte olanların doğru bir biçimde aktarılmaması ve gerçeklerin çarpıtılması olmaktadır. İnsanların kendilerine sunulan haberlerden, etraflarında olup biteni anlamak için yararlandıkları düşünüldüğünde, bu tür çarpıtılmış bilginin sakıncaları da daha iyi anlaşılacaktır. Gazetecilerin haber yaparken, ele aldığı konu, kişi ya da olaya yönelik olarak mutlaka kişisel değer yargıları, hatta önyargıları bulunmaktadır. Gazetecinin, bunun da ötesinde haber ile ilgili olarak kafasında neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair bir fikri bile oluşmuştur çoğu kez (Çaplı, 2002).

Neyin gerçekten doğru olduğu ve neyin haber değeri taşıdığı tamamıyla gazetecilerin dünya görüşü ve anlayışı ile ilintilidir. Bu durumda, tüm haberlerin öznel olduğu rahatlıkla söylenebilir. Medyada yer alan haberlerde, çoğu kez, yalın gerçek, yorum ve değerlendirme arasındaki farkları ortaya koyabilmek oldukça zor olmaktadır.

Beklentiler

Medyadan beklenen, insanların yaşamını ilgilendiren önemli konularda doğru ve eksiksiz bir biçimde haber yapılmasıdır. Konda tarafından Şubat 2016'da yapılan araştırmada, bireylerin bu beklentilerinin hangi düzeyde olduğunu görebilmek mümkündür. Söz konusu araştırmada, "Gazetelerin siyasi iktidarın yanlışlarını yazmaları, halkı bu konularda bilgilendirmeleri demokrasinin gereğidir" ifadesine katılanların oranı neredeyse % 90'lara ulaşmaktadır.

Medyanın uymakla yükümlü olduğu düşünülen etik sınırlamalar, sadece haberin doğru verilmesi, gerçeğe uygunluğu ve nesnelliği gibi konuları kapsamamakta, ayrıca haberin gerçekleştiği bağlamın da doğru ve eksiksiz bir biçimde aktarılması gerekliliğini de içermektedir. Bir başka deyişle, gazetecilerin etik yükümlülüğü, olayları gerçekleştiği şekilde aktarmak ve sunmaktır.

Medyada yer alan haberlere bakıldığında, özellikle köşe yazıları dışarıda bırakıldığında bile, haber metinlerinin yorum ve değerlendirmelerle dolu olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, değer yargılarından arınmış haberciliğin gerçekleşmesinin çok zor bir ideal olarak kalması kaçınılmazdır. Yani, gazeteciyi tarafsız ve değer yargılarından soyutlanmış bir gözlemci olarak tanımlamak gerçekçi olmayacaktır. Tarafsızlık, bu derece değer yargıları ile yüklü bir faaliyet olan gazetecilikte, değer yargılarından arınmış olmak anlamına gelmemektedir.

Burada etik açıdan uygun olmayan davranış olarak tanımlanabilecek durum, gazetecinin kendi değer yargıları uğruna gerçekleri görmezlikten gelmesi ve buna göre haber yapmasıdır. Etik açıdan uygun olan, gazetecinin sezgileri, inançları, duyguları, kısacası kendisini bağlayan tüm bu düşünce ve duyguların farkında olarak, haberi hazırlamasıdır. Gazetecilerin ideolojik olarak bilerek ve isteyerek konuya kendi bakış açılarından yaklaştığı durumlar bunun istisnalarını oluşturmaktadır. Burada asıl önemli olan, habercinin, kendisinde var olan taraf-

lılık ve yanlılığın bilinçli olarak farkında olması ve bu noktadan hareket ederek nesnellığe ulaşmaya çalışmak yolunda çaba göstermesidir. Gazeteciler kendi görüşlerini haberin dışında tutmalı ve okurların haberde yer verilen gerçeklere dayanarak kendi görüşlerini oluşturmalarına olanak sağlamalıdır (Wien, 2005).

Ancak, gazetecinin bireysel çabaları tarafsızlığa ulaşmak için yeterli olmamaktadır. Medya sahipleri, siyasi güç sahibi olabilmek, daha etkili konumda bulunabilmek ve kâr etmek için sahip oldukları kuruluşlarda, yayın politikalarının genel hatlarını çizerek çalışanların hareket alanlarının sınırlarını belirlemektedirler. Haber merkezlerinin yöneticileri ise, bu yazılı olmayan ancak çalışan herkesin uymasının beklendiği bu sınırları, günlük kullanıma uyarlamaktadırlar. Muhabirler ise kendileri için daha anlaşılır hale getirilmiş kurumsal belirleyicileri dikkate alarak haber yapmaktadırlar. Bu haber toplama ve yazma süreci içerisinde, editörler, muhabirin önlerine getirdiği haberleri geri çevirmek ve yeniden yazmasını istemek yoluyla muhabirlerin haber toplama ve yazma tarzlarını biçimlendirmekte ve yönlendirmektedir. Sonuç olarak, bu yaratılan kurumsal kültür o kuruluştaki tüm gazetecilik faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir.

Brewin, ana akım haber medyasında yer alan haberlerde öznel bakış açısının kaçınılmaz olduğu ve bu sorunun çözülmesinin neredeyse olanaksız olduğu görüşünün yaygın kabul gördüğü bir aşamada tarafsız habercilik normu geliştirildiğini belirtmektedir (Brewin, 2013).

Tarafsızlık ve doğruluk gibi kavramların, uzunca bir süredir, gazeteciler için, onları yetiştiren kurumlar ve haber merkezleri için önem taşıdığı bilinmektedir. Ancak, gerek ana akım medyada yaşanan olumsuz gelişmeler ve geleneksel medya kuruluşlarının giderek habercilik alanında sahip oldukları tekeli, internet ve sosyal medya gibi yeni ve farklı mecralara terk etmesiyle birlikte profesyonel habercilikte önemsenen ve değer verilen bu kavramların varlığını daha ne kadar sürdüreceği konusunda soru işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Güven sorunu

Bireyler, çevrelerinde olup biten hakkında doğru ve gerçek bilgi edinmek istediklerinde, bulabildikleri ve erişebildikleri tüm haber kaynaklarına ulaşmak istemektedirler. Ulaşabildikleri haber kaynaklarından da en temel beklentileri, bu kaynakların kendilerine güvenilir haber sunmalarıdır.

Ancak, günümüzde haber kaynaklarının sayısının artması ve habere erişimin eskisinden daha kolay ve hızlı olması, bireylerin daha doğru, gerçek ve güvenilir haber almaları anlamına gelmemektedir. Son yıllarda, sermaye yapılarında yaşanan değişimler, siyasal iktidar-medya ilişkilerindeki yozlaşma ve medya üzerindeki baskılar nedeniyle toplumda medyaya duyulan güven giderek azalmaktadır. Acımasız rekabetin hüküm sürdüğü medya sektöründe, haber merkezlerinin bütçelerinde yapılan büyük kesintiler ve işten çıkartmalara daha ucuz haber toplama yöntemlerinin tercih edilmeye başlanması da eklenince, toplumda, ana akım medya haberciliğinin güvenilirliğine ve tarafsızlığına yönelik kuşkular daha da artmıştır (Marchi, 2012).

Konda'nın Şubat 2016'da yapmış olduğu araştırmada, "medya ve basına güvenmeyenlerin" oranının yaklaşık % 70 olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, yine aynı araştırma sonuçlarına göre, haber için televizyon ve gazete gibi geleneksel medya araçlarına güvenenlerin oranı % 80'in biraz üzerindedir. Bu oranın televizyon ve gazetelere dağılımı ise sırasıyla % 70 ile % 11'dir. Bu alanda yapılan birçok araştırmada, televizyon haberlerinin, yazılı basına oranla daha dengeli ve tarafsız görüldüğü ve bu nedenle de daha fazla güven duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, ender de olsa, gazetelerin televizyondan daha güvenilir olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Kioussis, 2001). Kioussis, çalışmasında, 1960'lardan bu yana bunun tam tersi eğilimleri tespit eden araştırmalara karşın böylesi bir sonucun öngörülmediğini belirtmektedir. Sonuç olarak, inanmalarına ve güvenmemelerine karşın, çok sayıda insan haberleri geleneksel medyadan almaktadır.

Tsfati ve Capella, güven duymamalarına karşın insanların neden geleneksel medyayı takip ettikleri sorusuna şöyle bir yanıt vermektedirler: "... haberlere güven duyulmamasına karşın, insanlar, haberleri, ilginç ve eğlenceli buldukları için, diğer bireylerle irtibat halinde olmak için ya da medyaya duydukları şüpheyi desteklemek için ana akım medyadan takip etmektedirler" (Tsfati, Y. ve Capella, J. N., 2003: 510).

Tsfati ve Capella, medyaya şüphe ile bakanların, profesyonel ilkeler doğrultusunda görev yapmayan gazetecilerin adil ve tarafsız olmayıp, kişisel ve ticari çıkarlar uğruna doğru ve gerçeklerden feragat ettiğine inandıklarını belirtmektedirler. Bu görüşe sahip olanlar, gazetecilere, "iddia ettikleri gibi dürüst bekçi köpekleri mi, yoksa ticari ve siyasi çıkar peşinde mi oldukları" sorusunu yöneltmektedirler. Tsfati ve Capella, toplumda, tıpkı, Hipokrat yemini etmiş doktorların zarar vermeyeceklerine duyulan güven gibi, gazetecilerin tarafsız haber yapacaklarına dair inanç olduğunu söylemektedirler (Tsfati, Y. ve Capella, J. N., 2003). Ancak medyaya yönelik şüphencilik arttıkça, bireyler geleneksel medya dışındaki haber kaynaklarına daha fazla yönelmektedirler. Konda'nın araştırmasında, "Gazetelerin bazılarını kendi menfaatleri için halka yanlış haber veriyorlar" ifadesini doğru bulanların oranının neredeyse % 85 olması, geleneksel medyaya duyulan şüphe ve güvensizlik derecesini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Medyaya duyulan güvensizliğin önemli siyasi sonuçlarının olduğu muhakkaktır. Demokratik toplumlarda, bir dereceye kadar medyaya kuşkuyla yaklaşmanın sağlıklı olduğu düşünülürken, daha derin bir güvensizliğin ve haberleri dikkate almama eğilimlerinin bireyler üzerinde siyasetten uzaklaşma ve kuşkuyla yaklaşma eğilimlerini güçlendirdiği ileri sürülmektedir (Peffley, M., Avery, J. M. ve Glass, J. E., 2001).

Haber için internet ve sosyal medyayı takip edenlerin ana akım medyaya karşı daha fazla şüphe duydukları söylenebilir. Bu mecralarda haberlerin daha farklı bir biçimde çerçevelenmesi, sunulması ve daha yanlış bir biçimde sunulması nedeniyle, bireyler, haberin yönlendirici gücünün daha fazla farkında

olarak gazeteciliğe karşı daha şüpheli yaklaşmaktadırlar (Tsfa-ti, Y. ve Capella, J. N., 2003).

Geleneksel medyanın giderek güven kaybettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, özellikle Türkiye’de, haber için internete yönelenlerin oranı nedir? Bu sorunun yanıtı için Konda’nın araştırmasına bakıldığında, haberleri gazete yerine internetten “nadiren ile her zaman” arasında değişen farklı sıklıkta takip edenlerin toplam oranının neredeyse % 55’e ulaştığı görülmektedir. Bir konu hakkında bilgiye gereksinim duyduklarında ilk bakacakları yerin internet olduğunu söyleyenlerin oranı ise % 40’ın biraz üstündedir.

Roller ve algılar

Gazetecilik, büyük ölçüde meşruiyetini, gerçeğin doğru resmi ni sunabildiği varsayımından almaktadır. Bugüne kadar, gazeteciliğin bu varsayıma uygun olarak gerçekleştirildiğine dair şüphe ve güvensizliğin varlığına karşın, demokratik toplumlar da, genel anlamda, bu varsayıma inanma isteklerinin ağır bastığı gözlenmektedir.

Dünyada olup biten her şeyin, ancak bireylerin bakış açısıyla, yani öznel bir biçimde gözlemlenebildiğini ileri süren pozitivist bakış açısına göre, nesnellik, ancak, bireyin değer yargılarının bilgiyi etkilemediği, yani sadece gerçeklerin verildiği durumlarda gerçekleşmektedir. Tüm gözlemlerin öznel olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, gazetecilerin gözlemledikleri ve deneyimledikleri gerçekler ile ilgili haberlerde nesnellikten söz etmek olanaksızdır. Bu bakış açısından hareketle, medyada tarafsızlığın konu edildiği araştırmalara bakıldığında, gazeteciler ve onların faaliyetleri üzerinde odaklanan çalışmaların izleyici ve okuyucuların haberleri nasıl değerlendirdiklerini konu alan çalışmalardan daha fazla olduğu görülmektedir. İzleyici ve okuyucuların tarafsızlığı nasıl algıladıkları ve tanımladıkları sorularının ya da haber okuma sürecinin üzerine odaklanan çalışmalara daha az oranda rastlanılmaktadır. Bir başka deyişle, haber içeriklerinin yanlışlığını araştıran çok sayı-

da çalışma bulunmasına karşın, bireylerin bu konudaki algılarına dair çok az sayıda araştırma vardır.

Bu az sayıdaki araştırma, genellikle, siyasal iletişim süreçlerinde, seçmenlerin medyada yer alan siyasal içerikli mesajlara yönelik olarak nasıl bir konum aldıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde yapılan incelemelerde, farklı siyasal beklentiler içerisinde olan izleyici ve okuyucuların, medyadaki siyasal mesajlara farklı biçimlerde yaklaşarak siyasal iletişim sürecinde farklı roller üstlendikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Blumler, çalışmasında, dört ayrı tür izleyici ve okuyucu rolü olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki, mevcut düşünce ve inanışlarını güçlendirmek isteyen “partizan”; ikincisi, nasıl oy vereceği konusunda kendisine yol gösterilmesini isteyen ve bunu arayan “liberal vatandaş”; üçüncü olarak, parti politikaları, güncel konular ve siyasal liderlerin nitelikleri gibi bilgileri elde etmeye çalışan “gözlemci”; son olarak, siyasal iletişimde heyecan ve bunun benzeri doyumlar arayışı içerisinde olan “seyirci” (Blumler, J., 1990). Her bir ayrı rolün medyaya bakış açısı, beklentisi ve algısı farklı olmaktadır. Aslında, Blumler’in bu sınıflandırmasının sadece seçim dönemlerinde gerçekleşen siyasal iletişim ile sınırlı tutulmaması daha doğru olacaktır. Bir başka deyişle, siyasal iletişim, demokratik toplumlarda, yakın ya da uzak, çevresinde olup biteni öğrenmek isteyen bireylerin gündelik iletişim faaliyetlerini kapsamaktadır. Burada üzerinde durulması gereken konu, seçim dönemleri dışında, bireylerin medyayı takip ederken, Blumler’in sınıflandırmasında yer alan rolleri hangi düzeyde sürdürdükleridir. Özetle, farklı kişisel, ideolojik ve öznel duruşlara sahip bireyler haberlerden farklı anlamlar çıkartmakta ve farklı yorumlar yapmaktadır. Cramer ve Eisenhart yaptıkları araştırmada, bireylerin haberleri, ne ölçüde kendi değer yargıları ve beklentilerine uygun biçimde değerlendirdiği, bunun sonucunda da ne ölçüde kendilerine sunulanı doğru olarak kabul edip ona inandıkları sorularını gündeme getirmişlerdir (Cramer, P. ve Eisenhart, C., 2014). Söz konusu araştırmada, Cramer ve Eisenhart katılımcılara, kendi-

lerine sunulan haber metinlerinden taraflı ve tarafsız olarak değerlendirildikleri cümleleri seçmelerini ve ardından bu seçimlerini neden ve neye dayanarak yaptıklarını tarif etmelerini istemişlerdir. Katılanların, tarafsızlığı öncelikle ve özellikle olumsuz anlamlarda tarif ettiklerinin saptandığı araştırmada, haberin bireyler tarafından farklı şekillerde okunup algılanmasından dolayı, kimilerine taraflı gelen haberlerin, kimileri için son derece yansız olabildiği vurgulanmaktadır. Cramer ve Eisenhart'a göre, bazı durumlarda medyanın taraf tutan tavrı, izleyici ve okuyucuların beklentilerini tümüyle karşılayabilmektedir.

Aslında, İzleyici ve okuyucu, medyadan sadece olayların nasıl gerçekleştiğini anlatmasını değil, aynı zamanda bu olayların toplumsal açıdan önemini ve etkilerinin neler olduğuna dair yorumları da aktarmasını beklemektedir. Bu bağlamda, izleyici ve okuyucu kendi dünya görüşüne uygun haber veren yayın organlarını tercih etmektedir. Yayın organı tarafından hedeflenen okuyucu ya da izleyici kitlesi, medyanın yayın politikalarının belirlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Bu durumda, böylesi bir kuruluştaki çalışan gazetecinin istese bile haberlerinde tarafsızlığa ulaşabilmesi olanaksız olmaktadır.

Bu durum, aslında, medyanın, özellikle de haber medyasının partizanlık düzeyi ile yakından ilintilidir.

Siyasetle daha yoğun ilişkiler ve bağlantılar içerisinde olan medyanın tek yanlı bir tavır sergileyerek partizan bir tutum içerisine girdiği, bunun sonucunda izleyici ve okuyucuların da bu partizan yaklaşıma uyum gösterdiği gözlenmektedir. Böylesi bir durumda, medyanın gündeminde uzlaşmadan çok çatışmaya ve uzlaşmazlıklara yer verildiği dikkati çekmektedir. Blaagaard, medya ile siyaset arasındaki bağlantı ve ilişkilerin giderek yozlaşmasıyla, tarafsızlık kavramının okurların güvenini kazanma noktasında giderek önemini yitirdiğini belirtmektedir (Blaagaard, B. B., 2013).

Ne tür haberler, hangi tür bireylerin haberleri taraflı olarak algılamasına neden olmaktadır? Medyanın yanlılığına ilişkin yargılar nasıl oluşmaktadır? Bir konunun karşıt taraflarında yer alan bireyler, o konu ile ilgili olarak hazırlanmış bir haberi,

neden kendi görüşleri aleyhine taraflı olarak değerlendirmektedirler? Bu soruların yanıtlarını Peffley, Avery ve Glass'ın, bireylerin medyanın taraflılığına ilişkin algılarını nasıl oluşturduğunu araştıran çalışmalarında bulabilmek mümkündür (Peffley, M., Avery, J. M. ve Glass, J. E., 2001). Söz konusu çalışmada, partizan bireylerin haberleri, kendi görüşleri aleyhine taraflı olarak değerlendirmelerini ifade eden “düşman medya fenomeni” çerçevesinde, medyanın tarafsızlığına ilişkin algıların nasıl oluştuğu araştırılmaktadır.

“‘Mükemmel’ denilebilecek düzeyde hazırlanmış dengeli haberlerin bile partizanlar arasında düşman medya tepkisi yaratabileceği” ileri sürülen bu çalışmada, partizanların bir konu hakkında var olan görüşlerinin, önyargılarının, eğilimlerin ve yargıların güçlü olması nedeniyle, haber tarafsız ve dengeli olsa bile, haberleri taraflı olarak görme eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır. Bu ve benzeri araştırmalardan ortaya çıkan en önemli sonuç, “sağ ya da sol ideoloji fark etmeksizin, partizanların dengeli ve objektif haberleri karşıt görüşlerin lehine yanlı olarak görmeleridir” (Hoffner, C. ve Rehkoff, R. A., 2011).

Bireyin siyasal farkındalığı, partizanlığı ve medyanın yanlılığına ilişkin var olan görüşlerini kapsayan siyasal eğilimleri de, haberin yanlılığına ilişkin yargıları şekillendirmektedir. Siyasi meseleler hakkında daha fazla bilgi sahibi olan ya da siyasi farkındalığa sahip bireylerin kendi eğilimleri ile ters düşen siyasi mesajlara direndikleri sıkça karşılaşılan bir konudur. Siyasi farkındalığın düzeyi arttıkça, bireyler, kendi görüşleriyle uyuşmayan haberlere karşı daha eleştirel bir yaklaşım sergilemektedirler.

Medyanın tarafsızlığına ilişkin yargı ve kanaatlerin oluşmasında bireylerin medyayı hangi sıklıkta ve hangi amaçlarla kullandığı önem taşımaktadır. Medyayı sürekli takip eden bireylerin tarafsızlığa ilişkin görüşleri düzenli olarak güncellenmekte ve özellikle bu konuda olumsuz yargılara varmaktadır. Peffley ve diğerlerine göre, birçok kişi, haber medyasının belirli bir gruba yönelik “düşmanca” bir tavır içerisinde olup olmadığı konusunda bir fikre sahiptir.

Peffley, Avery ve Glass'ın araştırmāsından ortaya çıkan en önemli bulgu, bu tür araştırmalardan elde edilen sonuçların partizanların dışında ne ölçüde genelleştirileceğine dair çekincelerin varlığıdır. Araştırmacılar, dengeli haberlerin “düşman medya tepkilerine” neden olduğu varsayımının söz konusu çalışmada yeterince desteklenmediğini belirtmektedirler.

Buraya kadar anlatılanlar, geleneksel ve ana akım medya için geçerli olan değerlendirmeleri içermekteydi. İnternet ve sosyal ağlar üzerinden yapılan haberciliğin yaygınlaşması ve özellikle gençlerin haberleri bu yeni mecralar üzerinden takip etmeleri sonucunda, ortaya incelenmesi gereken yeni bir alan çıkmıştır. Bu yeni alanda, incelenmesi gereken konuların başında, yeni haber üretim ve yeni haber takip pratikleri gelmektedir. Bu alanda yapılan birçok araştırma, 25 yaşın altındakilerin çoğunun haberleri gazete ve televizyonlardan takip etmek yerine internet haber sitelerini ve sosyal ağları tercih ettiklerini göstermektedir. Bu noktada, gençlerin internet ve sosyal medyada haber takip pratiklerine ilişkin araştırmaların son derece yetersiz olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu yetersiz sayıdaki araştırmaların arasında en dikkat çekenlerinden birisi Marchi'nin çalışmasıdır. Marchi söz konusu çalışmasında lise öğrencilerinin güncel haberleri nasıl ve nereden takip ettiklerinin yanı sıra, gençlerin tarafsızlık kavramına nasıl baktıklarını da araştırmaktadır (Marchi, R., 2012).

Marchi'ye göre, gençlerin haber almak için kullandıkları üç yöntem bulunmaktadır: güvendikleri yetişkinler, sosyal ağlar ve bloglar, haber mizah programları ve haber eleştirisi yapan programlar.

Yetişkinlerin haber ile ilgili bilgileri alma noktasında ilk kaynak olarak görülmeleri ile birlikte, gençler, haberin merak ve ilgilerini çekmesi durumunda *online* kaynakları kullanarak daha fazla bilgiye ulaşmaya çalışmaktalar. Yetişkinlerin filtre ve tercüman görevi üstlenerek onlara önemli konuları işaret ederken, bu konuların bağlantılarını anlatmalarının kendileri için yararlı olduğunu belirten gençler, gazete ve televizyonların siyasi haberleri verirken kendi yaşamlarıyla bağlantısını açıkla-

makta yetersiz kaldıklarını vurgulamaktalar. Gündelik olaylar ve haberlerle ilgili bakış açısı kazanma isteği, yeni mecralara yönelmelerine neden olmaktadır.

Marchi'nin araştırmasına katılan gençler, özellikle sosyal ağlarda yer alan çok farklı görüşleri içeren yorumların haberle ilgili kendi görüşlerini oluşturmalarına yardımcı olduğu için hoşlandıklarını belirtmekteler. Bu noktada Figdor, yaptığı çalışmada, gençlerin, özellikle güncel haberlere ilgi duyduğunu, ancak, geleneksel gazete ve televizyon haberlerini "sıkıcı" bulduklarını ileri sürmektedir (Figdor, C., 2010). Figdor, "tarafsız haberlerin" görüş tabanlı haberlere ve yorumlara oranla daha sıkıcı bulunduğunu belirtmektedir. Profesyonel gazeteciliğin tarafsız habercilik anlayışına tepki gösteren gençler, aslında, haberin daha dengeli bir biçimde sunulmasını istiyor. Bu nedenle de, haberleri, bağlamına yerleştiren, farklı yorum ve görüşlere yer veren ve ne olduğunu anlatmaktan çekinmeyen yeni mecralara yöneliyorlar. Geleneksel medyanın tarafsızlık anlayışına yöneltilen en temel eleştiri ise, haberlerde konunun taraflarına yer verilirken, bunlardan hangisinin iyi hangisinin kötü olduğunun anlatılmamasıdır. Onlar, tarafsızlığı haberlerde bir konuda karşıt ve yana olanların görüşlerine yer vermek olarak kabul eden anlayışa da katılmamaktalar. Bunun yerine, sosyal medyada ve televizyondaki tartışma programlarında karşılaştıkları ideolojik tartışmalardan hoşlanırken, bu tür haber verme yöntemlerini daha bilgilendirici ve tarafsız olarak değerlendirmekteler.

Gençlerin yaptığı yorumlar, onların haberde gerçek ve doğruların yer almasına değer ve önem verdikleri, ancak, profesyonel haberciliğin güven verici ve doğru olduklarına inanmadıklarını göstermekte.

Sosyal ağları takip etmek, gençlere, daha önce hiç dikkate almadıkları görüşleri ve başkalarının düşüncelerini öğrenmek fırsatını sağlarken, böylece bir konunun farklı yönlerini duymalarını sağlamaktadır.

Marchi, bu araştırmanın gençlerin tarafsızlık kavramına şüpheyle baktıklarını gösterirken, geleneksel habercilerin halkla

ilişkiler ve propagandadan uzaklaşarak haberleri halkın daha iyi anlayacakları şekilde vermeleri gerektiğini ortaya çıkardığını düşünmektedir. Blaagaard'a göre, birbirinden farklı görüşlere sahip bireyleri bir araya getirmeye çalışarak bir ortak payda oluşturma çabası içerisinde olan geleneksel medyanın aksine yeni medya ve vatandaş gazeteciliği, okurları bir araya getirmek yerine onları dağıtarak, profesyonel gazeteciliğin egemen tarafsızlık kavramına tepki oluşturmaktadır (Blaagaard, B. B., 2013).

Sonuç

Günümüzde, haber medyasının, tarafsızlık söz konusu olduğunda, siyasi iktidarların yoğun ve kimi zaman nefes aldırma-yan baskısı altında olduğunu kimse yadsıyamaz. Giderek daha yoğun şekilde siyasileşen ana akım haber medyasında, tarafsızlığı, “kendilerinden yana olmayanların lehine taraf tutmak” olarak gören bir anlayışın egemen olması neredeyse kaçınılmaz görülmektedir. Zaten toplumda güven sıkıntısı yaşayan medyanın bu egemen anlayış çerçevesinde hazırladığı ve sunduğu haberlerin izleyici ve okuyucu kitlesi üzerinde yarattığı olumsuz tepkileri kamuoyu araştırma sonuçlarından okuyabilmek mümkündür. Bugüne kadar, haberde tarafsızlık kavramının “tek ve doğru” tanımı üzerinde görüş birliğine varamamış bir toplumda, bu yaşananlar, bu konudaki görüş ayrılıklarını daha da keskinleştirmektedir.

Bu durumda, haber medyasını takip eden bireylerin tarafsızlık kavramının erozyonu karşısında verdiği tepkiler önem taşımaktadır. İzleyici ve okurların, tarafsızlığı, kendinden yana tarafsızlık olarak algılaması durumunda, haber medyası için çıkış yolunun kalmayacağı söylenebilir. Partizan kimliği ve rolü tercih eden izleyici ve okuyucuların beklenti ve isteklerini tarafsızlık baskısı şeklinde biçimlendirerek haber medyasına yönlendirmesi durumunda, bu baskıların yayın ve haber politikalarının temel belirleyicisi haline gelmesi olasılığı çok yüksektir. Medya izleyici ve okuyucu kitlesinin sadece partizanlardan

oluşmadığı gerçeği dikkate alındığında, asıl sorulması gereken soru, geri kalanların tarafsızlığı nasıl algıladığı ve değerlendirdiğidir. Bu alanda yapılacak araştırmaların seçim dönemleriyle sınırlı kalmayıp geleneksel medyada yer alan gündelik siyasi haberlerin okuma ve algı süreçlerini de kapsamı gerekmektedir. Bunun yanı sıra, özellikle gençlerin yeni medyada haber takip pratiklerinin incelenmesi ve bu yeni haber alanlarını takip edenlerin nasıl bir tarafsızlık algısına sahip olduklarına bakılması da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Blaagaard, B. B. (2013). "Shifting Boundaries: Objectivity, Citizen Journalism and Tomorrow's Journalists", *Journalism*, 14(8), s. 1076-1090.
- Blumler, J. (1990). "Elections, the Media and Modern Publicity Process", Ferguson, M. (ed.), *Public Communication: The New Imperatives*, SAGE, Londra.
- Brewin, M. W. (2013). "A Short History of the History of Objectivity", *The Communication Review*, 16, s. 211-229.
- Cramer, P. ve Eisenhart, C. (2014). "Examining Readers' Evaluations of Objectivity and Bias in News Discourse", *Written Communication*, 31(3), s. 280-303.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*, İmge, Ankara.
- Figdor, C. (2010). "Objectivity in the News: Finding a Way Forward", *Journal of Mass Media Ethics*, 25, s. 19-33.
- Hoffner, C. ve Rehkoff, R. A. (2011). "Young Voters' Responses to the 2004 U.S. Presidential Election: Social Identity, Perceived Media Influence, and Behavioral Outcomes", *Journal of Communication*, 61, s. 732-757.
- Kiousis, S. (2001). "Public Trust or Mistrust? Perceptions of Media Credibility in the Information Age", *Mass Communication & Society*, 4(4), s. 381-403. Konda, "Barometre Araştırması", Şubat 2016.
- Marchi, R. (2012). "With Facebook, Blogs, and Fake News, Teens Reject Journalistic 'Objectivity'", *Journal of Communication Inquiry*, 36(3), s. 246-262.
- Peffley, M., Avery, J. M. ve Glass, J. E. (2001). "Public Perceptions of Bias in the News Media: Taking A Closer Look at the Hostile Media Phenomenon", Meeting of the Midwest Political Science Association.
- Tsfati, Y. ve Capella, J. N. (2003). "Do People Watch What They Do Not Trust?", *Communication Research*, 30(5), s. 504-529.
- Wien, C. (2005). "Defining Objectivity Within Journalism, An Overview", *Nordicom Review*, 2, s. 3-15.

DIPTEN GELEN DALGA: MEDYANIN "ÖTEKİ" MAĞDURLARI

BELMA AKÇURA

I

Önce bir saptama: Türkiye medyasının yayın politikaları hemen her dönemde devletin ideolojik duruşu ve siyasi iktidarların günlük politikalarıyla şekillendi. Dolayısıyla da gerek siyasi iktidarların, gerekse ekonomi çevrelerinin ve bürokrasinin medya üzerinde baskısı hep oldu.

Tam da bu nedenle, özellikle darbe dönemlerinde, gazetelerin kapatılmasından gazetecilerin öldürülmesine kadar süren sancılı dönemlere hep beraber tanıklık etsek de medyanın bizzat kendisinin "ürettiği", "yarattığı", "beslediği", sonunda kendisini de mağdur eden yayın politikaları Türkiye medyasının hiç tartışılmayan, üzeri kapatılan en karanlık dönemine de işaret eder.

Evet, sadece gazetecilik yaptığı için yüzlerce gazeteci cezaevlerine girdi, öldürüldü, işsiz kaldı, baskı altında gazetecilik yapamayanlar mesleği bıraktı. Bırakmayanlar ise sansürle, otosansürle itibarsızlaştırıldı. Ama bu kendiliğinden oluşmadı. Bu mesleği yapanların sorunları ayrıştırarak, görmeyerek, sahip çıkmayarak, unutarak, "yok" sayarak, hedef göstererek hem bu mesleği itibarsızlaştırdı hem de medyanın kamuoyunda güven kaybına uğramasına neden oldu.

Bu nedenlerle, Türkiye medyasının kendi kişisel tarihi de tıpkı medya üzerinde baskı kuran siyasi otoritelerin yaptırımları kadar sorunludur. Öyle ki yazdıkları yüzünden öldürülen meslektaşlarının davalarının peşini bırakanlar ya da işten atılan, hapse giren meslektaşlarına sahip çıkamayanlar da bir süre sonra “zincirleme” aynı mağduriyetin hedefi haline geldi. Medyanın siyasi otoritelere dolaylı ya da dolaysız, baskı altında ya da değil, sunduğu her katkı öncelikle kendi kalelerinin yıkılmasına neden oldu. Bugün daha da vahim bir parçalanma ve yarıma hali sürmektedir.

Medya mensuplarının, bu tür tartışmalara yön verenlerin, meslek etiği açısından nasıl gazetecilik yapıp yapmadıkları da ancak işinden atılan, itibarsızlaştırılan, yargılanan, hapse giren mağdur gazeteciler üzerinden anlatılabilir.

Türkiye’de medyanın bu örgütsüz ve meslekî dayanışmadan yoksun olma hali yeni değildir. Geline nokta, sadece haberleri çarpıtan, belgeleri bilgileri kamuoyundan saklayan bir medyaya sahip olduğumuz gerçeğine işaret etmez. Aynı zamanda bazı güç odaklarının baskısıyla işten atılan, hapse giren gazetecilere meslektaşlarının da sahip çıkamadığının altını çizer.

Kısacası bir gazeteci bu mesleğin etik değerlerini, kendi patronu, kendi gazetesi, kendi yazarı üzerinden değil de, başka bir gazetenin patronu, yazarı, manşeti üzerinden sorguluyorsa orada meslekî kaygılarla şekillenen bir sorun var demektir. Türkiye’de yapılan budur. Öyle olmasa kendine otosansür uygulayarak, haber yapmayarak bu mesleği sürdürenlerin dahi hâlâ mağdur olmadığını söyleyebilecek kaç gazeteci kalmıştır...

Türkiye’de gazetecilik yapmaya çalışanların bizzat bu mesleği icra ederken yargıyla, kendi gazetesiyle, siyasi güç otoriteleriyle, yayımlanmış ya da yayımlanmamış haberleriyle nasıl mağduriyetler yaşadıklarını bizzat onlardan dinlemek gerekir.

Bu mağduriyetin kamuoyunun bildiği, tanıdığı gazetecilerle sınırlı olup olmadığını anlayabilmek...

Medyanın bizzat kendisinin kendi içinde “ötekileştirdiği” gazetecilerin hangi koşullarda nasıl gazetecilik yapabildiklerini görebilmek...

Gazetecilik yaparken hakkında sayısız dava açılan, dövülen, hakarete uğrayan, düşünce suçundan cezaevine giren, orada unutilan, meslektaşlarının, meslek örgütlerinin görmediği, duymadığı, sahip çıkamadığı mağdur gazetecileri de hatırlatmak... Onların sesi olabilmek...

II

Arşivleri karıştırırken Türkiye medyasında farklı görüşte olsalar da bir dönem hukuksuzluğa karşı ortak bildiriler hazırlayan, düşünce özgürlüğünü baskı altına almaya çalışan siyasi iktidara karşı ortak tepkilerle hareket eden gazetecilere rastlamak mümkündü... 1984'te Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne "başsavcı" olarak atanan Nusret Demiral'a karşı ortak tavır sergilemek gibi...

Nusret Demiral yazılı emir olmadan gazete matbaalarını bastıran, Özal suikastı iddianamesini yayımlayan gazeteciye tutuklatılan, gazete bürolarında polise arama yaptıran, çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen hukukçuların sorduğu işkence iddialarını yanıtlamamakta direnen, Meclisi polislerle abluka altına alıp DEP'li milletvekillerini yaka paça tutuklatan bir savcı olarak tarihe geçti.

Ama medya tarihine de geçti. 1988 Temmuz'unda aralarında çeşitli basın yayın organ ve kuruluş temsilcilerinin de bulunduğu otuz üç gazeteci ortak bir bildiriyle DGM savcısı Nusret Demiral'ı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na şikâyet etti... Şikâyet dilekçesinde Demiral'ın basına karşı önyargılı olduğu, basın mensupları hakkında ayrımcı uygulamalar gerçekleştirdiği ve tarafsızlığını koruyamadığı dile getirildi.

Gerek basın gerekse adalet tarihinde bir ilkti: HSYK ilk defa bir savcının gazetecilerin görev yapmalarını keyfî bir biçimde engellediğini, DGM'nin kuruluş ve yargılama usulleri hakkındaki kanunun kendisine verdiği yetkileri aştığını, tarafsızlığına güvenirliliğin sarsıldığını belirten bir gazeteciler ordusuya la karşı karşıya kaldı:

Oktay Ekşi, Nezih Demirkent, Çetin Emeç, Hasan Cemal, Taha Akyol, Nazlı Ilıcak, Doğan Heper, Okay Gönensin, Ra-

uf Tamer, Ertuğrul Özkök, Uğur Mumcu, Yalçın Doğan, Enis Berberoğlu, Ümit Aslanbay, Işık Kansu, Bilal Çetin, Evren Değer, Ahmet Tan, Hulki Cevizoglu, Çetin Çetiner, Serdar Turgut, Emin Özgönül, Muharrem Sarıkaya...

III

Bugün her şey daha farklı...

Türkiye medyasında neredeyse hemen herkes, köşe yazarından muhabirine kadar, bir şekilde, değişik dönemlerde, birbirinden çok farklı nedenlerle, ağır mağduriyetler yaşadı. Üstelik her bir gazeteci, bir diğerinin mağduriyetine bunca zamandır tanıklık ettiği halde, 2000’li yıllardan itibaren meslek içi dayanışma yerini daha keskin, daha sert ayrışma ve kamplaşmalara bıraktı.

Bir gazetecinin hakkını hukukunu, bir başka gazetecinin yok sayabiliyor olmasının nedenleri sizce nedir?

Bir medya mensubunun bu ülkede adalet duygusunu yitirmiş bir devlet algısıyla karşı karşıya olduğunu söylüyor olmasının bir diğer basın mensubu için hiç mi önemi yoktur?

Bu mesleğin kendi içinde yarattığı “ötekiler” sadece ideolojik kimlikler üzerinden açıklanamaz. Bu aynı zamanda sosyolojik derinliği olan bir meseledir ve Türkiye medyası sorunun bu yanını görmemekte, daha da önemlisi küçümsemekte direnmektedir.

Bu direnci, en çok da bu meslekte haberleriyle var olmaya çalışmış, gerçek anlamda gazetecilik yapan ancak işini kaybeden, kirasını ödeyemediği için ailesinin yanına taşınan muhabirlerin sorunlarına karşı gösterdiler.

Mağdur gazetenin tepkisi de haliyle sistemden çok “ünlü” gazetecilere ya da köşe yazarlarına yöneliyor:

... Ben niçin Hasan Cemal ya da Ahmet Altan ya da Cengiz Çandar, Can Dündar ve ‘benzerleri’ yargılandığında adliyenin kapısına gideyim ki? Ya da işten atıldıklarında onlara geçmiş olsun mu demem gerekiyor? Yahut Sedat Ergin’in gazetesi ik-

tidar yanlıları tarafından taşlarla sopalarla basıldığında... Onların gazeteciliği sayesinde bu noktaya gelmedik mi? Bizler işsiz kalırken, yargılanırken, en zor şartlarda muhabirlik yaparken onlar neredeydi? Onlar o sıralarda patronların gözü kulağı, siyasi iktidarın gönüllü sözcüsü oldular. İnanılmaz ücretler alarak bu mesleği yukarıdakiler ve aşağıdakiler konumuna çektiler. Gazetecilik yapmak yerine köşelerinde oturup makam işgal eden bürokratlar gibi davrandılar. Onlardan daha iyi gazetecilik yapsanız da sizi önce ekonomik gücünüzle, sosyal ilişkileriniz ve çevrenizle itibarsızlaştırdılar. ‘Başbakan beni aradı, bakan beni çağırdı,’ diye yaza yaza bizim haberciliğimizi bitirip haberi önemsiz hale getirdiler. Ünlü gazeteci olmakla iyi gazeteci olmayı sokaktaki insanlara ilk onlar unutturdular...

Aziz Nesin’i hatırladım... 27 Mayıs darbecilerinin ilk olarak kendilerini destekleyenleri içeri atmasını, 1950’lerde tek parti diktasına karşı tepki görünümünde ortaya çıkan Demokrat Parti’nin kendini destekleyen gazetecilerin eleştirel yaklaşımına ve de “düşünce özgürlüğüne” tahammülünün kısa sürmesini de... Ülkenin gazetecileri, yazarları bir bir gözaltına alınırken yine bazı köşe yazarları da ülkenin aydınlarını, solcularını hedefe oturtacak düzeyde tırmanışa geçmişti.

Tanin gazetesinde Aziz Nesin 2 Mart 1961’de yayımlanan “Açık Seçik” başlıklı yazısı nedeniyle 19 Mayıs 1961’de tutuklanmış, 31 Ekim 1961’de beraat etmişti. Yedi yıl sonra bu olayı şöyle anlatacaktı: “Türkiye’de 1961’de siyasi bir değişiklik olunca sevinçten uluslararası ödül olarak aldığım altın palmyelerden birini devlet hazinesine bağışladım. Bu olaydan birkaç ay sonra da hapse atıldım. İkinci palmiyeyi ileride ‘sevinçli’ günlerde yine gerekir diye saklıyorum...”

Türkiye medyasının geldiği nokta geçmişin de bir tezahürü gibi... Sorun kimsenin özeleştiriyi yapma ihtiyacı duymamasında... Birbirlerini hâlâ “yok” saymalarında. Bir gazetecinin ceza evine girip girmemesinin, işten atılıp atılmamasının hiç önemi yok... Önemli olan bu gazetecilere kendilerini nasıl hissettirdiğinizle ilgili...

Aslında hangi koşullarda gazetecilik yaptığınızın önemi yok. Türkiye basın tarihinin dünü, daha sert, daha acımasız ve baskıcı görüldüğü halde, bugün geleceğıyle ilgili endişeye kapılan gazetecilerin sayısının giderek artmasının nedenlerini bazı meslektaşlarım, bu mesleğe olan inancın yitirilmesi ve meslektaşlar arasında derin kutuplaşmalar olarak açıklıyor. Birbirlerine yönelik ağır suçlamalar nedeniyle bu dayanışma ruhunun olmaması...

Öyle ki bugün, hiçbir dönemde olmadığı kadar çok kendi içinde umudunu yitirmiş, “travmatik” bir duruş sergilemekle kalmıyor, bu mesleğin artık bittiğı, yapılamadığı duygusunu bir virüs gibi etrafa yayıyoruz.

Bir gazetecinin mesleğine olan inancını yitirmesi, onu öldürmenin en kestirme yoludur...

Bu ruh hali kendiliğinden oluşmadı elbette...

2015’e bakın. Bilançomuz ağır: “Son bir yılda 31 gazeteci tutuklandı. 7 binin üzerinde gazeteci işsiz bırakıldı. 8’i yabancı olmak üzere 100 gazeteci ve basın çalışanı gözaltına alındı. 27 olayda 17 medya organı akreditasyon uygulamalarına maruz kaldı. 200’ün üzerinde haber sitesine erişim engellendi. Çok sayıda gazeteci fiziksel ve sözlü şiddet gördü. Yapılan haberler, yazılan yazılar çok sayıda davanın konusu oldu...” diyerek...

IV

İşin ideolojik ayrışması ise geçmişte olandan daha farklı değil.

1950’li yıllardan itibaren hükümet politikaları, seçim dönemlerinde partilere yöneltilen eleştirel yaklaşımları her zaman kayıt altına aldı. Öncelikle gazeteciler, yazarlar mevcut iktidarlardan tarafından uyarıldı, tehdit edildi, ardından davalar açıldı... Çetin Altan’dan dinleyelim... 27 Eylül 1961’de Çetin Altan “İşte bakın durum meydanda...” başlıklı yazısında şöyle diyordu:

Bundan tam iki yıl önce (1960) “Şeyhler Ağalar Beyler” diye bir yazı yazdım. Yazının çıktığı gün devrin İçişleri Bakanı Namık Gedik gazeteyi telefonla aradı. Bir daha böyle yazılara yer ve-

rilmemesi için tehditte bulundu. Ardından savcılık hakkımızda tahkikat açtı. İktidarın çığırtkanlığını yapan yazarlar da derhal bize cephe aldılar. Şeyhler ağalar beyler meselesinin önemli bir mesele olmadığını yazdılar... Dahası var. Sosyal mücadele tarihlerinin Türkiye’de okunması yasaktır. Hangi gerçek demokraside kitap toplatıldığı görülmüştür. Türkiye değiştirmeye muhtaç. Onların ise menfaatleri bu durumu muhafaza etmede... Bu çıkmazdan bakalım nasıl kurtulacağız...

Kurtulamıyoruz. Sorun şu ki aynı zihniyetle beslenmiş darbe dönemlerinin hukuku olsun ya da olmasın, bir dönem yayımlanan yasak olmayan bir düşünce, bir kitap, bir yazı, bir şiir bir başka dönemde siyasi otoritenin ideolojik algısına göre değişti.

13 Ağustos 1961’de *Cumhuriyet* gazetesinin başyazarı Nadir Nadi’nin “Tuhaf Bir Tasarı” adlı bir yazıyı kaleme alması gibi... Bu yazı o dönemde soruşturmaya uğramadı, kimse onu tehdit etmedi ama yıllar sonra, 23 Ocak 1983’te, aynı yazı yeniden yayımlandığında yazı artık suçtu. Nadi bu yüzden iki ay yirmi gün hapis cezasına çarptırılacaktı...

Haldun Taner’in dediği gibi: Ömrümüz birinin yaptığını öbürünün bozmasıyla geçti.

Basit bir kuraldır: Bir gazeteci, bir operasyonun gerekçelerini bilmeden, bir davaya konu olan iddiaları değerlendirmeden sanıklar üzerinden kimin suçlu kimin suçsuz olduğu konusunda görüş bildiremez, algı yaratamaz ve olaya taraf olamaz. Ancak bunu yaparken bir haberi çarpıtmadan olduğu gibi vermekle, çarpıtılmış iddialarla oluşturulan bir haberi olduğu gibi vermek arasındaki farkı da görmezlikten gelemesiniz. Bunu görmediğiniz anda sadece hukuksuz bir işe aracı olursunuz, aynı zamanda kendi mesleğinize de ihanet etmiş sayılırsınız... Meslek etiğine uygun olmayan haberler üzerinden kamplaşmalar ve kutuplaşmalar derinleştikçe de “basın özgürlüğü” her defasında gelip gidip ayağınıza dolanır. Ergenekon sürecindeki operasyonlarda ve davalarda yapılan bir dizi hukuksuzluk bunun en iyi iki örneğidir.

Medya siyasallaşan bir yargıya karşı kalemini hukuku, adale-

ti, vicdanı bir tarafa bırakarak kullandığı içindir ki, bu operasyonların içerisinde her defasında “silahlı terör örgütü kurmak” gibi gerekçelerle gazeteciler de giriyor olabilir mi acaba?

Öyle olmalı. Bu mesleğin algı yaratma, hedef gösterme işi olmadığını, soru sorma işi olduğunu yeterince anlatabilseydik, dün iki gazeteciyi, Ahmet Şık ve Nedim Şener’i silahlı terör örgütü üyesi yapanlara “sessiz” kalmazdık. *Zaman* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ekrem Dumanlı, Samanyolu Medya Grubu Başkanı Hidayet Karaca gibi isimler gözaltına alındığında da elimizi ovuşturmazdık.

Türkiye medyasının bir süredir gücün ve iktidarın sürekli olarak telkin ettiği “taraf olmayan bertaraf olur” paranoyasıyla hareket ettiği bilinen bir gerçek. Sistem “evet sırada kim var?” diyebilir ama kendisine gazeteci diyen biri sıradakileri işaret etmeye başlamışsa, ona artık gazeteci demek mümkün değildir. Bu tehlikeli kutuplaşmayı yaratan sadece siyaset değildir. Medyanın bizzat kendisidir.

Bugün geline nokta açısından arada aykırı sesler olsa da genel olarak bütün meslek örgütlerinin gazetecilerin gözaltına alınmasını kınamaları önemlidir. Gülen cemaatine yakınlığı ile bilinen medya organlarının da geçmişte gözaltına alınan ve bir yıl tutuklu yargılanan gazetecilerden özür dilemesi de... Bu iki olayın giderek derinleşen kutuplaşmayı ortadan kaldırmasını umut ediyorum.

Gazeteciliğin etik kurallarından biridir: “Hiçbir gazeteci birini hedef göstermek kastıyla haber yapmaz.” Bu bilinen bir kural... Ve ben de bu kuralı hatırlatmaya çalıştım. Ancak okurumuzun da belirttiği gibi, basın tarihi düşünce ve vicdan özgürlüğünü sınırlayan, nefret ve düşmanlığı körükleyen, düşünce ve inancı ayırıştıran, farklılığı hedef gösteren habercilik anlayışı ve bunun örnekleriyle dolu. Dolayısıyla bu kimliği taşıyan herkese “gazeteci” demek, “hiçbir gazeteci hedef göstermez” demek artık ve belli ki mümkün görünmüyor...

Bu algıyı meslektaşlarımız yaratıyor. Yıllarca çalıştıkları gazeteyi, yargılayarak, suçlayarak, parmak sallayarak gazete çalışanlarını hedef haline getirip gönüllü tetikçilik yapıyorlar.

Bir başka mağduriyet muhabirlerin getirdiği haberlerin haber değeri olduğu halde kullanılmamasında... “Bu haber niçin kullanılmadı?” sorusunun hiçbir zaman karşılık bulmadığı ıvr zıvır haberlerle kamuoyunun oyalandığı zaman dilimleri muhabirlerin gerçek haberlerinin çöpe gittiği zamanlardır...

... Meslek hayatım boyunca sayısız haberim çöpe gitti, gizli belgeler, en çok üzerinde çalıştığım haberler. Düşün yazı işleri müdürü diyor ki “Tamam röportaj güzel de sen niye bu adama bu soruyu sordun ki...” Birkaç ay sonra size bu rahatsızlığı işten toplu çıkartmalarda sizi de araya sıkıştırarak gösteriyorlar. Nedenini gel de bul...

“Gizli Dosya” günümüzde hâlâ bir gazetecinin soru sormasının önemini anlatan en iyi filmlerden biri. Filmde demokratik, çağdaş bir toplumda sadece siyasetin değil, gücü elinde tutan bazı gazetecilerin ve medya kuruluşlarının yeri, önemi ve misyonu üzerine derin analiz ve diyaloglar yer almakta...

Film Amerika’da 2004 yılı seçimlerinden hemen önce, kamuoyunda etkisi olan bir televizyon kanalının George Bush ailesi aleyhine yaptığı bir haber üzerine kurulu... Oğul Bush’un gençlik yıllarında Vietnam’a gitmemek için torpilli olarak ünlü bir pilot yetiştirme okuluna kayıt olduğu belgelerle kanıtlanır. Ancak bunların imal edilmiş sahte belgeler olduğu iddia edilince, konuyu soruşturmak amacıyla bir komisyon kurulur. Belgeler sahte mi değil mi...

Fakat film, gerçekte Bush ailesinden daha önemli iki konuyu izleyicinin gözüne sokuyor. Birincisi, medyanın gücü... Genç bir politikacının yıllar önce babasının nüfuzunu kullanarak ulusal bir görevden kaçma olasılığını dile getirmesinin toplumda yarattığı etki... İkincisi, gazetecinin soru sormasının önemi... Bir televizyon program yapımcısının “O soruyu sormayacaktık”tan, “O soruyu sormak zorundaydık, o soruyu sorduk diye bize saldırmaya hakları yok” noktasına gelişi...

Soru sormadan, haberini konuşturmadan “ünlenen” gazete-

cilerin yaratıldığı Türkiye’de ise adliye koridorları yazdığı eleştirel yazılar nedeniyle ve sadece soru sorduğu, sorunun peşinden gittiği için yargılanan muhabirlerle dolup taşıtı... Siz “gazeteciler” bu “muhabirlerin” kim olduğunu biliyor musunuz?

TAHIR ELÇİ CİNAYETİ: MEDYADA TAŞLAR NASIL DÖŞENDİ?

BURCU KARAKAŞ

Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, 14 Ekim 2015 tarihinde *CNN Türk* kanalında yayınlanan Ahmet Hakan'ın "Tarafsız Bölge" programına konuk olarak davet edilen kişilerden biriydi. Tartışma programının o günkü konusu, dört gün önce Ankara'da yüz kişinin hayatına mal olan bombalı saldırılar ile giderek artan şiddet ortamıydı. Tahir Elçi'nin ölümüyle sonuçlanacak süreç, baro başkanının canlı yayında sarf ettiği üç cümle ile başladı: "PKK terör örgütü değildir. Bazı eylemleri terör niteliğinde olsa bile silahlı siyasal bir harekettir. Siyasal talepleri olan, toplumda çok ciddi bir desteği olan siyasi harekettir."

Elçi'nin karşısındaki konuk, MHP İstanbul Milletvekili Uygur Aktan'dı. Tahir Elçi'ye sözleri nedeniyle verilen sert tepkileri anlamak için Aktan'ın Elçi konuşurken lafını kesmek maksadıyla söylediklerine kulak vermekte fayda var: "Önce teröre terör olduğunu söyleyeceksiniz, hiçbir şey konuşamazsınız."

"Tarafsız Bölge" programından sonra kamuoyunda medya tarafından bilinçli olarak yaratılan algı, tam da bu cümleye tekabül ediyordu. Elçi, canlı yayında düşüncelerini dile getirdiği için öldürüldüğü güne kadar linç edilecekti. Her ne kadar ifade özgürlüğü yasalar tarafından güvence altına alınmış olsa da, Elçi'nin sözleri gerek medya gerekse yargı tarafından "ifa-

de özgürlüğü” değil, “terör örgütü propagandası” kapsamında ele alınacaktı.

Tahir Elçi’nin bu sözleri kısa sürede sosyal medyada tartışma konusu oldu. Kutuplaştıkça iyiden iyiye gerilen siyasi ortam içinde, bir kesim Elçi’ye hakaret ve ölüm tehditleri savururken, bir başka kesim de baro başkanının sözlerini haklı buluyordu. “PKK terör örgütü değildir,” cümlesine hak vermes-e bile bu cümlenin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenler ise bir elin parmağını geçmeyecek kadar azdı. Halbuki mesele, akademisyenler Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak ile avukat Benan Molu tarafından Elçi’nin ölümünden sonra *Güncel Hukuk* dergisi için ortaklaşa kaleme aldıkları makalede dile getirdikleri gibiydi: “Tahir Elçi’nin ifade özgürlüğünü savunmak aynı zamanda onun yaşam hakkını savunmak anlamına geliyor.”¹

Elçi’nin cümlelerini ifade ve düşünce özgürlüğü olarak değerlendirmeyen medya tarafından yaratılacak algı, onun yaşam hakkının ihlaline giden yoldaki taşları döşeyenler olacaktı. Tahir Elçi’nin ifadeleri yaygın medyada, “vatana ihanet” algısı ile işlenmeye başlamıştı. “PKK terör örgütü değildir,” sözleri sosyal medyada başlayan tartışmaların ardından, medya organlarında da kısa süre sonra yer almaya başladı. Programın yayınlandığı gece, çoğu gazetenin internet sitelerinden Tahir Elçi’ye yönelik kara propaganda için harekete geçilmişti. Elçi’nin cümleleri için birkaç istisna dışında hemen hemen bütün medya kuruluşları, “skandal sözler” ifadesini kullanacaktı. “Diyarbakır Baro Başkanı’ndan skandal sözler” başlığıyla aynı gün haber yayımlayan *Yeni Akit*, bu yayın kuruluşlarındandı:

Aydın Doğan’ın elemanı Ahmet Hakan’ın CNN Türk’te konuğu olan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, skandal sözler sarf ederek “PKK, terör örgütü değildir” dedi. CNN Türk’te Ahmet Hakan’ın sunduğu “Tarafsız Bölge” programına konuk olan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, skandal sözlere imza

1 “Tahir Elçi’nin Son İnsan Hakları Dersi: Terör Örgütü Dememek Suç Değildir!”, Ocak 2016.

atarak “PKK, terör örgütü değildir. PKK’nın bazı eylemleri terör niteliğinde olsa bile PKK silahlı siyasal bir harekettir. Siyasal talepleri olan, toplumda çok ciddi bir desteği olan bir siyasal harekettir” dedi.²

AKP hükümetine yakınlığıyla bilinen *Star* gazetesi de Elçi’nin sözlerini “skandal” olarak tanımlayarak internet sitesine bir haber koydu.³ Programdan bir gün sonra, yani 15 Ekim’de ise medyanın çığırtkanlığı son sürat devam edecekti. *Takvim* gazetesi internet sitesinde, Aydın Doğan medyasında yaşanan son olayın “pes” dedirttiğini, *CNN Türk*’ün PKK kanallarını kısıktandırarak yayınlar yaptığını, Tahir Elçi’nin PKK güzellemesi yaptığını ve bu “skandal” sözlere Ahmet Hakan’ın sessiz kaldığını yazacaktı. *Takvim* bu haberini, Elçi’nin sözlerine sosyal medyada tepki gösterildiğini göstermek için üç *Twitter* mesajı paylaşarak örnekledi:

PKK terör örgütüne terör örgütü değildir diyen Tahir Elçi CNN Türk’ten alınıp derhal tutuklanmalıdır. Bu ne şerefsizliktir!

Hadi ekranı açtın, bu lafı etti. Kavsana programdan. Bence de @ahmethc’a yakışmadı @tahirelci teröristini hâlâ ekranda tutmak.

CNN Türk açıkça PKK yayın organı oldu artık bi müdahale yahu! Herif D.bakır Baro başkanymış, Tahir Elçi “PKK terör örgütü değildir dedi ya!

Sadece “havuz medyası” değil, merkez medyanın diğer yayın kuruluşları da Elçi’nin sözlerini “skandal” olarak yorumlamıştı. Daha doğrusu, “kopyala-yapıştır” yöntemi ile internet sitelerini dolduran gazeteler, *İhlas Haber Ajansı*’nın (İHA) haberini okurlarıyla paylaşmıştı. Dolayısıyla, *Sözcü* ve *Milliyet* gazetelerinin internet sitelerinde havuz medyasının yer verdiği, birebir aynı ifadeler vardı:

2 <http://www.yeniakit.com.tr/haber/diyarbakir-baro-baskanindan-skandal-sozler-99996.html>

3 <http://haber.star.com.tr/guncel/baro-baskani-elci-pkk-teror-orgutu-degildir/haber-1062806>

CNN Türk'te Ahmet Hakan'ın sunduğu "Tarafsız Bölge" programına konuk olan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, skandal sözlerle imza atarak "PKK, terör örgütü değildir. PKK'nın bazı eylemleri terör niteliğinde olsa bile PKK silahlı siyasal bir harekettir. Siyasal talepleri olan, toplumda çok ciddi bir desteği olan bir siyasal harekettir" dedi. Elçi'nin terör örgütü PKK'yı öven ve destek olan bu açıklamalarına sosyal medyadan tepki yağdı.⁴

IHA'ya göre, Tahir Elçi'nin sözleri "terör propagandası" idi. Bir haber ajansı, üstüne vazife olmamasına rağmen bir televizyon programında dile getirilen sözleri kendi meşrebine göre yorumlayıp aboneleriyle paylaşmakta herhangi bir beis görmemişti. IHA'nın bu kısa "haberi", internet sitelerinde anında dolaşıma girdi. Bu nedenle, yayın politikaları benzeşmeyen gazeteler bile, Tahir Elçi'nin cümleleri söz konusu olunca "vatan haini" algısında mutabık kalmış oldu. Ancak burada, IHA'nın haberini olduğu gibi internet sitelerinde kullananların editor-yal bir tercih yaptığını da eklemek gerekir.

Aynı gün Ahmet Hakan, *Hürriyet*'teki köşesinde "CNN Türk terör propagandası yaptı," şeklinde gelen tepkilere bir yanıt verdi. Hakan, Elçi'nin sözlerine "gerekli" cevabın verildiğini şu sözlerle aktaracaktı:

MHP Milletvekili Uygur Aktan'dan en sert karşılığı aldı. CHP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Tezcan, kendisine şiddetle itiraz etti. Gazeteci Nevzat Çiçek, "Bu kadar da olmaz" diyerek isyan etti. Hukukçu Rıza Saka, bu yaklaşıma sert biçimde karşı çıktı. Tüm izleyiciler şahittir: Bu konuğa anında en sert şekilde tepki gösterildi. Bir değil, iki değil, üç değil, yedi kez itiraz edildi.⁵

Hakan, programın moderatörü olarak PKK'nın "terör örgütü" olduğunun defalarca altını çizdiğini, ancak buna rağmen

4 <http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/baro-baskani-elci-pkk-teror-orgutu-degidir-960209/>

5 http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/ahmet-hakan_131/baro-baskani-pkk-teror-orgutu-degil-deyinca_30324203?utm_source=oku.net&utm_medium=site&utm_campaign=oku.net-trafik

CNN Türk'e terör propagandası yaptığı konusunda iftira atıldığını dile getiriyordu. Hakan, havuz medyasının CNN Türk'e aldığı tavra, Elçi'nin canlı yayın sırasında "hata" yaptığını ancak "haddinin bildirildiği" imasıyla karşı duruyordu. Söz konusu köşe yazısında, bu imasını ve akabinde CNN Türk'ün zan altında bırakıldığı savını güçlendirmek adına bir örnek sundu. Emre Aköz'ün 2013 yılında *Sabah* gazetesinde kaleme aldığı, "PKK terör örgütü değildir," ifadesinin de geçtiği bir yazıdan cümleler alıntılanarak ifade özgürlüğünü savunmak yerine, "Terörü siz de savunmuşsunuz," demeyi tercih etti: "CNN Türk'te yapılmasına izin verilmeyen 'terör propagandası', bundan iki yıl önce *Sabah* gazetesinde yapılmıştı. Hem de açık açık... Hem de göstere göstere... Hem de izah ede ede... Hem de öttüre öttüre..."

Ahmet Hakan'a göre, kendi terör propagandasını görmeyen *Sabah* gazetesi, başkalarının yapmadığı terör propagandası üzerinde tepiniyordu. Hakan bu durumu da, "arsızlık, utanmazlık, riyakârlık" olarak açıklıyordu. Yazısında, Elçi'nin bir tartışma programında format gereği düşüncelerini açıkladığına ya da ifade özgürlüğünü kullandığına dair tek bir cümle dahi yer almamıştı.

Hakan'ın bu yazısından sonra, *Takvim* gazetesi, "Kıvırma Ahmet Hakan suçüstü yakalandın" başlıklı bir yazı yayımlayarak Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi'nin "PKK, terör örgütü değildir," sözlerinin yankılarının sürdüğünü, Aydın Doğan medyasının Elçi'nin sözlerine yer vererek teröre destek olduğunu yazacaktı. *Takvim*'e göre, Aydın Doğan'ın tetikçiliğini yapan Ahmet Hakan PKK'yi öven açıklamalarda bulunan Tahir Elçi'yi sadece seyretmekle yetinmişti. Gazete, Elçi'nin sözlerine konukların sert bir şekilde tepki gösterdiğini ama Hakan'ın "terör propagandası" yapan Elçi'ye tek kelime söylemediğini yazdı. Ahmet Hakan'ın "maksatlı" olarak araya girmedikini iddia eden *Takvim*, Elçi'nin "10-15 dakika PKK övgüsü" yaptığını savundu:

Dün gece CNN Türk'te Ahmet Hakan'ın moderatörlüğünde yayınlanan "Tarafsız Bölge" programında açık açık terör pro-

pagandası yapıldı. Terör örgütünün kanallarını bile kısılandıran programın ardından kamuoyundan büyük tepki gelmesiyle Doğan medyası paniğe kapıldı. Aydın Doğan medyası terör örgütüne desteğini aleni şekilde yapmaya devam ediyor. Ahmet Hakan'ın sunduğu "Tarafsız Bölge" programına konuk olan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi'nin "PKK, terör örgütü değildir" sözlerinin yankıları sürüyor. CNN Türk'te açık açık yapılan terör propagandasının ardından Ahmet Hakan bugün kendini aklamak için çırpınıyor. Ama çırpındıkça batıyor. Ahmet Hakan, canlı yayında milyonların gözü önünde açık açık yaptırdığı terör propagandasını nasıl aklarım derdine düştü. Yine aynı taktiği izledi. "Ben de PKK terör örgütüdür" dedim "Terör propagandası yaptırmadım" ifadelerini kullandı, yani kıvrırdı. Daha sonra sağa sola saldırmaya başladı.⁶

Takvim, bu haberiyle yetinmeyerek bir başka haber daha yayımlayacaktı. İkinci haberinde ise yine Tahir Elçi'yi kastederek Aydın Doğan medyasında "HDP ve PKK övgüleri" yapan yorumcuların saatlerce konuşturulduğunu yazdı. Bu yazıyı, *Sabah* gazetesi de internet sitesinde alıntılıyacaktı.⁷ Bu ve benzeri haberlerle Tahir Elçi bilinçli olarak "konuşturulduğu" ifadeleriyle edilgen konumunda gösterilmeye çalışılıyordu. Yani, Elçi'yi hedef gösteren havuz medyasının, onun kendi düşüncelerini dile getirdiğini söylemek yerine birileri adına ekrana çıkarak konuşmuş gibi bir algı yaratma çabası vardı. Hiç şüphesiz böylesi bir anlatımın kamuoyu için de daha "rahatlatıcı" bir yanı vardı.

Baro Başkanı Elçi, 14 ve 15 Ekim tarihlerinde kendisini hedef gösteren medya kuruluşlarına sosyal medya hesaplarından şu sözlerle isyan edecekti:

Havuz medyası, *Sabah*, *Yeni Şafak*, *Akşam* vs. "Tarafsız Bölge"deki sözlerimiz üzerinden ayrıca Ahmet Hakan ve CNN

6 <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/10/15/kivirma-ahmet-hakan-sucustu-yakalandin>

7 "Ahmet Hakan kendimi nasıl aklarım telaşına düştü", <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/16/ahmet-hakan-kendimi-nasil-aklarim-telasina-dustu#>

Türk'ü de vurmaya çalışıyorlar. Dün JITEM ve Ergenekon'a ilişkin açıklamalarımı, çözüm sürecine desteğimi manşetlere çıkaranlar bugün bir sözünden Ahmet Hakan'a da vuruyorlar. Havuz medyasının etik değerlere bağlılığı varsa Ahmet Hakan yerine sayfa ve ekranlarınızı bana açın, tartışalım.

Ancak ne medyanın ne de kamuoyunun Elçi'nin sözlerini tartışmaya açmak gibi bir derdi vardı. Keza, yargı da benzer bir tutum içindeydi. Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı, "Tarafsız Bölge" programından iki gün sonra, 16 Ekim'de Elçi hakkında "terör propagandası" yaptığı gerekçesiyle soruşturma başlattı. *Takvim* ve *Sabah* gazeteleri aynı gün, soruşturma başlatıldığı haberini internet sitelerinde, "PKK'yı öven Baro Başkanı'na şok!" başlığıyla verdi.

Star gazetesi yazarı Ahmet Kekeç, 17 Ekim'de "Terörün kanalı" başlıklı yazısında, "PKK sempatisini" olarak tanımladığı Elçi'ye *CNN Türk*'ün propaganda yapma imkânı tanıdığını yazdı. Kekeç'e göre, Ahmet Hakan Elçi'ye "müdahale etme" gereği duymamıştı. *CNN Türk*'ü suç işlemekle suçlayan Kekeç, yazısını şu sözlerle bağlayacaktı: "Elbet 'hukuk' bir gün bu topraklara uğrayacak ve halka karşı işlediğiniz suçların bedelini ödeyeceksiniz... Yargıdan kaçsanız bile, halkın yargılamasından kaçamayacaksınız."⁸

Kekeç'in yazısının yayımlandığı gün, *Yeni Akit* gazetesi de Sedat Peker'in avukatları aracılığıyla Tahir Elçi hakkında suç duyurusunda bulunacağını duyurdu.⁹ *Yeni Akit*, Peker'in suç duyurusunu bir "karşı atak" olarak yorumlayarak haberin başlığını, "Sedat Peker'den 'PKK terör örgütü değildir' hamlesi" olarak atmıştı. Haberde, Tahir Elçi'nin Sedat Peker'in Rize'de düzenlenen "Teröre Lanet, Şehidine Sahip Çık" mitinginde sarf ettiği sözler hakkında suç duyurusunda bulunduğu hatırlatılıyordu.

Tahir Elçi'ye yönelik tehdit ve karalama kampanyaları devam ederken, *Yeni Şafak* gazetesi 19 Ekim'de "Herkes sözünü söylesin: Bu çağrıya siz de katılın" manşetiyle çıktı. Sosyal

8 <http://haber.star.com.tr/yazar/terorun-kanali/yazi-1063338>

9 <http://www.yeniakit.com.tr/haber/sedat-pekerden-pkk-teror-orgutu-degildir-hamlesi-100619.html>

medyada “Başka Türkiye Yok” etiketiyle dolaşıma sokulan ve “Yeni Şafak’tan Tarihi Kampanya” anonsuyla duyurulan çağrı için hazırlanan metinde şu ifadelere yer verilecekti:

Terör Türkiye’yi tehdit ediyor ama daha kötüsü büyük bir kutuplaşma içindeyiz. Toplum ayrıştı, kimlikler çatışma halinde, iletişim kanalları kapalı. Birbirimizle konuşamıyoruz. “Başka Türkiye yok”, hepimiz aynı gemideyiz. Diyalog, uzlaşma ve dostluk zamanı... *Yeni Şafak* bu sesi yükseltecek herkesi sözünü söylemeye çağırıyor.

Diyalog ve uzlaşma çağrısı yapan *Yeni Şafak* tarafından başlatılan “kampanyanın”, Elçi’nin hedef gösterilmesinden yalnızca beş gün sonra başlatılması, tek kelimeyle ironikti. İletişim kanallarının kapalı olmasından şikâyet eden gazete, farklı fikirlerin ortaya konarak tartışmaya açılmasını değil, toplumun oldukça muğlak bir şekilde kullanılan “terör” tanımının etrafında kenetlenmesini talep ediyordu. Kamuoyuna sunulan çağrı, vatandaşların Tahir Elçi gibi düşüncesini paylaştığı ya da “barış” istediği için linç edildiği bir döneme denk gelmişti. Bugünlerde, gerek medya gerekse yargı, siyasilerin sözlerine paralel bir şekilde ilerliyordu. Keza, Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, 19 Ekim’de Tahir Elçi hakkında çıkartılan yakalama kararını, PKK’nin terör örgütü olup olmadığının tartışılacak bir konu olmadığını belirterek “Bu ülkede hukuk kuralları varsa sokaktaki vatandaş, baro başkanı ve yazar için de geçerlidir,” sözleriyle yorumlamıştı.¹⁰

Takvim gazetesi Elçi hakkındaki yakalama kararı ile ilgili iki kez internet sitesinden haber yayımladı. İlkinde, Elçi’nin, “PKK propagandası” yaptığını dile getirdi. Diğerinde ise bu kararı, Ahmet Kekeç’in yazısında da kaleme aldığı gibi Elçi’nin “bedel ödemeye” başladığı vurgusuyla şu sözlerle duyuracaktı: “Ayдын Doğan’ın kanalına çıktı. ‘PKK terör örgütü değildir’ açıklamasını yaptı. Hakkında soruşturma açıldı. İşte Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi adaletten kaçamadı. Elçi hakkın-

10 <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1142262-akdogan-hukuk-baro-baskani-icin-de-gecerli>

da ‘terör örgütü propagandası yapmak’ suçundan yakalama kararı çıkarıldı.”¹¹

Yeni Akit yazarı Hasan Karakaya, *Yeni Şafak*’ın kampanya duyurusu yaptığı gün, “Ahmet Hakan’ın burnu gerçekten kırıldı mı?” başlıklı bir yazı yazdı. Karakaya’ya göre, Ahmet Hakan, “PKK terör örgütü değildir,” sözlerini Tahir Elçi’ye söyletmişti.¹² Karakaya, Tahir Elçi’nin *CNN Türk*’e kasten çıkarıldığını iddia ediyordu. Ahmet Hakan’ın program konusunda köşesinde kaleme aldığı yazıya da atıfta bulunan Karakaya, “‘PKK’ya övgü’ ne zamandan beri ‘görüş’ oldu! Bu adamı gerekirse susturacak ve hatta kolundan tutup, tekme-tokat stüdyodan atacaksın!” dedi. Tahir Elçi’nin ifadelerini “kusmuk” olarak nitelendiren ve sözlerine tahammül edilmemesi gerektiğini belirten *Yeni Akit* yazarı, Elçi’yi “PKK yandaşı” olarak tanımlıyordu. Gazete, Hasan Karakaya’nın “Bu adamı tekme-tokat stüdyodan atacaksın” başlığıyla duyurduğu yazısı hakkında, “Gazetemiz yazarı Hasan Karakaya, bugün kaleme aldığı köşe yazısında *CNN Türk*’te Ahmet Hakan’ın programına çıkarılan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi’nin stüdyodan tekme tokat atılması gerektiğini söyledi” ifadelerini paylaşacaktı.¹³

Tahir Elçi, 19 Ekim’i 20 Ekim’e bağlayan gece Diyarbakır Barosu’nda gözaltına alınarak İstanbul Bakırköy Adliyesi’ne getirildi. Elçi’nin gözaltında bulunduğu saatlerde, *CNN Türk*’ün internet sitesinde “Tarafsız Bölge” programında neler yaşandığına dair bir kısa video yayınlandı. 20 Ekim’de kanalın internet sitesine konulan videoda, program yapımcısı Mine Özbek’e mikrofon uzatılmıştı. Video tanıtımında, yapımcı Özbek’in “arka planı” anlattığı ifade edilse de, içerikte, “Biz bir şey yapmadık, Tahir Elçi yaptı” minvalinde bir savunma yapıldığı açıkça görülüyor.¹⁴

11 <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/10/20/elciye-yakalama-karari>

12 <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/hasan-karakaya/ahmet-hakanin-burnu-gerçekten-kirildi-mi-12387.html>

13 <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hasan-karakaya-bu-adami-tekme-tokat-studyodan-atacaksin-100902.html>

14 <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/mine-ozbek-tahir-elci-yayininin-arka-planini-anlatti>

Mikrofonu uzatan kişi, “Sana en çok sorulan soruyu soracağım: O gece ne oldu?” sorusunu yöneltiyor. Bu soru ve sonrasında gelen cevap ile canlı yayında konukların söylediklerinden programın yapımcısı sorumluymuş gibi bir hava estirilerek kanalın kendisini aklama çabası içine girdiğini görüyoruz. Video tanıtımında geçen ifadeler de bu çabayı doğrular nitelikte:

Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, *CNN Türk*’te Ahmet Hakan’ın sunduğu Tarafsız Bölge programında “PKK terör örgütü değildir,” demiş ve hakkında soruşturma açılmıştı. “Tarafsız Bölge” program yapımcısı Mine Özbek, yayın esnasında o sözlerin ardından programın arka planını *CNN Türk* web sitesi Seçim Özel yayınında anlattı.

Nitekim canlı yayınlanan bir programın “arka planını” bir yapımcıya anlattırmanın, nafi bir çabadan ibaret olduğu tahmin edilebilir. “Arka plan” tanımı nihayetinde, bir olayın “görünmeyen yüzünü” açığa kavuşturmak anlamına geliyor. Dolayısıyla canlı yayında sarf edilen sözlerin bir “arka planı” olamayacağı oldukça açık... Öte yandan, “O sözlerin ardından programın arka planı” ifadesiyle anlatılmak istenen program sonrasında neler yaşandığı ise de bunun da gizli bir bilgi olmadığını söyleyebiliriz. Konuşmasını, “Ben gazeteci olarak ifade özgürlüğünü her yerde savunuyorum ama,” cümlesiyle bağlayan yapımcı Mine Özbek, Elçi’nin “konuşturulduğunu” iddia eden havuz medyasının aldığı pozisyonundan da kötü bir tavır alıyordu. Özbek, dünyaca saygınlığı tartışılmayan bir hukukçu olan Tahir Elçi’yi ne söylediğinin farkında olmayan, kullandığı ifadeleri “ağzından kaçırın”, neredeyse cezai ehliyeti bulunmayan bir kişi gibi anlatacaktı. Yapımcı Özbek’in sözlerinin uzun bir bölümünü, medyanın kendisini nasıl da küçük düşürebildiğini gösteren ibretlik bir kesit sunduğu için paylaşmak gerekiyor:

Her şey çok spontan gelişti. Yayınlarda her şey o kadar sıcak sığağa yaşanıyor ki, hiçbir şey planlanmış değil. Karşısında MHP’li vekili görünce nasıl olduysa bilmiyorum, ağzından o

sözler çıktı. “PKK bir terör örgütü değildir,” dedi. Hatta kendisi de girizgâh olarak, “Ben size daha şok edici bir şey söyleyeyim,” dedi. Her şey üç saniye içinde oldu. Hem MHP’li milletvekili Uygur Aktan ne olduğunu şaşırdı, hem de tartışmanın bir anda başka bir boyuta geçtiğini görünce bizler şaşırdık. Öyle kalakaldık ama hemen diğer katılımcılardan “Böyle bir şey söyleyemezsiniz, ‘PKK terör örgütü değildir,’ diyemezsiniz. Bunun tartışma yeri bu değil, bu zeminde tartışamayız,” diye itirazlar geldi. Şiddetle, sert tepkiler geldi. Ahmet (Hakan) de yayında hem dünyanın kabul ettiği gibi hem bizim kabul ettiğimiz gibi “PKK bir terör örgütüdür,” dedi. Tekrar konumuza döndük ama olayın şoku geçmedi bizde. Canlı yayın kazaları oluyor. Önemli olan bizim bu krizleri yönetmemiz. Böyle bir süreçte, yani dile kolay... Art arda şehit cenazeleri geliyor, o kadar zorlu bir süreç yaşıyoruz ki. Yüreğimiz çok dağlı bir şekilde giriyoruz bu yayınlara. Böyle bir şey yaşandığı anda olayın tabii şokunu atlatmak mümkün değil. Atlattıktan sonra ise yaşananlar ayrı bir facia. Biz orada sadece yayın yapıyoruz, gazetecilik yapıyoruz. O konuga, “Sizi şimdi kelepçeliyoruz,” diyemeyiz çünkü hakikaten ifade özgürlüğü kapsamında kim ne söylüyorsa kendisini bağliyor. Antitezler, tezler... Tekrar ediyorum, kaldı ki bizim tartışma başliğimiz o bile değildi. Ve nihayet bugün geline süreçte Tahir Elçi’ye yakalama kararı çıkarıldı. Soruşturma kapsamında şimdi mahkemeye tutuklama talebiyle sevk edildi.

Tahir Elçi’nin sözlerine müsamaha gösterilmesinin mümkün olmadığını vurgulayan Özbek, program sonrasında Elçi hakkında neden herhangi bir “yaptırım” uygulayamadıklarının “nedenlerini” sıralıyor. Bir başka deyişle, Elçi hakkında başlatılan soruşturma ile olması gerekenin yerine getirildiğini düşünen Özbek’in tek endişesinin yargı sürecinin kanalı zor durumda bırakmak olduğunu söyleyebiliriz.

Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı’nda üç saate yakın ifade veren Elçi, tutuklanma talebiyle Bakırköy 1. Sulh Ceza Hâkimliği’ne sevk edildi. Elçi, savcılık sorgusunda, “Gözaltına alın-

mam siyasi nedenlere dayanıyor. Kürt sorununun özgürce çözülmesi kanaatindeyim,” diyecekti. Mahkeme, Elçi’yi yurtdışı yasağı ile serbest bıraktı. Adliye çıkışında açıklama yapan Tahir Elçi, sözlerinin arkasında olduğunu ve basın yayın organları tarafından kendisine yönelik bir linç kampanyası yürütüldüğünü belirterek, “Ben bir STK temsilcisi olarak kamuoyu önünde yaşanan tartışmada siyasi iktidarın bazı meseleleri ve olguları tanımlama biçimine ya da başka bir siyasi partinin tanımlama biçimine bağlı değilim. Bu ifade özgürlüğünün gereğidir. Ben farklı görüş ortaya koyduğum için çok büyük haksızlığa uğradım,” dedi.¹⁵ *Sabah* ve *Takvim* gazeteleri, Tahir Elçi’nin serbest bırakıldığı haberini bir kez daha *CNN Türk*’te sarf ettiği sözlerinin “büyük tepki çektiğini” ifade ederek yayımladı.

Yeni Akit ise Elçi’nin serbest bırakılmasını “PKK’nın amigosu serbest” başlığıyla haberleştirdi.¹⁶ Elçi’nin adliye çıkışı yaptığı açıklamaları kastederek, haberde, “Elçi mahkemeden çıkıp amigoluğuna devam etti. Adli kontrol kapsamında yurtdışına çıkış yasağı getirilen Elçi, adliye çıkışında terör örgütünün propagandasını yapmaya devam etti,” sözleri yer aldı. Aynı gün *Takvim* gazetesi de “CHP’nin Elçi’si” başlıklı haberinde, Tahir Elçi’ye en büyük desteği CHP Genel Başkan Yardımcısı Enis Berberoğlu’nun verdiğini yazdı.¹⁷ Haberde, Berberoğlu’nun “Televizyonda bir ifade kullanan ve terör örgütü propagandası ile suçlanan bir baro başkanı, baroda gözaltına alınıp ifadeye götürülüyor. Burada bir orantısız adaletsizlik var gibi geliyor,” sözleri alıntılanacaktı.

Star gazetesi, 21 Ekim’de AKP’li isimlerin çözüm süreci sırasında dile getirdiği sözleri Tahir Elçi’nin söyledikleriyle kıyaslayarak ortada bir “çifte standart” olduğunu aynı manşetle yazan *Sözcü* ve *Millet* gazeteleri hakkında, “Paralelin ‘Sözcü’sü” başlığıyla bir haber yaptı. Haberde, *Sözcü* gazetesinin *Millet* ga-

15 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/391393/Tahir_Elci__Cok_bu-yuk_haksizliga_ugradim.html

16 <http://www.yeniakit.com.tr/haber/pkknin-amigosu-serbest-101254.html>

17 <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/10/21/chpnin-elcisi>

zetesini ile aynı manşetle çıkmasının “paralel yapı” tarafından yönetildiğinin göstergesi olduğu belirtildikten sonra şöyle denildi: “Sözcü ve Millet gazetelerinin birinci sayfalarına koyduğu isimler ‘PKK terör örgütü değildir’ şeklinde bir söz söylememiştir. O dönemde zaten silahlar susmuştu, örgüt eylemsizlik içindeydi ve çözüm sürecini destekleyen birçok kesim bu türden sağduyu mesajları vermektedir.”¹⁸

Star gazetesine göre, Elçi’nin söylediklerine benzer ifadelerde bulunan kişiler, bunu konjonktüre bağlı olarak, haklı nedenlerle yapmıştı. Dolayısıyla silahlar o dönem “zaten” sustuğu için, bazı ifadeler zamanın ruhuna uygun olarak medyada yer almıştı. Hükümete yakın medya, o günlerde “sağduyu mesajı” olarak nitelendirilen fikirlere bugün siyasi nedenlerle tahammül edilmesinin mümkün olmadığı kanaatindeydi. *Star* gazetesi bu haberinde yer alan bakış açısıyla, Elçi’yi hedef göstermeye devam eden medyanın geri kalanına da ses olmuştu.

Tahir Elçi, 22 Ekim’de *Cumhuriyet* gazetesinden Mahmut Oral’a bir söyleşi verdi. “Tahir Elçi: Bir tabuyu yıktım” başlığıyla verilen söyleşide, günlerdir hedef gösterilen baro başkanı şunları söyleyecekti:

Belki siyasetçiler bunu yaptığında dikkat çekmiyordu ya da bir anlamı olmayabilirdi ama bir hukuk örgütünün başkanının bunu söylemesi, hele hele Diyarbakır Barosu gibi toplumda bir saygınlığı, tarafsızlığı kabul gören bir hukuk örgütünün başkanının dile getirmesi daha önemli oldu. Bununla bir yol açmak istedim, bir kilometre taşı geçildi, bir tabu yıkıldı. Bir ülkede siyasetçiler, sivil toplum liderleri, aydınlar, gazeteciler, realiteye uygun ve kendi ifade ve kavramları ile bir meseleyi tartışmıyorlarsa bir sorunun demokratik yollarla çözümü nasıl mümkün olabilir?¹⁹

Ancak aynı gün Tahir Elçi’nin yaşadıklarına ilişkin fikri sorulan MHP Lideri Devlet Bahçeli’nin verdiği yanıt, Elçi’nin ta-

18 <http://www.star.com.tr/mobil/mobildetay.asp?Newsid=1064307>

19 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/392265/Tahir_Elci__Bir_tabuyu_yiktim.html

hayyül ettiği demokratik atmosferden ne kadar uzak olunduğunu bir kez daha gösterdi. Bahçeli, Elçi'nin "PKK terör örgütü değildir," cümlesi sorulduğunda, "Bu cümleyi kullanan herkes PKK'lıdır," cevabını vermişti. İHA ise bu sözleri, "Bahçeli, Tahir Elçi'nin tepki çeken sözlerini değerlendirdi" başlığıyla vermeyi seçmişti.²⁰

Medyanın karalamaya yönelik yayınları devam ederken, Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı, Elçi hakkında "terör propagandası yapmak" suçunun basın yoluyla işlendiği gerekçesiyle hazırladığı iddianameyi, 23 Ekim 2015 tarihinde tamamladı. Bakırköy 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilen iddianame, medyanın meseleyi ele alış biçimi gibi, Elçi'nin sözlerini, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmeyerek "terör propagandası" olarak görmüştü:

Suçun işleniş zamanı da çok dikkatli olunması gereken bir süreçtir. Toplumu şiddet sarmalından korumaya çalışan güvenlik güçlerinin, terör örgütüne karşı mücadelesinde yoğun olarak şehit verildiği bir dönemde, adeta bu mücadeleyi sekteye uğratacak, canını ortaya koyarak mücadelede görev alanların motivasyonunu kıracak biçimde sorumsuzca beyanda bulunmak, "ne kadar sarsıcı ve tabuları yıkıcı da olsa ifade özgürlüğünü kullanma hakkı" kapsamındaki hakkın kullanılmasıyla açıklanamaz.

Akşam gazetesinden Kurtuluş Tayiz, 26 Ekim'de "Erdoğan'a küfür artık 'şok' etmiyor" başlıklı yazısına, ifade özgürlüğünün rahatsızlık veren düşünceleri de kapsadığını yazarak başlamıştı. Tayiz, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik hakaret ve küfürlerin dahi "düşünce" ve "ifade" olarak sunulduğunu belirttikten sonra terörü düşünce ve ifade özgürlüğünün parçası haline getirerek savunmaya çalışanlar olduğunu dile getirdi. Bu duruma, Tahir Elçi'nin CNN Türk'teki sözlerinin "iyi bir örnek teşkil ettiğini" yazan Tayiz, bu sözlerin PKK'yi övdüğünü, her gün şehit cenazelerinin geldiği bir ortamda El-

20 <http://www.ihha.com.tr/haber-bahceli-tahir-elcinin-tepki-ceken-sozlerini-degerlendirdi-505948/>

çi'nin açıklamalarının büyük tepki topladığını söyledikten sonra şöyle devam edecekti:

Tahir Elçi, elbette düşüncesini açıklamıştır; bu doğru. Bu yargının konusu mudur, ondan da emin değilim. Bu meselenin suça konu edilmeden önce görmemiz gereken daha önemli yanları var. Adalet mekanizmasının parçası olan büyük bir avukatlık örgütünün başındaki bir ismin terör övgüsü, maalesef medyada ciddi bir destek buldu, sempati ve korumacı tavırlarla karşılandı. Bu önemli bir sorun değil mi? Yaşadığı ve görev yaptığı şehri yaşanmaz hale getiren; asker, polis, sivil, çocuk ve genç demeden yüzlerce insanı katleden bir örgütü eleştirme cesaretini gösteremeyen baro başkanının düşünce ve ifade özgürlüğü için mücadele veren bir kahraman olarak sunulması doğru mu?²¹

Iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesini 5 Kasım'da internet sitesinden bir haber yayımlayarak duyuran *Takvim* gazetesi, "Tahir Elçi şimdi yandı" başlığını kullandı. Haberde, "Aydın Doğan'ın kanalı CNN Türk'te terör propagandası yapan Tahir Elçi hakkında hazırlanan iddianame mahkeme tarafından kabul edildi," deniyordu.

Elçi hakkında dava açılmasından altı gün sonra Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Tahir Elçi'nin "Tarafsız Bölge" programındaki sözleri nedeniyle *CNN Türk*'e 700 bin lira para cezası kesti. Elçi, "haksız ve adaletsiz bir ceza" olarak nitelendirdiği söz konusu parayı ödemeye talip olduğunu aynı gün sosyal medya hesaplarından, "*CNN Türk*'e verilen ve ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale olan para cezasına karşı açılacak davada *CNN Türk*'ü temsil etmeye hazırım. Ceza iptal edilmezse parayı ödemeye de hazırım," cümleleriyle duyuracaktı.

Star gazetesi RTÜK cezasını "Terör övgüsüne 700 bin TL ceza" başlığıyla haberleştirirerek Elçi'yi hedef göstermeye devam ediyordu. *Sabah* gazetesi ise RTÜK'ün verdiği para cezasını haberleştirirken, "Tarafsız Bölge programında yapılan terör örgü-

21 <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/erdogana-kufur-artik-sok-etmiyor/haber-455721>

tü propagandasının cezası belli oldu. Dakikalarca terör örgütü PKK'yı öven Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi'yi sadece seyreden Ahmet Hakan'ın sunduğu programa yaklaşık 700 bin TL para cezası verildi," ifadelerini kullandı.²² Konuyla ilgili internet sitesinden sadece yedi dakika sonra bir başka haber daha yayımlayan *Sabah*, bu kez "O skandal programa ceza geldi: Doğan'ın terör propagandası yaptığı RTÜK tarafından da tescillendi," anonsuyla şunları yazacaktı:

7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri öncesinde kanallarını, gazetelerini terör örgütlerine açan Aydın Doğan'ın terör propagandası yaptığı RTÜK tarafından da tescillendi. CNN Türk'te Ahmet Hakan moderatörlüğünde PKK propagandası yapılan Tarafsız Bölge programına yaklaşık 700 bin TL para cezası verildi... Tekrarı halinde kanalın lisansının iptali gündeme gelecek...²³

Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi, 28 Kasım 2015 tarihinde Sur ilçesinde bulunan Dört Ayaklı Minare'nin önünde basın açıklaması yaptıktan hemen sonra katledildi. Havuz medyası, Elçi'nin ölümü henüz çok yeniyken katilinin PKK olduğunu yazmaya başlamıştı. Eşi Türkan Elçi, kocasını kaybettikten yaklaşık bir ay sonra mahkemede şikâyetçi sıfatıyla ifade verdi. Türkan Elçi'nin mahkemedeki ifadesinden sonra baroda yaptığı basın açıklaması, bütün bir süreci özetler nitelikteydi. O açıklama sırasında Türkan Elçi, kocasını *CNN Türk*'te çıktığı programdan sonra hedef gösteren herkesten şikâyetçi olduğunu şu sözlerle dile getirecekti:

Son dönemlerde insan vicdan ve barış gibi kavramlar ulviliklerinden uzaklaştırılarak içi boşaltılmış kavramlar haline gelmişken Tahir Elçi'nin bu gibi ifadeleri samimiyetle dillendirmesi kimilerine anlamsız gelmiştir. Bu gibi çağrılar göz önünde bulundurulmadan sadece malum bir televizyon programında söylediği bir cümle ile hedef haline getirilmiş ve katlinin va-

22 <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/11/rtukten-ahmet-hakanin-programina-ceza>

23 <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/11/rtukten-ahmet-hakanin-programina-ceza-1447277492>

cip olduğu hissi oluşturulacak kadar medya ve yargının gündemine insafsızca oturtulmuştur. Eşim Tahir Elçi hakkında soruşturma başlatan savcı, gerek yakalama kararı veren hâkim ve gerekse bu kararı infaz eden emniyet mensubu ve siyasi iradeden şik yet iyim.

HABER NÖBETİ: UÇURUMA ATILAN TAŞ

TUĞBA TEKEREK

“Düşünsene,” diyor Diyarbakırlı gazeteci Nurhak Yılmaz, “ülkenin bir kısmından gazeteciler, başka bir kısmına gidiyor; oradakiler bayağı korunmaya muhtaç bir duruma gelmiş ki, onları sahipleniyor, onlarla dayanışıyor.” Şöyle devam ediyor Yılmaz: “Bu, Türkiye’deki durumun kısa bir özeti. Aramızda oluşmuş olan uçurumlar çok rahatsız edici. O uçurum, Haber Nöbeti’yle kendisini hatırlatmış oldu bize.”

Haber Nöbeti’nin başladığı 2016’nın ilk aylarına gelindiğinde gerçekten de ülkenin bir tarafı baştan aşağı yangın yeri, diğer tarafta düştüğü yeri yakan asker cenazeleri dışında hayat normal seyrinde devam ediyordu.

Devletin, silahlı Kürt güçleriyle mücadele etmek için sokağa çıkma yasağı ilan ettiği yerlerde, Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın kayıtlarına göre, 16 Ağustos 2015’ten 5 Şubat 2016’ya kadar 42’si çocuk en az 224 kişi öldürüldü.¹ Ölümleri ve diğer hak ihlallerini haberleştirmeye çalışan bölgedeki gazetecilerden de bazıları kurşunların hedefi oldu, bazıları ise tutuklandı. Gazete-

1 “16 Ağustos 2015-5 Şubat 2016 Sokaka Çıkma Yasakları ve Yaşam Hakkı İhlalleri”, *Türkiye İnsan Hakları Vakfı*, Erişim Tarihi: 19 Mart 2016, <http://tihv.org.tr/guncel-16-agustos-2015-5-subat-2016-sokaga-cikma-yasaklari-ve-sivillere-yonelik-yasam-hakki-ihlalleri/>

cilik, Kürt nüfusunun yoğunluklu yaşadığı, çatışma olan yerlerde canı ve özgürlüğü pahasına yapılan bir meslek haline geldi.

Bu dönemde İstanbul'dan bir grup gazeteci "Canları pahasına haber yapan meslektaşlarımızla dayanışmaya gidiyoruz," diyerek "Haber Nöbeti" adında bir dayanışma başlattı. 3 Şubat'ta başlayarak sekiz hafta boyunca İstanbul, Ankara ve İzmir'den toplam altmış sekiz gazeteci bölgeye gitti, oradaki medya kurumlarında sembolik de olsa destek için çalıştı, meslektaşlarıyla birlikte sahaya çıktı, onların çalışma koşullarına ve bölgede yaşananlara dair haberler yaptı.

Bu gazeteciler gitmeden önce de Nurhak Yılmaz'ın bahsettiği uçurumdan haberdardı. Ama bölgeye gidip uçurumun karşı tarafına geçtiler, orada meslektaşlarıyla birlikte durdular, olana bitene oradan baktılar. Bu gidişin, duruşun ve bakışın uçurumun kapanmasına katkıda bulunacak bir taş olmasını hedeflediler.²

-
- 2 Haber Nöbeti'ne katılanların isimleri ve kendi ifade ettikleri şekliyle kurumları: Ali Akel (serbest gazeteci), Aram Duran (T24), Arzu Demir (ETHA), Aslı Ceren Aslan (Özgür Gelecek), Aydın Bodur (Solfasol), Ayşe Yıldırım (Cumhuriyet), Ayşegül Doğan (IMC TV), Aysel Kılıç (Demokrat Haber), Aysel Sağır (T24), Çağrı Sarı (Evrensel), Cansu Pişkin (Evrensel), Cansu Yapıcı (Mimarist), Celal Başlangıç (Haberdar), Cem Dinlenmiş (Penguen), Cengiz Çandar (Radikal), Ceren Sözeri (Evrensel), Ceyda Karan (Cumhuriyet), Cihangir Balıkır (Zete), Demet Yılan (Sendika.org), Elif Akgül (Bianet), Elif Ince (serbest gazeteci), Ergun Babahan (Özgür Düşünce), Evrim Kurdoğlu (serbest gazeteci), Eyüp Tatlıpınar (serbest gazeteci), Fatih Polat (Evrensel), Fehim Işık (gazeteci), Gökhan Biçici (Dokuz8 Haber), Gökhan Tan (serbest gazeteci), Gökhan Yılmaz (Yeni Asya), Gülistan Aydoğdu (Solfasol), Güliz Vural (Nokta), Gülşen İşeri (Insan Haber), Gülten Üstüntağ (Today's Zaman), Hayko Bağdat (Diken), İmre Azem (belgesel sinemacı), İrfan Aktan (Express), İslâm Özkan (On4 Tv), İsmnaz Temel (ETHA), Kumru Başer (serbest gazeteci), Leyla Alp (serbest gazeteci), Mehveş Evin (Diken), Meltem Akyol (Hayat TV), Mesut Bayram (Sol portal), Metin Cihan (İleri Haber), Murat Sabuncu (Cumhuriyet), Murat Sayan (Yeni Asya), Mürüvet Küçük (Alinteri), Nermin Pınar Erdoğan (Kadınların Postası), Nevin Sungur (Açık Radyo-İMC TV), Önder Öner (ETHA), Onur Yılmaz (Solfasol), Pelin Cengiz (Haberdar), Pınar Ögünç (Cumhuriyet), Ragıp Duran (Liberation), Reyan Tuvi (serbest gazeteci, belgesel sinemacı), Şafak Timur (serbest gazeteci), Said Sefa (Haberdar), Semiha Şahin (ETHA), Semra Çelebi (Özgür Radyo), Sevil Doğan (Özgür Gelecek), Tuğba Tekerek (serbest gazeteci), Tunca Öğreten (Diken), Ümit Kıvanç (Radikal yazarı, belgesel sinemacı), Yavuz Baydar (P24), Yetvart Danzikyan (Agos), Yıldırım Türker (Özgür Gündem), Yusuf Nazım (T24), Zeynep Yüncüler (BirGün).

Hedefe ne kadar ulaşıldı, o ayrı bir mesele, ancak Haber Nöbeti hem memleketteki gazetecilik mesleği hem de Türk-Kürt meselesi tarihinde özgün bir dayanışma eylemi olarak yerini aldı.

Size bu yazıda, hem on bir kişilik koordinasyon ekibinin bir üyesi hem de bir nöbetçi olarak Haber Nöbeti'ni şahsi deneyimlerim ışığında anlatmaya çalışacağım. İlk bölümde, Haber Nöbeti'nin oluştuğu zeminden, nöbet fikrinin vücut bulmasından ve somut olarak yapılanlardan bahsedeceğim. İkinci bölümde ise Nöbet'i batıdan giden ve bölgede bulunan gazetecilerin gözünden aktarmaya çalışacağım. İkinci bölümde, gazetecilerin medyada çıkmış olan sözlerinden/yazılarından da yararlanacağım ancak temel olarak bu kişilerle yapmış olduğum birebir mülakatlar bu bölümün temelini oluşturacak.

Sayılarla Haber Nöbeti

Medyaya baskı manzaraları

7 Haziran 2015 seçimlerinin ardından, hükümetin Kürt sorununu askerî yöntemle çözme stratejisine paralel olarak bölgedeki medya kurumları üzerinde yoğun bir baskı ve yıldırma politikası uygulanmaya başladı.

Bu politikanın ilk ayaklarından birisi, bölgeye dair, devletin istemediği yayınlar yapan pek çok haber sitesine erişimin Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı kararıyla engellenmesi oldu. Bunlar arasında, en öne çıkan *Dicle Haber Ajansı (DİHA)* 24 Temmuz'dan Haber Nöbeti'nin başladığı 3 Şubat'a kadar toplam yirmi sekiz kez engellenmişti.

Ama baskılar erişim engelleriyle sınırlı değildi. 7 Haziran'dan 3 Şubat'a kadar tutuklanan gazetecilerin sayısı on altıyı buldu.³ *Cumhuriyet* gazetesinden Can Dündar ve Erdem Gül ile

3 Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın internet sitesi tgs.org.tr adresinde yayımladığı listeden yapılan derlemeye göre söz konusu tarihler arasındaki tutuklanan gazeteciler: Beritan Canözer, Can Dündar, Erdem Gül, Deniz Babir, Gültekin Avcı, İdris Yılmaz, Mesut Aslan, Mohammed İsmail Rasool, Zeki Karakuş, Vildan Atmaca, Hayri Tunç, Rojda Oğuz, Nedim Oruç, Nuriye Akman, Jake Hanrahan, Philip Pendlebury.

Bugün gazetesinden Gültekin Avcı'yı dışarıda bırakırsak bu gazetecilerin tamamı, Kürt medyasında çalışan ya da Kürtlerle ilgili haberler yapan gazetecilerdi.

Tutuklananlar sadece yerli gazeteciler de değildi. ABD merkezli haber sitesi *Vice News* için çalışan muhabir Jake Hanrahan, kameraman Philip Pendlebury ve çevirmen Muhammed İsmail Resul, haber yapmak için geldikleri Diyarbakır'da 31 Ağustos'ta tutuklandı. Irak vatandaşı Resul yüz yirmi yedi gün tutuklu kalırken Britanya vatandaşı Hanrahan ve Pendlebury dört günlük tutukluluktan sonra serbest bırakılıp sınır dışı edildi. Benzer şekilde, Diyarbakır'da yaşayan Hollandalı gazeteci Frederike Geerdink de 10 Eylül'de "terör örgütüne yardım ettiği" iddiasıyla sınır dışı edildi.

Şiddetli çatışmaların ve sivillere yönelik ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgeden devlet, perspektifi dışında bir bakışla haber geçilmesini istemiyordu.

Bu süreçte *DIHA*'nın ofisine polis baskını da gerçekleşti. 28 Eylül gecesi *DIHA*'nın ofisinin bulunduğu binaya yaralı birinin girdiği belirtilerek ofisteki çalışanlar gözaltına aldı.

Bir özel harekât polisinin, 3 Ekim 2015'te *DIHA* muhabiri Serhat Yüce'nin kafasına "Çekmeyeceksin!" diyerek silah dayadığını gösteren görüntüler, bölgede gazeteciler üzerindeki baskının ne boyutlara ulaştığını çarpıcı bir şekilde ortaya koydu.

Jin Haber Ajansı (JINHA) muhabiri Beritan Canözer'in 16 Aralık'ta heyecanlı olduğu gerekçesiyle gözaltına alınıp tutuklanması da kamuoyunun dikkatini çeken gelişmelerden biri oldu. *DIHA* muhabiri Nedim Oruç 5 Ocak'ta darp edilerek gözaltına alındı, bir süre nerede olduğu konusunda devlet görevlilerinden bilgi alınamadı. Tüm bu olaylarda, gazeteciler, daha önceden kurulmuş olan bir e-mail grubu üzerinden haberleşerek konuyu sosyal medya üzerinden gündeme getirmeye çalıştılar. Bu örgütlenmeler ve sosyal medya eylemleri Haber Nöbeti'nin de zeminini oluşturmuş oldu.

Kürt medyasına baskıyı en görünür kılan olaylardan birisi de Haber Nöbeti için çalışmalar başladıktan sonra, 20 Ocak'ta *IMC* televizyonunun kameramanı Refik Tekin'in Cizre'de polis kur-

şunlarına hedef olması ve bunun *Anadolu Ajansı* tarafından bir çatışma haberi olarak verilmesi oldu. Olay sırasında, Tekin'in birlikte olduğu, beyaz bayraklarla yaralı taşıyan sivil kişilere devlet güçleri tarafından ateş açılmıştı. Yarı resmî haber ajansı *Anadolu Ajansı* bunu "güvenlik güçleriyle teröristler arasında çatışma" olarak duyurdu, yaralananların "terörist" olduğunu söyledi, "Yaralılar arasında bir televizyon kanalında kameraman olduğu ileri sürülen bir kişinin de yer aldığı belirtildi," ifadesini kullandı.⁴ Tekin'in olay öncesinde ve yaralandıktan sonra çektiği görüntüler, hem korkunç bir olayı gözler önüne seriyor hem de bölgedeki haberlerin nasıl çarpıtılarak aktarıldığını ve gazetecilerin nasıl kolayca terörist ilan edildiğini açıkça ortaya koyuyordu.⁵

Nöbet: Haberin eyleme dönüşmesi

Haber Nöbeti böyle bir ortamda doğdu. Gazetecilerin oluşturduğu bir e-mail grubuna atılan "bir öneri" başlıklı e-postada, bölgede özellikle *DIHA* ve *JINHA* muhabirlerinin peşi sıra tutuklandığı, buna sessiz kalınmaması gerektiği belirtiliyor, destek amacıyla bölgedeki medya kurumlarında nöbet tutulması öneriliyordu.

E-postadaki çağrı, aslında meslek örgütlerinin bir organizasyon yapması içindi. Ancak, bu çağrının ardından İstanbul'da yapılan ilk toplantıya katılan Basın-İş Sendikası ve Türkiye Gazeteciler Sendikası temsilcileri bölgeye gidecek gazetecilerin güvenliği konusunda kaygılarını dile getirerek yalnızca des-

4 *Anadolu Ajansı* haberi şöyle duyurdu: "Şırnak'ın Cizre İlçesi'nde güvenlik güçleri ile teröristler arasında çatışma çıktı. Çatışmada 3 terörist etkisiz hale getirildi, 9 terörist yaralandı. Çatışma alanındaki yaralı teröristler, Cizre Belediyesi'ne ait cenaze araçları ve ambulansla kaçırlmaya çalışıldı. Yaralılar arasında bir televizyon kanalında kameraman olduğu ileri sürülen bir kişinin de yer aldığı belirtildi." *Anadolu Ajansı*, Cizre'de vurulanları "terörist" diye duyurdu. Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.imctv.com.tr/anadolu-ajansi-cizre-de-vurulanlari-terorist-diye-duyurdu/>

5 Kameraman Refik Tekin sivillere ateş açıldığı anda kayıttaydı, *İMC TV*, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.imctv.com.tr/kameraman-refik-tekin-sivillere-ates-acildigi-anda-kayitlaydi/>

tekçi pozisyonunda olacaklarını söyledi. Toplantıya katılan bir grup gazeteci ise nöbet organizasyonunu bağımsız bir inisiyatif olarak üstlenmeye karar verdi.

Gazeteciler, yayımladıkları ilk metinde “Halkın haber alma hakkı için canı pahasına çalışan meslektaşlarımızla dayanışmanın batıdaki biz gazetecilerin de en temel görevlerinden biri olduğu düşüncesindeyiz,” dediler.⁶ Diğer meslektaşlara nöbete katılma çağrısında bulunulan metin, “Ancak dayanışmayla, gerçeğe ve mesleğimize sahip çıkabiliriz,” sözleriyle bitiyordu.

Haber Nöbeti’nde gazeteciler eylem olarak, her zaman yaptıkları işi yapacak, haber hazırlayacaktı. Ancak bu kez haberin amacı ve haberi yapma süreci, onu bir eyleme dönüştürecekti.

Nöbet kapsamında, bölgedeki medya kurumlarının ofislerine gidilmesi, meslektaşlarla sahaya çıkılması, sembolik de olsa bir destek olarak onlar için haber hazırlanmasına karar verildi. Haberi yaparken meslektaşlarımızla birlikte mesai harcayıp onların çalışma koşullarını onlarla birlikte deneyimleyecektik. Nöbette bulunduğumuz sürece onlar için çalışıp haber yapacaktık. Bu arada hem meslektaşların durumunu hem de bölgede yaşananlara dair gördüklerimizi de batıdaki medya kurumlarında haberleştirecektik.

Özetle, Haber Nöbeti’nin dört hedefi vardı.

- Bölgedeki meslektaşlara dayanışma duygularını iletmek
- Yapılacak haberlerle onların durumunu görünür kılmak
- Bölgede yaşananlara dair haber yapıp haber ablukasını kırmak
- Tüm bunların sonucunda gazeteciler olarak mesleğe ve halkın haber alma hakkına sahip çıkmak

Nöbet organizasyonunu yaparken, oradaki iki önemli gazeteci cemiyetiyle irtibata geçtik, onlara dayanışma isteğimizi ilettik. Bunlardan yalnızca *DIHA*, *JINHA* gibi Kürt hareketine yakın kurumların altında birleştiği Özgür Gazeteciler Cemiyeti çağrımı-

6 “Gerçeğin peşindeyiz, meslektaşlarımızın yanındayız”, *Haber Nöbeti*, Erişim Tarihi 19 Mart 2016, <https://habernobetim.wordpress.com/nobete-cagiri/>

za yanıt verdi. Ancak, biz Kürt medyası kapsamında yer almayan gazete ve televizyon kanallarıyla da irtibata geçerek dayanışma isteğimizi kabul edenleri nöbet tutulabilecek yerler listemize ekledik.⁷ Ancak, Haber Nöbeti'nin bölgedeki organizasyonu, Özgür Gazeteciler Cemiyeti tarafından gerçekleştirildi.

Kimler katıldı?

Haber Nöbeti'ne sekiz hafta boyunca İstanbul'dan altmış, Ankara'dan yedi ve İzmir'den bir gazeteci katıldı. Şimdi kapanmış olan *Radikal*'den kendi inisiyatifleriyle gelen iki yazar, Cengiz Çandar ve Ümit Kıvanç'ı saymazsak Haber Nöbeti'ne katılanların hiçbirisi ana akım medyadan değildi. Ana akım medyada çalışanlardan bazıları, özel görüşmelerimizde gelmeyi çok istediklerini ama bunun gazeteleri üzerindeki baskı nedeniyle mümkün olamayacağını söyledi.

Neticede gelen altmış sekiz gazeteciden yaklaşık yarısı, masraflarını kendi ceplerinden karşılayan ve/veya çalışabilecekleri bir kurum olmadığı için serbest çalışan gazetecilerdi. Maddi durumları pek de parlak olmayan *Cumhuriyet* ve *Evrensel* en çok gazeteci gönderen gazeteler oldu.

İçinde ana akım olmasa da eyleme katılanların çalıştıkları, haberlerini yayımladıkları medya mecraları geniş bir yelpazeye yayıldı. *Dokuz8 Haber*'den *Yeni Asır*'a, *Agos*'tan *ETHA*'ya, *Today's Zaman*'dan *Alınteri*'ne kadar çeşitli medya kurumları bu yelpazede yerini aldı. Bu basın yayın organlarının okur kitlesi içinde muhafazakârlar da vardı, radikal solcular da, Nur cemaatinden olanlar da vardı, Şiiler de. Haberler en çok internet mecrasında yayımlandı.

Nöbetçiler, medyada yaptıkları iş açısından da ciddi bir çeşitlilik gösteriyordu: Gazete muhabirleri, köşe yazarları, televiz-

7 Haber Nöbeti kapsamında dayanışılan kurumlar: *Azadi Tv*, *Azadiya Welat*, *Batman Yön gazetesi*, *Batman Sonsöz gazetesi*, *DIHA*, *Evrensel*, *Haberdar*, *Hayat Tv*, *İMC Tv*, *JİNHA*, *Jiyan Tv*, *K24 Tv*, *Kurdsat News Tv*, *Özgür Gün Tv*, *Özgür Haber gazetesi*, *Sabro gazetesi*, *Tigris Haber gazetesi*, *Waar Tv*. (Bunların dışında *Nrt Tv*, *Güneydoğu Ekpres gazetesi* ve *Meydan gazetesi* dayanışma isteğimizi kabul ettiler ancak teknik aksaklıklar nedeniyle o kurumlarda nöbet tutulamadı.)

yoncular, radyo programcılar, foto muhabirleri, karikatüristler... Hatta meslek tanımını biraz esnetilip iki belgeselci de nöbete dahil edildi.

Bu arada, şu noktanın altını çizmek önemli: Nöbetçilerin bel kemiğini serbest gazeteciler oluşturdu. Ülkedeki medya ortamı öyle bir hale gelmişti ki bölgedeki hak ihlallerine dair haber yapmanın ve meslektaşlarla dayanışmanın bir sorumluluk olduğunu düşünenlerin çoğu artık serbest gazeteciydi. Haber Nöbeti bu gazetecilerin bölgeye gitmesi için bir vesile, onlar için bir çatı oldu.

Örneğin, serbest gazetecilerden Nevin Sungur, Haber Nöbeti'ne başvururken duygularını şöyle ifade ediyordu: "Günlerdir, haftalardır olan biten karşısında içim içimi yiyor, o nedenle böyle bir organizasyona katılabilirsem mutluluk duyacağım."

Haber Nöbeti, bu serbest gazetecilerin enerjisini harekete geçirdi, biraz da o enerji sayesinde mümkün oldu.

Benzer şekilde, bir kurum çatısı altında çalışan muhabirler için de bölgeye gitmek, oradan haber yapmak için bir vesileydi. Örneğin, o dönemde *Today's Zaman* gazetesinde çalışan Gülten Üstüntaş bu durumu şöyle anlatıyor: "İngilizce bir gazeteyiz ve gün içinde daha çok çeviriyle uğraşıyoruz. Alana inme zamanımız çok kısıtlı. O nedenle bir fırsatın, bir bahanenin ortaya çıkması önemli. Bir fırsattı Haber Nöbeti benim için."

Haber Nöbeti'ne katılanların bazılarını koordinasyon ekibi davet etti. Çoğunluk kendisi başvurdu. Davet ettiklerimizden kimisi güvenlik nedeniyle gelemeyeceklerini söyledi. Kimisinin programı çok yoğundu, kimisi birden hastalanıverdi! Kimisi gelmeyi çok istedi, uçak biletini de aldı ama "Annem Diyarbakır'a gittiğimi duyarsa kalp krizi geçirebilir, kendimi affedemem," diyerek son anda gelmekten vazgeçti. Buna karşılık, "Bana bir şey olursa, 'Oğlum ne yapar?' diyorum. Ama o insanlarla dayanışmazsam oğluma daha büyük haksızlık," diyerek gelenler de oldu.

Çok sayıda genç gazeteci ya da iletişim bölümü öğrencisi de başvurdu nöbete katılmak için. Deneyimi yeterli olmadığı için bölgede zorluk yaşayabileceğini düşündüklerimizi kabul etme-

dik. Ekipleri 7-8 kişiyle sınırlamaya çalışırken, isteyenleri geri çevirmemek için son ekipteki nöbetçi sayısını on bire kadar yükselttik. Artık gruplar çok kabarmış olduğu için herhangi bir ekibe alamadıklarımızı da gazeteci Beritan Canözer davası için yaptığımız Diyarbakır organizasyonuna davet ettik. Onları da dahil ettiğimizde Haber Nöbeti'yle birlikte Diyarbakır'a gidenlerin sayısı yetmiş dört oldu.⁸

Neler yaptık?

Haber Nöbeti ekiplerinin ilk varış yeri ve merkezi hep Diyarbakır oldu. Bazı gazeteciler oradan sıcak olayları takip etmek ya da meslektaşlarla röportaj yapmak amacıyla Mardin ili ve Cizre, Silvan, Midyat, Nusaybin, Kızıltepe, Batman Dargeçit, İdil ilçelerine geçti. Haber Nöbetçileri, Diyarbakır'da bulundukları sürenin ilk gününde Özgür Gazeteciler Cemiyeti'nin organizasyonu, bölgeden siyasetçilerle, sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle topluca görüşmeler yaptılar. Ya da çatışmada yakınıni yitirmiş yakınlarının cenazesini almak için bekleyen ailelerin bulunduğu yere grup halinde gittiler. İkinci günden itibaren ise bir medya kurumu bünyesinde çalıştılar. Yalnızca bir gün kalanlar, farklı bir günde gelenler, bir medya kurumunda çalışmayanlar da oldu ancak nöbet genellikle bu şekilde gerçekleşti.

Bölgede yaşananlara ve meslektaşların çalışma koşullarına ilişkin, üç yüze yakın haber, izlenim, video üretildi. Genelde meslektaşlarla haber için sahaya çıkılırken gazete dağıtımına katılan ya da gözaltına alınmış olan meslektaşın yerine radyo programı sunan da oldu. Bölgedeki televizyonlar özellikle daha deneyimli ve bilinen gazetecileri programlarına konuk olarak aldı. Nöbetçiler, hemen her hafta *Özgür Gün Tv*'deki haber nöbetçilerine ayrılmış olan özel tartışma programına modera-

8 Haber Nöbeti organizasyonuyla Beritan Canözer'in davasına gelen gazeteciler ve kurumları: Can Dündar (*Cumhuriyet*), Esra Yalazan (*Haberdar*), İshak Karakaş (*Halkın Nabızı*), Faruk Eren (*IMC Tv*), Mıgırdiç Margosyan (*Evensel yazarı*), Nazım Alpman (*BirGün*).

tör ve konuk olarak katıldı, programda gündemi değerlendirdi. Tüm bunlar sayesinde haber nöbeti dayanışma eylemi bölgede halk arasında bir ölçüde bilinir oldu. Bu arada haber nöbetçilerinin yaptığı eylemler arasında, o dönem tutuklu olan *Cumhuriyet* gazetesi yayın yönetmeni Can Dündar ve Ankara temsilcisi Erdem Gül için Silivri Cezaevi önünde tutulan Umur Nöbeti'ne bir günlüğüne katılmak da yer aldı. Bu nöbetle eşzamanlı olarak Beritan Canözer için Diyarbakır Cezaevi önünde de nöbet tutuldu. Böylece ülkedeki gazetecilerin yaşadığı baskılar kamuoyunun gündemine getirilmeye çalışıldı.

Haber Nöbetçilerinin yaptığı haberler, koordinasyon ekibi tarafından bir blogda toplanırken, *Twitter* ve *Facebook* hesapları bunların duyurulması için son derece aktif bir şekilde kullanıldı. Nöbetin sonuna gelindiğinde takipçi sayısı yirmi bini aşmış olan *Twitter* hesabından aynı zamanda ülkedeki haber alma ihlallerine, bölgedeki gelişmelere dair *tweet*ler atıldı. Ama en çok da bölgedeki meslektaşların yaptıkları haberlere ve yaşadıkları sıkıntılara dikkat çekilmeye çalışıldı. Ayrıca *Twitter* üzerinden sokağa çıkma yasağı uygulanan ilçelerdeki muhabirlerle röportajlar yapıldı.

Koordinasyon ekibinin aktif olarak çalışan sınırlı sayıdaki üyesi, altmış sekiz haber nöbetçisiyle 3 Şubat'tan 29 Mart'a kadar geçen yaklaşık iki aylık dönemde meslektaşlarla dayanışma, haber ablukasını kırma ve halkın haber alma hakkını savunma hedefleri doğrultusunda oldukça yoğun bir şekilde çalıştı.

Tanıklıklarla Haber Nöbeti

Bölgeden ilk tepkiler: Heyecan, umut, sitem

Bölgedeki gazetecilerin çoğu Haber Nöbeti'ni ilk duyduklarında hissettiklerini “heyecan”, “umut”, “moral” gibi sözcüklerle ifade ediyorlar. Örneğin *JİNHA* muhabiri Dilan Karamanoğlu şöyle diyor: “Ben Şırnak'taydım o zaman. ‘Ekipler gelecek gidecek,’ diyorlar ama Haber Nöbeti nasıl olacak, hiçbir şey

anlayamıyoruz. Ama orayı bile etkilemişti, bize de moral veriyordu.”

Yerel gazete *Tigris Haber*’in yayın yönetmeni ve AFP foto muhabiri İlyas Akengin ise şu sözlerle anlatıyor Haber Nöbeti’ni: “Sosyal medyadan duydum. Çok heyecanlanmıştım, çok umutlanmıştım. İlk etapta çok güzel bir hava yarattı.”

Ancak Haber Nöbeti inisiyatifi, başta aktardığım Nurhak Yılmaz’ın ifadesiyle “uçurum”lar derinleştikten, gözaltılar, tutuklamalar, kafaya silah dayamalar olduktan sonra ortaya çıkmış bir inisiyatifti. Bu gecikmeyle ilgili bölgeden sitemler de vardı. İlk Haber Nöbeti Diyarbakır’a gittiğinde yapılan toplantıda, bölgedeki gazeteciler bu sitemleri de dile getirdiler. İlk Haber Nöbeti ekibinden *Evrensel* yazarı Ceren Sözeri şöyle aktarıyor bu sitemleri: “‘Geç kaldınız,’ dediler, ‘Böyle bir defaya mahsus olacaksa hiç anlamı yok,’ dediler, hatta bir gazeteci ‘90’larda olsa tamam ama şu anda bizim size ihtiyacımız yok,’ dedi. Artık teknoloji gelişmişti, kendi seslerini duyuracak birçok mecra vardı.”⁹

Bu siteme haber nöbeti ekibinden Celal Başlangıç’ın cevabı “Ama bizim size ihtiyacımız var,” oldu.¹⁰ Daha sonra, hem bölgedeki hem de batıdan gelen pek çok gazeteci Haber Nöbeti’nin kendileri için önemli ve anlamlı olduğunu söylediler.

Sadece gazeteci olarak kalmak imkânsız

Haber Nöbeti’nin nasıl bir ihtiyaca karşılık geldiğini anlamak için oradaki gazetecilerin durumuna biraz daha yakından bakmak gerek. Aslında biz de Haber Nöbeti olarak yola çıktığımızda, pek çoğumuz daha çok devlet güçlerinin bölgedeki gazeteciler üzerinde baskısının farkındaydık. Bu elbette muazzam bir baskıydı. Ancak gittiğimizde gördük ki, gazetecilerin tek müca-

9 “Haber Nöbeti’ne ve birbirimize neden ihtiyacımız var?”, Ceren Sözeri, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.platform24.org/guncel/1340/haber-nobeti-ne-ve-birbirimize-neden-ihtiyacimiz-var>

10 “Haber Nöbeti’ne ve birbirimize neden ihtiyacımız var?”, Ceren Sözeri, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.platform24.org/guncel/1340/haber-nobeti-ne-ve-birbirimize-neden-ihtiyacimiz-var>

dele ettiği Şey bu baskılar değil. Bir de işin kaldırılması çok zor olan bir duygusal yk kısmı var.

Esasen savaş haberciliği, haberciliğin çok özel bir türü... Bir yandan insanın ne kadar acımasız ve yıkıcı olabildiğini görmek, bir yandan taşınması imkânsız görünen yüklerin altında ezilen insanların çaresizliğine tanıklık etmek... Ancak, insanların kendi yaşadıkları yerde savaş haberciliği yapması çok daha özel ve ağır bir durum. Başka bir Şehirden çatışmalı bölgeye giden, orada elik yeleğini giyen, olaylarla arasına duygusal ve fiziksel bir mesafe koyabilen, sonra geldiği yere dönüp kendini sağaltma imkânı bulan gazetecilerden bahsetmiyoruz. Orada yaşayan, doğup büyüdüğü yerin yıkımına tanıklık eden, akrabalarının, arkadaşlarının ölüm haberini yapan ve savaşın bizzat mağduru olan insanlardan bahsediyoruz. Dolayısıyla, bir gazeteci olarak mesafe koyma imkânı ve kendini koruma imkânı çok daha az olan gazetecilerden...

Diyarbakırlı bir gazetecinin anlattıkları ne kadar savaşla i içe geçtiklerini gösteriyor. Bu gazeteci, sokağa çıkma yasağı olmayan bir zamanda haber için gittikleri Sur'da saatlerce ateş altında kaldıklarını, bunun orada haberini geçtiklerini, sonra yaralanan bir genci ambulans gelmediği için kadınların battaniye içinde taŐıdıklarını, ancak güçleri yetmediğini, bir ara ağır yaralı genci yere düŐürdüklerini, hal böyle olunca çekim yaparken battaniyenin bir ucundan da kendilerinin tutmak zorunda kaldığını anlatıyor. Genç hastaneye gönderildikten sonra, hemen orada haberini geçiyor gazeteci. Devamını ise Şöyle anlatıyor.

Daha sonra çok kan kaybettiği ve kana ihtiyaı olduğu bilgisi geldi. Bunun da haberini geçtik. Ertesi gün yaşamını yitirdiği haberi geldi, haberini geçtik. Ve iki gün sonra da çocukken aynı sokakta oynadığım, beraber ağladığım, beraber güldüğüm arkadaŐım olduğunu öğrendim. Olayın sıcaklığıyla yüzüne bakmamıŐtum.

Bir başka muhabir, *JINHA*'dan Zehra Doğan Haber, bir çatışmada yaralananların ailesinden bahsederken, onların gazetecileri kurtarıcı gibi gördüklerini söylüyor. "İyi bir haber duy-

mak için gözlerinin içine bakıyorlarmış. O da kendisini çaresiz ve bazen umut verici şeyler söylemek zorunda hissediyor.”¹¹ Bir gazetecinin sadece gazeteci olarak kalmasının ve bu sınırların koruyuculuğundan faydalanmasının imkânsız olduğu bir ortam.

Her gün ölü saymak

Bu ortam oradaki her gazeteciyi farklı şekillerde, farklı yoğunluklarda etkiliyor. *Evrensel* gazetesi ve *Hayat TV* muhabiri Hasan Akbaş “ruhsal çöküntü” ifadesini kullanıyor.

Kimin nerede vurulacağı belli olmayan bir ortamda gazetecilik yapıyoruz. Biz de bunu yaşayan gazeteciler olarak ruhen bir çöküntüye giriyoruz. Bir arkadaşımız söylüyordu, “Ben her gün ölü saymaktan bıktım!” Rojava Derneği’ni arıyoruz; “Sizin ailelerle temasınız var, onun kaç çocuğu vefat etmiş?” Sur’daki ailelere gidiyoruz, “Kaç cenaze var Sur’da?” Filanca kişinin ailesine, IHD’ye, kurumlara... Ölü sayar hale geldik.

Hasan devam ediyor:

Cizre’ye gitmiştim ben, otuz beş günlükken öldürülen bebeğin annesiyle söyleşi gerçekleştirmiştik. Anne ısrarla, bebeğinin terörist olmadığına beni ikna etmeye çalışıyordu. Biz insanız... Bir anne, ağlayarak, feryat ederek çocuğunun –bebeğin ya bebeğin!– terörist olmadığına beni ikna etmeye çalışıyor. Bunun gibi onlarca hikâye yaşıyorsunuz. Gazetecilik yapmak konusunda çöküntüye uğradığınız bir dönem yaşıyorsunuz.

Bu duygusal yükü, her an tutuklanma, kurşunlara hedef olma riskiyle birlikte düşündüğünüzde, bölgedeki gazetecilerin haletiruhiyesini anlamaya biraz daha yaklaşmış oluyorsunuz. Akbaş bu noktada yalnız olmadığını bilmenin iyi bir destek olduğunu söylüyor:

11 “Haber Nöbeti’nin ardından, Ceren Sözeri”, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.evrensel.net/yazi/75941/haber-nobetinin-ardindan>

Bazen bir fotoğraf çekmek için beş gazeteci bir araya gelip bir mahalleye gidiyoruz. Yalnız gitmememiz gerektiğini öğrenmişiz. Ayrılırken, “Fotoğraf makineni çantana koy,” ya da eyleme giderken “Fotoğraf makinen yanında dursun, gazeteci olduğun belli olsun.” Böyle sürekli temkinlerle... Başına bir şey gelecek, bir yerde öleceksin, belki bir yerde yaralanacaksın... Bir yerden de bir şey beklemez durumdaydık... Sahipsiz olmadığını anlamak için böyle bir şeye ihtiyaç vardı. Haber Nöbeti bunu gerçekten karşıladı.

Hasan kendisinin değil ama etrafındaki gazetecilerin destek konusunda umutsuz olduğunu, Haber Nöbeti’nin bu umutsuzluğa yanıt olarak da önemli bir eylem olduğunu söylüyor:

Nusaybin’de, Cizre’de, Diyarbakır’da gazetecilik; tutuklanma sebebi, vurulma sebebi, işkence görme sebebi... Arkadaşlar, “Batıdaki gazetecilerle buradaki gazeteci bir olmaz. Bunu anlamazlar,” diyordu. “Kaç gazeteci gelir ki bunu yapmak için, can güvenliği ya da cezaevine girme kaygısı, başka sebeplerden kaç tane gazeteci gelir ki? Gelmez ki,” diyorlardı. “Aramızdaki köprüler uçmuş, bombalanmış...” Kopuş meselesi derken tam bir dayanışma köprüsü kuruldu. Olmaz denen şeyin olduğu hissini uyandırdı bende. Bu, umutları, heyecanı artıran bir şey.

Haberleri duyurmak açısından bir güç olduk

Haber Nöbeti, sadece batıdan gelen gazetecilerin dayanışma duygularını ileterek bölgedeki gazetecilere psikolojik olarak destek olduğu bir eylem değildi. İşin bir de haber boyutu vardı. Batıdan gelen gazeteciler, bölgedeki habercilerin yaptıkları haberlere dikkat çekerek ya da kendi yaptıkları haberlerle, meslektaşlarının seslerine ses katmayı planlıyordu. Zira bölgedeki gazetecilerden bazıları yaşadıkları psikolojik durumun haberciliklerini de olumsuz etkilediğini söylüyordu. Akbaş’ın bu konudaki sözleri şöyle: “Aynı şeyleri yazmak bir müddet sonra takatsiz bırakıyor. (...) Biz yetemiyoruz, bazen kanıksar hale

geliyoruz. İnce ayrıntıları göremiyorsun bazen. Yorgunluk, anlatamama, tanımlayamama... Çünkü kendin de başka bir travma yaşıyorsun.”

Bölgedeki gazetecilerin habercilikle ilgili sıkıntılarının bir nedeni “anlatamamak”sa, diğeri de yeterince duyulmaması, bunun için kanalların açık olmaması. Kendini olayları aktaracak kanal olarak gören gazeteci ama o kanalın bir ucunun yeterince açık olmadığını hissettiğinde, o olayların içinde boğulabilir, sırtlandığı yükün altında ezilebilir. Akbaş, Haber Nöbeti’nin bu noktada önemli olduğunu söylüyor:

Benim burada yaşananları duyurmak gibi bir sorumluluğum var... Bunu layıkıyla yerine getirmek. (...) “Bizim yaptıklarımız duyulmuyor, görülmüyor,” diyemem ama bunun birçok kesime ulaştırılması gerekiyor. Haber Nöbeti tam da bunun köprüsü oldu aslında, bizi de aşan, birçok kesime ulaştıran bir köprü olduğunu düşünüyorum. Haberleri duyurmak açısından bir güç olduk.

JİNHA muhabiri Beritan Elyakut için de Haber Nöbeti’yle birlikte bölgede yaşananların ve gazetecilerin yaşadıklarının daha fazla duyulmuş olması önemli diyor:

Haber Nöbeti’ni ilk duyduğumuzda “Biraz geç kalınmış, bu kadar katliamlar yaşandıktan sonra gelmeleri bir şey anlam ifade etmiyor,” demiştim ama arkadaşlar gelmeye başladıktan sonra şunu fark ettim; ihtiyacımız var. Batıdan gelen bir gazetecinin sizinle alana çıkması ve sizinle birlikte aynı zorlukları yaşaması, sizin sesinizin dışarıya daha çabuk ulaşmasına etken. (...) Evet, bu açıdan etkisi çok büyük oldu. Burada yaşanan katliamın ve savaşın boyutları şu anda yeni yeni açığa çıkıyor...

Haber Nöbeti ayna tuttu

Türkiye medyasında çok nadirdir gazetecilerin belli platformlarda bir araya gelmesi, meslekî pratikler üzerine konuşması, deneyim alışverişi yapması, bu karşılaşmalarla birlikte

meslek üzerine düşünmesi... Haber Nöbeti'nin böyle bir faydası da oldu. Bu bölümde bölgedeki gazetecilerden bu konuda duyduklarımı, daha sonra da batılı gazetecilerin anlattıklarını aktaracağım. *Azadi Tv* haber koordinatörü Nurhak Yılmaz, Haber Nöbeti'nin kendi işine bakma imkânı sağladığını şöyle anlatıyor:

Haber Nöbeti bir yönüyle de nefes aldırان bir şey... Biz burada % 99 şiddet içeren haberlerle yoğruluyoruz, gecemiz gündüzümüz bununla meşgul. Haber Nöbeti'ndeki arkadaşlarla sohbet ederken, birlikte çalışırken aslında biz de biraz bu atmosferin dışına çıkıp kendimize, yaptığımız işe bakma şansı ve zamanı buluyoruz.

Yılmaz'a göre Haber Nöbeti bir nevi ayna işlevi görüyor:

Onlarla konuşurken diyoruz ki; 90'larda böyle oldu, şimdi böyle oldu. Durumumuzu tarif ediyoruz. Yaşadığımız durumun dışına çıkıp onu tarif etmek iyi bir şey. Başkasının buna nasıl baktığını dinlemek de rahatlatıcı. Meslekî körlüğü de giderebilecek bir şey oluyor bu. Şiddet, korku atmosferi, bazen insanı kendi içine çekip çok duygusal bakmaya da yol açabiliyor. Ama birileriyle –hele de bu meslekteşsa ve ortak duyarlılıklarınız varsa– bunun dışına çıkıp kendini görebiliyorsun. Ben mesela sizler gittikten sonra çok düşündüm. Size durumumuzu tarif etmek, mesleği burada eksigiyle fazlasıyla nasıl yaptığımızı da düşündürüyor bize. Bu açıdan da bence güzel ve önemli Haber Nöbeti.

Haber Nöbeti'ni özgün kılan yanlarından birisi, batıdan gelen ve bölgedeki gazetecilerin birlikte çalışmasıydı. Bu da farklı alanlarda, farklı düzeylerde meslekî bilgi alışverişi, deneyim aktarımı anlamına geliyordu. Zaten “dayanışma” dediğimiz de böyle bir deneyim üzerine bina edildiğinde çok daha sağlam olan bir şey. Yılmaz, yeni bir televizyon kanalı olan Diyarbakır merkezli *Azadi Tv*'ye gelen Haber Nöbetçileriyle meslekî bilgi alışverişini şöyle anlatıyor:

Dedim ki “Biz burada yeni bir sistem, bir TV kuruyoruz.” Hazırladığımız programları izlettim. Onların fikirlerini aldım, “Teknik olarak bizim ışığımıza, kameramıza bakın,” dedim. Hem cesaret verici şeyler söylediler hem güzel önerilerde bulundular, mutlu oldum. Meslekî tecrübelerin aktarılması çok kıymetli bir şey. Ben onları yakalamışken her türlü yararlanmak istedim. (...) Televizyonu nasıl tanıtabiliriz diye de notlar aldık. “Siz bunu yayınladığınızda bize haber verin, biz de duyuralım,” dediler. Haber Nöbeti, bir süre daha gitse ben buradan birkaç muhabir de çıkarırım (gülüyor).

Kanıksamanın içinde yeni bir bakış

Hasan Akbaş, yukarıda aktardığım gibi, haber yaparken hep benzer savaş haberlerini yapmaktan dolayı bir “kanıksama”dan, “ince ayrıntıları görememek”ten, bu noktada Haber Nöbeti’nin faydasından bahsediyordu. Beritan Elyakut, benzer şekilde, rutinleşmeye karşı Haber Nöbetçilerinin getirdiği yeni bakış açısına vurgu yapıyor: “Bizim rutinleşme üzerinden bir potansiye-
limiz olduğu açığa çıktı, onlarsa yeni bir bakış açısıyla yeni haberler üretmeye başladı,” diyor.

Ilyas Akengin ise meslekî bilgi alışverişine dair, şu somut örneği veriyor: “Onların yazım tarzlarını, konuları ele alış şekillerini gördük. Onlar daha farklı bir dille olup biteni yansıttı, izlenim tarzında yazdı. Biz daha çok ajans diliyle haberlere yer veriyoruz. Artık kendim de farklı illere gittiğimde izlenim yazmaya başladım.”

Akengin, Haber Nöbeti’nin gazetesinin de daha çok duyulmasına katkı sağladığını da söylüyor: “Gazetemizin haber sitesinin tıklanma sayısı arttı, takipçi sayımız arttı. Bu, güzel bir şeydi.”

Özetle, Haber Nöbeti bölgedeki gazetecilerin farklı alanlarda farklı ihtiyaçlarına dokundu. Savaşla hemhal oldukları bir ortamda onlara yanlarında olduğumuzu hissettirmeye çalıştık. Yaptığımız haberlerle bölgede yaşananların daha fazla insana ulaşmasına çalıştık, habercilik açısından onların açısından yü-

kü paylaşıp seslerine ses katmayı hedefledik. Yaptığımız haberlerle, videolarla onları ve üzerlerindeki baskıyı görünür kılmaya çalıştık. Ve birlikte çalışırken, meslekî bilgi paylaşımında, deneyim aktarımında bulunduk. Ve tabii, aslında tüm bu yaptıklarımız, çok büyük bir derde ne kadar derman oldu, bilinmez. Haber Nöbetçisi, Agos yayın yönetmeni Yetvart Danzikyan'ın söylediği gibi biz sadece yangına su götüren karınca misali, meslektaşlarımızın yanında olmaya çalıştık.¹²

Belki de en büyük faydası batılı gazetecilere

Bütün bu manzara içinde, Haber Nöbeti'nin belki de en büyük faydası “Batı”dan giden gazetecilere dokunuyor.

diyor Haber Nöbeti'ne katılan serbest gazeteci Eyüp Tatlıpınar. Pek çok haber nöbetçisinin paylaşabileceği bir değerlendirme bu. Ancak nöbetin batılı gazetecilere katkısını da farklı kategorilere bölerek anlatmak lazım. Bu noktada Tatlıpınar, bölgeye dair öğrendiklerine vurgu yapıyor:

Birlikte gittiğim altıncı gruptan yola çıkarak söyleyeyim; yılların tecrübeli gazetecileri, Kürt meselesinde uzman sayılabilecekler dahil, her katılımcıdan bu ziyaretin epey doyurucu, öğretici olduğunu duydum. Gördüklerinizden, tanıştığınız insanlardan, hikâyelerinden, oradaki gazetecilerden, konuşma fırsatı bulduğunuz yetkililerden çok şey öğreniyorsunuz. Konuya ne kadar hâkim olduğunuzu düşünürseniz düşünün; aklınızdaki sorular ve yanıtları netleşiyor, bazen şekil değiştiriyor.

Grup olarak gitmek, özellikle de meslekî dayanışma için orada bulunan bir grup olarak gitmek ve Özgür Gazeteciler Cemiyeti'nin bölgedeki organizasyonu, pek çok kapının size kolayca açılmasını sağlıyor. Bu, özellikle serbest gazeteciler için, çok tanınan ve deneyimli olmayan gazeteciler için önemli... Tatlıpınar bu konuda şunları söylüyor.

12 Yetvart Danzikyan, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2016, <https://twitter.com/yozygatedimtra/status/696765024220667905>

Eğer çok popüler bir gazeteci değilsen tek başına bölgeye gittiğinde muhatap bulmanın, dikkate alınmanın kolay olmayacağını düşünüyorum. Öncesinde randevu alsan bile... Bir grup, heyet olarak gittiğinde olanakların artıyor. Bir yerel yönetici örneğin bir saat değil de üç saat konuşabiliyor grupla... Cizre'ye sabah birlikte gittiğimizde orada yaşayanlar gayet rahat konuşuyorlardı mesela, öğleden sonra gruptan ayrılıp tek başına oraya döndüğümde sabahki kadar sıcak karşılayan, konuşan insanlar bulamamıştım.

Bunun yanı sıra, bölgeden gazetecilerle birlikte çalışmanın getirdiği muazzam bir avantaj var. Örneğin, yedinci Haber Nöbeti ekibinde ben ve *Kadınların Postası*'ndan Pınar Erdoğan, *JİNHA*'dan Beritan Elyakut'la birlikte çalıştığımızda bunu çok net olarak gördük. Elyakut'la sokağa çıkma yasağının ilan edildiği Bağlar semtinin yakınındaki bir mahalleye gittik. Kendimiz gitsek asla bulamayacağımız arka yollardan geçerek bölgeye vardık. Elyakut, yol boyunca bize hangi bölgenin hangi grubun kontrolünde olduğunu, nerelerde fotoğraf çekebileceğimizi, nerelerde hızlı hızlı yürümemiz gerektiğini söylüyordu. Orada da, başka durumlarda da, yanımdaki *DIHA* ve *JİNHA* muhabirleri sayesinde başka türlü asla yapamayacağım derinlikte röportajlar yaptım, başka türlü asla duyamayacağım cümleler duydum. Örneğin bir röportajda oğlunu yitirmiş bir baba, Türklere öfkesini, yanımdaki *DIHA* muhabirleri sayesinde, bize hiç kendini sansürlemeden anlatıyordu.

“Orayı gördükten sonra ben çok farklılaştım”

Haber Nöbeti elbette ki batılı gazeteciler açısından haber kaynaklarına ulaşmak, derinlikli söyleşiler yapmak, girilmesi zor alanlara girmek açısından önemliydi ama asıl önemli, orada gazeteci olmayı bizzat deneyimlemektir....

Öncelikle nöbete giden hemen her gazeteci orada basit bir fotoğraf çekmenin nelere mal olabileceğini gördü. Eyüp Tatlıpınar'ın bir yazısının başlığı olan “Diyarbakır'da gazetecili-

ğin ABC'si: Polise zoom yapma"yı öğrendi.¹³ Adım başı kimlik kontrollerinin, silahlar etrafındayken gazetecilik yapmanın ne demek olduğunu gördü. Yıldırma politikalarını bizzat kendisi yaşadı. Örneğin ben polislerin fotoğrafını bile çekmemiş olduğum halde, bu iddiayla polisler tarafından yakalandım ve üç saat boyunca alıktım.¹⁴

Nokta dergisi foto muhabiri Güliz Vural ise yaşadığı deneyimi şöyle anlatıyor:

Bölgede haber yapmanın zorluğunu ilk anda tecrübe ediyorum. Deklanşöre bastığım anda birkaç polis birden bağırarak üzerime geliyor: "Alın şu gazeteciye!"

Bense henüz bir şey çektiğimi düşünmüyordum.

Oradan bir polis "İçeride hâlâ masum insanların kaldığını mı düşünüyorsun?" dedi! Hiçbir şey diyemedim. "Evet inanıyorum," diyemedim. "Çocuklar da mı masum değil gözünüzde?" diyemedim. Asla bölge gazetecileri kadar cesur olamayacağımı anladım. Haber nöbetini devralmışım ama hakkıyla yapabilmem imkânsızdı. Kolay lokmaydım!

Hukuksuz bir şekilde istedikleri her şeyi yaptıktan sonra beni serbest bıraktılar. Hiçbir şey diyememenin verdiği ezikliği unutabileceğimi sanmıyorum.¹⁵

Gazeteciler, tabii ki polisin tavrının, sadece gazeteciye yönelik olmadığını, tüm sivillere yönelik yaklaşımın bir parçası olduğunu biliyor. Kendi yaşadıkları deneyimin üzerinden, bölgede sivillerin yaşadıklarına da bir parça daha yaklaşmış oluyorlar. Tatlıpınar'ın dediği gibi, hem bu deneyim hem dinledikleri hem gördükleri gazetecileri çok derinden etkiliyor. Vural'ın bu konudaki sözleri şöyle: "Orayı gördükten sonra ben çok farklı

13 "Diyarbakır'da gazeteciliğin ABC'si: Polise asla 'zoom' yapma!", Eyüp Tatlıpınar, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://t24.com.tr/haber/diyarbakirda-gazeteciligin-abcsi-polise-asla-zoom-yapma,332244>

14 "Haber Nöbeti'nde son ders", Tuğba Tekerek, Erişim Tarihi: 23 Mayıs, <http://platform24.org/p24blog/yazi/1436/haber-nobeti-nde-son-ders>

15 "Big Brother Sur'u izleyen de izleten de yok!", Güliz Vural, Erişim Tarihi: 23 Mayıs, <http://www.noktadergisi.info/dosya/big-brother-sur-u-izleyen-de-izleten-de-yok-h11546.html>

laştım. Orada bir iç savaş yaşanıyor. Bunu gördüm. Haber Nöbeti'yle gidip bunu görmek beni çok derinden etkiledi.”¹⁶

Today's Zaman muhabiri Gülten Üstüntaş ise diyor ki: “Öncesindeki Silvan tecrübemle birlikte, Haber Nöbeti benim olaylara, bölgeye yaklaşımında, perspektifimde bir genişlemeye yol açtı. Algımda bir farklılık tabii ki oldu.”

Tüm bunların ötesinde, pek çok gazeteci için Haber Nöbeti hem meslekî dayanışma hem de gazetecilik sorumluluğunu yerine getirmek açısından hayati önemde. *On4 TV*'den televizyon programcısı İslâm Özkan, Haber Nöbeti için “Hayatımda yaptığım en onurlu işti,” derken, *Haberdar*'dan köşe yazarı Pelin Cengiz nöbetin kendisi için anlamını şöyle ifade ediyor: “Gazetecilik hayatım boyunca onlarca kez Diyarbakır'a gittim. (...) Bu seferki hepsinden çok daha farklı anlamlarla doluydu. Her şeyden önce içinden geçtiğimiz politik sürecin vicdani ve ahlâki sorumluluğunu bilerek gittik.”

Nevin Sungur'a göre de Haber Nöbeti yapılmazsa telafisi mümkün olmayacak bir konuda imkân sağladı: “Bunu yapmazsak eğer, yarın öbür gün oralara gitmek, o insanların yüzüne bakmak mümkün olmayacak. Bunu beceremezsek eğer, kimse vicdanı ile hesaplaşamayacak.”

Aktivizm sınırında gazetecilik

Haber Nöbeti'yle birlikte bölgeye giden pek çok gazeteci, daha önce çok sınırlı bilgi sahibi olduğu “Kürt medyası”, “bölge medyasıyla” ilgili bilgi sahibi oldu. Bölgeden bildiği haber ajansı ve gazete sayısı üçü beşi geçmeyen gazeteciler, nöbet tutulabilecek kurumlar listesinde yirminin üzerinde basın yayın organını görünce oldukça şaşırdı. Daha önce varlığından bile haberdar olmadıkları Kürt medyası, Kürt hareketinin geldiği noktaya dair de bir şey söylüyordu en azından. Sadece Kürt hareketine yakın medya da yoktu, merkezi Irak Kürdistan'ında olan

16 “Unter Beschuss / Diyarbakirs Bürger zwischen den Fronten”, Gülseren Ölçüm ve Katharina Willinger, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, <http://www.br.de/mediathek/video/video/diyarbakirs-buerger-zwischen-den-fronten-100.html>

televizyon kanalları vardı, Diyarbakır merkezli bağımsız medya kurumları vardı. Bir de hükümete yakın habercilik yapanlar vardı. Tüm bu yayın organları hakkında bilgi sahibi olmak, bölgede nasıl çalıştıklarını, birbirleriyle ilişkilerini görmek de ufuk açıcıydı batıdan giden gazeteciler açısından.

Tüm bu yeni bilgilerin, deneyimlerin ışığında haber nöbetçileri meslek üzerine daha derinlikli bir şekilde düşünme imkânı buldu. Örneğin, bölgedeki gazeteciler mesleğini kendilerinin yaptığından çok farklı biçimde, çok farklı saiklerle yapıyordu. “*DIHA* gazeteciliği”, taraf olmak, objektif olmak, aktivizmle gazeteciliğin sınırı gibi meseleler özel sohbetlerde pek çok kez konuşuldu. Belki de memleket şartları daha uygun olduğunda mesleğin nasıl yapıldığına dair, derinleştirilebilecek bir tartışma için önemli bir birikim oluşturuldu. Pınar Erdoğan’ın Haber Nöbeti blogunun “Nöbetin Ardından” bölümü için kaleme aldığı “Aktivizm ile iliştilmişlik arasında savaşta gazetecilik: Haber Nöbeti üzerine düşünceler” başlıklı yazısı bu deneyimin getirdiği sorgulamaların bir örneği olarak okunabilir:

Propaganda, savaş makinesinin en büyük silahlarından biriymiş, savaşın öznesi haline gelen gazeteci, bu makineye karşı çıkabilmek için taraf olmak, aktivist bir bilinçle hareket etmek zorunda. Çözüm odaklı gazetecilik, hak odaklı gazetecilik, yurttaş gazeteciliği gibi kavramlar hep bu aktivist bakış açısının gazetecilik pratiğini sorgulamasıyla ortaya çıkan kavramlar. Bu yüzden de haber nöbeti süresince konuştuğum gazetecilerin hemen hepsi, gazeteciliğin temel pratiklerini de sorgulattı bana. Gazetecilik, bu koşullarda, demokratik işleyiş sorgulayan bir bekçi değil, işleyişin kendisini sorgulayan bir eylemciliktir artık.¹⁷

17 “Aktivizm ile iliştilmişlik arasında savaşta gazetecilik: Haber Nöbeti üzerine düşünceler”, Nermin Pınar Erdoğan, Erişim Tarihi: 23 Mayıs, <https://habernobetim.wordpress.com/2016/04/01/aktivizm-ile-istitirilmislik-arasinda-savasta-gazetecilik-haber-nobeti-uzerine-dusunceler-nermin-pinar-erdogan/>

Gerçeği görmenin yüklediği misyon

Sekiz hafta diye planladığımız Haber Nöbeti'nin finalini, 29 Mart'ta *JINHA* muhabiri Beritan Canözer'in Diyarbakır'daki duruşmasına ona destek amacıyla gittiğimizde yaptık. Bu son gidişte Diyarbakır'daki meslektaşlarımızla yaptığımız nöbet değerlendirme toplantısını İstanbul'da nöbetçilerle yaptığımız toplantı izledi. Herkes, bu deneyimin her iki taraf açısından da çok faydalı olduğunu, baskıların şiddetlenerek sürdüğünü, Haber Nöbeti'nin bir şekilde devam etmesi gerektiğini söylüyordu.

Gerçekten de Haber Nöbeti'nin başladığı 3 Şubat'tan bu yana on üç gazeteci tutuklandı.¹⁸ Şu anda *DIHA*'nın on beş muhabiri cezaevinde. *Azadiya Welat* muhabiri Rohat Aktaş, Cizre'de vahşet bodrumu adı verilen bodrumda, devlet güçlerinin operasyonu sonucunda hayatını kaybetti. *DIHA*'nın internet sitesine erişim engeli artık vakayı adiyeden olmuş vaziyette, sadece istatistiği tutuluyor. 19 Mayıs itibarıyla kırkinci kez erişim engeli kararı alındı. *JINHA* muhabiri Beritan Canözer 29 Mart'ta tahliye edildi. Ama 10 Mayıs'ta hükmün açıklanması geriye bırakılarak "örgüt propagandası yapmak" suçlamasıyla bir yıl üç ay hapisle cezalandırıldı. Bölgedeki gazeteciler ve Kürt medyası üzerindeki baskılar daha da arttı, sistematikleşti.

Öte yandan, biz Haber Nöbeti koordinasyon ekibi olarak, en başta tanımladığımız sekiz haftalık sürede bu dayanışma eylemini bitirmeye karar verdik. Bu eylemin önemli bir birikim oluşturduğuna inanarak ve onu başka dayanışma eylemlerinin izleyeceğini umarak. Bitirirken nöbetçilerden İslâm Özkan'ın şu sözleri Haber Nöbeti'ne katılan herkes için az ya da çok geçerliydi:

18 TGS kayıtlarına göre 3 Şubat'tan sonra tutuklanan gazeteciler: Abdulkadir Turay, Bilal Güldem, Cebail Parlıtı, Feyyaz İmrak, Mehmet Hakkı Yılmaz, Meltem Oktay, Mazlum Dolan, Muhammed Doğru, Muhammed Yusuf Keskin, Serkan Aydemir, Nedim Türfent, Şermin Soydan, Ziya Ataman. Tutukluların tamamının listesi için bkz. <http://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/>, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016.

Özellikle o sivil insanların mazlumiyetini görmek aynı zamanda size bir dayanışma görevi de getiriyor. Bir arkadaşınıza “Paran var mı?” diye sorduğunuzda, eğer “Yok,” cevabı gelirse ondan sonraki aşama ya borç vermek ya da onun ihtiyacını karşılamaktır. Gerçek bu yüzden önemlidir, öğrenilmesinin bir amacı vardır. Benim de orada öğrendiğim gerçekliğin bana yüklediği bir misyon var.

HENDEKLERİ VE BARİKATLARI ANLAMA REHBERİ

CELAL BAŞLANGIÇ

I

AKP'nin "istikrar"ı hendeğe düştü, barikata çarptı

Hendeğin hemen dibinden, iyi tahkim edilmiş bir barikat yükseliyordu.

Yayaların geçebilmesi için bırakılan aradan geçince, barikatu oluşturan iri taşların arkasında 60'lı yaşlarda biri karşıladı bizi elinde "kaleş"iyle.

Hendeklerin, barikatların arkasında daha çok gençleri görmeye alışkın olduğumuz için yaşını başını almış bir YDG-H'liyle (Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi), yani 60 yaş civarında bir "Yurtsever Devrimci Genç"le karşılaşınca şaşkınlıktan ağzımızdan "Hayrola," sözcüğü döküldü.

Çömeldiği duvara "kaleş"ini dayayıp ayağa kalktı. Hemen arkasındaki iki katlı evi gösterdi. Gülümseyerek anlatıyordu:

Biz burada oturuyoruz. Benim küçük oğlan 20 saattir nöbet tuttu bu sokağın başında. Gidiyorum, geliyorum, bakıyorum, oğlan orada. Yatıyorum, kalkıyorum, yine orada. Daha 19 yaşında çocuk. Dayanamadım, indim buraya, oğlana "Silahı ba-

na ver, ben devralayım nöbeti, sen git biraz uyu,” dedim. Önce olmazlandı ama sonra kabul etti, işte siz de beni böyle nöbette yakaladınız.

Hendeklerin arkasında halk var

Anlaşılabacağı gibi, “yandaş merkez medya”nın ve “sinmiş merkez medya”nın göstermek istediği gibi değil hendeklerin, barikatların arkasındaki gerçek. Sadece “PKK’li teröristler” yok hendeklerin arkasında. Hatta PKK’li gerillalar bazı yerlerde çok az var, bazı yerleşimlerde ise hiç yok. Daha çok gençler var hendeklerin, barikatların arkasında; ama anneleri de, babaları da, kardeşleri, dayıları, amcaları, ağabeyleri de, komşuları da bu gençlerle beraber. Yani sokağa çıkma yasakları ilan edilip üzerine operasyon yapılan, elektriksiz, susuz kalan, açlık tehlikesiyle burun buruna gelen, evleri kurşunlanan, bombalanan, keskin nişancıların hedefi olan, hatta yakınlarını yitiren insanlar da bütün olumsuz koşullara karşın destek veriyorlar yaşanan sürece.

Sonuç olarak hendeklerin, barikatların arkasında sadece “etkisiz hale getirilecek üç beş terörist” değil, halk var.

Geçtiğimiz Cuma günü (4 Aralık 2015) “1990’lardan 2015’e Kürt sorunu: Artık köyler değil, ilçeler boşaltılıyor” başlıklı yazımda ilan edilen sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili bir döküm vermiştim. Çok değil, dört gün önceki dökümde, 7 Haziran seçimleri sonrası ilk sokağa çıkma yasağı ilan edilen 16 Ağustos’tan o güne kadar geçen yaklaşık dört ay (111 gün) gibi bir sürede on yedi ilçede otuz yedi kez, toplam yüz yirmi gün sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti.

Bu yazının üzerinden dört gün geçti. Şu anda ilk sokağa çıkma yasağı ilanından bugüne yüz yirmi gün, yani net dört ay geçti. İşte dört gün gibi kısa bir sürede toplam sonuçların varlığı nokta: On sekiz ilçede, kırk kez, toplam yüz otuz gün sokağa çıkma yasağı...

Bu satırlar yazılırken Diyarbakır’ın Sur ilçesinde ilan edilen beşinci sokağa çıkma yasağı altıncı günündeydi ve hâlâ sürüyordu. Bir suikasta kurban giden Tahir Elçi’nin korumaya ça-

lıştığı o tarihî dokuda bulunan Paşa Hamamı'nın, Kurşunlu Camisi'nin yakıp yıkıldığına dair haberler geliyordu. Altıncı kez ilan edilen ve hâlâ sokağa çıkma yasağı süren bir başka kent Nusaybin'den gelen haberler de "çatışmalı"ydı, "ölümlü"ydü.

AKP iktidarı bir ilçede bir defa sokağa çıkma yasağı ilan ediyor, askeriyle, özel harekâtçılarıyla, tankıyla, topuyla, zırhlı araçlarıyla, keskin nişancılarıyla günler süren operasyon yapıyordu. Ne oluyordu, neyi çözemiyor da sonra bir daha, bir daha, bir daha sokağa çıkma yasağı ilan ediliyor; bir daha, bir daha operasyon yapıyordu.

Dört ay içinde Nusaybin ve Silvan'da tam altışar kez, Sur'da beş kez, Cizre ve Lice'de dört kez, Yüksekova'da üç kez sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti.

Devletin bütün gücüyle yüklenmesine rağmen halledilmeyen sorun neydi?

Anlatalım.

Neden defalarca sokağa çıkma yasağı ilan ediliyor?

Bugüne dek sokağa çıkma yasağı ilan edilen il merkezi ve ilçe sayısı on sekizi buldu. Bunlardan bir kısmında dokuz gün, on dört gün operasyon yapmasına karşın hendekleri aşamadı, barikatları geçemedi. Defalarca ilan edilen sokağa çıkma yasakları, sivil ölümleri de sonucu değiştirmede. Örneğin Cizre ve Nusaybin...

Sokağa çıkma yasaklarından birinin öncesinde de, sonrasında da Cizre'ye girmiştik. Tam dokuz gün süren operasyon sonrasında hendekler daha derinleşmiş, barikatlar daha da güçlendirilip yükseltilmişti.

Bu nedenle bu tür kentlerde bir daha, bir daha sokağa çıkma yasakları ilan edildi, operasyonlar yapıldı.

Bazı kentlerde yapılan operasyonlar sonucu hendekler kapatıldı, barikatlar temizlendi. Ancak bu tür kentlerde de yeniden, yeniden sokağa çıkma yasakları ilan edilip operasyonlarla yeniden mahallelere ve sokaklara girilmeye çalışıldı.

Buradaki sorun da şuydu; özel harekâtçılar zırhlı araçlarla, zırhlı kepçelerle, asker tankla mahallelere giriyor, hendekleri kapatıyor, barikatları yıkıyor. Sonra da çıkıyor.

Sokağa çıkma yasağı bitip askerler, özel harekâtçılar o kentten çekilince yeniden hendekler açılıyor, barikatlar yükseliyor. Çünkü orada direnenlerin neredeyse hemen hepsi o kentin, o mahallenin, o sokağın gençleri, kadınları, yaşlıları...

Barikatların arkasında kim var?

Örneğin ilk sokağa çıkma yasağı ilan edildiğinde Silvan'daydım. Dördüncü kez ilan edilen sokağa çıkma yasağı biter bitmez de girmiştim Silvan'a. En çok hendek ve barikat olan mahalleler Tekel, Konak ve Mescit'ti. Bütün bu mahallelerin sokaklarını gezdirdiler. Evler kurşunlanmış ve bombalanmıştı, araçlar yakılmıştı. Bütün barikatlar temizlenmiş, hendekler kapatılmıştı. Sokaklara düşen havan topu çukurlarından başka bir hendek yoktu.

Ancak kısa bir süre sonra beşinci, ardından altıncı sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Çünkü o sokaklardaki, mahallelerdeki insanlardı hendekleri kazan, barikatları yükselten. Operasyon bitip özel harekâtçılarla askerler gidince yeniden kendilerini güvenceye almak için yıkılan barikatları kuruyor, hendekleri açıyorlardı.

Aslında o hendekleri açan, barikatları kuranların kim olduğuna biraz daha yakından bakmak gerekiyor.

Birincisi, bu direnişte en aktif eylemliliğe sahip olan gençler. Bu gençleri de üç gruba ayırmak gerekiyor.

Birincisi ve en kalabalık olanları YDG-H örgütlenmesi içinde olan ve ne zaman, nerede aldıkları bilinmeyen bir eğitime sahip olan ama o kentte, o mahallede, o sokakta oturan gençler.

İkincisi bazı yerleşimlerde, çok az sayıda olan PKK gerillaları. Anlatılan o ki, bazıları "kış çekilmesi"ne katılmayıp "öz-savunma" yapılan kentlerin hendeklerinde, barikatlarında kalmıştı.

Üçüncü grup da PKK gerillası ya da YDG-H militanı olma-

yan, eğitim almamış ama kendi kentlerindeki, mahallelerindeki, sokaklarındaki direnişe katılan gençler.

Kentleri bekleyen bir vekil

Mardin milletvekili seçildikten sonra TBMM'den çok sokağa çıkma yasakları olan kentlerin kapılarında gece gündüz bekleyen, açlık grevi yapan, biber gazı yiyen Mithat Sancar yaşananları değerlendirirken ilginç tespitler yapıyor:

Silvan'da örneğin çok uzun süren bir sokağa çıkma yasağı oldu. Devlet uzun bir ablukadan sonra arabulucuları kabul etti. Hatta bunlardan biri de Tahir Elçi'ydi. Sonunda silahlı güçler çekildiler. Hendekler büyük ölçüde kapatıldı. Ancak her yeri mutlak bir kontrol altında tutmak mümkün değil. Mobil, hızlı hareket eden ve dinamik bir örgütlenme var. Yani yeniden hendeklerin açılıp barikatların kurulmaması için operasyon yapan güçlerin en az yarısının o kentte kalması gerekiyor. Bu da şehrin bir tür işgal altında kalması anlamına geliyor. Şu anda bölgede yaşanan sürekli bir taciz etme hali. O kentlerde halkı bezdirmek, o mahallede yaşayanlara orasını terk ettirmek hedefleniyor sanki.

Sancar'a göre hendek kazılan, barikat kurulan kentlerde devlet kendi gücünü göstermek istiyor, "Ben buradayım," diyor, "İnsan hakları ve hukuk devleti benim derdim değil," demek istiyor. Sancar, gidebilenlerin yaşadıkları kenti terk ettiklerini, ancak kalanların daha da militanlaştığını anlatıyor.

Aslında bugün devletin göremediği 1980'lerin ikinci, 1990'ların ilk yarısında yaşananlar.

Çünkü bugün kentlere saldırdıkça, PKK'nin tutumuna kızan bazı kişilere bakarak AKP'nin güvenlik bürokrasisi "sonuç alıyoruz" sevincinde.

Yani bugünlerde PKK ile halk arasına bir kama soktuklarına inanıyorlar.

Oysa bölgede PKK'nin silahlı eylemlere başlaması sonrasında, devlet köyleri boşaltmaya başladığında yörede yaşayan ba-

zı Kürtler de PKK'ye kızmıştı. Hatta o tarihte devletin güvenlik bürokrasisini yönetenler bu gelişmeyi ellerini ovuşturarak seyrediyorlardı.

Ancak köylerinde kalmayı becerenler de, çevre kentlere inenler de sonunda büyük bir destek verdiler örgüte.

Yani demem o ki, bu tabloya bakıp sevinmeyin, devleti yönetenler 80'li ve 90'lı yıllarda da aynı hatayı yapmışlardı. Sonunda geline nokta, köy boşaltmaktan kent boşaltmaya vardı.

“Çözüm Süreci”nin uğradığı kesinti, müzakere masasının daha kurulmadan devrilmesi, HDP'nin siyasi alanının daraltılması, gündeme demokratik bir talep olarak gelmesi gereken “özyönetim”in askerî açıdan “özsavunma” öncelenerek gündeme girmesine sebep oldu. Kabul etmek gerekir ki PKK, çok kıvrak bir manevrayla “özyönetim”i özellikle bölgede herkesin gündemine sokmayı başardı.

İsterseniz gelinen son noktayı geçtiğimiz günlerde yaşanan bir olayla anlatayım.

Silopi'de “özyönetim” ilan edilen Şehit Harun Mahallesi üzerinde keşif yapan bir İHA (İnsansız Hava Aracı) barikatlarda bekleyen gençler tarafından düşürülüyor. Sonra da bu sosyal medyada görüntülü olarak dönüyor: “Silopi'de özyönetim hava sahasını ihlal eden bir Heron düşürüldü.”

II

Kürtlerin kentsel dönüşümü:

Hendek oda, barikat sofa!

Belediyenin hoparlörlerinden yapılan anons her zamankinden farklıydı.

Bir duyuru yapılmıyordu da sanki bağırان biri buyurgan bir tonla emir yağdırıyordu: “Bölücü terör örgütü mensuplarının yakalanması, halkımızın can ve mal güvenliğinin sağlanması için ilimiz Cizre İlçesi'nde 04 Eylül 2015 günü saat 20.00'den geçerli olmak üzere ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir.”

Bu anons yapıldığında saat 19.00'dur ve yasağın başlamasına tamı tamına bir saat vardır.

Gerekçenin bir kısmında halkın can ve mal güvenliği gösteriliyordu. Ama aslında halkın can ve mal güvenliğine bu anonsu yapanlar zarar vermişti bile. Zira polis Cizre Belediyesi'nin camını kırarak zorla içeri girmiş ve zabitanın anons cihazına el koymuştu. Aynı zamanda nöbette olan belediye çalışanlarına hakaret ve küfür etmişlerdi. Sessiz geçen bir günün akşamında dokuz günlük cehennem böyle başladı.

İnsan Hakları Derneği Cizre Temsilcisi Abdulkerim Pusat, böyle anlatmaya başlıyor, değil bölge, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en uzun sürecek sokağa çıkma yasağının duyurulduğu ilk anı.

Gerçi Cizre 4 Eylül'de başlayan ve 12 Eylül'de sona eren dokuz günlük sokağa çıkma yasağıyla "en uzun sokağa çıkma yasağı konan yer" unvanını almıştı o günlerde ama sonrasında on iki günle Silvan, on dört günle Nusaybin, Cizre'nin bu rekorunu kırdı.

Nasıl bir süreç yaşanmıştı ki, Cizre ilçesinin neredeyse % 70'ini kapsayan mahallelere, sokaklara hendekler kazılmış, barikatlar kurulmuştu?

Bu sorunun yanıtı çok önemli. Çünkü 16 Ağustos'tan bu yana yaşadığımız kentleri kuşatmalar, sokağa çıkma yasağı ilan etmeler, mahallelerde hendek ve barikat savaşları, bölgede "özyönetim" ilanları başlamadan çok önce hendekleri kazmış, barikatları örmüştü Cizre'nin gençleri.

"Ama hendek" demeden önce bilinmesi gerekenler

Bu sürecin başlangıcını yüzlerce yıl öncesine ya da Cumhuriyet'in ilk yıllarına, isyanlara, inkâr, imha ve asimilasyon politikalarının uygulandığı dönemlere kadar taşıyabilirsiniz. Ya da 12 Eylül'ün zulmüne, sonrasında gelişen çatışmalı sürece, 90'lı yılların köy boşaltmalarına, dışkı yedirmelerine, faili meçhul cinayetlerine, Newroz katliamına kadar da götürebilirsiniz.

Ancak kabul etmek gerekir ki, Cizre’de hendeklerin, barikatların en yoğun olduğu yerler, kentin en yeni kurulan mahalleleriydi. 80’li yılların sonunda, 90’lı yılların başında bölgede binlerce köy ve mezra boşaltılırken Cizre kırsalı da Cudi’siyle, Gabar’ıyla bu uygulamadan nasibini almış, binlerce insan evleri boşaltılmış, eşyalarıyla birlikte yakılmış, üstlerine örtecekleri bir yorgan bile alamadan kendilerini dağdaki köylerinden kentin ortasına neredeyse “ışınlanmış” bir durumda bulmuşlardı.

İşte bugün hendeklerin, barikatların en yoğun olduğu mahalleler bundan yirmi beş-otuz yıl öncesinden itibaren köylerinden göçmek zorunda kalan insanların kurduğu, yoğun yaşadığı yerleşimlerdi.

Buralarda oturanlar 90’lı yıllardan sonra faili meçhullerin, gözaltında kayıpların en yoğun ve en acılı süreçlerini yaşamışlardı.

Bölgede bugün yaşananları anlamak için “Ama hendek”, “Ama barikat” demeden önce bilinmesi gereken bir gerçek var: Hendekleri kazan, barikatları ören, başında nöbet bekleyen gençler işte bu köyleri boşaltılanların, babaları, dayıları, amcaları, ağabeyleri faili meçhul cinayetlere kurban gidenlerin ya da gözaltında kaybedilenlerin çocukları, torunları, yeğenleri, kuzenleri...

Ama biz daha yakına, geçen seneye doğru gelerek Cizre’de hendekli, barikatlı hayatın nasıl başladığına bakalım.

Kobane düştü mü?

Gaziantep’in İslahiye ilçesindeki Suriyeli sığınmacılar için kurulan çadır kentte Cumhurbaşkanı Erdoğan konuşuyor. Belki o söylediği sözün, zaten patlamaya hazır bir bombaya dönmüş, küçücük bir kıvılcımla tutuşarak alev topu olacak bir toplumsal isyanın tetikleyicisi olacağının kendisi bile farkında değildi. Ama söyledi işte: “Şu anda Kobane de düştü, düşüyor.”

Bu söz Erdoğan’ın ağzından çıktığı andan itibaren iki gün sürececek acı, çatışmalı, elliye yakın insanın yaşamını yitirmesine neden olacak süreç başladı.

Zaten Türkiye'nin pek çok kenti, bölgenin geneli gibi Cizre de ayakta ydı. Erdoğan'ın konuşmasından iki gün önce büyük bir hareketlenme başlamıştı Cizre'de. Çünkü cihatçı IŞİD çeteleri Kobane Kantonu'na saldırıyordu o günlerde. Cizre de Suriye'deki üç Kürt kantondan biri olan Cizire'nin Derik kentiyile komşuydu. Komşuluktan da öte zaten iki tarafta yaşayanların çoğu birbirleriyle akrabaydılar.

Erdoğan "Kobane düştü, düşüyor," demeden iki gün önce, 5 Ekim'de bütün Cizre halkı sınıra yürümüştü. Askerlerin, özel harekâtçıların gerçek mermilerine aldırmadan dayanışmalarını göstermek için sınırdaki dikenli telleri yıkıp geçmişlerdi.

Ancak 7 Ekim'de Erdoğan'ın konuşmasının sonrasında Cizre sokaklarında çatışmalar başladı; Türkiye'nin, bölgenin pek çok kentinde olduğu gibi. Ancak Cizre'de bazı sokaklarda, bazı mahallelerde bugünün HÜDAPAR'lıları çoğunlukta ydı. Geçmişin faili meçhullerinde devletin tetikçiliğini üstlenen Hizbullah'ın ya da bölge halkının taktığı adla Hizbulkontra'nın devamı olarak kabul görüyordu HÜDAPAR'lılar. Aslında Kürt Siyasi Hareketi'ne göre Kobane'de savaşıkları IŞİD çeteleriyle aynı anlayışa sahiptiler. HÜDAPAR da, AKP de IŞİD'in Türkiye'deki destekçisi olarak algılanıyordu ve bu da o tarihlerde yürüyen Çözüm Süreci'ne karşın gerilimi arttıran bir konuydu. Cizreli ler de bu duyguyu yoğun biçimde yaşıyordu.

"Akrep'ten açılan ağır makineli tüfek..."

Özellikle 7 ve 8 Ekim gecesi yoğun çatışmalar yaşandı Cizre'de. Polis göstericilere gerçek mermi sıktı. Göstericiler HÜDAPAR'lı olarak bilinenlerin evine saldırdı, yoğun çatışmalara sahne oldu kentin mahalleleri, sokakları.

8 Ekim'den sonra büyük bir gözaltı dalgası ve tutuklamalar başladı.

İşte Cizre'de hendekler ilk kez 8 Ekim sonrasında yaşanan gözaltı ve tutuklamalardan sonra kazıldı, barikatlar ilk kez bu süreçten sonra yükseldi.

Amaç polisin, özel harekât timlerinin, askerin mahallelere,

sokaklara girerek ev baskını yapmasını, istediğini gözaltına alıp götürmesini engellemekti.

Hendeklerin, barikatların önderliğini YDG-H'li gençler yapıyordu.

Zaten YDG-H'nin ilk kuruluş ilanının yapıldığı yer de, örgütün en görünür kılındığı yer de, "KCK Asayiş" adı altında gençlerin kimlik kontrolü yaptığı ilk yer de Cizre'ydi. Ancak şu noktanın altını çizmeden geçmemek gerekiyor ki, örgütün ilk kurulduğu 2013'ün yaz aylarında bu gençlerin elindeki en ağır silah molotofkokteyli ve havai fişekti.

İşte bu örgütsel yapılanma yaklaşık iki yıl sonra bölgede ilk açılan hendeklerin, ilk yükselen barikatların öncüsü olacaktı...

6-7 Ekim olaylarının yaygın çatışmalarında yaşanmayan can kaybı o günden sonra ilk kez 26 Aralık'ta meydana geldi. O gün Şengal'de IŞİD çeteleriyle savaşırken ölen dört Cizreli YPG'linin (Yekîneyên Parastina Gel - Halk Savunma Birlikleri) cenazesi gelmişti. Cenazeler kente sokulmayınca çatışma çıkmış, sonra bu dört genç için kurulan taziye çadırına, DBP'nin anons aracına HÜDAPAR'lılar saldırmış, YDG-H'liler karşı saldırıya geçince de güvenlik güçleri çatışmanın bir diğer tarafı olmuştu. O gece biri HÜDAPAR'lı dört kişi yaşamını yitirdi çatışmada. Tutulan kayıta yaşamını yitiren dört kişiden biri olan on dokuz yaşındaki Yasin Özer'in ölüm nedeni olarak "Akrep'ten açılan maki-neli tüfek ile..." notu düşüldü. On altı yaşındaki Barış Dalmış'ın ölüm nedeni de "Tepedeki keskin nişancı" diye kayıtlara geçti.

Kaldırılan hendekler yeniden açılıyor

İlk olarak 7-8 Ekim 2014'te yaşanan olaylardan sonra gelişen süreçte açılan hendekler ve kurulan barikatlar yaşanan her çatışmadan sonra, her saldırıdan sonra daha da güçlendi. Hendekler daha da genişletildi, barikatlar daha da tahkim edildi.

26 Aralık'ta yaşanan dört ölümlü çatışmalardan sonra Cizre Emniyet Müdürü Ozan Başurgan görevinden alınarak yerine hayli tartışmaya yol açacak olan Ercan Demir atandı 30 Aralık'ta. Çünkü Demir, Trabzon Emniyeti İstihbarat Şube Müdür-

lüğünde amir olarak görev yaptığı sırada işlenen Hrant Dink cinayetinden sorumlu tutuluyordu ve kısa bir süre önce “şüpheli” sıfatıyla ifade vermişti.

Demir görevi devraldıktan birkaç gün sonra, Cizre’nin belediye eşbaşkanları ile hendeklerin kapatılması, barikatların temizlenmesi için bir toplantı yaptı. Özellikle Cudi ve Nur mahallelerindeki hendekler ve barikatlar polisin zırhlı araçlarının gece sokaklara girip evlere baskın yapmasını, yoğun biçimde yaşanan gözaltıları engellemek için kurulmuştu. Demir toplantıda keyfi gözaltı ve ev baskını olmayacağını sözünü de vermişti Cizre’nin yerel yöneticilerine.

6 Ocak’ta heyecanlı bir güne başlamıştı Cizre. Belediyenin öncülüğünde hendekler kapatılıyor, barikatlar kaldırılıyordu. Artık polis zırhlıları mahallelere, sokak aralarına girmeye başlamıştı.

İşte o gün akşama doğru Cudi Mahallesi’nin Ziraat Sokağı’na giren zırhlı polis aracından açılan ateşle badana yapmaktan dönen “çocuk işçi” Ümit Kurt tek kurşunla öldürüldü.

Polis cinayeti reddetmedi, hatta “Bize ateş açtığı için öldürdük,” dedi. Ama balistik raporu polisi yalanlıyordu çünkü Ümit’in ateş ettiğine dair hiçbir belirti yoktu.

İşte bu olaydan sonra daha yeni kapatılmış hendekler tekrar kazıldı, temizlenmiş barikatlar yeniden kuruldu.

Hendekler kaldırılıyor, polis öldürüyor

Çok kısa bir aradan sonra Cizre sokakları yine hendekli, barikatlı günlere geri dönmüştü.

Bir yandan AKP’nin Öcalan’la görüşmeleri sürüyor, diğer yandan HDP heyeti İmralı ile Kandil arasında mesajları iletiyordu. Yani “Çözüm Süreci” görünürde derinleşiyordu. Aslında “derinleşen” bölgedeki hendeklermiş ama kimse o günlerde farkında değildi, farkında olanlar da “aman süreç bozulmasın” diye susuyordu.

Sonunda Demokratik Toplum Kongresi Eşbaşkanı Hatip Dicle, 14 Ocak’ta Öcalan’ın mesajını getirdi Cizre’de hendek

kazan, barikat kuran gençlere. Dicle'nin yanında Eşbaşkan Selma Irmak'la birlikte melelerden ve hocalardan oluşan bir heyet de vardı. Gelenleri on bini aşkın Cizreli karşılamıştı.

Büyük bir coşkuyla dinlediler Dicle'nin konuşmasını.

"İlçeye gelmekte geç kaldık. Ancak Öcalan'ın değerlendirmesini almadan da gelmek istemedik."

Dicle'nin aktardığına göre Öcalan, Kürt gençlerinden daha önce yüzü kapalı eylem yapılmayacağı ve kepenk kapatırma eylemleri yapılmayacağı yönünde alınan kararları pratiğe geçirmelerini istiyordu.

Yeniden kapatılması gündeme gelmişti hendeklerin. Barikatlar da kaldırılıyordu.

Ama yaşananlar sanki 6 Ocak'ın bir tekrarıydı.

Hatip Dicle'nin kentten ayrılmasından sonra hendekler kaldırılmaya başlanmıştı ki, aynen sekiz gün önce olduğu gibi zırhlı bir polis aracı Yasef Mahallesi'ne girdi ve on iki yaşındaki Nihat Kazanhan'ı vurdu.

Ancak geçen seferkinden farklı olarak polis Kazanhan'ı öldürdüğünü kabul etmiyordu. İçişleri Bakanı Efkân Ala "Bugün herhangi bir polis müdahalesi silahla ya da gazla olmamış," diyor. Başbakan Davutoğlu da aynı görüşteydi: "Burada net olarak ifade etmek istiyorum; bunun herhangi bir şekilde emniyet görevlilerinin kurşunlarıyla öldürülmesi söz konusu değil. Burada ne fiili bir müdahale ne de gaz kullanımı söz konusu oldu."

Ancak iki hafta sonra ortaya çıkan bir görüntü bütün söylemleri net biçimde yalanlıyordu.

Görüntüde, kamuflajlı bir özel harekâtçı polis zırhlısından iniyor ve on iki yaşındaki Nihat'ı vuruyordu.

Bu atışı yapan polis tutuklandı, yanında olup olayı gizleyen diğer polisler hakkında soruşturma başlatıldı ama bir kez daha hendeklerin kapanması, barikatların kaldırılması tersine dönmüştü.

Bu olaydan sonra bir kez daha kazıldı kapanan hendekler, bir kez daha örüldü kaldırılan barikatlar.

İşin ilginç, Ercan Demir'in emniyet müdürlüğüne atandığı süre içersinde hendekler, barikatlar iki kez kaldırılıp, yaşanan

provokasyonlardan, çocuk cinayetlerinden sonra iki kez de yeniden kuruldu. Emniyet müdürlüğü görevinin yirminci gününde de Hrant Dink cinayetinin sorumlularından biri olarak tutuklandı Demir. Yerine yirmi gün önce görevden alınan Ozan Başurgan yeniden getirildi.

Hendekleriyle, barikatlarıyla ve eski emniyet müdürüyle birlikte kelimenin tam anlamıyla başladığı yere dönmüştü Cizre.

Emre Uslu'nun ilginç Demir analizi

Bu olaydan sonra Emre Uslu, *Taraf* gazetesinde tutuklanan Emniyet Müdürü Demir'le ilgili ilginç bir analiz yazdı (6 Şubat 2015).

Adımı net koyalım. Ergenekon operasyonları başladıktan sonra Türkiye'de cinayetler bıçakla kesilir gibi kesildi. Ergenekoncular serbest kaldı, Türkiye'de cinayetler yeniden başladı. En son Cizre'de yaşananlara tesadüf deyip geçemeyiz. (...) Dink cinayeti döneminde Veli Küçük'ün Trabzon'da birtakım faaliyetler yürüttüğü kitaplara, mahkemelere konu olmuştu. Cinayet hazırlıkları döneminde Trabzon'da dikkat çeken iki kritik kişi vardı. Trabzon Jandarma Komutanı Albay Ali Öz ve ekibi, dönemin Trabzon İstihbarat Şube'den Ercan Demir. (...) Kaynağımın iddiasına göre, Ercan Demir Hrant Dink cinayeti öncesi Veli Küçük ile tam 26 kez telefon görüşmesi yapmış. Yine kaynağımın iddiasına göre, o dönemde Ercan Demir kendi personelinin jandarma bölgesinde ve özellikle Ogün Samast'ın oturduğu Pelitli beldesinde istihbarat toplamasına izin vermemişti görevliydi. (...) Ercan Demir'in Cizre'ye göreve başlamasını müteakip olayların artmasını tesadüf görmüyor kaynağım. (...) Ercan Demir'in Cizre'ye göreve başlaması sonrası toplumsal olaylarda ciddi artışlar yaşandı. Çıkan olayları birlikte izledik. (...) Ancak ben 2007 yılı sonunda Ergenekon içerideyken bıçak gibi kesilen olayların birdenbire patlamasını, Güneydoğu'da çocukların polis kurşunuyla öldürülmesini, bunun bizzat Başbakan ve İçişleri Bakanı tarafından saklanması te-

sadûf olarak görmüyorum. (...) Bu dönemde Ercan Demir'in Cizre'de görevlendirilmesi tesadûf mü. Belki de Demir'in hiç bu olaylardan haberi yoktur, adamın başına birileri bir şey sayıyordur. Mahkeme araştırmalı...

Atlayıp hendeği geçer mi Genç Osman?

Hendekler ve barikatlar yeniden kurulmuştu ama “Çözüm Süreci” de sürüyordu.

Kürt Siyasi Hareketi'nin çeşitli temsilcileri gençlerle görüştü. Talepleri “barış için hendekleri kapatmaları”ydı.

Ancak YDG-H'li gençleri ikna etmek kolay değildi. Bir şart öne sürdü gençler: “Hendekleri açma kararını biz verdik ama kaldırma kararını Kandil verir. KCK bize ‘Kaldırın,’ desin, kaldıralım.”

Dönem, “çözüm dönemi” olunca bazı iletişimler de kolaylaşıyordu. Kandil'e haber gönderildi, durum iletilti. Sonuçta Kandil'den “kaldırın” kararı geldi.

Cizre'de iki yüze yakın hendek ve barikat 31 Ocak'tan itibaren kaldırılmaya başladı.

O gün HDP'nin Şırnak Milletvekili Faysal Sarıyıldız durumu şöyle değerlendiriyordu:

Biz kapatacağız, yalnız halkımız kendisini savunmaya devam edecektir. Halkımız pervasızca saldırıların karşısında durmaya devam edecektir. İnsanlarımızı gözaltına almak için, gaza boğmak için, baskı uygulamak için sokaklara girmeye çalışan polisleri engellemeye çalışacağız. Bundan sonra da halkımız kendisini ve onurunu korumaya devam edecektir. Ama biz bundan sonra insanların burnu kanamasın diyoruz. Yeni bir süreç başlamış ise bu sürecin doğasına ve ruhuna göre herkes üzerine düşeni gerçekleştirmek ve yapmak zorundadır.

Evet, hendekler “barış aşkına” kaldırılmıştı ama pek çok kişi bu duruma ikna olmamıştı.

Hendekler de barikatlar da uzun süre Cizre'nin gündemi-ne gelmedi. 7 Haziran 2015 seçimlerine giden süreçteki “kon-

trollü çatışma ortamı”nda da, sonrasında da kimse “hendek” ya da “barikat” demedi. Ta ki 24 Temmuz’da Türk savaş uçakları Kandil’i bombalayıp çatışmalı süreci başlatıncaya, kentlerde evler basılıp insanlar gözaltına alınıncaya kadar...

İşte bugün bölgede yaşanan gözaltıların, sokağa çıkma yasaklarının, ilçe basmaların nedeni olarak gösterilen hendeklerin, barikatların ilk kurulduğu yer Cizre’de var oluş süreci böyle.

Şimdi “Ama hendek”, “Ama barikat” diyerek Kürt sorununun çözümünü bugün hendeklerin kapanmasına, barikatların kaldırılmasına indirgeyenlerin en azından son bir yılda yaşananları iyi anlaması gerekiyor.

Kürt sorunu sadece hendek ve barikat değil. Hendekler ve barikatlar Kürt sorununun sadece küçük bir yansımasıdır. Hatta bu konuda Kürtlerin yaptığı “kentsel dönüşüm”dür sadece. Hani Kürt sorununu biraz daha küçültüp “hendekçik” ve “barikatçık” durumuna indirmek istiyorsanız daha net söyleyelim.

Yaşadığımız Kürtlerin kentsel dönüşümüdür; hendek oda, barikat sofa!

Ama anlayın artık, sorun “atladı hendeği geçti Genç Osman” boyutundan çok daha derindedir.

III

Hendekler PKK’nin değil, AKP’nin ürünü

Kentin üzerinden simsiyah dumanlar yükseliyordu.

Çarşıda bütün işyerleri neredeyse yerle bir olmuştu.

Kimi yanmış, yıkılmıştı ama ayakta duranlar arasında da mermi değmemiş tek bir ev kalmamıştı.

Günlerce taranmıştı kentin dört bir yanı. Sonunda “yalan” olduğu anlaşılan “PKK baskını” bahanesiyle yakılarak, yıkılarak, taranarak, top atışına tutularak haritadan silinmek istenmişti koskoca bir ilçe.

Silahlar susunca, tam on sekiz cenaze çıktı Lice’den.

Bunlardan biri de bölgede öldürülen en üst rütbeli subaydı; Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın.

22 Ekim 1993'te Tuğgeneral Aydın'a yapılan suikast sonrası başlamıştı Lice olayları. Sözüm ona PKK'nin yaptığı bir suikast sonucu öldürülmüştü general. Bunun üzerine yakılıp yıkılmıştı Lice.

Günler süren çatışmadan sonra Lice'de yaşananları "Vahşeti gördüm" diye anlatan o kâbus günlerin tanığı öğretmen Mahmut Cantekin olaylar bitince karşılaştığı bir meslektaşına nasıl kurtulduğunu sorar. Aldığı yanıt şaşırtıcıdır:

Bilirsin Cumhuriyet İlkokulu, Emniyet Müdürlüğü'ne yakındır. Polisler, Emniyet Müdürlüğü'nün üstündeki lojmanlarda oturuyorlar. Polislerin, subayların çocuklarının hepsi bizim öğrencilerimiz. Olay başlamadan subay ve polis velilerimiz okula geldi. Çocuklarını alırlarken bizi uyardılar: "Biraz sonra Lice yakılacak. Öğrencilerinizi eve gönderin. Siz de evi sağlam olan arkadaşlarınızın evine gidin. Olay çok büyük olacak." Biz öğretmenler acil toplandık... Çocukları evlerine gönderip okulu terk etme kararı aldık. Diğer okulları uyarmak istedik. Telefonları kesmişlerdi...

Beş yüz binden fazla insana sokağa çıkma yasağı

Tanıdık geldi değil mi? Dünden beri (14 Aralık 2015) Cizre'de, Silopi'de yaşananlarla, bundan tam yirmi iki yıl önce Lice'de yaşananlar ne kadar da benziyor birbirine.

Elbette o yıllarda cep telefonu, SMS mesajı atma olanağı olmadığı için 1993'te Lice'de öğretmenler yaklaşan felaketi okuldan çocuklarını almaya gelen subay ve polis olan velilerin verdikleri haber üzerine öğrenmişlerdi.

İşte o günden bu yana Türkiye Cumhuriyeti devletinin "Kürt Sorunu" konusunda aldığı mesafe bu!

Bu sefer devlet, Cizre'de ve Silopi'de yaşanacak olan kâbusu bir gün öncesinden ceptelefonlarına gönderdiği SMS'lerle öğretmenlere haber verdi.

Milli Eğitim Bakanlığı, Cizre'deki öğretmenlere resmen "Gidin," diyordu: "Tüm öğretmen ve idarecilerimiz bakanlığı-

mız tarafından 14.12.2015 tarihinden itibaren hizmet içi eğitime alınmıştır. Öğretmenlerimiz seminerlerini memleketlerinde alabilirler.”

Silopi'deki öğretmenlere ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın “tavsiyesi”, “üç gün ortadan kaybolun” şeklindeydi: “Merkez okullarda görev yapan öğretmenler 14-15-16.12.2015 tarihlerinde hizmet içi eğitime alınacağından belirtilen tarihlerde okullar tatil edilmiştir.”

16 Ağustos'tan bu yana geçen dört ayda, yedi kentteki on yedi ilçede, elli kereden fazla sokağa çıkma yasağı ilan edildi ve toplam yüz elli günü aşkındır sürüyor. İlçe merkezlerinde ilan edilen sokağa çıkma yasaklarından etkilenen nüfusun toplamı bir buçuk milyona yaklaşıyor.

Ancak dün gece 23.00'ten itibaren sokağa çıkma yasakları ve çatışmaların en ağırını yaşamaya başladı Türkiye. Çünkü dün ne kadar sokağa çıkma yasakları süren Sur, Dargeçit ve Nusaybin'e dün gece Cizre ve Silopi de eklendi.

Diyarbakır'ın merkez Sur ilçesinde 2 Aralık'ta başlayan ve dokuz gün sonra sona eren sokağa çıkma yasağı on yedi saat aradan sonra yeniden başlamıştı. Bu aynı zamanda 13 Eylül'den bu yana Sur'da ilan edilen altıncı sokağa çıkma yasağı oluyordu.

Dün, sadece Sur'dan değil, Diyarbakır'ın sokağa çıkma yasağı olmayan bölgelerinden de ölüm haberleri geliyordu. Diyarbakır'da halk birçok yerde sokağa çıkmış, yasakları ve saldırıyı protesto ediyor; polis göstericileri dağıtmak için panzerlerle, zırhlı araçlarla, gerçek mermilerle operasyon yapıyor, gencecik insanlar ölüyordu.

Nusaybin'de 11 Aralık'ta kaldırılan sokağa çıkma yasağı yeniden başlamıştı. Verilen bir arayı saymazsak bu, 1 Ekim'den bu yana Nusaybin'de ilan edilen altıncı sokağa çıkma yasağıydı.

Dargeçit'te ilki 10 Ekim'de ilan edilen ikinci sokağa çıkma yasağı da gelen ölüm haberleriyle birlikte 11 Aralık'tan bu yana sürüyordu. Nusaybin halkı, geçen ay kesintisiz süren on dört günlük sokağa çıkma yasağıyla 16 Ağustos'tan bu yana “sokağa çıkmama” rekorunu elinde tutuyordu.

Dün gece 23.00'ten itibaren Cizre ve Silopi de sokağa çıkma yasağı ilan edilen yerlere dahil oldu.

Bu 7 Ekim'den bu yana Silopi'de ilan edilen ikinci sokağa çıkma yasağıydı.

Cizre'de ise dün gecedan itibaren 4 Eylül'den bu yana ilan edilen beşinci sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başladı.

Silvan on iki günle, Nusaybin on dört günle son dört ayda ilan edilen sokağa çıkma yasağı rekorunu kesintisiz olarak kırma-dan önce, Cizre dokuz günle bu rekoru elinde bulunduruyordu.

Ancak, sokağa çıkma yasakları süresince en büyük sivil ölümler rekorunu Cizre yirmi üç kişiyle hâlâ elinde tutuyor. Cizre ve Silopi'nin katılmasıyla sokağa çıkma yasağı süren Sur, Nusaybin ve Dargeçit ilçelerinde bu yasaktan etkilenen toplam nüfus beş yüz bini aştı.

Ancak beş yüz bin kişinin sokağa çıkma yasağından etkilen-diği, kiminin göçtüğü, kiminin sokağında evinde beklemeyi, direnmeyi seçtiği bir günde toplanan Bakanlar Kurulu belki de kendine ait bir başka rekoru kırdı. Bakanlar Kurulu son yılların en kısa toplantısını yaptı, doksan dakika. Hükümet Sözcü-sü Numan Kurtulmuş da en kısa Bakanlar Kurulu açıklamasını yaptı ve belki de sözcülük sürecinde ilk kez gazetecilerden so-ru kabul etmedi.

Akşam da Saray'a yemeğe gitti Bakanlar Kurulu üyeleri...

Görünen o ki ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve sonrasın-da yaşananlar sadece ilçelerdeki kaymakamları, illerdeki valile-ri değil, Bakanlar Kurulu'nu da aşıyordu!

"Devleti reddetmiyoruz ama..."

Özellikle 7 Haziran seçimlerinden sonra Kürtlere dönük po-litikası iyice sertleşti AKP iktidarının.

24 Temmuz'da Kandil'in bombalanmaya başlamasıyla nere-deyse açıktan açığa ilan edilen "savaş hali"nden sonra Kandil, AKP iktidarının bu hamlesine önce misilleme ve bombalarla, ardından da 10 Ağustos'tan sonra "özyönetim ilanları" ile kar-sılık verdi.

AKP iktidarı da zaten 7 Haziran'dan sonra başlattığı “siyasi soykırım” gözaltılarını ve tutuklamalarını “özyönetim ilanları”ndan sonra iyiden iyiye yoğunlaştırdı.

Mahallelerin basılma, zırhlı araçlarla sokaklara dalıp evlerin taranma, insanları gelişigüzel gözaltına alma, çıkarıldıkları mahkemelerde yoğun tutuklama süreci başladı.

Aslında “özyönetim ilanları”nın “işaret fişeği” KCK'nin Kandil'den verdiği “Kürdistan halkı için özyönetimden başka bir seçenek kalmamıştır,” mesajıydı.

“Özyönetim ilanları” 10 Ağustos'ta Şırnak'la başladı. 12 Ağustos'ta Silopi, Nusaybin ve Cizre'yle, 13 Ağustos'ta Yüksekova ve Varto'yla, 14 Ağustos'ta Hakkâri'yle, 15 Ağustos'ta Bulanık, Van Edremit, Sur, Silvan, Lice ve Batman'la, 19 Ağustos'ta Hizan'la, 2 Ekim'de de Siirt'le sürdü...

Her “özyönetim ilan edilen” yerleşimde hendek kurulmadı. Her hendek kurulan yerleşimde de “özyönetim” ilan edilmedi. Ancak özellikle “özyönetim” ilan edilen yerde mahalle ve ev baskınları, gözaltılar, tutuklamalar yoğunlaştı.

Aslında 7 Haziran seçimlerine giden süreçte tek hendek olan ilçe Cizre'ydi ve bu ilçedeki hendekler de bütün provokasyonlara karşın 2015'in Ocak sonunda kaldırılmıştı. Ancak 1 Kasım seçimlerine giderken Suruç'taki canlı bomba, arkasından 24 Temmuz'da Kandil'in bombalanması, “özyönetim” ilanları ve sonrasında yoğunlaşan mahalle baskınları, gözaltılar, tutuklamalar bölgedeki tansiyonu inanılmaz derecede yükseltti.

İşte Cizre'de yedi ay önce kapatılan hendeklerin, kaldırılan barikatların yeniden kurulması ve sonrasında bölgedeki pek çok ilçeye yayılması 7 Ağustos'ta Silopi'de yaşanan ve üç siville bir polisin öldüğü olaylara kadar uzanıyor.

İlk “özyönetim” ilanını yapan Şırnak Halk Meclisi de 10 Ağustos'taki açıklamasında “AKP hükümetinin Kürdistan'a savaş ilan ettiğini” iddia etmişti:

Son olarak Silopi'de halkımıza yönelik topyekûn imha saldırılarında üç masum insanımızı katletmiştir. Gerçekleştirilen bu katliam karşısında biz Şırnak Halk Meclisi olarak, devleti red-

detmeyip, ancak bu şekilde devletin kurumlarıyla yürüyemeyeceğimizi, bugün için kentte bulunan devletin tüm kurumları bizim için meşruiyetini kaybettiğini bildirmek isteriz. Bu şekilde devletin hiçbir atanmış bizi yönetemeyecektir. Bundan sonra halk olarak özyönetimimizi esas alarak temelde yaşamımızı inşa edeceğiz. Bundan sonra da tüm saldırılar karşısında demokratik öz savunmamızı gerçekleştireceğiz.

İşte Şırnak Halk Meclisi'nin 10 Ağustos'ta ilan ettiği bu "özyönetim"e karşı bir gün sonra, 11 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu ülkede Türkiye Cumhuriyeti'nin dışında bir devlet asla kabul edilemez. Bu açıklamayı kimler yapıyorsa ağır bir bedel öderler. Hem yasal bir bedel öderler hem de diğer tür bir bedel öderler," diyordu.

Ardından da Şırnak'ta başlayan gözaltı operasyonları bölgenin diğer kentlerinde ilan edilen "özyönetim"lerle ve buna karşılık başlayan gözaltı operasyonlarıyla tırmandı. Süreç de bölgede adım adım, sokak sokak, mahalle mahalle, ilçe ilçe yayılan hendekleri ve barikatları gündeme getirdi.

7 Haziran'dan, özellikle de 24 Temmuz'dan sonra yaşanan süreci sayısal olarak ifade etmek gerekirse Kürt Siyasal Hareketi çizgisindeki yöneticilerin, kadroların, seçilmiş yerel yöneticilerin üç bine yakını gözaltına alındı ve yedi yüze yakını tutuklandı. Şu anda bölgede aynı siyasi çizgide yirmiden fazla belediye eşbaşkanı ya tutuklandı ya da görevden alındı.

YDG-H'de yaşanan ayrışma

Evet, AKP'nin kurulmamış müzakere masasını devirmesi ve ardından Kandil'i bombalaması, yani "Çözüm Süreci"nin bir "çatışma süreci"ne dönüşmesine KCK Kandil'den "özyönetim" ilanlarıyla karşılık vermişti ama gözlemlerime göre hendeklerin kazılması, barikatların kurulması sürecini pek bu hamlenin içine koymamıştı galiba.

"Nereden belli?" diye sorarsanız, PKK Yürütme Konseyi Üyesi Murat Karayılan'ın 17 Eylül 2015'te *Fırat Haber Ajansı*'na

verdiği söyleşide hendekler, barikatlar, YDG-H üzerine söylediği sözlerle bakmak yeterli.

Benim bildiğim örgüt yönetimimiz iki kez YDG-H'nin silahlardan uzak durması ve silahlanmaması için karar aldı. Her karar alındığında da o genç arkadaşlar uymaya çalıştılar. Fakat sürekli bir biçimde gelişen polis baskıları karşısında ciddi bir zorlanmayı da yaşıyorlardı. Sonuç olarak içinde bir ayrışma yaşandı. Geniş kitlesel gençlik kesimi yeni bir yapılanmaya giderken, YDG-H olarak kalanlar da illegal bir biçimde mücadelesini sürdürmeye başladı.

Karayılan'ın bu sözlerinin gerçekliğini test etmek isteyenler, geçtiğimiz pazar günü HDP Eşbaşkanı Figen Yüksekdağ'ın katılımıyla Diyarbakır'da gerçekleştirilen DEM-GENÇ kongresiyle ilgili haberlere bakabilir.

Unutmamak gerekir ki Karayılan'ın burada sözünü ettiği gençler, 2010'un taş atan çocuklarıydı ve bugün hendeklerde, barikatlarda roket atan gençler olmuşlardı.

Biz yine Karayılan'ın açıklamalarıyla devam edelim:

24 Temmuz'da Erdoğan'ın kararı temelinde hareketimize karşı ilan edilen savaşta uçakların bizim temel üs alanlarımızı vurmaya başladığı saatlerde Türkiye ve Kürdistan'ın birçok şehrinde gençliğe karşı da eş zamanlı bir operasyon başlatıldı. Yani yürütülen bu saldırı sadece gerillaya karşı değil aynı zamanda gençlik yapısına karşı da bir saldırıydı. Gençlik de buna karşı yeniden kendini savunma ve bazı yerlerde mahallelere polisi bırakmama yöntemine yöneldi. (...) Sen bir kediye kovalarsan kaçır gider ama köşeye sıkıştırdığında, son noktada geriye dönerek seni tırmalar. YDG-H'nin durumu da budur. Yani AKP devleti ile polisi ile bıkıran bir yönelim içersine girdi ve şiddeti sürdürdü. Bunun karşısında ise silahlı bir yapı etkilendi.

Hatta bir adım daha ileri gidip hendeklerdeki, barikatlardaki silahlı direnme için “Yanlış oldu,” diyor Karayılan:

Tabii ki, “Bu toplumsal çıkış, yani özyönetimlerin ilan silahlarla olmamalıydı” denilebilir. Bu doğrudur. Aslında halkın kendi özyönetimlerini ilan etmesi toplumsal bir tezahür olarak geliştirmek durumundadır. Fakat bu konuda da yine polisin aşırı bir biçimde zorlaması, kriminalize etmesi ve şiddeti dayatmasına karşılık olarak gençliğin de öne atlayarak silah kullanması suretiyle silahlı yön öne çıktı. Aslında bu, bizce de yanlış oldu.

Söyleşiyi yapan gazetecinin “Bu gençleri KCK olarak kontrol edebildiğinizi, ‘Evinize dönün,’ dediginizde döneceklerini düşünüyor musunuz?” sorusuna Karayılan, “Bana göre artık o eşik aşılmıştır. Yani bu saatten sonra hiçbir şey olmamış gibi gençlere ‘Evinize dönün,’ demenin zamanı geçti,” karşılığını veriyor.

Bu yanıttan da, sonrasında gelişen süreçten de anlaşılan şu:

AKP’nin savaş hamlesine karşı Kandil, “özyönetim” hamlesi yaptı ancak hesabında hendekler, barikatlar, mahallelerde bu boyuta ulaşacak silahlı çatışmalar pek yoktu. Ama özellikle YDG-H’li gençler hendekli, barikatlı, silahlı direnişe geçtiler. AKP’nin operasyonlarına karşı, kendi güçleriyle tutundular, başarılı oldular, özgüven kazandılar ve bu eylem biçiminin yaygınlaşmasını sağladılar.

Kandil de baştan pek destek vermediği “halk kendi gücüyle karşı dursun, gerilla fazla karışmasın” yaklaşımını süreç içerisinde değiştirmek, bu eylem biçimini kabul etmek zorunda kaldı.

Şimdi bütün bu olguların, olayların ve yaklaşımların ışığında “Hendekleri ve Barikatları Anlama Rehberi” yazımızı son bir tespitle sonlandırabiliriz: Hendekler ve barikatlar PKK’nin de-ğil, AKP’nin ürünüdür!

HABER METİNLERİNDE BİYOKİTİDARIN KURULUMU: KADIN BEDENİ VE KIZLI-ERKEKLİ ÖĞRENCİ EVİ TARTIŞMALARI

ESRA ARSAN - SÜHEYLA TOLUNAY İŞLEK

Bu çalışma, 2013 yılında AKP iktidarı tarafından gündeme getirilen, basında hayli geniş yer tutan ve “kızlı-erkekli öğrenci evleri” olarak tanımlanan üniversiteli öğrencilerin barınma biçimi tartışmalarına eğilmektedir. Bunu yaparken, genelde devletin kadın bedenine müdahalesi, özelde ise bireysel alana ait olan bir olgunun basın tarafından kamusal alana taşınarak beden, suç ve suçluluk ekseninde iktidar uygulamalarında nasıl araçsallaştırıldığı incelenmektedir. Araştırma evreni yazılı basındır ve araştırma sonuçları yazılı basında konu hakkında yayımlanmış haber içeriklerinin sistematik analizine dayanmaktadır. Bu sistematik çalışma, haber metinlerinde anlam inşası için kullanılmış pekiştirici sözcüklerin sıklığı yanında, bu sözcüklerin neden ve nasıl kullanıldığını vurgulayıcı bir söylem analizine de olanak tanımaktadır. 4 Kasım 2013-22 Kasım 2013 arasında *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* gazetelerinde yayımlanan ve mahrem alandaki hâkimiyet ilişkilerinin iktidar ilişkilerine dönüşmesinin izlerini taşıyan haberlerin içerik ve söylem analizi yapılmıştır.

4 Kasım 2013 günü Denizli Valisi Türkiye’de üniversite öğrencilerinin kullandığı “kızlı-erkekli evler” hakkında bir tartışma başlatmış ve dönemin başbakanı Tayyip Erdoğan da bu ko-

nunun cezai olarak değerdendirilmesi gerektiği yolundaki açıklamalarda bulunmuştur. “Kızlı-erkekli öğrenci evleri” tartışması, gençlerimizin namusu ve yaşam tarzına müdahale gibi karşıtlıklar ekseninde haberlere konu olmuştur. Bu haberlerin sistematik incelenmesi, gençlerin nasıl yaşamaları gerektiği ve devletin genç bedenlere (ama özellikle kadın bedenine) müdahalesi kapsamında bir biyopolitika analizine olanak tanımaktadır.

Giriş

Medya metinlerinin analizi temelde sosyal yapılarının incelenmesini gerektirir. Genelde medya, özelde haber metinleri üzerine yapılan çalışmalarda, bu metinlerinde kurgulanan rakip ve/veya çatışan ideolojilerle bu ideolojileri temsil eden baskın veya örtük söylem anlatıları çözümlenir. Söylem, kuşkusuz bir iktidar ilişkisidir ve yöneten ile tabi olan arasındaki farklı sosyal çıkarların güç mücadelesinin tam da merkezine oturur. Konu medya metinleri olduğunda, anlatı içeriklerinde yer verilen kültürel ayrılıklara, farklı pratiklere, güçlü ve güçsüz gruplar arasındaki mücadele alanlarına verdiği referanslarla bir yandan bu mücadelede aracı rolünü üstlenen medya, diğer yandan da direniş ve mücadeleye dair söylemleri yeniden üretir. Medya bu anlamda, hem egemen ideolojinin, hem de karşıt görüşlere sahip olan muhalif grupların ideolojilerinin birbirlerine göre kendilerini tekrar tekrar konumlandıkları söylemsel bir mücadele alanıdır. Bu anlam inşa mücadelesinde bir yandan özdeş görülen taraflara bağlı birey ve topluluklara ait olumlu bir temsil biçimi kurgulanırken, diğer yandan çatışma içinde olunan öteki aktörlere karşı olumsuz ve suçlayıcı çerçevelmeler yaratılır. Haberin normatif yapısı ve haber tüketicisinin izlediği medyaya olan bağıllık ve güven derecesi ise üretilen gerçeklik kurgusunun inandırıcılığını artırabilir veya azaltabilir.

Haber, dil ve anlam çalışmaları

van Dijk (1988: 118) farklı sosyal grupların farklı olaylar ve durumlar hakkındaki sosyal kavramalarında benzerlik görülebildiğine dikkat çeker. Haber metinlerinde üretilen farklı gerçeklik anlatılarına karşı benzer kavrayış, kabulleniş ve yorumlama yapısının aynı ideolojik arka plandan gelen kitlelerde gözlendiğini ifade eder. Bu ideolojik konsensüs, söz konusu grubun amaç ve çıkarlarının gerçekleştirilmesi ve gücüne rıza üretilerek yaptığı işlerin meşru kılınmasına yönelik değer ve ilkelere barındırır.

Haber dili ve haber metinlerine dair sistematik çalışmalar söz konusu olduğunda ilk aklımıza gelen öncü çalışmalar Norman Fairclough ve Teun van Dijk'ın söylem çalışmaları ile Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun (GUMG) metin tabanlı içerik analiz çalışmalarıdır.

Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun kurucularından Greg Philo, söylem analiziyle metin tabanlı içerik analizine karşılaştırmalı olarak baktığı çalışmasında içerik, algı ve sosyal anlamın inşası bakımlarından haber dili çözümlemelerini ayrıntılı olarak inceler. Philo'ya göre (2007), haber metinleri üzerine yapılan çalışmaların hepsinde görebileceğimiz ortak nokta, toplumdaki güç çatışmasının çıkış noktasının irdelenmesi ve mevcut çatışma söyleminin farklı sosyal gruplarla kurduğu ilişkinin boyutlarının incelenmesidir. Bu çatışma, İsrail-Filistin meselesinin habere dönüşmüş hali olabileceği gibi, domestik bir politikaya rıza üretmek ya da tam tersine o politikaya reddiye arz etmek için düzenlenmiş bir haber metninde de temsil ediliyor olabilir. Farklı sosyal yapılar, düşünceler ile destek ve itirazların medya metinlerinde ne derece yer alıp almadığı, haber metinlerine etki eden iç ve dış aktörlerin kimler olduğu ve üretilen metinlerin farklı sosyal gruplar tarafından nasıl algılandığı gibi meseleler de haber dili çalışmalarının merkezinde yer alır.

Daha çok medya metinlerinde üretilen ırkçılık üzerine çalışmalarından tanıdığımız van Dijk, haber dilinin semantik ve

sentaktik yapısı üzerinde kafa yorar. van Dijk da kuşkusuz ideolojiyi merkeze oturtan sorularla ilgilidir ve ideolojik kare (ideological square) kavramıyla haber üretim süreçlerinde nasıl pozitif veya negatif anlam inşa edilebileceğini açıklamaya çalışır. Manşetler, hikâye yapıları, argümanlar, grafik düzenlemeler, sözdizimsel yapılar, tutarlılık, doğruluk ve anlamlılık yanında metinde kurgulanan “biz-onlar” kutuplaşması van Dijk’in eleştirel haber analizinde dikkate aldığı unsurlardır. Ideolojik kareden kastı ise, haber metinlerinde üretilen ideolojik strateji ve fonksiyonel hamle geliştirme yöntemlerine vurgudur. Haber üreticisi, ideolojik kare içinde kalarak kendi ait olduğu gruba ilişkin pozitif anlam üretirken, dışarıda kalan grup ve ideolojiler için negatif anlam üretir:

- Bizden olanın iyi özelliklerini/eylemlerini vurgula
- Ötekinin kötü özelliklerini/eylemlerini vurgula
- Bizden olanın kötü özelliklerini/eylemlerini gizle
- Ötekinin iyi özelliklerini/eylemlerini gizle (van Dijk, 1998: 33).

Benzer şekilde Fairclough da (1989, 1995) güç ve gücün meşrulaştırılma süreçlerini eleştirel söylem analizi (CDA) adını verdiği yöntemle inceler. O da dilin ve dil kullanılarak üretilen anlamın günümüz sosyal yaşamına etkisini çalışır. Mesele İngiltere eski Başbakanı Tony Blair’in konuşmalarındaki metinsel kurgu ve retorik stratejileri gibi... Politik mesajlarda kullanılan eşanlamlı sözcükler, ilgililikler ve karşıtlıklar üzerinden metin çözümlemeleri yapar.

Haber metinlerinin tarafsız olamayacağını kanıtladıkları öncü çalışmaları *Kötü Haber/Bad News*’te (1976) Glasgow Üniversitesi Medya Grubu, haber metinlerinde anlam inşası yoluyla güç/iktidar ilişkilerinin nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyar. Bu çalışmada, örneğin, İngiltere’de işçi-işveren ilişkisinin nasıl tek taraflı bir karşıtlık çerçevesinde anlamlandırıldığını ortaya koyarlar. İşçi-işveren uyuşmazlıkları televizyonda habere dönüşürken çoğunlukla şirket yönetimleri olumlu çerçevelen-

mekte, işçi sendikaları ise suçlanmaktadır. Buradan yola çıkarak, Philo ve arkadaşları medyada işçi sınıfı gibi daha az güçlü gruplara karşı güçlü aktörler lehine önyargı oluşturulduğunu iddia etmişlerdir. Araştırmacılar, BBC ve ITN'nin haber odalarında haber üretim sürecine ilişkin gözlem yapmışlar ve endüstri işçilerinin grevinin haberlere nasıl yansıtıldığını incelemişlerdir. Haber içeriklerinde görüşlerine başvurulana ve stüdyoda konuk edilen kişiler üretim araçlarının sahipleridir. İşçiler ve sendika temsilcileri ise kısa sokak röportajlarıyla haber içeriklerinde yer alabilmektedirler. Greve karşı olanların destek verenlere oranla haberlerde daha geniş bir şekilde yer aldıkları da saptanmıştır. Glasgow Medya Grubu'nun araştırmasında, çatışmaların ve krizlerin medyada genellikle işçilerin suçlanması çerçevesinde sunulduğu ve ekonomik sistemin eleştirisinin yasaklanmış gibi görüldüğü vurgulanır (1976: 232).

Fallus merkezli egemen söylem

Dilin, dolayısıyla hegemonik söylemin niteliği, yapılanma biçimi, başka bir ifadeyle dil ve söylemle iktidar kurgularının nasıl iç içe geçmiş olduğu meselesi feminist bir perspektiften de incelenmektedir (Alankuş, 2007). Medyada kadın temsili yoğun olarak 1970'li yıllarda feminist medya çalışmaları aracılığıyla gündeme getirilmiş ve kadını ikincil konuma iten toplumsal süreçlerin medyadaki kadın temsilleri ile etkileşim içinde kurulduğuna dikkat çekilmiştir. Bu dönemde iletişim çalışmaları alanında kültürelci perspektiflerin hâkim olması, medya temsili-
linin "inşacı" olduğu, başka bir deyişle, "toplumsalı yansıtmaktan çok inşa ettiği" görüşünü öne çıkarmıştır. Feminist medya çalışmalarının bu inşa meselesini, kadınların toplum hayatındaki ikincil konumunu pekiştiren bir toplumsallığın sembolik yeniden üretimi olarak yorumladığı açıktır (Çelenk, 2010: 230). Erkek egemen toplumlarda kadının haber metinlerinde temsil biçimi çok daha sorunludur. Alankuş (2007: 35), kadın söz konusu olduğunda egemen medyanın belli bir temsil siyaseti/rejimi oluşturduğunu ifade eder. Kadınlar, her şeyden ön-

ce haber içeriklerinde erkeklere oranla çok daha az yer almaktadırlar. Yani haber içeriklerini erkek haber kaynakları domine etmektedir. Kadınlar, zar zor yer aldıkları haber içeriklerinde ise ya “kurban” ya da “suçlu” özne olarak çerçevelenmektedirler. Haber içeriklerinde iktidarı ve gücü temsil eden özneler çoğunlukla erkekler olurken, toplum içinde kadının var oluşuna, duruşuna ilişkin sosyal ve siyasal karar alma siyasetini yürütenler hep erkeklerdir.

AKP döneminde kadın politikaları ve medya

Türkiye’de 2002 yılından beri iktidarda olan yeni muhafazakâr,¹ İslâmcı Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde kadın ve kadın bedenine ilişkin politikaların temsil biçimleri özellikle incelenmeyi hak etmektedir.

AKP iktidarında kadın bedenini tarif ve ıslah çalışmaları yeni muhafazakârlık ekseninde meselenin özünü bireyden aileye çevirmek şeklinde geliştirilmiştir. İslâmcı muhafazakâr iktidar, esas olanı birey ya da bireyin hakları olarak değil de, genel ve genelin sürekliliği olarak kurgulamıştır. Burada genelden kastedilen milliyetçi, muhafazakâr, Sünni Müslüman aile geleneğidir. AKP iktidarı, genelin, yani muhafazakâr ailenin sürekliliği ve gelişmesi üzerinden kadın bedeninin talimine soyunmuştur. 2002 yılından beri Türkiye mediasında mütemadiyen gündemde tutulan felaket senaryolarından birisi de Türk aile yapısının “marjinal” gruplar ve “ahlâksız ötekiler” tarafından tehdit edilmekte olduğu söylemidir. Türk aile kurumunun yozlaşmasıyla beraber nüfusun azalacağı, yeniden bir askerî darbe yapılarak ülkenin geriletileceği, toplumun dinden ve gelenekten kopartılarak kimliksizleşeceği korkusu medya aracılığıyla topluma pompalanmıştır. Bu senaryolar dönüşümlü olarak gündeme taşınarak yeni devlet ideolojisine karşı ideolojilere sahip

1 Yeni muhafazakârlık siyasal bir ideolojidir. Bu ideolojinin siyaset felsefesindeki karşılığı ise Yeni Sağdır. Yeni Sağın temel inançları serbest piyasaya, bireysel özgürlüğe ve devlet müdahalesi ile refahın azaltılmasına bağlılık ile popülist bir ahlâkçılık ve otoriteryenizmdir (Marshall, 1999: 820).

kitlelerin toplum tarafından gayrimeşru ve marjinal olarak algılanması amaçlanmıştır. Erkek egemen, milliyetçi ve dindar bir hegemonyaya toplumsal rıza üretebilmek için de medya ideolojik araç görevini üstlenmiştir. Bu toplumsal rıza, kuşkusuz toplumun eskisine oranla “daha namuslu” olacağı varsayımından hareketle üretilmeye çalışılmıştır. Namuslu toplum olmanın sınırları ise sadece insan bedeninin terbiye edilmesiyle değil, tüm yaşam alanının yeniden tarif edilmesi ve yaşam tarzlarının “iyi”, “kötü”, “doğru”, “yanlış” ekseninde tasnif edilmesiyle de anlamlı kılınmaktadır. Mutluer (2008), bu süreci “namussallaşma” kavramıyla ifade eder:

Namusun iktidar tarafından belirlenen ve anlamları sürekli değişen cinsiyet ve cinsellik sınırına karşılık geldiği ve bu sınırla hangi davranışların dışı atılarak cezalandırılacağını belirlediği söylenebilir. Türkiye’de gelenekselin, modern milliyetçilikle harmanlandığı iktidar açısından bu sınır, beden olabileceği gibi mekân, toprak veya ülkenin sınırı da olabilir.

Bedenin sahibi olan kişi dışında devlet tarafından yeniden tanımlanmasına ve toplum yararına “namusallaştırılmasına” rıza ise AKP iktidarı döneminde yeni muhafazakârlık ve Müslümanlık ekseninde kurgulanan baskın söylemlerle üretilmektedir. Okumuş’a göre, zaten dinler müminlerinin bireysel bedenleri üzerinde kurdukları denetim sayesinde ete kemiğe bürünür ve kendi ideallerini somutlaştırmanın bir yolu olan bireysel bedenler üzerindeki denetim imtiyazı için mücadele verir; bu imtiyazı başkasına kaptırmamaya, hatta başkasıyla paylaşmamaya azami bir gayret gösterir:

İnsanlık tarihi, bir bakıma toplumsal düzenlerin, siyasal iktidarların, ideolojilerin ve dinlerin bedene müdahaleleri tarihidir. Toplumsal düzenlerin, siyasal iktidarların, ideolojilerin ve dinlerin, yöneldikleri bir ruh veya zihniyet olsa da nihâî olarak bireysel bedenler üzerinde bir denetim kurmaya çalışmış ve çalışmaktadırlar. Tarihe bakıldığında, dinlere mensubiyetin ve o mensubiyette sebatın tüm şartlarının bedensel pratik-

lerle sağlandığı görülebilir. Bu nedenle din sosyolojisinde din ile toplumun karşılıklı ilişkilerini tahlil edebilmenin en önemli yollarından biri din-beden ilişkisini anlamak olmaktadır (Okumuş, 2009: 5).

Nitekim AKP döneminde medya içeriklerinde “anormal” veya “marjinal” gibi temsil edilen toplumsal gruplar, muktedirin tersine, kürtaşı destekleyenler, kızlı-erkekli öğrenci yurtlarında kalanlar, başkalarına göstere göstere alkol tüketenler, kamusal alanda yüksek sesle kahkaha atan “ıffetsiz” kadınlar, en az üç çocuk sahibi olmayan aileler ve bazen de hamile haliyle “utanmadan” sokaklarda dolaşanlardır. Yıllar içerisinde AKP ileri gelenlerinin medyada kadına ilişkin açıklamalarından anlaşılan odur ki, İslâmcı muhafazakâr ideolojinin gönlüne taht kurmuş olan kadın modeli, tecavüze uğradığında bile kürtaşı yaptırmayan, evinin süsü olduğunu bilen, kocasının kölesi olan, ev dışında çalışarak fahişeliğe hazırlanmayan, tek ve en önemli kariyerin annelik olduğunu bilen ve asla ama asla erkekle eşit olmadığının fıtratından geldiğini idrak etmiş kadındır (Sarı, 2015).

Şimdi, Türkiye toplumunda belli bir hedef doğrultusunda ilerleyen biyopolitiğin kendini oluşturmada ve sürekli yayma sürecinde kadın bedenini nasıl kullandığı tartışabiliriz.

Eril iktidar, biyopolitika ve haber dili

Kadın konusu, tarihsellikten gündelik yaşama uzanan toplumsal dönüşümün en ayrıcalıklı konusudur (Göle, 1991: 170-171). Zira kadın bedeni biyopolitik pratikler tarafından düzenlenen, sunulan, kısıtlanan bir biyoiktidar aracı olarak görülür ve buna ilave olarak siyasi iktidar mücadelelerinin çatışma alanlarından birini oluşturur. Türkiye’de kadın, bir yandan altında bir medeniyet projesi yatan Kemalist tarihsel dönüşümün, diğer yandan cinsiyet ayrımcılığı üzerine kurulu İslâmi toplumsal yapının en önemli mihenk taşıdır. Toplumun merkez değerlerinin üretilmesi kadar temel yaşam alanlarının biçimlendirilmesi de kadının toplumdaki yerinden bağımsız de-

ğildir (170-171). Cumhuriyet'in kuruluşundan beri kadınlar siyasi olarak düzenlenip sınırlandırmakta, iffet ve kimliği ile ölçülebilmekte, kadın bedeni de iktidar uygulamalarının izlerinin görüldüğü bir palimpsest gibi biyoiktidarın izlerini taşımaktadır. Hem Kemalist kesim hem de İslâmcı kesim iktidara geldiklerinde “kadın bedeni”ni politik bir simge olarak kullanmaktan çekinmemiştir. İslâmcı kesim, “muhafazakârlığını”, Kemalist kesim de “modernliğini” kadın bedeni üzerinden inşa eder.

Foucault, toplumun bireyler üzerindeki kontrolünü yalnızca bilinç ya da ideoloji yoluyla değil, bedende ve bedenle sağlandığını söyler. Foucault'ya göre, kapitalist toplum için en önemli şey, biyolojik, somatik ve bedensel olan biyopolitikadır (Hardt ve Negri, 2001: 53). AKP'nin kurguladığı biyopolitikanın en önemli unsurlarından biri de kadın ve kadına dair düzenlemelerdir. On dört yıldan beri Türkiye'de iktidarda olan AKP, muhafazakârlığını kadının örtüsü, iffeti, namusu ve ahlâkı ile ilişkilendirir; modernliğini ise türbanlı kadına hem okullarda türbanıyla okuma özgürlüğü vermesiyle hem de kamuda çalışabilme kısıtlamalarını büyük ölçüde kaldırmasıyla ve kurduğu aktif kadın kollarıyla gösterir.

2002 yılında AKP hükümetinin iktidara gelmesiyle kadın konusu siyasallığını korumuş ve kutuplaşmanın eksenini olmuştur. Kadınlar, biyopolitiğin düzenlemesine ayrıcalıklı olarak maruz kalmakta, özel hayatta, sosyal yaşamda erkeklerin direktiflerine tabi kalmaktadırlar. Nasıl evlenecekleri, kaç çocuk yapacakları, öğrenci iken hangi yurtlarda nasıl kalacakları, hamileliklerini nasıl geçirecekleri, kamusal alanda nasıl giyinecekleri gibi özel hayatı ilgilendiren her şey devlet tarafından kadınlara dikte edilmektedir. Türkiye gündemi sık sık değişse de bir kısır döngü olarak kadın bedeni ve ona dair kısıtlamalar neredeyse belli periyodlarla gündeme getirilmektedir. Nitekim günlük gazete içeriklerinde de kadın bedenini yeniden terbiye etmeyi temel alan bu biyopolitiğin yansımaları görülmektedir. Hem iktidara hem de muhalefete yakın gazetelerde kadınlar, erkek egemen gözle algılanmakta ve cinsiyetçi bir biçimde haberlere konu mankeni olmaktadır. Kadınların meslekî başarıları ve ça-

lışarak topluma sağladıkları faydalar haber içeriklerinde nadiren yer almakta, buna mukabil haberlerde daha çok fedakâr anne, çilekeş ev hanımı, kızının ve kendisinin namusunu korumak durumunda olan ebeveyn veya bedenini devletin öğretileri doğrultusunda terbiye etmek zorundaki kız öğrenci gibi temsil olanağı bulmaktadırlar.

Haberde kadın öznenin muhafazakâr, eril dil ile yeniden tarif edildiği bu süreçte kuşkusuz haber içeriklerine etki eden iç ve dış etkenlerin önemi büyüktür. Öncelikle, ataerkil toplumsal yapı AKP döneminde İslâmi bir yeni muhafazakârlıkla yeniden inşa edilmiştir. Siyasi ve kültürel hegemonyaya hâkim olan tek parti iktidarı ve onun kapitalist sistem içerisindeki uzantıları olan medya dahil her türlü mülkiyet yapısı her zamankinden daha beter bir biçimde erkek egemen hale gelmiştir. Yazılı, görsel, işitsel ve *online* medya içeriğini üreten kurumların yöneticileri erkektir, ayrıca basın kurumlarında çalışanların da çok azı kadındır. Neyin, nasıl haber olacağına karar veren editörler arasında yer alan kadın gazeteci sayısı minimal düzeydedir. *Bianet*'ten Çiçek Tahaoglu'nun 2014 yılında yapmış olduğu bir araştırma, medyada kadın yöneticilerin erkek yöneticilere oranına dair bir fikir edinmemize olanak tanımaktadır:

Yayın yönetmenlerini bir kenara bırakalım ve medyada diğer yönetim/karar alma pozisyonlarında cinsiyet oranlarına bakalım. Sonuçlar beklendiği gibi. Hatta kadın oranını ikiye katlayan internet sitelerinin bu konudaki durumu yazılı medyadan bile vahim.

Her basın kuruluşunda farklı pozisyonlar var, kategorilemek zor. Genel yayın yönetmeni yardımcısı, yazı işleri müdürü, haber müdürü, haber müdür yardımcısı, haber koordinatörü, yayın koordinatörü, yayın direktörü, yayın danışmanı olarak künyelerde yer alan isimlere baktığımızda:

* Gazetelerde yüzde 16,5 kadın, yüzde 83,5 erkek.

* Gazetelerin web sitelerinde yüzde 33,4 kadın, yüzde 66,6 erkek.

* İnternet sitelerinde ise yüzde 15,4 kadın, yüzde 84,6 erkek.

TABLO 1
Medyada Kadın-Erkek Eşitliği
(Künyelerdeki kadın-erkek oranları, Mart 2014)

Yazılı basında yayın yönetmenlerinin
yüzde 10'u kadın, yüzde 90'ı erkek

Gazetelerin web siteleri
yayın yönetmenleri
yüzde 16.6 kadın, % 83.4 erkek

Online basın
yayın yönetmenleri
yüzde 30.8 kadın, % 83.4 erkek

Kaynak: Bianet.org

Biyopolitika kavramı üzerine

Biyopolitika, çalışmamızda, kadın bedenine yönelik haberler, söylemler, düzenlemeler ve kısıtlamaların açıklanmasında kavramsal çerçeve oluşturacağı için öncelikle teorik olarak incelenecektir. Son yıllarda, biyopolitika kavramına sosyal bilim literatüründe sıklıkla başvurulmaktadır. Kavramın yaygınlaşmasında Fransız filozof Michel Foucault'nun etkisi bir hayli olsa da, biyopolitika oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Biyopolitika bir yandan Foucaultgil manada nüfusu merkezine alan yeni bir tür siyasal teknolojiye karşılık gelirken diğer yandan da siyasal organizasyonu biyolojik terimlerle açıklamanın aracı olarak da kullanılagelmektedir (Lemke, 2011: 2).

Biyopolitika, Foucault'ya göre, iktidar uygulamasının modern bir yoludur. Biyopolitika, sadece, siyasalın genişlemesi, yaşamı nesnesi haline getirmesi şeklinde anlaşılamaz; bunlarla beraber, egemenlik nosyonunun yeniden formüle edilmesi ve yeni siyasal bilgi formları içinde kavranması anlamına gelir. Biyopolitika, modern insan ve doğa bilimlerinin ve normal kavrayışının siyasal eylemi şekillendirdiği ve siyasal amaçları belirlediği bir durumu temsil eder (Lemke, 2011: 429). Michel Foucault için iktidar elde edilen, koparılan ya da paylaşılan, korunan

ya da elden kaçınılan bir şey değildir; iktidar sonsuz noktadan çıkarak, eşitsiz ve hareketli ilişkiler içinde işler. İktidar ilişkileri, başka tür ilişkilere (ekonomik süreçler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkiler) göre dışsal konumda değildir; onlara içkindir. Bu bağlantılar iktidar içinde oluşan bölüşüm, eşitsizlik ve dengesizliklerin dolaysız sonuçlarıdır ve buna karşılık onlar da bu farklılaşmaların iç koşullarıdır. İktidar ilişkileri, basit bir yasaklama ya da sürdürme rolü olan üstyapı konumunda yer almazlar; var oldukları yerde doğrudan üretici bir rol oynarlar. Bir dizi hedef ve amaç olmaksızın işleyen bir iktidar yoktur (Özden, 2012: 12).

Foucault'nun yaptığı, iktidar üzerine bir düşünme değil, iktidarlara üzerine bir düşünmedir. Çünkü her bilme alanı bir iktidardır, bir bilme alanı adına her söz alış bir iktidar elde edistir – iktidar homojen ve bütünlüklü bir istem olarak kendi başına var olmaz, her zaman bir ilişkiler çoğulluğu aracılığıyla kendini kabul ettirir (Revel, 2004: 81-82). Çalışmada inceleyeceğimiz kızlı-erkekli kaç tane öğrenci evi, Yurt-kur'a bağlı kaç tane yurt olduğunu bilmek, komşuların ihbar etmeleri sonucu kaç gencin “kızlı-erkekli” evlerde oturduğunu bilmek iktidar kazanma çabalarıdır.

Deleuze, toplumsal kapatma ve kurumların –fabrikaların, ailenin, kilisenin– bugün her yerde kriz içerisinde olduğunu söylese de, Foucault iktidarın asla bir boşluk bırakmayacağı ancak her zaman bir biçimde toplumsal uzamı dolduracağını söyler (Hardt, 2005: 96-97).

Giorgio Agamben'e göre de siyasal uzam hayatın düzenlenmesiyle ilgilidir ve herhangi bir siyasal kurgunun özü daima yaşamdır (2001). Biyopolitika, iktidarı tahakküm aygıtına indirgemek yerine, onun çoğulluğunu, yönlendirici, değiştirici ve yaratıcı özelliklerini açığa çıkarır. Nüfus, yaşamın bir müdahale alanı olarak belirir. Bu nüfusa dahil tüm bireyler ve bedenler de biyopolitiğin düzenleyici mekanizmalarına tabidirler.

Hardt ve Negri'ye göre biyoiktidar toplumsal hayatı, onu izleyerek, özümseyerek ve yeniden eklemleyerek içten düzenleyen bir iktidar biçimidir. İktidar bütün nüfusun hayatı üzerinde etkili bir komutayı ancak her bireyin kendine göre benimse-

yip yeniden canlandırdığı bütünsel, hayati bir işlev haline geldiğinde başarabilir. Foucault'nun dediği gibi "Hayat artık iktidarın bir nesnesi haline gelmiştir". Bu iktidarın en önemli işlevi hayati bütün yönleriyle kuşatmaktır ve asli görevi de hayati yönetmektir (Hardt ve Negri, 2001: 48).

Biyopolitika ve beden

Foucault, biyopolitik düzenin denetimi, beden üzerinde gerçekleştirdiğinde ısrar eder ve bedenin kaçınılmaz olarak siyasal bir mesele olduğunu ileri sürer. Ona göre, biyoiktidarın amacı itaatkâr, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğmiş ve otoriteyi içselleştirmiş bir birey yaratmaktır (Canpolat, 2003: 101). İnsan bedeni biyoiktidarda, iktidar ilişkileri açısından önemlidir; çünkü Foucault disiplini, bedenin işlemini bir denetim altına almayı mümkün kılan ve bedenin aralıksız itaatini sağlayan yöntemler olarak tanımlıyor. Bu yöntemlerin meydana getirdiği iktidar da birbirinden farklı küçük ve dağınık süreçlerden ortaya çıkmıştır (Canpolat, 2003: 103). Biyoiktidar insan bedenine bir makine gibi yaklaşmaktadır; amacı bedeni disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. 18. yüzyılın başlarından itibaren insan bedenine, cinselliğe, aileye, orduya, fabrikalara ve benzerlerine yayılan bir iktidar ağları dizisi meydana gelmiştir (Canpolat, 2003: 102-103).

Hardt ve Negri de, yeni bir kolektif biyopolitik beden figürü teşhis etmeye çalışır. Bu beden kendisine can veren başlangıçtaki üretici gücü yok sayarak değil, onu tanıyarak yapı haline gelir, çünkü ilişki arayan tekil ve belirlenimli bedenlerin çokludur. Bu yüzden o hem üretim hem de yeniden üretim, hem altyapı hem de üstyapıdır; çünkü o tam anlamıyla hayat ve gerçek anlamda politikadır (Hardt ve Negri, 2001: 55). Biyoiktidarın şekillendirmesi ile kadın bedeni sürekli üretilen bir bedenler çokluğu durumundadır.

Feher ve Heller, Arendt'in siyasal anlayışını temel alarak, biyopolitikayı modern çağla ortaya çıkan ve gelişmeye devam

eden beden politikası olarak yorumlarlar (Lemke, 2011: 79). Heller ve Feher, bedeni merkez alan siyasal kurgunun bir kez işleyişe dahil olduğunda bireyin kendi bedenine hapsedildiğini ifade ederler. Biyopolitika aracılığıyla “beden” görünür kılındığında, onun karşıt kutbunda yerleşmiş olan “özgürlük” tahakküm altına alınır. Bu nedenle bedenleri üzerinde kendileri söz söyleyemediği ve biyopolitika aracılığıyla bedenleri hep görünür kılındığından kadınlar tam anlamıyla özgürleşememektedir. Heller ve Feher biyopolitika tarafından harekete geçirilen öznelere çeşitlilik arz ettiğini vurgularlar. Yeni biyopolitik özne; birey, belirli bir küme/grup veya sembolik bir beden olabilmektedir (Heller ve Feher, 1994: 25).

Heller ve Feher’e göre, en kötü senaryo sembolik bir bedenin biyopolitik hareketler tarafından özne olarak kurulmasında meydana gelir. Bu hareketler sembolik bir bedeni kendilerine referans alırlar. Artık grubun her bir üyesinin bu sembolik bedene ne kadar uzak ya da yakın olduğu önemsizdir. Sembolik olarak kurulan bu bedene karşı çıkanlar, grubun bütününden dışlanır (Heller ve Feher, 1994: 25). İşte kamuda, medyada, toplumsal hayatta kadın bedenine yapılan tam da budur: Kadın, sembolik olarak “güçsüz”, “ezilen”, “korunmaya muhtaç”, meslekî anlamda erkeğin arkasında kalmaya mahkûm ve zaten sayıca az, “namuslu”, “iffetli”, “vatansever”, “aile” değerlerine bağlı, şu anki iktidar değerlerine göre ise “muhafazakâr” ve hep ikinci planda olmalıdır.

AKP’nin yeni biyopolitik beden öznesi ise muhafazakâr, namuslu, iffetli, dinlerine ve ailelerine bağlı kız öğrencilerdir. Basında çıkan kızlı-erkekli öğrenci evi tartışmalarında, kız öğrenciler namuslu olmalı ve erkeklerin olmadığı yurtlarda, AKP yöneticilerinin tabiri ile “içeride uygunsuz şeylerin yapıldığı kızlı erkekli evde kalmamalı ve gelecekte pişman olacakları şeyleri yapmamalıdır”. Dikte edilen muhafazakâr bedenin dışında kalan bedenler ise bütünden dışlanır, günahkâr sayılır ve hatta bazen başına gelebilecek kötü durumlar gazetelerde ibretlik ders olsun diye ilk sayfadan verilir.

Biyopolitika, ihtiyaçları ve davranışları artık kişisel olmaktan

çıkartır, tümüyle kamusal bir nitelik haline sokar ve müdahaleye açık hale getirir (Heller ve Feher, 1994: 67). Genç kadınların evlenmeden erkek arkadaşlarıyla aynı evde kalmaları, kadının özel hayatının kamusal alanda tartışılmasına neden olur. Geleneksel modern siyaset ile biyopolitikanın kamusal-özel alan tasavvurları arasında da ciddi farklılıklar mevcuttur. Geleneksel siyasetin arenası kamusal alanken ve özel alana dair sorunlara büyük bir isteksizlikle yaklaşılırken; biyopolitik hareketler “her şey siyasaldır” diyerek bu alanları birleştirirler. Bireyin, özel alanın toptan siyasallaştırılmasıyla, en küçük bir sığınağı bile kalmaz; yaşam bir kamp alanına veya kışlaya döner (Heller ve Feher, 1994: 42). AKP’nin özel alana karışmıyoruz deyip fiiliyatta her türlü mahrem olguya karışmasının nedeni kurmak istediği biyopolitik yaklaşımdır. Kendi savunduğu muhafazakâr dünya dışında alternatif ve muhalif hiçbir oluşum görmek istememektedir. Gezi hareketi ile oluşmaya başlayan ve başını gençlerin çevre ve özgürlük isteminin oluşturduğu yeni biyopolitikten korkması ve sert tedbirler alması da bu yüzdendir.

Basın yoluyla kurulan biyopolitika

İncelenecek üç gazetenin de kendine ait bir “kültürel hegemonya tezi” vardır. Ülke genelinde talep, eleştiri ve hukuk öngörülmezken gazeteler dayandıkları ekonomik ve kültürel tabanın taleplerine uygun manipülatif haber oluştururlar (Herman ve Chomsky, 1988). Dolayısıyla her üç gazetenin de sunduğu “gerçeklik” farklıdır. Foucault’nun tabiri ile bir temsil sistemi olan söylem, dil aracılığıyla bilginin üretilmesidir (Hall, 1997). Söylemleri farklı gazetelerin sundukları gerçeklik farklılık taşımakla beraber hepsinde kadına ve kadın bedenine karşı buyurgan bir tutum olduğu da görülmektedir. Çalışmada gazeteler arası dil, söylem farklılıkları incelenecek olmakla birlikte kadın konusundaki cinsiyetçi ve ayrılıkçı söylemleri de incelenecektir.

Basın, kadın bedenini bir biyoiktidar nesnesi olarak görmek ve kadın bedenine “aile odaklı”, “cinsiyetçi”, “ayrılıkçı” ve namus bekçisi sıfatıyla bakmaktadır. Kadınların medya izle-

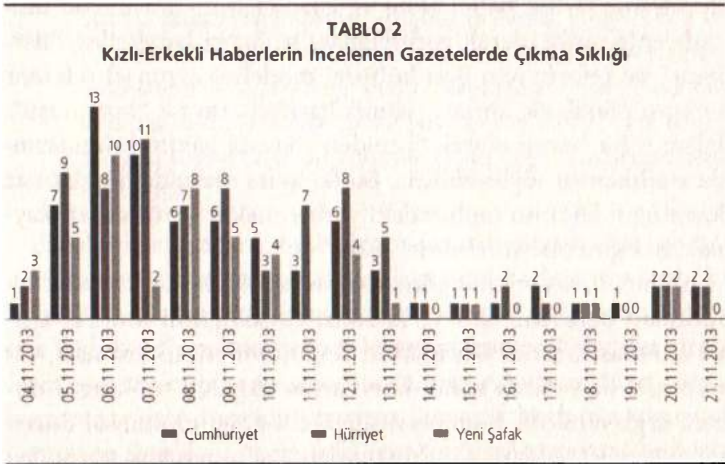
me grubu MEDİZ'in "Medyada Cinsiyetçiliğe Son" kampanyası kapsamında yürütülen araştırmasında belirttiği gibi Türkiye'deki medya cinsiyetçidir (Tanrıöver vd., 2008: 1). 4 Kasım 2013'te başlayan "kızlı-erkekli ev" tartışmalarının ana ekseninde erkek öğrenciler değil, esas olarak "kız öğrenciler" vardır. Kızlı erkekli ev tartışmalarında, genç kızlar birer cinsel nesne olarak, erkekleri baştan çıkartacak ve sevişmeyi mümkün kılacak yegâne varlıklar olarak gösterilmekte ve namuslarının korunması için kızlı-erkekli karma yurtlarda kalmamaları dikte edilmektedir. Haber fotoğraflarında *Hürriyet* ve *Yeni Şafak*'ta genelde kız öğrencilerin fotoğrafları kullanılmış, *Cumhuriyet*'te erkeklerin de olduğu fotoğraflar paylaşılmış olup, konu türbana gelince türbanlı kadın bedenini baştan sona gösteren fotoğraflar kullanılmıştır.

Haber metinlerinin incelenmesi sırasında, her üç gazetenin de sık sık farklı söylem ve uygulamalarla gündeme gelen bir durumu anlatırken seçtikleri sözcüklere, haberi güvenilir kılmak için kullandıkları referanslara, kullandıkları kaynakların niteliğine, kullanılan doğrudan alıntılarının sürmekte olan tartışmada egemen ideolojinin argümanlarını mı yansıttığına, haber dilinin nötr veya taraflı oluşuna ve haber içeriğinde yer alan önyargılı, aşağılayıcı veya övücü söyleme bakılmıştır (Arşan, 2004: 11).

Haber metinleri yapıları, sahip oldukları kategoriler ve sergiledikleri kavramlar arası ilişkiler nedeniyle, diğer metin türlerinden açık biçimde farklıdır. Medyanın gündem ve kamuoyu oluşturma rolleri düşünüldüğünde, haber metinlerinin toplum için ne denli önemli olduğu kolayca anlaşılabilir (Ülkü, 2004: 371). Haber metinlerindeki sık kullanılan kelimeler, aktarılan haberin basında yer alma sıklığı, gazetenin gerçeğe hangi perspektiften baktığı ve okuyucusuna da bu perspektiften aktarmak istemesini gösterir. Gazeteler, en çok kullandıkları kelimelerle bir anlamda doktrinizasyonlarını "itiraf ederler". Zaten gazete, bir haberi çerçevelerken önce habere bakış açısını, sonra kaynağını, başlığını, hikâyenin ana bölümümü ve doğru resmi seçer (Vreese, 2003: 23-43). Biyoiktidar, toplumun düzenlemek istediği tüm yönleri konuşur, haber konusu yapar ve regüle

eder. Cinselliğin, ama özellikle de kadın cinselliğinin düzenlenmesi, AKP hükümeti ve tabanı için önemlidir ve kadın cinselliğinin kısıtlanması “muhafazakârlık”, “iffet” ve “ahlâk” söylemleriyle meşrulaştırılmaktadır. Nilüfer Göle’ye göre, modern toplumların önemli bir ayırt edici dürtüsü “itiraf etmek”tir, Michel Foucault’nun ifadesiyle “cinsellikle ilgili gerçeği söylemektir”. Özel alanda temellenmiş olan ve söylenmesi zor sayılan, yasaklanmış her şey bir kez itiraf edilince kamusal, siyasi ve bilinebilir bir nitelik kazanır. Özel alana girilerek oradaki iktidar ilişkileri ortaya çıkarılmaya çalışılır (Göle, 1991: 38). Böylece, biyo-iktidar hiç durmadan alanını genişletmeye devam eder. Bu çalışmada da haberlerde sık kullanılan, “itiraf edilen” kelimeler ve kavramlar üzerinden içerik analizi yapılacaktır.

Gazetelerde yer alan “kızlı-erkekli ev” haberlerinin sıklığı

4 Kasım 2013 tarihinde Başbakan Tayyip Erdoğan’ın şu sözü gündeme oturdu: “Denizli’de şahit olduk, yurtların yetersizliği beraberinde çeşitli sıkıntılar doğuruyor. Kız-erkek öğrenciler aynı evde kalıyor, bu muhafazakâr yapımıza ters. Vali be-

ye bunun talimatını verdik, bir şekilde denetimi yapılacaktır.” Bu sözün basındaki yansımalarına geçmeden önce 2002’den beri iktidarda olan AKP’nin kültürel referanslarına bakmak uygun olur. Göle’ye göre Türkiye, bir yanıyla köklü bir Batı modernleşmesi geleneğine sahiptir. Diğer yandan, Türkiye bugün diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi, modernleşme sürecinin kazanımlarını sorgulayan İslâmcı hareketlerin doğuşuna tanık olmaktadır (Göle, 1991: 47). Batıcı seçkinler, Batı evrenselciliğine ulaşmanın tek yolunun kadının İslâmi gelenekten koparak özgürleşmesi olduğunu savunurken, muhafazakâr akımlar kadına ilişkin geleneklerin bozulması, “liberalleşmesi” girişimlerine kuşkuyla, yer yer tepki göstererek bakmışlardır (49). İşte AKP, 2002 yılından beri daha evvelki “laik seçkinler tarafından ötelenmiş” İslâmi gelenekleri uygulamaya çalışmakta, kadının toplumdaki yerini de bu çerçevede belirlemeye çalışmaktadır. Kızlı-erkekli evlere karşı çıkış da İslâmi geleneklerin bozulması endişesi nedeniyledir. Nitekim Türkiye’deki modernleşme tarihi, Batıcı akım ve İslâmcı akım arasındaki mücadelenin tarihi olarak yorumlanabilir. Batıcı hareketler, “ilerleme” ve reform için Batı kültürel modelini evrensel referans noktası olarak ele alırlar. İslâmcı hareketlerin ise “kurtuluşu”, İslâmın bir bütün olarak “yeniden” hayata hâkim kılınmasında aradıklarını söyleyebiliriz. Bu iki akım arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın kadının toplumdaki yerine ilişkin görüşlerden kaynaklandığını öne sürebiliriz (50).

İslâmcı bakış açısına göre, toplumsal ahlâk dinî kurallar tarafından belirlenmiştir ve kadının cinselliğinin kontrol altına alınması üzerine kuruludur. Kadının iffetini koruması, yani cinsel konularda ahlâk kurallarına bağlılığı toplumsal düzeni sağlayacaktır. Kadının dişiliği, cinselliği toplumsal düzen için bir tehdit olarak görüldüğünden, kadının erkek gözünden uzak olması, örtünmesi, erkekler ile bir araya gelmemesi sağlanmalıdır (76). AKP’nin kurmak istediği biyopolitik tam da bu noktada devreye girer. Kadın bedenini tahakküm altına alacak şartlar gerçekleşmediği müddetçe de “müdahale” ve “denetim” meşru görülmektedir.

5 Kasım 2013 tarihindeki *Cumhuriyet*, *Yeni Şafak* ve *Hürriyet* gazetelerinin ilk sayfalarındaki “kızlı erkekli” öğrenci evlerine dair manşetler bu üç gazetenin temsil ettikleri toplumsal tabanlar ve savundukları fikirler kadar ayrı, apayrı idi.

“Ahlâk Bekçisi Valiler Eksikti” (*Cumhuriyet*, 5 Kasım 2013)

“Öğrenci Evlerine Denetleme Yalan” (*Yeni Şafak*, 5 Kasım 2013)

“Şimdi Gündem Kayıt dışı Öğrenci Evleri” (*Hürriyet*, 5 Kasım 2013)

Kemalist bir çizgiye sahip *Cumhuriyet* gazetesi, iç sayfalarında CHP İstanbul Milletvekili Umut Oran’ın, Başbakan Erdoğan’ın yanıtlaması istemiyle TBMM’ye sunduğu soru önergesinin sorularına yer verdi. Bu sorular arasında şunlar da dikkat çekiciydi:

Emniyet müdürlüklerindeki ahlâk bürosu polisleri ev baskınları mı yapacaklar? Sözüünü ettiğiniz denetim, bireysel hak ve özgürlükler bağlamında anayasaya ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne aykırı değil midir? Yapılmasını istediğiniz denetim modeli, İran’daki ahlâk polislerinin elbise, etek boyu, saç gibi yaşam biçimini kontrole varan uygulamalarının benzeri midir?

Cumhuriyet gazetesi, başbakanın sözüünü bireysel hak ve özgürlüklere, özel hayata müdahale kapsamında değerlendirmekle birlikte durumu bir rejim sorunu olarak da algılar. Kullanılan “ahlâk”, “İran” ve “yaşam biçimini kontrol” ifadeleri milliyetçi seçkinlerin kadın için hiç de uygun bulmadıkları çağrışımına sahiptir. *Cumhuriyet* ayrıca, tematik bir haber yaparak; Genç-Sen Sendikası üyelerinin Yurt-kur’un Ankara’daki temsilciliğini işgal ettiği haberine yer verip gençlerin şu sözlerini aynen aktarır ve okuyucusuna AKP’nin geçmiş dönem kısıtlayıcı kararlarını hatırlatmış olur: “AKP özel yaşama müdahale çabalarını ayrımcı politikalarla sürdürme peşinde. Alkol yasağından, tribünlere müdahalelerden, kürtaj yasağından ve ‘en az üç

çocuk' söylemlerine şimdi de üniversite öğrencilerini evlendirme çabaları başlamış durumda." Böylece haber episodik/tekil çerçevelemeden çıkıp daha tematik/bütüncül ve eski uygulamaları da hatırlatan bir yapıya dönüşmüştür. Episodik haber, tek bölümde anlaşılabilirken, tematik haber daha yoğun ve periyodik tarihsel bilgiler içeren kapsamlı bir haber veya yazı dizisidir (Iyengar, 1991).

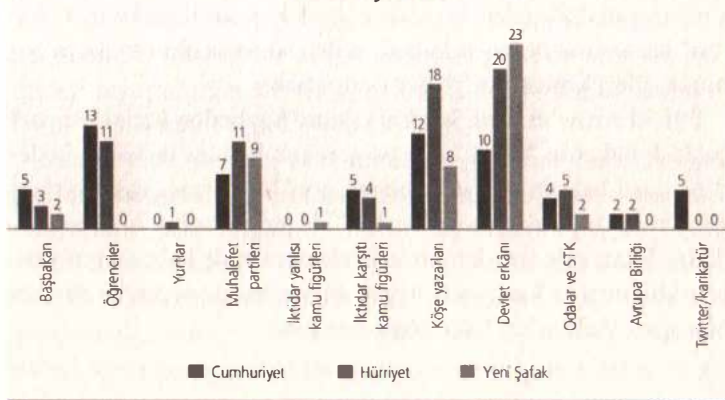
Zamanında Aydın Doğan'ın *Hürriyet*'in bir devlet gazetesi olduğunu dile getirmesini (Arsan, 2004: 162) ispatlarcasına, *Hürriyet* ideoloji ikiliğinden olabildiğince uzak durarak ve manşetinde başbakanın kullandığı "muhafazakâr" kelimesini dahi kullanmayarak öğrenci evlerinin, binalarının kayıtdışılığı konusunu öne çıkarır. 6 Kasım tarihinde aynı devlet söylemini ne *Cumhuriyet* ne de *Yeni Şafak* kullanır. *Cumhuriyet* AKP'nin "ihbarcı" zihniyete sahip olduğunu yazarken, *Yeni Şafak* Erdoğan'ın "Bu çocuklar bize emanet" sözlerini manşete taşıyarak âdeta ailesini koruma amacıyla fedakâr bir baba tasviri çizer. Zaten ilerleyen günlerde Egemen Bağış'ın partilerinin bir aile gibi olduğunu, resinin de kim olduğunun belli olduğunu söylemesi *Yeni Şafak*'ın bu psikanalitik metaforunu daha açık hale getirir.

Muhafazakâr ve İslâmcı bir yapıya sahip olan *Yeni Şafak* gazetesi genel olarak manşetiyle, iç sayfalardaki yorum ve yazılarla başbakanın muhafazakâr tavrını savunmakla beraber, Erdoğan'ın siyasi başdanışmanı Yalçın Akdoğan'ın ve diğer başbakanlık kaynaklarının "Evleri denetleme gibi bir talimat yok" sözlerini başlık olarak kullanarak Erdoğan'ın esasında yurt sorununun çözülmesini istediğini yazar. Başdanışmanı Akdoğan'ın otel, yurt, apart, pansiyon statüsünde olmayan öğrenci evlerinin kayıtdışı ve ticaret amaçlı yerler olduğu, hatta illegal örgütlerce istismar edilebileceğini belirten sözlerine yer verir. Görüldüğü üzere başbakana biat kültürünü devam ettirmek için basit bir öğrenci evinin terörist evi olabileceği iddiası ortaya atılmıştır. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ise, "Öğrenci yurtlarını denetleme yetkimiz de düşüncemiz de yok. Başbakan sadece barınma sorunu olduğu için yurtların arttırılmasını istedi," açıklamasını yapar ve bu tarz haberlerin asparagas olduğunu söyler.

Ancak 6 Kasım 2013 günü Erdoğan âdeta Arınç ve Akdoğan'ı yalanlarcasına, karakteri itibarıyla farklı bir siyasetçi olduğunu ve sözlerini asla inkâr etmeyeceğini, bununla beraber kendini hem “muhafazakâr” hem de “demokrat” olarak tanımladığını dile getirir. Başbakanın kararlı duruşu üzerine *Hürriyet* gazetesi “Valilerimiz müdahale ediyor” diye manşet atmakta çekince görmemiştir. *Hürriyet* başbakanın “Öğrenci evlerinde karmakarışık her şey oluyor. Muhafazakâr parti olarak buna müdahil olmak durumundayız,” sözlerini ilaveten bunun devletin büyüklüğünden geldiğini ima edercesine habere Erdoğan'ın şu sözlerini ekler: “Aynı apartmandaki daire komşuları ihbar yapıyor. (...) Sonra anne-babalar feryat ediyor, devlet nerede, diye. Devletin burada olduğunu anlatmak için bu adımlar atılmaktadır ve atılacaktır. Bu yaşam tarzına müdahale değildir.” Böylece “anne-baba”, “karmakarışık şeyler”, “devlet” kelimelerini kullanan *Hürriyet*, başbakanın bütün bu sözleri devletin bekası için sarf ettiğini ifade ederek hem başbakana üstü kapalı destek vermekte hem de kız öğrenciyi “aile namusu” olarak temsil etmektedir.

7 Kasım 2013 gazete başlıklarını incelemeden önce gazetelerin kullandığı haber kaynaklarına bakmakta aşağıdaki tablo yardımcı olur.

TABLO 3
Haber Kaynakları

“Bizi de dinleyin” (*Hürriyet*, 7 Kasım 2013)

“Bu rejimi değiştirir” (*Cumhuriyet*, 7 Kasım 2013)

“Halkın özel yaşamı teminatımız altında” (*Yeni Şafak*, 7 Kasım 2013)

Kaynak olarak, aslında ilk gidilmesi gereken taraflardan biri olan üniversite öğrencilerine giden *Hürriyet*, Eskişehir ve Denizli’deki öğrencilerle ve hatta aileleriyle konuşur. “Anne babamız denetler” ve “Küçük evlere sıkıştık” altbaşlıklarıyla verilen haberlerde öğrencilerden biri şöyle söyler: “Onlara ne bizim hayatımızdan. Bizi denetleyecek olan biri varsa o da anne babamızdır.” Diğer öğrenci de aynı veryansınla başlayıp sorunu tam da devlet gazetesi gibi davranan *Hürriyet*’in asıl değindiği noktaya, yani yurt azlığına ve niteliksizliğine getirir. “Düşündükleri gibi değil. Herkes kendi kapısını kapatıp yaşıyor. Çok sıra dışı şeyler yapmıyoruz. Asıl problem bizim bu küçücük evlere sıkıştırılmamız aslında.” *Hürriyet* ayrıca Denizli’deki 35 adet 1+1 daireli bir apartın sahibinin görüşlerine ve videosuna da web sayfasında yer verir. Apart sahibi, hem Denizli’deki yurtların yetersizliğini vurgular hem de başbakanın kız öğrencileri töhmet altında bıraktığını ifade eder.

Dolayısıyla kızlı-erkekli öğrenci evi konusu esas itibarıyla özündeki soruna dönmüş olur. Apart sahibi, belki de ekonomik kaygılarla “kız” müşterilerini kaybetmemek adına böyle söylemiş olabilir fakat hem *Yeni Şafak* hem de *Cumhuriyet* “kadın” konusuna değinen haberleri ile asıl tema olan kızların namusu, iffeti konusunu gözler önüne serer.

Bülent Arınç’ın *Yeni Şafak*’ta çıkan “Kaybeden kızlar oluyor” başlıklı haberde “iffetli” olması gereken kadına ve kadın bedene nasıl baktığı çok açık olarak görülür. Arınç, yasal bir engel olmadığı halde “muhafazakâr” değerlere sahip bir toplumda bir kızın evlenmeden bir erkekle aynı evde kalmasının yanlış olduğunu ve karı-koca hayatı sürmenin de sonuçlarının acı olacağını ifade eder. Göle şöyle demektedir:

İslâm dininin cinsiyetler arasındaki ayırım üzerinde temellenmiş bir yapı olarak incelenmesi, medenileşme sürecinin nasıl ve neden cinsiyetlendirilmiş terimlerle şekillendiğinin ve kültürel olarak kodlandığının anlaşılmasında temel bir öneme sahiptir. Batı ve İslâm medeniyetleri arasında cinsiyet tanımları, namus ve edebin dinsel-kültüre kodlanması, şeref ve iffetlilik kültürel kodları farklıdır (Göle, 1991: 29-30).

Göle, İslâmcı yaşam tarzına sahip Müslüman kimliğinde “iffet”in, kadın için en önemli tabu olduğunu ifade eder.

Üstten inme yapılarını koruyan *Cumhuriyet* gazetesi ise “Bu rejimi değiştirir” manşetini attıkları 7 Kasım 2014 tarihinde haber kaynağı olarak hukukçuları alır. Anayasa hukukçusu İbrahim Kaboğlu, Anayasa Mahkemesi eski Genel Sekreteri Bülent Serim ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski Yargıcı Rıza Türmen’in görüşlerine yer verir. Türmen, bu uygulamaların ancak totaliter rejimlerde olduğunu, Serim de benzer bir ifade ile bunların ancak faşist rejimlerde olduğunu belirtir. Bunların aksine *Yeni Şafak* gazetesi de kaynak olarak çok büyük oranda başbakanı alır ve onun halkın özel yaşamının teminat altına alındığına dair sözlerini manşet olarak vermekte bir beis görmez.

Burada görülmektedir ki “kadın” hem Kemalist ideolojinin hem de cinsiyet ayrımcılığı üzerine kurulu İslâmi anlayışın vazgeçilmez yönetim paradigmasıdır. Kadın bedeni, bu iki siyasi anlayışın mücadelelerinin odak noktası ve aynı zamanda çatışma alanıdır. Denilebilir ki her iki siyasi parti de kurmak istedikleri biyopolitiğin temeline kadını, kadın bedenini, kadın iffetini veya kadın özgürlüğünü koymak ister.

Nilüfer Göle’ye göre, Türk modernleşmesinde kadın hakları, kadının kamunun parçası vatandaşlar haline gelmesi Kemalist reformların belkemiğini oluşturur. Bu nedenle bugün Türkiye’de kadın haklarının ihlali, mevcut seçkinler için insan hakları ve demokrasinin ihlalinden daha inciticidir (30). *Cumhuriyet* gazetesinde, yukarıda sayılan hukukçular dışında kadın mücadelesi konusunda çalışmalar yapan avukat Filiz Kerestecioğlu

ve Feminist Kolektiften avukat Funda Ekin'in iktidarı eleştiren yazılarının yanında, o tarihte Finlandiya'da bulunan başbakanın "Meşru hayat vardır, gayrimeşru hayatlar vardır," sözüne yer vermesi oldukça manidardır. Başbakan bu sözleriyle, kızlı-erkekli öğrenci evlerinde yaşayan kız öğrencilerin hayatlarını gayrimeşru olarak tanımlamış olmaktadır. İslâm anlayışında kadınlar, bedenleri ve cinsellikleri ile kimlik ve cemaat arasında bir rabıta haline geldikleri ölçüde İslâmi düzen için bir mihenk taşı durumundadırlar (40).

Sonuç olarak denebilir ki, İslâmi ahlâk, kadının "iffetliliği" ve "görünmezliği" üzerine kuruludur. Ancak Kemalist projeye göre durum tam tersidir; kadınların görünürlükleri ve erkeklerle beraber kamusal alanda varlıkları elzemdır (30). Dolayısıyla Gezi Parkı sonrasında AKP'nin ortaya attığı "kızlı-erkekli" polemigi tam da İslâmi anlayışın iffet kaygısını göstermektedir. CHP'nin bu duruma sert çıkışı ise de kadın konusunda ki Kemalist temayüle sahip olması nedeniyledir. Göle'nin tabiriyle kadının görünürlüğü, kadının devingenliği ve kadının sesi eskiden olduğu gibi şimdi de Türkiye'de modernistlerle İslâmcılar arasındaki çatışmanın bahislerini teşkil etmeyi sürdürmektedir (32). Örneğin *Yeni Şafak* gazetesi, okuyucusunun ah-lâki beklentilerini karşılamak istercesine Kredi ve Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarda kızlı-erkekli karışık kalmanın söz konusu olduğunu ve bunları değiştiren adımın atıldığını söyleyen Bekir Bozdağ'ın haberine geniş yer vermiştir. *Cumhuriyet* ise AKP sözcüsü Hüseyin Çelik'in "Bu toplumun değerlerini yok mu sayacağız? Ve toplum da bana ona göre not verecek. Bana ona göre oy verecek," sözünü *web* sayfasından duyurmuştur. *Hürriyet* ise, *web* sayfasından Hüseyin Çelik'in bu sözlerine hiç değinmezken bakanın şu sözlerini aktarıp orta yolu bularak bu polemigi âdeta kapatmak istemektedir: "Başbakan bir tespitte bulundu, yasal düzenleme yapacağız dediği yurtlar vergi vermeyen, kayıt dışı olan apart yurtlardır."

"İspiyoncu polis, aynı evde kızlı erkekli yaşayanları ailelerine bildirecek" (*Cumhuriyet*, 8 Kasım 2013)

“İhsan Eliaçık: Artık Türkiye İran olmaz diyemiyoruz” (*Cumhuriyet*, 8 Kasım 2013)

“Öğrencileri bırak, asıl muta’ya bak.” (*Cumhuriyet*, 8 Kasım 2013)

“İşte öğrenci evi gerçeği” (*Yeni Şafak*, 8 Kasım 2013)

“Yasadışı ticarethane” (*Yeni Şafak*, 8 Kasım 2013)

“Her türlü istismara açık” (*Yeni Şafak*, 8 Kasım 2013)

“Yurt sayısı az, kızlar şikâyet etti” (*Yeni Şafak*, 8 Kasım 2013)

Cumhuriyet, “ispiyoncu polis”, “İran” kelimeleri ile özel hayata karışma olgusunu ve bunun İran şeriatını aratmayacak derecede olduğunu ima eder. İlk haberin arka sayfadaki açıklamasında aynı evde yaşayan karşı cinsler komşuların da uyarısı sonucu tespit edilirse polisin bu gençlerin ailelerine telefon açıp “‘İşte oğlunuz veya kızınız şu evde şu kişilerle birlikte yaşıyor,’ diye bildirimde bulunacak,” şeklinde ihbar edeceğini yazar. Bu arada, asıl dikkat edilmesi gereken nokta “Öğrencileri bırak, asıl muta’ya bak,” diyen kişinin yazılarıyla, “Anti-Kapitalist Müslümanlar” adıyla tanınan ve İslâmi-politik oluşumun teorik altyapısını hazırlayan kişi olan İhsan Eliaçık’ın haber kaynağı olarak *Cumhuriyet* gazetesinde yer almasıdır. Eliaçık’ın ilk sayfada yer alan sözleri şöyledir: “Toplumun ahlâkı açısından asıl tehlike öğrenci evlerinde değil, muta² nikâhlı evlerde. Buralar, metres tutmanın dini kılıfa sokulduğu bir hayatı barındırıyor.” *Cumhuriyet*, kendini İslâmi hassasiyetlere sahip bir parti olarak gören AKP’yi, yine Müslüman kimliği ile bilinen ve ulusalcılarca saygı duyulan İslâmcı-politik bir oluşumun fikir babasıyla çürütme-ye çalışmaktadır. *Cumhuriyet* ayrıca, arka sayfalarda başbakanın eski danışmanı Akif Beki’nin Erdoğan’ın sözlerinin Arabistan’da bile karşılığının olmadığını yazdığı yazısına yer verir.

Yeni Şafak ise, ticarethaneye dönüşmüş öğrenci evlerinin denetlenmediğini, buralarda kalanların yaşayacağı sorunlarda mu-

2 Mut’a: Geçici olarak yapılan nikâh. TDK, *Türkçe Sözlük*, TTK Basımevi, Ankara, 1998.

hatabının olmadığını ilk sayfasında aktarmakta, cezai yaptırım, bireysel özgürlükler konularına hiç değinmemektedir. *Yeni Şafak*'ın arka sayfaları ise daha yanlı, hatta dinsel dogmalar içeren haberlerle doludur. Başbakan yardımcısı Bekir Bozdağ, "Kendi adımıza istediğimizi başkası adına da istemeliyiz" başlıklı haberde, kendi çocuklarını asla bu tarz evlerde barındırmayacağını, bunun Türk toplumun sahip olduğu kültüre uygun olmayacağını söylemekte ve böylece toplumu tektipleştirip İslâmi bir yapıya hapsetmektedir. Faruk Beşer ise, yazısında şöyle demektedir:

Dini duyarlılığı olmasa da hayâ duygusunu yitirmemiş hiçbir anne baba kızlarının karma bir öğrenci evinde ne idüğü belli olmayan erkeklerle birlikte kalmasını istemez. Hatta özgürlük adına, mevcut yönetime karşıtlık adına bunu savunanlar bile kendi kızlarını asla böyle bir ortamda bırakmazlar.

Ve devam eder:

Dini bir duyarlılığı olmayan ama vicdanı ve doğası henüz bozulmamış insanlar bile bundan tiksinipler, hayâ ederler. Çünkü bu durum insanlığın hayvanlıktan da aşağı indirildiğinin bir tezahürüdür. Nikâhı meşruiyet sebebi kabul etmeyen hiçbir inanç sistemi yoktur. Hayâyı, dini ve iffeti bir yana koyalım, böyle bir özgürlüğü istemek her şeyden önce akla ve eşyanın tabiatına aykırıdır.

İçinde bol bol "din", "iffet", "kız" geçen bu sözler, *Yeni Şafak* okuyucularının büyük bir çoğunluğunu memnun edecek gibi görülmüştür ki hiçbir sansür, düzenleme olmadan, bu cinsiyetçi, hakaret dolu yazı gazetede yayımlanabilmiştir. Kız öğrenciler, Müslüman ahlâk kurallarını çiğnedikleri için hayvandan daha aşağı görülmekte ve "iffetli kadın/iffetsiz kadın" ikilemi üzerinden kurumsallaşmış bir psikolojik şiddete maruz bırakılmaktadır.

Hürriyet, 8 Ocak 2013 tarihli baş sayfasında hem sağlık bakanı Mehmet Müezzinoğlu'nun "Halk rahatsız olursa gereğini sandıkta yapar," sözüne hem CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun "Gençler töhmet altında bırakıldı," sözüne hem de TÜSİAD

(Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) Başkanı Muharrem Yılmaz'ın "Birey özgürlüğü her şeydir," sözüne yer vermekte ve bu üç kaynağın yorumları dışında bir yorum yapmamaktadır. Ancak haberlerin tonundan gazetenin asıl yanında olduğu grubun Türkiye'nin laik, seçkin burjuvazisini temsil eden TUSIAD olduğu anlaşılmaktadır.

9 Kasım 2013 günü gazetelerin baş sayfasında Erdoğan-Arınç polemigi vardır ama üsluplar ve dikkati çekilen noktalar yine farklıdır:

"Sonunda patladı" (*Cumhuriyet*, 9 Kasım 2013)

"Erdoğan'ın açığa düşürdüğü Arınç: Kum torbası değilim. Çelişkiyi Başbakan açıklasın" (*Cumhuriyet*, 9 Kasım 2013)

"AKP'de derin kavga" (*Cumhuriyet*, 9 Kasım 2013)

"Biz aramızda konuşuruz. Sıkıntı varsa çözeriz." (*Yeni Şafak*, 9 Kasım 2013)

"Çelişki toplumda yanlış anlaşıldı." (*Yeni Şafak*, 9 Kasım 2013)

"Yüz yüze görüşürüz" (*Hürriyet*, 9 Kasım 2013)

"Başbakana ağır sitem" (*Hürriyet*, 9 Kasım 2013)

Yeni Şafak, başbakan ve Bülent Arınç arasındaki polemigi göstermemeye çalışmış ve başbakanın partisinin "tek adam" misyonunu bir kez daha tekrar ettiğine ve kendi aralarındaki sorunları da basına yansıtmayacağına vurgu yapan şu sözlerine ilk sayfadan yer vermiştir: "Partinin genel başkanı ve hükümetin genel başbakanı benim, varsa herhangi bir sıkıntı kendi aramızda görüşürüz. Gereğini, gerektiği yerde ben yaparım. TV ile, medya aracılığı ile yapmam." Bununla beraber, Bülent Arınç'ın uzun uzun kırılganlığını anlattığı metinden hiç bahsetmemiştir. AKP ileri gelenlerinden Egemen Bağış'ın "AK Parti büyük bir ailedir. Aile mensupları arasında muhabbet olması çok doğaldır. Bunu aile içerisinde konuşup netleştiririz. Ailenin reisi bellidir," sözlerine ise yer vermiştir. Bağış'ın kısa açıklamasındaki dört kere geçen "aile" sözcüğü, bize partinin feo-

dal yapısını, Erdoğan'ın sözleri ise totaliter yapısını göstermektedir. Bu arada "kızlı-erkekli ev" tartışmalarını ele alan mizah sosyal medyada çoktan başlamış ve toplumun büyük bir kesimi tarafından alaycı bir şekilde kullanılır olmuştur. Fakat *Yeni Şafak*, bu durumu da olumsuz haberlerle okuyucusuna başka bir gözle aktarmayı tercih etmiştir. Örneğin Ankara'da Fikir Kulüpleri Federasyonu üyesi bir grup gencin protestosunu "Trafığı felç ettiler" şeklinde yorumlayan bir haber yayımlanmıştır. *Cumhuriyet* ise, bu haberi "Eylemcilere polis müdahale etti" şeklinde vermeyi tercih etmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, Arıncı'nın başbakana dair tüm eleştirel sözlerine ilk sayfasında yer vermiş ve anlaşmazlığın boyutunu okuyucuya hissettirmek için Arıncı'nın Gezi sürecinde de istifanın eşiğinden döndüğünü eklemiştir. Ayrıca *Yeni Şafak* gibi bakış açısını netleştiren ve yönlendiriciliğini artıran "kızlı-erkekli" ikinci bir habere ihtiyaç duymuş ve "Öğrenciler evden atıldı" başlığıyla İstanbul'da iki "kız" öğrencinin polis tarafından evinin basıldığını, Konya ve Ankara'da da "kızlı-erkekli" kalan öğrencilerin ev sahipleri tarafından evden çıkartıldığı haberini ilk sayfada vermiştir. Buradan da görülmektedir ki *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* gazeteleri hem gazete mizanpajı hem de kullanılan haber sayısı ve savundukları düşünceye yakın kaynak ve kelime kullanımı açısından ideolojik davranmaktadırlar. Oysa *Hürriyet*, gündemi takip etmek adına Arıncı'nın tepkisini "Başbakana ağır sitem" başlığı ile verirken, aslında başbakanın tarafında olduğunu göstermek için çeşitli teknikler kullanmıştır. Öncelikle başbakanın oldukça ılımlı bir sözü olan "Yüz Yüze Görüşürüz" sözünü başlık yapmış ve fotoğraf olarak da başbakanın Varşova gezisinde iki küçük çocuğu okşarken ve babacan bir tavırla gülümseyen fotoğrafını kullanmıştır. Fotoğrafın sol alt köşesine Polonya gezisinde kendisine eşlik eden *Hürriyet*'in o zaman ki Genel Yayın Yönetmeni Enis Berberoğlu'nun küçük bir resmi başbakanın resminin altına iliştilmiştir. Ayrıca Arıncı'nın kullanılan fotoğrafı da sakın bir halde çekilmiş bir fotoğraftır. Böylece başbakandan yana bir tavır alındığı okuyucuya görsel olarak da hissettirilmiştir. Halbuki *Cumhuriyet*'in kullanmayı seç-

tiği haber fotoğrafında Arınç hayli gergin görünmektedir. Arka sayfalardaki Utku Çakırözer'in haberinde kullandığı fotoğraf ise Erdoğan ve Arınç'ın ellerini havaya kaldırmış birbirlerine meydan okuyormuş gibi birleştirilmiş ikili bir fotoğraftır.

10 Kasım 2013 tarihinden itibaren "kızlı-erkekli" haberlerde belirgin bir azalma görülür. Ancak tıpkı Gezi Direnişi ile literatüre giren "çapulcu" kelimesi gibi "kızlı-erkekli" kelimesi de *Hürriyet* ve özellikle *Cumhuriyet* gazetesinin çeşitli haberlerinde başlık olarak yer almaya devam eder. 10 Kasım tarihli gazetelerin ilk sayfalarına baktığımızda *Yeni Şafak* ve *Hürriyet*'te "kızlı-erkekli" kelimelerinin bulunduğu herhangi bir başlığa rastlanılmazken *Cumhuriyet* gazetesinin "Bugün kızlı-erkekli Anıtkabir'deyiz" başlığını görürüz. *Cumhuriyet* arka sayfalarında Can Dündar'ın "Atatürk'ten kızlı-erkekli hatıralar" haberine, "Yüzbinler, kızlı-erkekli atasına koştu" haberine, "Boğaziçi Köprüsünde kızlı-erkekli saygı duruşu" ve "Kızlı erkekli eve ilk ceza" haberlerine yer verir.

10 Kasım 2013'te *Yeni Şafak*'ın arka sayfalarında ise kızlı-erkekli başlıkları ile sadece dört haber çıkmıştır. Bunlar; "Afyon'da kızlı-erkekli çarpıtması" ve başbakanı haklı bulan üç yazarın yazılarıdır.

11 Kasım 2013 tarihinde *Yeni Şafak* gazetesinin ne ilk sayfasında ne de arka sayfalarında "kızlı-erkekli" öğrenci evine dair haber vardır. Oysa *Cumhuriyet*, ilk sayfasında "Atatürk'ün ölümünün 75. yılında halk 'kızlı-erkekli' Anıtkabir'e ve alanlara aktı" manşeti ile "kızlı-erkekli" tabirini kullanmaya devam eder. Arka sayfalarda ise "Arınç'ın beklediği telefon gelmedi" başlıklı haberinde başbakanlık kaynaklarının, Erdoğan'dan Arınç'a bir davet ya da telefon gitmediğine ilişkin açıklaması vardır.

Hürriyet'te ise arka sayfalarda "Hükümette Genelge Hazırlığı" başlıklı haberde, İçişleri Bakanlığı'nın güvenlik ve kimlik bildirimine, Sağlık Bakanlığı'nın kiralanmış yerlerin sağlık açısından elverişli olup olmadığına, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın özellikle turistik amaçlı kullanılan apartların bu açıdan elverişli olup olmadığına, Maliye Bakanlığı'nın vergi denetimine, Gençlik ve

Spor Bakanlığı'nın ise üniversite öğrencilerinin kaldığı özel yurtlarının denetimine bakacağı bilgisi verilir. Ayrıca Nuran Çakmak, diğer gazetelerin hiç yer vermediği bir şekilde yurt sayıları, nitelikleri ve bina kullanımları hakkında bir haber yapar. Zaten "Kaynak Tablo"sundan da görüleceği gibi sadece *Hürriyet*, yurt sahipleri ile kaynak olarak görüşmüş ve yurt nitelikleri ile ilgili de sadece *Hürriyet* gazetesinden Nuran Çakmak haber yapmıştır. Ayrıca yine sadece *Hürriyet*, "Apartlara reklam cezası" ve "Kızlı-erkekli eve ilk ceza kesildi" haberlerine yer vermiştir.

12 Kasım 2013 tarihi kızlı-erkekli öğrenci evi tartışmalarının hukuki boyutu konusunda önemli bir tarihtir; çünkü 4 Kasım 2013'te başlayan kızlı-erkekli öğrenci evleri tartışmasının yasal tedbir alınmalı iddiası üzerine aynı evde kalan Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü öğrencisi Gamze Selçuk ile aynı üniversitede Tıp Fakültesi öğrencisi olan Ali Haydar Temel'in kendileri hakkında 12 Kasım 2013'te İzmir adliyesinde suç duyurusunda bulunmaları tartışmayı polemik olmaktan çıkartıp hukuki yönüye oturtmuştur.³ Ancak bu olay *Yeni Şafak*'ta haber olamamıştır. *Cumhuriyet* başlığında "kızlı-erkekli" tabirini kullanmayı tercih edip "Kızlı erkekli yaşayan çift kendini ihbar etti" başlığını kullanırken, *Hürriyet* "Üniversiteli çift kendini ihbar etti" başlığını tercih etmiştir. İlginç olan bir başka nokta da *Cumhuriyet*'in Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun açıklamalarının yer aldığı "Diyanet'ten kızlı erkekli açıklaması" başlıklı haberi⁴ veren tek gazete olmasıdır. Bu tarihte kızlı erkekli sekiz adet haber çıkmasına rağmen kaynak olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kullanılmamıştır.

3 30 Aralık 2013 tarihinde Cumhuriyet savcısı Özlem Eğridere, kızlı-erkekli aynı evde yaşamanın, anayasa ve TCK'ya göre suç teşkil etmediğini belirtip, kovuşturmayla gerek olmadığına karar verdi. Savcı, kararında, özel hayatın gizliliğinin anayasanın 20. maddesine göre koruma altında bulunduğunu da vurguladı. Bu gençlerin çabaları sayesinde bazı AKP'li bakanlarca ve başbakanca yasal önlem alınma söyleminin asılsız ve yalnızca bahane olduğunu ve ortaya konan tutumun savundukları ve topluma dikte ettikleri muhafazakâr ve baskıcı ideolojinin ürünü olduğunu ortaya çıkardı. Geriye gençlerin kazandığı hukuki zafer ve kızlı-erkekli espriler kaldı...

4 Bu haberde, Din İşleri Yüksek Kurulu "İslâm hukukuna göre kişinin mesken hakkı vardır ve dokunulmazdır," diye açıklama yapar.

13 Kasım 2013 tarihinde ise *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* gazeteleri “Erdoğan-Arınç” polemliğini ilk sayfalarında yine farklı açılardan verirler.

“Erdoğan, gruba katılmayan Arınç’a üstü örtülü mesaj verdi” (*Cumhuriyet*, 13 Kasım 2013)

“Tartışmaya nokta koydu” (*Yeni Şafak*, 13 Kasım 2013)

“Bakanlık 100 bin kişilik yurt yapımı için ihaleye çıkıyor” (*Hürriyet*, 13 Kasım 2013)

Görüldüğü üzere, kadın bedeni ve kadın iffeti üzerinden başlayan tartışmalar, biyopolitik olarak tüm topluma nüfuz etmekte, iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki tartışmanın kilit kavramı olmakta, gazeteler ve toplum bu kavramı sık sık kullanmakta ve hatta iktidar partisi içindeki fikir ayrılıkları için bile kullanılmaktadır. Niçin “kız” yerine “kadın” kelimesinin kullanılmadığı, “kız” kavramının taşıdığı anlam çok katmanlı olarak sorgulanmamakta, zaten toplumun kılcal damarlarına dahi işlemiş bu “kızsal iffet” konusu olanca ağırlığıyla gündemde kalmaktadır. Biyoiktidar, iyi bir ölçme, bilgi toplama, belgelendirme, sınıflama gibi işlemlerle regüle etme (düzenleme) işlevini yerine getirir ve yetersiz kalan yurtlara ilave olarak yeni yurt binası inşaatları başlar. İnşaat sektörünü canlandırma nedeniyle bu konunun ortaya çıkartıldığını söyleyenler belki bir ölçüde haklı olsalar da, konunun “kız” öğrencilerin namusu üzerinden irdelendiği aşikârdır.

14 Kasım 2013 tarihinde *Yeni Şafak*’ta “kızlı-erkekli” hiçbir haber çıkmamış, *Cumhuriyet* Antalya’da oturan bir grup “kız” öğrencinin evden çıkartılma haberini, *Hürriyet* ise kendilerini ihbar eden TGB’lilere suç duyurusu haberini vermiştir.

“Erdoğan ile her çatışan gidiyor” (*Cumhuriyet*, 15 Kasım 2013)

“Dava arkadaşlarıyla yaşadığı kriz Arınç’a siyaseti bıraktırma kararı aldırdı” (*Cumhuriyet*, 15 Kasım 2013)

“Kimseye küsmedim” (*Yeni Şafak*, 15 Kasım 2013)

“Kaygı boş çıktı” (*Yeni Şafak*, 15 Kasım 2013)

“Denetime destek” (*Yeni Şafak*, 15 Kasım 2013)

15 Kasım 2013'te *Hürriyet*'te günlük hayata ilişkin, arka sayfalarda birer kızlı-erkekli haber yer alırken, *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak*'ta “kızlı-erkekli öğrenci evi” tartışması iyice AKP içi fikir anlaşmazlığı çerçevesinde yansıtılır. Arınç-Erdoğan tartışmasının dışında, *Yeni Şafak* baş sayfada, kamuoyu araştırma şirketi ANAR'ın öğrenci evi tartışması ile gündeme gelen “özel hayata müdahale” ve “ayrıcılık” konularıyla ilgili anketinin sonuçlarını verir. *Yeni Şafak*, haberlerinde “Kız ve erkeklerin aynı evde bir arada yaşamasını doğru buluyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 75,2'sinin hayır cevabını verdiklerini ve % 55,2'sinin evlerle ilgili denetlemeyi olumlu bulduğunu öne çıkartır. Böylece, geniş bir halk kesiminden alındığı iddia edilen görüşlerle, muhafazakâr iktidarın ideolojik aygıtı olan *Yeni Şafak*, hükümetin yaptırımlarına meşruiyet zeminini oluşturmuş olur.

“Maça türbanla çıktılar” (*Cumhuriyet*, 16 Kasım 2013)

“Misafirlerimi arka kapıdan aldım” (*Yeni Şafak*, 16 Kasım 2013)

“Zor süreçti, gözyaşı döktüm” (*Yeni Şafak*, 16 Kasım 2013)

“Denizli'de öğrenci yurdunda bebek vahşeti” (*Hürriyet*, 16 Kasım 2013)

16 Kasım 2013 tarihinde her üç gazetenin her üç haberinde de kadınlar, her dönem, her koşulda “mağdur”, “zor durumda” olarak çerçevelenmektedir. *Cumhuriyet*, türbanlı sporcu genç kız öğrencilerin bedenlerini bir voleybol maçından çekilen fotoğrafla sergiler ve bu görüntünün Türk ulusal elitinin modernizasyonuna hiç uymadığı retorliğini “kadın bedeni” üzerinden bir kez daha tekrarlar. *Yeni Şafak* ise tam tersi bir yaklaşımla, Hayrünnisa Gül'ün türbanı nedeniyle Çankaya Köşkü'nde geçirdiği kötü günleri haber yapar. Kadınların medyadaki “ezil-

miş” imajlı haberlerine *Hürriyet*, çok cinsiyetçi, ayrımcı bir başlıkla yenisini ekler.

Normalde üçüncü sayfa haberi olarak okumaya alışkın olduğumuz bir vahşet haberi, fail kadın, hatta bir öğrenci yurdunda kalan ve evlenmeden hamile kalan bir kadın olunca *Hürriyet* tarafından ayrıntılı bir şekilde ilk sayfadan verilir. Binlerce erkeğin, hunharca karısını, kızını öldürmesi haberleri çoğu zaman verilmez veya en fazla üçüncü sayfa haberi olabilirken, öğrenci yurdunda kalan genç bir kadının bebeğini öldürüp, başını kesip buzdolabına koyduğu malumatının verilmesi kadının ana akım medyada nasıl ayrımcı ve cinsiyetçi olarak gösterildiğinin kanıtıdır. *Hürriyet*, yaptığı bu seçici, ayrımcı haberlerle “kız öğrencilerin”, “kadın”ların hayatına karışılması gerektiği kanısını, namus dışı hareketlerde bulunanların, aile iffetini korumayanların başına gelebileceklerini göstererek ders verircesine aktarır. *Hürriyet*’in, ayrıca arka sayfasında Hayrünnisa Gül’ün kızlı-erkekli ev tartışmasındaki “aile”nin önemini vurguladığı görüşlerine de yer vermesi, “namuslu kız” yetiştirmede “aile”nin önemini vurgulaması açısından tamamlayıcı olur.

“Hamileliğini korse ile gizlemiş” (*Hürriyet*, 17 Kasım 2013)

Hürriyet, öğrenci yurdunda kalan genç kadının haberini ertesi gün de ilk sayfadan vermeye devam eder. Haberde, genç kadının doğurduğu bebeğin başını koparıp dört gün sakladığı yerin tam da kızlı-erkekli öğrenci evi tartışmalarının başladığı Denizli olması ve üstelik feci olayın Kredi Yurtlar Kurumu’na bağlı bir yurttaki gerçekleşmesi de haber içeriklerinde yer bulur. Böylece *Hürriyet*’in yaptığı “iffetsiz kadın” imajlı haber, kadın üzerindeki kurumsallaşmış şiddetin bir türü olarak karşımıza çıkmakta ve devletin ideolojik aygıtı olarak medya iktidarın görüşünü desteklemekte, eril ideolojinin kadına dönük algısının “doğruluğunu” ispatlamış ve meşrulaştırmış olmaktadır.

18 Kasım 2013 tarihli gazetelere baktığımızda, *Cumhuriyet*’te öğrenci yurtlarında kalan binlerce öğrencinin fişlendiği haberini, *Yeni Şafak*’ta hayat tarzına müdahale olmadığını ve bunu en iyi AKP’nin anlayabileceğini belirten AKP Genel Başkan

Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'in görüşlerini yansıtan haberini, *Hürriyet*'te ise Avrupa Parlamentosu Türkiye raportörünün kızlı-erkekli evler konusundaki "dengeli" haberini görürüz.

19 Kasım 2013 tarihinde sadece *Cumhuriyet* gazetesinin ilk sayfasında, "Devlet öğrencinin peşini bırakmıyor" manşetiyle, İçişleri Bakanlığı'nın yurtlarda kalan tüm öğrencileri fişlediği haberine yer verilmektedir.

20 Kasım 2013 tarihinde TBMM Başkanvekili AKP'li Sadık Yakut'un "Kızlı erkekli eğitim büyük yanlış" sözü her üç gazetenin de *web* sayfasında yer bulur. Ancak bu görüşün sadece Yakut'un şahsi görüşü olduğunu söyleyen AKP Grup Başkanvekili Mustafa Elitaş'ın sözlerine sadece *Yeni Şafak* yer verir. *Yeni Şafak*, 21 Kasım tarihinde bu konuyla ilgili hiçbir haber yapmamıştır. *Hürriyet*, "TBMM Başkanvekili Yakut: Kızlı erkekli eğitim büyük yanlış" başlığıyla, *Cumhuriyet* de "Baklayı çıkardılar" başlığıyla AKP'nin kızlı-erkekli ev tartışmalarında gizli ajandası olduğu görüşüne dikkat çeker.

Sonuç

Medyada kadın temsili hakkında araştırmalar, kadınların medyada anne/eş gibi geleneksel roller içinde cinsiyetsizleştirilerek aldatılan, terk edilen, tecavüze uğrayan, namus adına öldürülen veya intihar eden kurban rolüyle şiddet eylemlerinin hedefi olarak ya da bedenleri, cinsellikleri ile bir arzu nesnesine dönüştürülerek sunulduğunu gösteriyor (Tanrıöver ve Yüce, 2008).

Bu çalışmanın konusu olan "kızlı-erkekli öğrenci evleri" haberlerinin tümünde, asıl vurgunun "kız" öğrenci üzerinde olduğunu ve ortak söylem olarak özellikle *Yeni Şafak* ve *Hürriyet*'te "aile odaklılık", "kız öğrenci evi normları" üzerine cinsiyetçi haberler yapıldığı görülür. *Yeni Şafak*, diğer iki gazeteden farklı olarak, "aile odaklılık", "evlenmeden aynı evde erkeklerle yaşama" gibi söylemlerle cinsiyetçi söylemin dozajını artırmaktadır. Böylece kız öğrenciler, medyada, "namuslu", "iffetli" olması gereken, bedenleri nedeniyle arzu nesnesi olarak ev-

lenmeden bir erkekle yaşama hakkı olamayan ve cinsiyeti vurulanmış öğrenciler olarak sunulurken, kız öğrencilerin aileleri ise “fedakâr”, “kızlarının bekâretinin ve namusunun korunması görevini başbakan ve devletle paylaşmış, hatta onlara devretmiş ebeveynler” olarak yansıtılmaktadır. Kızının hayatına ve bireysel özgürlüklerine karışmayan bir ailenin haber kaynağı olarak hiçbir gazetede yer almaması dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, *Yeni Şafak* haberlerine baktığımızda kızlı-erkekli öğrenci evleri bahanesiyle kadın bedeni üzerinden kurulan muhafazakâr bir biyopolitikayı güçlendirme çabasını görmekteyiz. Aynı süreçte *Cumhuriyet*, her zamanki Kemalist çizgiyle kadını, şeriat uygulamalarından korunması ve modernleşmesinde önü açılması gereken bir kesim olarak göstermeye devam ediyor. *Hürriyet* ise, bir devlet gazetesi olarak olayın iktisadi-mali, her iki kesime de uzak düşmeyen ve istikrar bekleyen kesimleri yatıştırır tarzda haberler yapmaya özen gösteriyor. Kadın bedeni de, bu üç gazetenin temsil ettiği iktidar uygulamalarının hedefi olarak, bir palimpsest gibi işlev görmeye devam eder. Yeni yaftalamalar, suçlar geldikçe eskiler silinir sanılır; ama o izler üst üste biner ve eskinin izleri silinmeden yeni biyopolitik düzenlemelere hazır bir zemin olmaya devam eder. Böylece, biyopolitik düzen içinde kadın bedeni, bu düzendeki çatışmaların hem öznesi hem de nesnesi haline gelmeye devam eder.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. (2001). *Kutsal İnsan*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı, İstanbul.
- , (2006). *İstisna Hali*, çev. Kemal Atakay, Otonom, İstanbul.
- Alankuş, Sevda ve Ayşe Çavdar. (2000). “Laik ve İslâmcı Medyada Kadın/Beden ve Temsil: Merve Kavakçı ve Ataerkinin İki Yüz(lülüğü)”, *Siyasal İletişim*, 1. Uluslararası İletişim Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs.
- Althusser, Louis. (1989). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim, İstanbul.
- Arsan, Esra. (2004). “Medya-Güç- İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, Çiler Dursun (ed.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Elips Kitapları, Ankara.
- Canpolat, Nesrin. (2003). “Foucault”, *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*, Su, İstanbul.

- Çelenk, Sevilay. (2010). "Kadının Medyada Temsili ve Etik Sorunlar", *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (der.), İLEF, Ankara.
- De Vreese, Claes H. (2005). "News framing: Theory and typology", *Information design journal+ document design* 13(1), s. 51-62.
- Foucault, Michel. (2008). "The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France, 1978-1979", Michel Senellart, François Ewald ve Alessandro Fontana (der.), çev. Graham Burchell, Palgrave Macmillan, New York.
- , (2011). *Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Ayrıntı, İstanbul.
- , (2006). *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge, Ankara.
- , (2005). *Seçme Yazılar 3: Büyük Kapatılma*, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı, İstanbul.
- , (2003). *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı, İstanbul.
- Fairclough, Norman. (1989). *Language and Power*, Longman, Londra.
- , (1995). *Critical Discourse Analysis*. Addison Wesley, Boston.
- Glasgow Media Group. (1976). *Bad News*. Routledge and Kegan Paul.
- Göle, Nilüfer. (1991). *Modern Mahrem*, Metis, İstanbul.
- Hardt, Michael. (2005). "Sivil Toplumun Çözülüşü", *Gilles Deleuze'de Toplum ve Denetim*, Bağlam, İstanbul.
- Hardt, Micheal ve Antonio Negri. (2008). *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- Hall, Stuart. (1997). "İdeoloji ve İletişim Kuramı", Süleyman İrvan (der.), *Medya Kültür Siyaset*, Ark, Ankara.
- Heller, Agnes. (1995). "Has Biopolitics Changed the Concept of the Political?", Agnes Heller ve Sonja Puntcher Riekmann (ed.), *Biopolitics*, Avebury, Aldershot.
- Heller, Agnes ve Ferenc Feher. (1994). *Biopolitics*, Avebury, Aldershot.
- Herman, Edward S. ve Noam Chomsky. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Pantheon, New York.
- Iyengar, Shanto ve Adam Simon. (1993). "News Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion A Study of Agenda-Setting, Priming, and Framing", *Communication Research*, 20(3).
- Laclau, Ernesto. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*, çev. Nur Betül Çelik, Epos, Ankara.
- Lemke, Thomas. (2001). "The Birth of Bio-politics: Michel Foucault's Lecture at the Collège de France on Neo-liberal Governmentality", *Economy and Society*, 30(2), s. 190-207.
- , (2011). *Biopolitics: An Advanced Introduction*, çev. Eric Frederick Trump, New York University Press, Londra.
- Marshall, Gordon. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Mutluer, Nil. (2008). *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, Varlık, İstanbul.
- Negri, A. ve Casarino, C. (2008). "The Political Monster: Power and Naked Life", Antonio Negri vd., *In Praise of the Common*, University of Minnesota Press, Minnesota.

- Okumuş, Ejder. (2009). "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi", *Şarkiyat Ilmi Araştırmalar Dergisi*, sayı 2.
- Özden, Önder. (2012). *Biyopolitik Çağda Emeğin Görünümü*, Ankara Üniversitesi, SBF Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Philo, Greg. (2007). "Can Discourse Analysis Successfully Explain the Content of Media and Journalistic Practice?", *Journalism Studies*, 8(2), Routledge.
- Sarı, Diren Deniz. (2015). "AKP Zihniyetinin Kadına Bakışı: 12 Yılda Kim Ne Dedi?", *BirGün*, <http://www.birgun.net/haber-detay/akp-zihniyetinin-kadina-bakisi-12-yilda-kim-ne-dedi-83051.html>, Erişim Tarihi: 1 Mart 2016.
- Tahaoğlu, Çiçek. (2014). "Medyanın Künyesi: Kaç Kadın Kaç Erkek?", *Bianet*, <http://bianet.org/bianet/medya/154466-medyanin-kunyesi-kac-kadin-kac-erkek>, Erişim Tarihi: 1 Mart 2016.
- Tannöver, H. Uğur vd. (2008). *Medyada Kadınların Temsil Biçimleri*, MEDİZ, Rafineri, İstanbul.
- Ülkü, Güler. (2004). "Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi", Çiler Dursun (ed.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Elips Kitapları, Ankara.
- van Dijk, T.A. (1988). *News Analysis*, Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
- , (1995). "Power and the News Media", D. Paletz (ed.), *Political Communication and Action*. Hampton Press, Cresskill, NJ, s. 9-36.
- , (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage, Londra.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*, TTK Basımevi, Ankara.

TROL, TEHDİT, TACİZ: YENİ MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEM

MEHVEŞ EVİN

Modern insan için internet artık nefes alıp vermek kadar doğal bir ihtiyaç. Haliyle dijital ortam, dünyayla, insanlarla ve haberle ilişkimizi de etkiliyor, değiştiriyor...

21. yüzyılın ilk on yılında habere cep telefonundan erişen kesimler genişlerken, mobil ve sosyal platformlardan haber takibinde de büyük artış gözleniyor. Basına sansür ve yayın yasağının yaygın olduğu ülkelerdeyse sosyal medya, toplumsal olayların aktarılmasında önemli rol oynuyor (Emily Bell, “Reuters Institute Digital News Report”, 2015).

Malum, Türkiye’nin basın özgürlüğü sicili giderek kararıyor: Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün (RSF) “2015 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi” raporuna göre Türkiye, 180 ülke arasında 149. sırada yer aldı. Bir başka bağımsız kurum, Freedom House’un 2015 raporunda ise Türkiye, son iki yıldır “basını kısmen özgür ülkeler”den “basının özgür olmadığı ülkeler” sınıfına düştü.

Basının üzerindeki baskılar artarken, internet ve cep teknolojilerinin yaygınlaşması, hızlı bir değişime işaret ediyor: Google’ın 2015 verilerine göre Türkiye, % 92 sosyal medya kullanım oranıyla rekor kırdı. Düşünün, dünya genelinde bu oran ortalama % 40’larda...

Türkiye özelinde sosyal medyanın bu kadar yaygın kullanılmasında ücretsiz ve “kişiyeye özel” bilgi paylaşımı etkili olduğu kadar Gezi’yle zirve yapan basına güvendedeki erozyon ve alternatif haber kaynaklarına duyulan ihtiyaç var.

“Merkez medya” olgusunun “havuz medyası”na dönüşmeye başladığı 2000’lerin sonundan itibaren, eleştirel haber ve yorum yapan basın çalışanları medya kurumlarından birer birer tasfiye edildi. Bir zamanlar televizyon ekranlarından eksik olmayan köşe yazarları, tanınmış gazeteciler, artık TV’de de yasaklı hale geldiği için bağımsız web sitelerinde veya bloglarında yazarak, sosyal medyayı yoğun kullanarak varlık gösterebiliyor.

Ancak ana akım medyadan sosyal medyaya geçiş, medyada zaten var olan ve etkin şekilde üzerine gidilmeyen “cinsiyetçi söylem” gibi sorunların, tıklanma kaygısıyla yapılan sansasyonel haber dilinin aynen webe taşınmasına yol açtı.

İstanbul Üniversitesi’nden Zuhul Akmeşe ve Kemal Deniz, Türkiye’de en çok tıklanan internet haber portalı “www.hurriyet.com.tr”nin on beş günlük haber analizini yaptı (Akmeşe ve Deniz, 2015).

Yetmiş yedi haberin dil, söylem, konu açısından değerlendirilmesi sonucunda Akmeşe ve Deniz, makalelerinde geleneksel medya ve yeni medya arasında kadının temsili bağlamında dil, söylem ve bakış açısına dair bir farklılık olmadığını saptadı: “Yeni medya, mecra olarak geleneksel medyadan farklılık gösterse de içerik olarak kadına bakış açısı, cinsiyetçi söylemin meşrulaştırılması noktalarında geleneksel medyayla örtüşmektedir. Yeni medya, mecra olarak yeni olsa da kadın temsili ve kadına yaklaşım açısından geleneksel medya ile birbir örtüşüyor.”

Kullanılan dil, görsel imge, sıfatlar, haber içeriğiyle yeni medyada da cinsiyetçi söylemiyle anılan kadınlar, gerçek hayatta olduğu gibi internette de ayrımcılık, taciz ve nefret söyleminin hedefi.

Cinsiyetçilik, bir kişinin cinsiyeti, cinsel yönelimi veya toplumsal cinsiyet rolüne göre önyargılı yaklaşmak ve ayrımcılık

demek. Ancak bunun ötesinde çok daha karmaşık, katmanlı ve evrensel bir mesele...

Kadına ayrımcılık ve cinayetle sonuçlanabilen şiddet açısından gayet kara bir tablo çizen Türkiye özelinde, siyaset ve medyada cinsiyetçi söylem, büyük bir sorun. Bir kadının veya LGB-Tİ bireyin siyasi görüşünü beyan etmesi, cinsiyetçi nefret söyleminin hedefi olmasına yetiyor. Bu, sosyal medyada bazen troller, bazen bizzat siyasetçilerin ya da tanınmış kişilerin, iktidar medyasının hedef göstermesiyle cinsiyetçi söylem, hakaret ve küfür bombardımanına, lince, hatta tecavüz ve ölüm tehditlerine kadar gidebiliyor. Sosyal medyada “erkek”lik alanını tehdit eden her paylaşım, cinsiyetçiliğin ağır tezahürüne sahne olabiliyor.

Kişisel bir örnek vereyim: Bir yazımda¹ ablukanın kaldırılmasının ardından Cizre’ye giden hukukçuların raporuna yer vermiştim. Raporda, sokağa çıkma yasaklarında boşaltılan ve karargâh olarak kullanılan evlerde, özel harekâtçıların yatak odalarına girerek kadınların kişisel eşyalarından hıncılarını aldıklarını, kondomlarını attıklarını, aynaya rujlarla yazdıkları mesajları aktardım.

Bir Twitter kullanıcısı şöyle cevap yazdı – düzeltmeden yazıyorum: “zorunamı gitti.git oraya engellemeye çalış.üzerinden geçsin aslan parçaları.”

Bir kadının iktidarın, askerin, polisin, yandaşların eylemlerini bırakın eleştirmeyi, ifşa etmesi dahi cinsiyetçi şiddet dilini harekete geçiriyor.

Online tacizle mücadelede dünya ne durumda?

Yeni medyada cinsiyetçi söylemin yaygınlığı, Türkiye’ye has bir durum değil. BM tahminlerine göre dijital ortamdaki tüm saldırgan ve iftira içerikli davranışın % 95’i kadınlara yönelik.²

Mesele cinsel taciz olunca sanal hayatta da tıpkı gerçeğinde

1 “Terörle böyle mi mücadele edilecek?”, *Diken*, 4 Nisan 2016.

2 Mary Elizabeth Williams, “It officially sucks to be female on the Internet: 95 percent of online abuse is aimed at women”, *salon.com*, 25 Kasım 2015.

olduğu gibi, erkek yaratıcılığı sınır tanımıyor! Trollemekten si-ber kabadayılığa, tehditten “intikam pornosu”na, kişisel veri-lerin dökümünden ısrarlı takibe, dijital cinsiyetçi şiddetin tür-lü biçimi var.

Özellikle kamuoyunda tanınan, takipçi sayısı yüksek, mes-lek sahibi kadınlar, daha çok cinsiyetçi saldırıya uğruyor. Me-sela İngiliz think-tank Demos’un araştırmasına göre kadın ga-zeteciler, erkek meslektaşlarına göre üç kat daha fazla *online* ta-cize uğruyor.

OSCE’nin (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) basın öz-gürlüğü sorumlusu Dunja Mijatović, bu durumu şöyle açıklı-yor: “Ülkelerindeki yolsuzluk gibi konuları açığa çıkaran gaze-teciler, sadece eleştirel oldukları için değil, kadın oldukları için tecavüz ve ölüm tehditleri alıyor.” Çoğu kadın gazeteci, maruz kaldığı saldırıları “mesleğin cilvesi” olarak görerek normalleş-tirme, görmezden gelme gibi yolları seçiyor.

Dünyada sosyal fenomene dönüşen *online* taciz ve cinsiyetçi söylemle nasıl mücadele edileceği konusunda tartışma çok ama görüş birliği yok. Yasal önlemler konuşulsa da internetin sınır-landırılması ve ifade özgürlüğü bağlamında sorunlar ortaya çıkı-yor. Zaten güç, devletlerin ve şirketlerin, yani yine erkek egemen iktidarın elinde olduğu sürece cinsiyetçi söyleme karşı yasalarla mücadele vermek zor: “Seksizmin bir ayağında teknoloji ve di-jital endüstrilerde karar mekanizmasındaki kadın yöneticilerin azlığı var. Sosyal medyada cinsel taciz şikâyetlerinin pek ciddi-ye alınmamasındaki nedenlerden biri de bugün hâlâ İnternet şir-ketlerinin yüzde 86 oranında, erkek yöneticilere sahip olması.”³

Öyleyse ne yapmalı?

Sosyal medya, cinsiyetçi söylem ve tacizin yaygınlaşmasına ze-min sağladığı gibi mücadele alanında da geniş olanaklar sunu-yor. “Gerçek dünya”da ulaşması çok daha güç olan etkili daya-nışmayı, hızlı aktivizmi, bilgi paylaşımını sosyal medyada ger-

3 Aslı Tunç, “Sokaktan sanala cinsiyetçilik: Sosyal medyada kadın olmak”, P24, 3 Nisan 2016.

çekleştirebiliyorsak cinsiyetçilikte kullanılan yöntemleri, dili tersine çevirmenin üzerine daha fazla kafa yormalıyız.

Olağan Cinsiyetçilik Projesi'ni hayata geçiren Laura Bates, internet feminizmini küçümseyenlere karşılık sosyal medyanın gücüne vurgu yapıyor:

Tvit yazmak her ne kadar yürüyüşe katılmaktan veya oturup bir milletvekiline mektup yazmaktan farklı olsa da başlı başına değerli bir eylemdir. Toplumun iliklerine işlemiş cinsiyetçi normları değiştirmek için verdiğimiz mücadelede milyonlarca insanın feminist mesajlarla karşılaşması ve bu normlara sosyal medyada meydan okunduğunu görmesi önemli. Bu, böyle mesajları başka yerlerde bile isteye bulmaya çalışması söz konusu olmayan kişilere ulaşabilmemizi sağlayan yeni bir yol.⁴

İnternette cinsiyetçilik sorunlarıyla, kişi hakkında istemediği içeriğin yayımlanmasıyla baş eden portallar kuruldu. *Trollbusters*'ın kurucusu gazeteci Michelle Ferrier, bizzat *online* taciz mağduru. Şimdi kadın gazeteci, yazar ve *blogger*ların *trol* gibi “böceklerle” mücadeleleri için bir SOS timi bile var. Yöntem, pozitif içerikli görüntü, deyiş, söylemlerle *trollcüler*i afişe edip yeni medyanın gücüyle susturmak...

Ayrıca çoğu sosyal medya platformu, geç kalsalar da tacize karşı kullanıcılarını korumada eksikliklerini fark edip önlemlerini alıyor. Mesela *Twitter*, şiddet içerikli tehditler konusundaki kurallarını siber ortamdaki feminist grupların yardımıyla geliştirdi.⁵

Şahsen dijital ortamda cinsiyetçiliğin ve tacizin ne kadar ciddiye alındığını ve alınması gerektiğini, 2015 Haziran'ında Harvard Üniversitesi Berkman Center'da düzenlenen ilk “Misogyny Online” (Online Kadın Düşmanlığı) çalıştayında kavradım. Feministler oyun âleminde porno endüstrisine, sosyal medya mecralarından Silikon Vadisi'ne, erkeklerin yine çoğunlukta

4 Laura Bates, “Sosyal Medya'da Cinsiyetçilik Hikâyeleri Paylaşmak 21. Yüzyılın Aktivizmidir”, *The Guardian*, çev. Şharfliler, 6 Şubat 2015.

5 Laura Thompson, “Is online misogyny a threat to freedom of speech?”, *Columbia Journalism Review*, 18 Mart 2016.

olduğu internetin kurallarını, gelişimini derinden etkileyebilecek mevzuları, deneyimleri tartışıyor ve çözüm arıyordu.

Katılımcılardan biri, WAM! (Women Action Media-Kadın Eylem Medya) projesini başlatan Soraya Chemaly idi. Çalışmalarıyla Google ve Facebook'un bazı kurallarını değiştirtmeyi başaran Chemaly, “kadın hakları ve ifadesinin, cinsiyet, sınıf, ırk, cinsiyet yönelimi gibi nedenlerle, çokça da karışımıyla tacizi”ne odaklanıyor. Spor hakkında attığı tweetleri nedeniyle sanal tacize maruz kalan aktris Ashley Judd’la birlikte WMC Speech Project’i (<http://wmcspeechproject.com>) kurdu. Projenin önemli bir kısmı olan “Sanal Taciz Çarkı”, kadınların maruz kaldığı farklı taciz tiplerini tanımlamaya ve bunlarla mücadele edecek dili geliştirmeye yardımcı olmayı amaçlıyor.

Çalışmaya farklı ülkelerden gelen katılımcılardan bazıları interneti, gerçek hayatta karşılaşılan tacizi raporlamak, şiddeti belgelemek ve harekete geçmek için kullanıyordu. Çalıştay sonrasında da katılımcılar, üretmeye ve paylaşmaya devam ediyor: Mesela Wikimedia, “online taciz”e dair yapılan araştırma kaynaklarını içeren bir rehber sayfa hazırladı.⁶

Cinsiyetçilikle mücadelede Türkiye halleri

Cinsiyetçi söylemle mücadele etmede en etkin yöntemlerden biri, “başka bir dil kurarak” örgütlenmek. Nefret söylemine karşı kullanılan yöntemlerden biri, “counter speech” (karşı söylem).

Bu dilde esas olan, saldırgana aynı tondan değil, sükûnet ve yal mizahla karşılık vermek. Saldırımı/tacizi görünür kılarak sosyal medyanın katılımcılığını kullanmak ve saldırganı yalnızlaştırmak, hatta mümkünse geri adım atmasına teşvik etmek amaçlanıyor.

Türkiye’de bu konuda gayet aktif, yaratıcı örnekler kendiliğinden hayata geçirildi. Örneğin dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın “Kadın, mahrem-namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak. Bütün hareketlerinde cazibedar

6 https://meta.wikimedia.org/wiki/Research:Online_harassment_resource_guide

olmayacak, iffetini koruyacak,” sözlerine karşılık *Twitter*’da kadınlar, **#direnkahkaha** etiketiyle (hashtag) kahkaha atarken, gülerken çekilmiş fotoğraflarını paylaşarak cinsiyetçi söyleme karşı kendi söylemi ve direnişini geliştirdi.

Yine Arınç, HDP’li vekil Nursel Aydoğan’ın konuşmasına “Hanımefendi sus, bir kadın olarak sus!” diye müdahale etmişti (Temmuz 2015). *Twitter*’da bu defa **#birkadinolaraksusmuyorum** etiketiyle paylaşımlar zirveye çıktı. Kadınlar susmadıkları gibi düşüncelerini, eleştirilerini özgürce dile getiriyordu.

Bu eylemler Arınç’ın söylemini değiştirdi mi? Hayır. Yine de *Twitter* üzerinden açıklama yapmaya –konuyu “terör”e bağlayarak cinsiyetçilikten saptırsa da– kendini mecbur hissetti.

Her fırsatta “kadınla erkek eşit değil” demeyi marifet sayan, kadınlara “çocuk doğurma”yı tembihleyen Tayyip Erdoğan sayesinde cinsiyetçi söylem siyasetin en tepesinde pervasızca kullanılıyor. Siyasiler, kurumlar, kişiler açıkça nefret söylemini kullanıyor, cinsiyetçi söylemi içselleştiriyor.

Mücadelede başarıya ulaşan örnekler de var: Trabzonspor Başkanı İbrahim Hacıosmanoğlu’nun “Öleceksek de adam gibi öleceğiz. Kadın gibi yaşamayacağız. Bizi kadın gibi yaşatmaya da kimsenin gücü yetmez,” sözleri sosyal medyada büyük tepki gördü, özür dilemesi için kampanya düzenlendi. Nihayet Hacıosmanoğlu, analığı baş tacı ederek, yani yine cinsiyetçilik yaparak da olsa televizyonda kadınlardan özür dilemek zorunda kaldı.

Son yıllarda internette cinsiyetçi söyleme dikkat çeken pek çok platform kuruldu, kadınlar siber aktivizmi benimsedi. “Cinsiyetçilikle ağır derdi olan kadın ve erkekler”in kurduğu *Cinsomedy*a, cinsiyetçilikle ilgili haberlerin takip ve analizini yapıyor. KAOS GL, feminist bir internet prensiplerinin savunucusu.

Cinsiyetçiliğe dikkat çekmekle kalmayıp insanları harekete geçirmek için dijital aktivizmin kullanılması yeni, heyecanlı bir gelişme...

İnfial yaratan Özgecan Aslan cinayeti sonrasında pek çok kadın **#sendeanlat** diye gündelik taciz ve şiddet deneyimlerini, başa çıkma yollarını paylaşarak seslerini duyurdu.

Fransa'da 2014'te yayına başlayan *Macholand* sitesinden ilham alan gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir grup kadın, sitenin Türkiye ayağı *Erktolia*'yı kurdu. Sadece siyasetçilerin değil, reklam, kampanya ve şirketlerin kullandığı cinsiyetçi söyleme ve tacize karşı sosyal medya üzerinden ânında geliştirilen eylemler, kısa sürede yaygınlaştı. Amaç, cinsiyetçi söylemi kullananları ifşa edip rahatsızlık vermek. Sitenin kurucularıyla yapılan bir röportajda Sibel Schick, sosyal medya sayesinde sokakta, günlük hayatta ulaşamadıkları insanlara ulaşabildiklerini söylüyor.

Dilara Gürcü'nün sözleri ise sosyal medyanın neleri başara bileceğinin kanıtı: "Önce insanlar bir tık neyi değiştirecek ki diyordu. Bir tika binlerce kişi tıklayınca, 3 ayda çıktığımız 22 eylemden 4'ünü zafere ulaştırdık. Eleştirilerin çoğu cinsiyetçiliğin tanımını bilmeyenlerden geliyor. Sabırla cinsiyetçiliğin ne olduğunu tanımlıyoruz onlara."⁷

Bazen cinsiyetçi bir dil kullandıklarının farkında bile olmayan ve kabul etmeyen *Renault*, *Doğadan*, *Profilo* gibi şirketlerin ifşa edilmesini, kiminin söz konusu reklamı kaldırmasını sağlayan *Erktolia*, kadın cinayetlerinde "tahrik" indiriminin kaldırılmasından kadın bedenini "erkeğin malı" gibi teşhir edildiği yarışma programlarına, medyaya yansıyan cinsiyetçi söylemle mücadelede başarılı bir dijital aktivizm örneği.

Ne mutlu ki cinsiyetçi söylemle mücadelede bazı erkekler de aktif.

"Her Türk Asker Doğmaz" sloganıyla *erkekmuhabbeti.com*, erkek egemenliğine, transfobiye, bifobiye, türçülüğe, cinsiyetçiliğe, homofobiye karşı bir erkeklik çalışma grubu.

Yeni medyada daha fazla örgütlenmek şart

Cinsiyetçilikle mücadelede yeni medyada önemli ve heyecan verici gelişmeler yaşanırken, hâlâ büyük eksiklikler olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınlar bizzat dijital şiddete, ayrımcı söylem ve tehditlere

7 "Cinsiyetçiliğe karşı harekete geç!", *BirGün*, röp. Duygu Temel, 21 Haziran 2015.

maruz kaldığında ne yapacağını bilmiyor. Sosyal medyada beyan ettikleri görüşleri nedeniyle saldırıya uğrayanlar, ya bunu kendi başlarına ifşa etme riskini göze alıyor ya da “görmezden gelmeyi” seçiyor, en basitinden blokluyor. Pek azımız vakit ayırıp sosyal medya platformlarına detaylı rapor yazıyor.

Bu eylemler, kişinin kendini koruması adına önemli, ancak sorunun ancak geçici, bireysel çözümüne yarıyor. Özellikle takipçi sayısı yüksek figürlere yönelik cinsiyetçi saldırıların önünü kesmiyor. Kamuoyunda tanınmayan kadınlar ise yalnızlığa mahkûm oluyor, korkuyor.

Trollenme, hatta ölüm tehdidi vakalarında dahi yargıya gitmek sonuç vermiyor. Kaldı ki sorunun kaynağı çoğu zaman iktidar ve medyasının ta kendisi olduğundan, “uğraşamam, zaten sonuç elde edemem” diye baştan bir yenilmişlik duygusu baskın. Ne yazık ki pek çok kadın bu tarz saldırılar sonrası sosyal medyada “görünmemeyi”, fazla ses çıkarmamayı seçiyor.

Takdir edersiniz ki bu da tacizcilerin, trollerin tam da yapmak istediği şey.

Çok çarpıcı bir örnek: Aktris Beren Saat, 7 Haziran seçimlerinden önce otobüsüyle birlikte yakılan HDP’li şoförle ilgili paylaşımı nedeniyle sosyal medyada lince uğradı. *Yeni Akit*, “Toplum ahlâkını hedef alan ve müstehcen sahneleri ile büyük tepki toplayan herkesçe malum o rezil dizinin başrol oyuncusu Beren Saat, ülkedeki siyasete de el atıp binlerce insanın katili terör örgütü PKK’nın arkasında durduğu HDP’ye destek verdi,” diye, her kelimesi nefret söylemi ve karalamayla örülü bir “haber” yayımladı. Yargıya da başvurduğu halde sonuç alamayan Saat, *Twitter*’dan çıkmak zorunda kaldığını *Instagram* hesabından açıkladı...

2016 Türkiye’inde yeni medyada aktif olup fikirleri, eylemleri nedeniyle lince uğramayan kadın gazeteci, siyasetçi, akademisyen ve sanatçı yok gibi. Çözüm sürecinin sona ermesi ve “savaş” sürecine girilmesi, savaş diliyle harmanlanan cinsiyetçi söylemin azıtması, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ile sonuçlanıyor.

Dijital ortamdaki tehditler gerçek hayatta da karşılık bulabi-

lirken, trollere, taciz ve tehditlere karşı ortak bir çaba, eylemlilik şart.

İnternette tacizin, tehdidin, cinsiyetçi söylemin boyutunu ve içimlerini araştıran, inceleyen çalışmalara ihtiyacımız büyük. Sokakta, evde süregelen ve neredeyse bir salgına dönüşen “kadına şiddet”le mücadelede dijital ortamın yatay yapısını iyi kullanabilmek, dayanışmayı yaygınlaştırmak, kişisel güvenlik önlemlerini almak fevkalade önemli.

KAYNAKÇA

Akmeşe, Z. ve Deniz, K. (2015). “Kadına Yönelik Cinsiyetçi Söylemin İnternet Haber Portallarında Yer Alma Biçimleri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1).

DILIN ERİLLİĞİ VE KIBRISLITÜRK BASINININ SÖYLEMİ ÜZERİNE NOTLAR...

SEVDA ALANKUŞ

Bu yazının derdi, nihai çözüme tam çok yaklaşılmışken, son anda çıkan engellerle hep yeniden “sorun” olarak kalmaya devam eden Kıbrıs’ta kalıcı bir barış için yeni bir dilin gerekliliği üzerine.¹ Dolayısıyla iddiası şu: Başka her yerde olduğu gibi Kıbrıs’ta da *barışın önündeki en önemli engellerden birisini* – ileride nitelemek için başka sıfatlar da kullanacağım– genelgeçer gazeteciliğin gündelik hayattakini yeniden üreten *eril dili* oluşturuyor. “Başımıza bir de bu engel mi çıktı?” diye sorabilecekler ve feministler konuşmaya başladığında refleksle tepki verebilecekler için tekrarlayayım: Evet Kıbrıs’ta ve bütün coğrafyalarda kalıcı barış kurulabilmesinin önündeki “asıl” engel bu. Dolayısıyla amacım, Kıbrıslı Türk basınının “barış dili olduğunu” söyleyen dilinin barışın savunulduğu günlerde bile nasıl ataerkil, dolayısıyla savaşı bir söyleme eklemlendiğine da-

1 Bkz. Sevdâ Alankuş, “Dilin Erillliği ve Kıbrıslı Türk Basınının Söylemi Üzerine Notlar”, Kıbrıs Yazıları, n. 10-12, 2008, s. 46-62. Sevinçle söylemeliyim, bu yazının yayımlandığı yıldan bu yana Kuzey Kıbrıs’ta yayımlanan sol eğilimli haber medyasında, barış gazeteciliğinin temelini oluşturan savaşı ve seksist dilin yerinden edilmesi konusunda önemli çabalar gösterildi. Ancak 2000’li yılların ilk yarısına ait olsa da iyi niyetin ve barıştan yana olmanın her zaman barış gazeteciliği yapmaya yetmeyebileceğine dair verdiği örneklerle Kıbrıs’ta bir kez daha çözüme çok yaklaşıldığı dönemde, sürdürülebilir adil bir barış için konu hep ve her zaman önemini sürdürüyor.

ir vereceğim Annan Planı dönemine ait örneklerle, notlar düşmek. Ancak bunu yapabilmek için, dil ve söylem ile iktidar veya daha özgül olarak ifade edersem hegemonik ataerkil iktidar ilişkisi konusunda takipçisi olduğum literatür içinden seçici bir okumaya dayalı uzunca bir girişe ihtiyaç var.

Sibel Irzık ve Jale Parla'nın, edebiyat ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair çeşitli çalışmaları derledikleri kitaplarının adı *Kadınlar Dile Düşünce*. Önsöz'de şöyle diyorlar:

... kadınlar hakkında “söz olması”, “laf çıkması”, erkekler için olduğundan hem çok daha kolay, hem de daha yıpratıcıdır. “Dile düşmek” deyiminin taşıdığı kirlenme, rezil olma, ahlâki düşkünlük çağrışımlarının kadınların hayatında özel bir önemi vardır, çünkü ataerkil ideolojiler kadınların varoluşunu mahremiyet, sessizlik, doğallık, gizem gibi kavramlarla tanımlayarak dil ötesi, daha doğrusu dil öncesi bir alana hapseder, kamusalın karşıtı olarak kurgular (Irzık ve Parla, 2004: 7, vurgular bana ait).

Bu alıntının vurguladığım kısmını dilin ötesinin, öncesinin olamayacağı, başka deyişle *dilin yegâne anlam kurmak aracı olduğu* gerekçesiyle eleştirerek ilerlersem, kitabın yola çıktığı problemi ifade eden başlık, hegemonik ataerkil dilin Türkçedeki eklemlenlenişi içinde kadının yerine ya da *kadın ile dilin ilişkisine, dilin kadına muamelesine* mükemmel bir örnek oluşturuyor. Bu arada çok daha önce, Türkiye’de feminizmin “öcü” olarak görülmekten biraz olsun uzaklaşmış olmasına ve üçüncü dalga feminizmin dillendirdiği sorunların her sınıftan, eğitim düzeyinden kadına ulaşmasında büyük katkısı olmuş Duygu Asena tarafından yazılmış bir kitabın adını da hatırlatayım: *Kadının Adı Yok*. Yine Irzık ve Parla’ya atıfla söylenirse, bunun anlamı, kadınların erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorunda olmaları, kendilik tanımlarını hep “erkeklerin” dilinde ve “erkek dili”nde bulmalarındır (Irzık ve Parla, 2004: 8). Yani sadece bu iki kitap adı bile bize kamusal ve özel hayat alanları içerisinde kadının eşitsizliklere ve ayrımcılığa uğrayan mevcut konumunu yeniden üretmek gibi bir işlevi olan dil ile ataerkil söylemin/pratik-

lerin karşılıklı ilişkisi konusunda çok sey söylüyor; bu dil içinde “kadına ait bir yer”in olmadığını, kendisine bulabildiği yerin ise ancak “dile düşmek” ile ifade edilebileceğini...²

Şimdi ne demek istediğimi çeşitli teorik katkıları süzgecimden –bunun için de, birebir alıntı olmadıkça kaynak vermeyeceğim– geçirerek anlatmaya çalışayım.³ Postyapısalcı kuramcıların söylediği şekliyle, dil anlam kurmanın *temel* aracıdır, her türlü anlam oluşturma çabası geniş anlamıyla dil/söylem içinden gerçekleşir. Bu anlamda dil/söylem dışında bir “gerçek” yoktur. Ya da Laclau ve Mouffe’un deyişleriyle “gerçek” dediğimiz bizim dışımızdaki nesnel dünya, ancak temel iletişim kurma aracı olan dil dolayısıyla/dilin içinden anlam ya da “gerçek(lik)” statüsü kazanır. Öte yandan bu dil, ataerkinin –kültürel farklılıklara göre çeşitlenmekle birlikte– “evrensel” hegemonik karakter taşıyan zihniyet örgüsünü kuran/bunun içinde kurulan eril niteliğiyle, kadının bizzat kendisine dair “pozitif” bir anlatı oluşturabilmesinin, kimlik kurabilmesinin ya da genel olarak kadına dair onu aşağılamayan, nesneleştirmeyen, kendisine atfedilen ikincil statüyü yeniden üretmeyen bir söylem geliştirebilmesinin önündeki başlıca engeli oluşturmaktadır. Dolayısıyla kadınların, ya da aslında, kadınlara atfedilenler üzerinden “öteki” kılınanların özgürleşim politikalarının halletmesi gereken problematik durum da burada yatmaktadır; anlam kurmanın temel aracı olan *eril olarak yapılanmış ve her gün yeniden-böyle-yapılandırılmaya devam edilen dil*, yö-

2 İzzık ve Parla, Önsöz’de güzel bir not daha düşüyorlar; kadınlar için “dile düşmenin” bir sonucunun, kitaplara, yazıya, dile yönelik tutkularının gösterdiği üzere “dile düşkünlük” olduğunu söylüyorlar (Parla ve İzzık, 2004: 12). Ben ise, kadının gündelik hayatta “dedikoduya düşkünlük”, “dili uzunluk”, “dır-dır etmek” nitelemeleriyle damgalanan “hallerinin”, aslında kendini anlatabilmekle, kendisine konulan kamusal alanda konuşma “yasağı” ile baş etmekle, özetle bu eril dili yerinden ederek, kendine bir “yer” açabilmekle ilgili bir çaba olarak anlaşılabileceğini ekliyorum. Bu konuda bkz. Eser Köker, “Saklı Konuşmalar”, Meral Özbek (der.), *Kamusal Alan*, Hil, İstanbul, 2005, s. 539-550.

3 Yıllardır “kafamı takmış” olduğum dilin erilliği meselesine ilişkin bu tartışma verdiğim derslerden, yaptığım okumalardan süzülerek ortaya çıktı. Ancak bu son halini almasında, Derrida okumalarımla zenginleşmesinde diğer yazılarımla gibi bunu da ilk okuyan ve eleştiren Tuğrul İlter’in katkısı büyük. Bu vesileyle Tuğrul’a bir kez daha teşekkür ediyorum.

netilenlerin kendilerine ait “pozitif” bir dil/kimlik geliştirebilmelerinin⁴ önündeki engeli oluşturmaktadır. Ancak, hemen eklemeliyim; tam da yine yapılanmasının niteliğinden ötürü dil, aynı zamanda, onu kuran ve okuyan öznenin her türlü anlam sabitleme çabasına direnen, ele avuca sığmadan akan, çok-katmanlı, çok-aksanlı/vurgulu, sürekli yerinden-edilmelere açık bir işleyişe sahiptir. Yani dil aynı zamanda olasılıklar mekânıdır, olumsaldır. Bu da onu, mevcut haliyle bir tutukluluk mevkisi iken, bir özgürleşim mevzisi olmaya da açık kılar. Rus dilbilimci Volosinov’un bir cümlesini bütün “ötekileri” kapsayacak şekilde kullanır ve Gramsci’nin sarf ettiği bir başka cümleyle harmanlayarak söylersem, *özgürleşim için dil içinde verilecek bir sınıf/statü/mevzi mücadelesine hem ihtiyaç ve hem de imkân vardır.*

Bir engel ve imkân olarak dilin/söylemin alanı...

Aralarında önemli farklar bulunmasına rağmen önce psikanalizin 18. yüzyıldaki kurucusu sayılan Sigmund Freud, sonra da 1981 yılında kaybettiğimiz Jacques Lacan, Batılı rasyonalist, pozitivist Aydınlanma geleneğinin belirli –hepsi erkek– temsilcilerinin izini sürerek, âdeta bütün ikili karşıtlıkların *sanki bir arketipi*⁵ yerine geçen kadın-erkek karşıtlığından hareket ederler ve bunların arasındaki “özel/sabit” varsaydıkları farklılıkları, daha doğrusu kadının “eksikliği” –ki bu “eksiklik” kadının bedeninde kayıtlıdır!– ya da sahip olduğu noksanlıkların nedenini penis eksikliğiyle açıklarlar. Aslında en azından Lacan çizgisindeki psikanalizde penisin “önemi”, erkek çocuğun sahip, kız çocuğun ise yoksun bulunduğu bir organ olmaksızın çok, bir gösteren olarak temsil ettiği “iktidar”dan gelir. Nitekim oğlan çocuğu, böyle bir organdan “yoksun” bulunmadığı halde ödipal dönem öncesinde kendi bedeninin sınırlarının ayırımını fark edemeyeceği bir iç içelik (sembiyoz) içinde yaşadığı ancak evrensel ensest tabusu nedeniyle bilincine çıkarıp bu

4 Çünkü “ötekilik” başka bir kimlik değildir; kimliğin kendisinin ötekiligidir/başkalığıdır...

5 “Orijinal” ilk örneği.

ilk arzu nesnesine yöneltilmediği duygularını, kendisine yasaklanmış olan (anne) üzerindeki sahipliği/iktidarı nedeniyle babasıyla özdeşleşmeye dönüştürürken karşısında teslim olduğu, babasının (organının) temsil ettiği kültürel simge/gösteren olarak *fallustur*.⁶ Doğal olarak bu anlatı içinde gerek kız çocuğunun gerekse erkek çocuğunun hayatları bu her şeye muktedir *fallusun* yerini alacak/ona ikame bir şeyler peşinde koşmakla geçecektir ve kuşkusuz bu koşturmaca, sadece bir deliğe sahip (eksikli) kız çocukla, böyle ayrıcalıklı bir organa –penise– sahip oğlan çocuk için aynı olmayacak, aynı kimliklenme süreçlerinden geçmeyeceklerdir. Bu arada aslında “uygarlık”/“kültür” dediğimiz şey de, “Babanın yasağı/Ensest tabusu” nedeniyle hiçbir zaman ilk arzusunu gerçekleştiremeyecek, annesinin bedeniyle ödipal öncesi ya da “imgesel” (imaginary) dönemdeki gibi “yekvücut” olamayacak insanın, kendisini annesinden koparan babanın varlığının hissettirdiği “eksikliği” (*fallusun*) yerine başka şeyler koymak üzere –ki bu yoksunluğu yaşama biçimlerindeki “özel” farklılık nedeniyle insan dediğimiz zaman, bundan kadını değil, erkeği anlamak gerekir–⁷ giriştiği bitimsiz koştur-

6 Bu noktadan itibaren, Lacan'ın psikanalizi devreye girmektedir. Çünkü Freud'da penis bir organ iken, Lacan'da bedensel değil, dilsel/simgesel/kültürel bir gösteren olarak *fallustur*. Elizabeth Wright, *Psychoanalytic Criticism*, dördüncü baskı, Routledge, New York-Londra, 1991, s. 316. Ancak bu onu ileride değineceğim üzere feministlerin eleştirdiği şekilde fallo-merkezli anlatıyı yeniden üretiyor olmaktan kurtaramamaktadır.

7 Nitekim İngilizcede insan, erkek (*man*) sözcüğünden türemiştir ve “human”dır, kadın ise “woman”; insanlık “humanity” ya da “mankind”dır. Bu sonuncusunun karşılığı olarak “insanoğlu” da denilmekle beraber Türkçede “insan” “cinsiyetsiz”dir. Ancak “adam” sözcüğünün çoğu durumda “insan”ın karşılığı olarak kullanıldığı da unutulmamalıdır. Diğer yandan yeri gelmişken söylemeliyim; Türkçede, Latin kökenli dillerdeki gibi eril ve dişil kelimeler bulunmamaktadır. Oysa Luce Irigaray'ın verdiği örneklerden birinde görülebileceği gibi Fransızcada, yaşama kaynağı, hatta bir dönem evrenin merkezi, daha öncesinde “tanrı” olarak görülen “güneş” eril bir sözcük iken, tekinsiz sayılan, uğursuzluklar atfedilen “ay” dişil bir sözcük olarak kullanılmaktadır. Irigaray'dan akt. Incilay Cangöz, “Savaş Haberlerinin Sözsüz Öznelere: Iraklı Kadınların Gazete Haberlerinde Temsili”, Incilay Cangöz (der.), *Uygun Adım Medya: Bir Bilişim Körleşmesi*, Ayraç, Ankara, 2008, s. 94. Bu türden olumlu olarak kodlanmış sözcüklerin eril, olumsuz olarak kodlanan sözcüklerin de dişil olarak karşımıza çıktığı örneklerle benzer yapıya sahip dillerde sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu arada da Türkçenin de cinsiyetçi ve eril nitelik taşıdığına dair çok sayıda örnek

macanın sonucudur. Hep başka başka kadınlara koşmanın, baskıya hırslının, siyasete soyunmanın, silaha, savaşa, ava doymamanın, icatlara yönelmenin, keşif duygusunun yaptırdığı, nihayetinde de adına “uygarlık” dediğimiz her şeyin nedeninde bu arayış yatar.

Gelelim bütün bunların dil ile ilişkisinin nasıl kurulduğuna. Ya da dilin *fallus-merkezliliği* iddiasına. Oğlan çocuğu annesiyle yeniden yekvücut olma arzusunun tatmin olamayacağı gerçeğiyle, yani Babanın yaşağı/yasasıyla annenin söyleminde tedarılanan “Babanın/atanın adı”⁸ ile tanışır. Böylelikle çocuk bağımsız bir birey olarak gelişimi için gerekli Oidipus üçgenine de girmiş olur (Tura, 1996: 59-60).

Bu arada çocuğun kendisine “ben” diyebilmeyi öğrenmesini başlatan süreç, önce anne, sonra da babanın “ötekiliği”nin kavranmasıyla başlamıştır.⁹ Böylelikle imgesel dönemde kalıp da hiç bilince çıkmamış, bilgisine erişilmemiş olan ilk arzu, Babanın/atanın adına/yasasına/yasağına çarparak bilincin bir parçası haline gelmeden bilinçdışına gönderilir. Bağımsız bir birey olarak gelişebilmek için ödenmek zorunda olunan bir bedel, ya da bir gerekliliktir bu; ve “ayna evresi” denilen (altı ile on sekiz ay-

verilebilir. Erk, erkek, ereksiyon sözcükleri ile er/erkek sözcükleri arasında ilişki bulunmakta, bu ilişki içinde iktidar/erk, erkeğe ait bir şey olarak kodlanırken, bu da onun cinsel “gücü” ile ilişkilendirilmekte, onunla meşrulaştırılmaktadır. Bu arada İngilizcede de benzer kullanımla karşılaşılır. İktidar sahibi –muktedir– olmak anlamındaki “potency” sözcüğü aynı zamanda erkeğin cinsel gücünü anlatmak üzere kullanılmaktadır. Cinsel aktivitesini sürdürebilen erkeğe “potent” denilirken, diğerine “impotent” (iktidarsız) denilmektedir.

8 Annenin, “baba geldi” ve “babaya yemek hazırlayalım”ları, “akşama babana söyleyeyim de gör”leri çocuğu annesini/babasını ö/Öteki olarak görmeye ve bu ikinci Öteki’nin iktidarına –tıpkı annesinin yaptığı gibi– teslim olmaya hazırlar. Bu arada araya giren üçüncü kişinin (Öteki) mutlaka “baba” olması da gerekmez. Bu noktada Tura “Önemli olan, anne–çocuk yarılmasını sağlayacak, simgesel olarak baba işlevini görecek bir üçüncü adın devreye girmesi, anneyi çocuktan uzaklaştırmasıdır,” der. Saffet Murat Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikalanaliz*, Ayrıntı, İstanbul, 1996, s. 94.

9 Çocuğun “[y]alnızca kendisine bakan, onun herşey olduğuna inandığı annesi başka yerlerde başka şeyler arayan bir kadın olduğu yani bir üçüncü kişiyi arzuladığı için eksiktir. Çocuk için en acı veren, annenin, yabancıda, ötekide, üçüncüde aradığı şey kendisinde olmadığı için, kendisinin de eksik olmasıdır”. Cem Kaptanoğlu, “Neden Savaş?”, İncilay Cangöz (der.), *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Kırışması*, Ayraç, Ankara, 2008, s. 22.

lar arasına karşılık gelen) dönemde bebek, o zamana kadar kendisini bir parçası gibi hissettiği annesinin bedeninden ayrılığını, kendi bedeninin bütünlüğünü aynadaki imgesi aracılığıyla ayırt edebilir hale gelir. Artık dilin sembollerden oluşan düzenine, dolayısıyla kültürün/toplumsalın alanına girmeye de hazırdır. Başka deyişle bebeğin kültürlenme ya da uygarlığının alanına girişi, yasak konusu ilk arzusunu bilinçdışına itelerken, her biri bu arzusunun ikamesi olan (metafor ve metonimler halindeki) sözcüklerden oluşan ve *fallus*un bunları birbirine düğümleyen bir *ata* (*paternal*) *metaphor*,¹⁰ aşkın bir gösteren/simge olarak işlev gördüğü dilin sembollerden oluşan alanına girişiyle olur.¹¹ Olmadık yerlerde bizi zor duruma sokan dil sürçmeleri tam da bu nedenle tesadüfî değildir; bilinçdışı olarak bastırılmak zorunda kalanın, dilin/kültürün gerektirdiği “terbiyeye”, nizamaya sızarak ondan bir tür intikamıdır.¹² Nitekim “Dil, bilinçdışının koşuludur,” derken Lacan’ın anlatmak istediği budur.

O halde özetle, erkek çocuğun iğdiş edilme korkusuyla ilk arzusunu bilinçdışı olarak bastırıp çareyi babasıyla özdeşleşmekte bularak içine girdiği dildeki her işaret, artık bir daha erişilemeyecek şekilde yoksun kalınan (anne ile yekvücut olunan ve bilgisine/bilincine hiçbir zaman varılamayan yegâne dolaşımsız “Gerçek”) duruma özlemi/arzuyu ikame eder ve kendisini ondan kopartan (*fallus*) eksikliğini (bu kopuşla içine düştüğü) boşluğu telafi etmeye yarar.

Bu tabloda kadının ve kız çocuğunun yeri nedir? Çocuk bir eksiklikle doğan ve bilinçdışında bunun özlemini/kışkırtıcılığını taşıyan annenin *fallusu*/iktidarındır, özellikle doğan çocuk er-

10 *Ata metafor* çocuğu adlandırır, onun, sözcük olarak “ben”i kendisinin yerine geçirmeye başlamasını, konuşan bir özne olarak dile girebilmesini sağlar. Elizabeth Grosz, *Jaques Lacan: A Feminist Introduction*, Routledge, New York-Londra, 1990.

11 Tura şöyle ifade eder bu durumu: “Cinsel arzu yasaklanmış nesneden (kız çocuk için baba, erkek çocuk için anne) sapar ve kültürün kabul ettiği metaforlarla ifade edilmeye başlar” (Tura, 1996: 68). Elizabeth Wright ise şöyle der: “Her bir sözlü ya da yazılı ifade bilinçdışı tarafından işgal edilmiştir.” Bkz. Wright, 1991: 116.

12 “Egonun her dil sürçmesi, her rüyası veya verdiği semptom, düşman saldırısı, mevzi kaybıdır. Bilinç uyur, bilinçdışı uyumaz” (Kaptanoğlu, 2008: 21).

kek olduğunda.¹³ Ancak annesiyle yekvücut olduğu dönemdeki dillendirilemeyen deneyiminden annenin [*phallic (m)other*] iktidarının bir başka iktidara (babaya/*fallusa*) teslim olmuş olduğunu anlaması uzun sürmeyen kız çocuk da, tıpkı erkek çocuk gibi –ancak onun penisi, dolayısıyla iğdiş edilme korkusu olmadığından çok daha kolaylıkla– Babanın adının/yasasının temsil ettiği ataerkil iktidarın/kültürün/uygarlığın alanına girer, bu kocasının adının altına girmesiyle devam eder (Grosz, 1990: 72). Peki bütün bunların bizi “biz”, onları “ötekiler” yapan dildeki, söylemdeki karşılığı nedir?

Dilde anlamın ve öznenin sürekli yeniden kurulmasının, nihai olan kimliğin/anlamın sonsuzca ertelenmesinin, noktasını her koyduğumuz cümleden sonra duyduğumuz anlık tatmini izleyen tatminsizlik ile hep yeniden –nafile– çabayla kendimizi anlatma çabası ve sürekli devam eden bir “derdimizi anlatamamışlık” halinin altında tek şey yatar; yine annenin bedeniyi yeniden yekvücut olmak arzusunun ebediyen bastırılmasına neden olan babanın/atanın sahip olduğu *fallusu* ikame etmek.¹⁴ Bu nedenle konuşmak/yazmak bize annenin bedeniyle (o temsil edilemeyen, üzerine konuşulamayan “Gerçek”¹⁵ ile) ebediyen kaybedilmiş olan birliği sanki sağlayabilecekmişçesine sahip olmanın peşine düştüğümüz *fallusa* borçlu olduğumuz bir *düzen-dir/yerdir*. İşte bu da onu, bütün anlam kurma çabasının etrafında kurulduğu “ata metafor” ya da *aşkın gösteren* kılar.¹⁶ Di-

13 Bu yüzden “bizim” gibi toplumlarda kadına vehmedilen güç, aslında çocuk sahibi olmaktan, özellikle de oğul annesi/“kaynana” olmaktan kaynaklanır. Ya da (erkek) çocuk sahibi olmak kadına –Deniz Kandiyoti’nin kavramı ödünç alınırsa– ataerki ile pazarlık gücü vermiştir.

14 Çünkü bu, egemenlik iddiasındaki erkeklik organı, “istegin göstereni”dir. Coward, Rosalind ve John Ellis, *Dil ve Maddecilik*, çev. Esen Tarım, İletişim, İstanbul, 1985, s. 203. Dolayısıyla anlamı/özneyi/uygarlığı kuran bütün çabanın örgütlenme aracı, düğümlenme yeri, gösterenlerin göstereni/aşkın gösteren olarak işlev görür.

15 Grosz, Lacan’ın büyük harfle yazdığı “Real”/Gerçek’in “... Eksikliğin eksik olduğu, saf, üzerine konuşulamayan, temsil-öncesine ait bir ‘tümlük/eksiksizlik’ (plenitude) hali” olduğunu söyler (Grosz, 1990: 71).

16 Sıradan gösteren, anlamını diğer gösterenlerle ilişkisi, onlardan farkı içinde bulurken, *fallus* aşkın gösterge olarak kendisinden başka hiçbir şeye gönderme yapmaz, ama her şey gizil olarak ona gönderme yapar (71).

le girmek, sözcüklere sahip olmanın kazancı, “ben” olmak, derdini anlatmak potansiyeline sahip olmaksa da, bu hiçbir zaman Babanın/atanın sembolik olarak temsil ettiği gibi bir iktidar sağlayamayacağı için, anlam/kimlik/iletişim hep ve sadece anlıktır, geçicidir. İkame olarak söylenenler/edilenler bu temsil/dil öncesi Gerçeğe/bilgiye/birliğe ulaşmamızı sağlayamayacağına göre, sözün/iletişimin/eyleminin bitimiyle gelecek ve içinde rahat erilebilecek nihai ve mutlak bir tatmin yoktur.

Bunları biraz daha netleştirebilmek, yapısalcı dil açıklamaları içerisinde ilerleyerek dilin işleyişine dair söylenenlere biraz daha yakından bakmak gerekir: Dil içindeki kavramların/sözcüklerin her biri bilinçdışındakilere tekabül eden işaretlerden ibaret bir semboller dizgesi olarak göstergeyi oluşturur. Gösterge, yok olan/eksik olan nesnenin yerini alan, onu yokluğunda temsil eden, böylelikle onu, *hem burada hem değil* kılandır. Diğer yandan gösterge ise iki parçalıdır; gösteren onun fizikî parçasını anlatır, yani “kadın” dediğimizde/yazdığımızda görülen, işitilen kısmına *gösteren*, bu sesin/sembolün aklımıza getirdiği kadın kavramına (“kutsal anne” ya da “baştan çıkarıcı/femme fatale” türevleri) *gösterilen* denir. Ancak, yani cinslerden birisine ayrım için “kadın” denilmesiyle bu harflerin (ortaya çıkan bu söylenişin) arasında, dış dünyadaki –*gönderge* olarak– kadına dair herhangi bir ilişki bulunmadığından, *gösteren* ile *gösterilenin* ilişkisi bütünüyle tesadüfidir. Nitekim bu nedenle, farklı dillerde, diğer her sözcük gibi “kadın” için de farklı sözcükler kullanılmaktadır. O halde anlam nasıl kurulur? Anlam –tesadüfiliğinden ötürü– gösteren ile gösterilen arası ilişkiden çıkarılamaz, hem zaten tam da bu nedenle kadın deyince kimileri kutsal anneyi, kimileri baştan çıkartan fettanlığı ve daha nice türevlerini anladığına göre, aralarındaki ilişki en başından itibaren sabit bir ilişki değildir. Kadını kadın yapan –erkek diye, çocuk diye, vs.– diğer gösterenlerin/göndergelerin varlığıdır; dolayısıyla kadın, çocuk, erkek, vs. olmayandır. Böylelikle anlam, gösterenler arası ilişkide, “gösterenler zinciri içinde” kurulur. Bu nedenle de, tıpkı sözlükte bir kavramın sizi diğerine, o diğerinin bir ötekine göndermesi gibi, sürekli kayar, bizi de

özne olarak kaydırır. Dolayısıyla örneğimizde kadın ve erkeğin kavram olarak aklımıza getirdikleri arasındaki fark, ne özel bir farktan (yani *göndergeden*, yani “gerçek” kadın ile “erkek”ten) kaynaklanır ne de *sadece* göstergeler arasındaki farktan (hem kimdir ki bu “gerçek erkek ve kadın”?). Yani anlamı borçlu olduğumuz şey hiçbir zaman indirgenemeyecek ancak bir o kadar da olmazsa olmaz *farkın/öteki(göstere)nin varlığıdır* (Rosalind ve Ellis, 1985: 191).¹⁷ Ancak soru(n) anlamı/iletişimi/ben’i mümkün kılan farkın ne olduğu ve nerede olduğunun bilinmesindedir. Ya da sorunu, öznenen kolektif kimliklerin alanına taşıyarak söyleyeyim; soru(n), farklı olana/ötekiye nasıl yaklaşılabileceğine dair etik bir tercihtir.

Yapısalcı dil yaklaşımının aslında Batılı düşüncenin de ege-men karakterini oluşturan ikili karşıtlıklarla düşünme geleneği içinde yaklaşıldığında, fark ve anlam, ikili karşıtlıklardadır; yani iki karşıt gösterge arasındaki ilişkidir. Örneğin kadın, erkeğin karşıtıdır; erkek denilince akla gelenlere, yiğitliğe, mertliğe, sözünün eri oluşa, güce ve iktidara ya da bunların hepsinin merkezi olarak *penise/fallusa* sahip olmayandır. Burada genellikle yapılan hata, farkın, dilin dışında (cinslerin bedenlerinde/göndergede) ya da *sadece* göstergeler arasında aranması/kurulması, onun bizzat (göstergenin) içeri(sin)de olduğunun ihmal edilmesidir. Nitekim her kadında erkek, her erkekte kadın ve aslında *her ikisinde de her zaman daha çoğu vardır*. Tekrarlayayım: Madem ki, her bir gösterge bizzat kendi içinde “imkânsız bir dikişlenme” (Laclau ve Mouffe, 1992: 141) olarak gösteren ile gösterilenden oluşur, *fark bizzat göstergenin içindedir/ona içindir*. Yani, tıpkı gösterge gibi, özne de farkı ya da ötekini içinde taşır. Aslında annesine arzu duyan, babasının ölmesini isteyen, bu arada kusan, dışkılayan, sarhoş olunca “kadın gibi” duygusal olabilen, ağlayabilen, iğrenç, ilkel olan, kötü olan, yani kendisini “uygar”, “iyi”, “terbiyeli”, “muktedir” bir özne olarak kurmasının koşulu olarak *öteki aslında dışarıda değil, bizzat içeridedir; özne onu bilinçdışına göndererek kendisini*

17 Derrida’ya göre köken (origin), öz yoktur, sadece *köken olarak fark* vardır (Lucy, 2004: 88).

*bir ve bütün kıldır.*¹⁸ Bu nedenle de “dışkısını kavanoza koyarak karısının üzerine boca etmek” eyleminin öznesinin kendisini “savunurken” iddia ettiği gibi –bizim kavramı kullandığımız şekliyle– “sembolik” değil, *septomatiktir*, içerisindeki içrencin/ötekinin/bilinçdışının dışavurumudur. Dışarıdaki “ötekiler”, olsa olsa bu kendi içindeki ve fark edilmesi tedirgin edici, yüzleşilmesi zor ama ne yazık ki beni “ben/ego/özne” kılan içkin ötekine ait olanları yansıttığımızdır. Demek ki, egemen “beyaz”-heteroseksüel erkek için kadınlar, eşcinseller, “siyahlar”, aslında o’na içkin olan, ancak “ya ortaya çıkar da, o zamana kadar ‘biricik ben’ diye bildiğine meydan okuyup egemenliğini sarsarsa” diye korktuklarıdır.

Anlamın farkı bizzat kendi içinde de taşıyan göstergede gösteren ile gösterilenin –onu okuyanın referans çerçeveleri içinde– geçici olarak sabitlendiği anlarda (“düğüm noktalarında”) oluştuğunun bilinmesi (Rosalind ve Ellis, 1995: 172) aynı metnin aynı anda farklı kişiler tarafından ya da aynı kişi tarafından farklı zamanlarda farklı farklı okunabileceği, anlamlandırılabilirliği, her zaman bu imkânın varlığı anlamına gelir. Duvara asılmış rujlu bir dudak izi, bıyıklı bir dudak çiziminin aslı olduğu bitişik mekânla ilişki içinde kadınlar tuvaletine; ruj izinin bir kadehte kalmış olanı, bir kadın ziyaretçinin konuk olduğuna işaret eder; kaldı ki bu her zaman aranan gerçekliğe (oradan bir kadının gelip geçmiş oluşuna) “mutlak kanıt” da olmayabilir. Başta kadınlar olmak üzere, “beyaz”-heteroseksüel erkeğin “uygar” bir ben olarak kuruluşu adına ötekileştirilenlerin dili ve dolayısıyla hayatı bir hapisane olmaktan çıkarak özgürleşim alanı kılabilmelerinin imkânı da işte tam burada, anlamın/özne olma hallerinin potansiyel olarak çokluğu, çoğulluğunda yatar. Ayrıca post-yapısalcı dil analizinin katkılarıyla anlamı borçlu olduğumuz farkın bizzat özneye/göstergeye içkin olduğunun, göstergenin için-

18 “... ego, egemen, tüm-güçlü, birincil ve biricik olmak ister. Akıldışı bir yapı yani bilinçdışı tarafından belirlenmek, başka deyişle ‘düşünüyorum, öyleyse varım’ diyecek kadar yüklenmek ego/akıl için yaralayıcıdır. Bu nedenle ego ... böler, inkâr eder, bastırır, yansıtır, görmezden gelir vs... Tüm çabası, geldiği yeri, düşüncesinin kökenini, yani birincil olanı, ‘Ötekini’ reddedip, akılı, ikincil olanı kutsamaktır” (Kaptanoğlu, 2008: 19).

de olduğunun bilinmesi, kadının, kendisine ait bir yer olmayan bu *yabancı* –kendisini dışlayan– mecrada nasıl ve nereden konuşabileceği konusunda önemli bir açılım sağlamaktadır.

Ancak bu konuyu geliştirmeyi simdilik erteleyeceğim. Biraz geri dönerek şimdiye kadar sadece öykülemekle yetindiğim Lacan'ın yapısalcılık/postyapısalcılık çizgisinde gidip gelen, kimi yorumcuların kasıtlı olduğunu söylediği, kararsız, müphem ancak kadınlık/erkeklik hallerinin kuruluşuna, ataerkinin anlaşılmasına dair bilinen en zengin anlatının nasıl eleştirilmesi ve ucunun nereden tutulması gerektiğine dair bir çerçeveyi metne taşımaya çalışacağım.

Fal/logo-merkezlilik...

Bütün bu esas olarak Lacan kaynaklı anlatı, dilin eril nitelik taşıdığını –fallus-merkezli– olduğunu, bu arada da kadın ile erkeğin kimliğini tarif eden, işaretleyen bu dilde niye kadının adının olmadığını, dolayısıyla kadının kendisine konuşacak bir yer bulamadığını, niye kadının dil ile olan ilişkisinin “dile düşmek” ile “dile düşkünlük” arasında gidip geldiğini anlamamıza katkıda bulunması anlamında önemlidir¹⁹ ancak bir anlatı olarak kendisi de *fallus merkezlidir*. Ya da *fallogo-merkezlidir*.

Yukarıda da aktardığım gibi, Batı felsefesindeki başat eğilim, bize hayatı anlatmayı, anlam kurmayı ikili kavram karşıtlıklarını üzerinden öğretir. Anlama/bilme çerçevemiz haline getirilen akıl-duygu/beden, Batı-Doğu, “beyaz-siyah”, “medeni-barbar”, kültür-doğa gibi ikili karşıtlıklar, bir yandan karşıtlığın her iki hanesine yazılanları kendi içindeki farktan arınmış olarak kurar ve ikinci haneye kayıtlı olanlara/ötekilere birincilerin pozitif/merkezî/özel kimliğini kuracak fotoğrafın negatifi/kararı, dolayısıyla kendi başlarına bir şey olmayan muamelesi yaparken, diğer yandan yine bu ikincileri, bütün bu karşıtlıkların bir ilk tipi (archetype) yerine geçen erkek-kadın karşıtlığında, ka-

19 Yani, “Kendisine ait bir dili olmayan kadın, erkeği işaretleyen evrensel dilin maddi koşuludur”. Mary C. Rawlinson, “Levers, Signatures, and Secrets”, Ellen K. Feder, Mary C. Rawlinson ve Emili Zakin (der.), *Derrida and Feminism: Recasting the Question of Woman*, Routledge, New York-Londra, 1997, s. 75.

dına atfedilenlerle işaretler.²⁰ Yani söz, akıl, “beyaz”, “medeni”, kültür, erkek gibi tarif edilirken; yazı, duygu/beden, “siyah”, “barbar”, doğa, kadın gibi tarif edilmektedir. Aslında bu arada, ikiliğin öteki tarafına itilenlerin –kadın dil içinde ancak bir eksiklikle temsil edilebildiğine göre– gösterenleri de yoktur; bu yüzden onlar sadece “beyaz-olmayan”, “uygar-olmayan”, ya da özetle “erkek-olmayandır”. Böylelikle birincilerin ikinciler üzerinde bir “epistemik şiddeti” söz konusudur. Yani ancak birincilerin gözüyle bilinebilirler, kendilerine de zaten bu birincilerin gözüyle bakarlar: Kadın “benim aklım ermez”, Doğulu “biz tembeliz”, “demokrasi neyimize” der. Nihayetinde bu bilme/tanımlama biçiminden hareket edildiğinde, birincilerin ikinciler üzerindeki hegemonyasını yeniden üreten disipline edici pratikler²¹ gerekli ve meşru hale gelmektedir. *Beyazların siyahlar; aklın, beden ve duygu; “medeni” olanın, “barbar/ilkel olan”; Batı’nın, Doğu; ya da bunların hepsinin tercümesi olarak erkeklerin, bu, ne zaman ne yapacağı belli olmayan, tekinsiz, ilkel güdüleri, duygularıyla davranan kadınlar (ya da “kadın gibi” erkekler) üzerindeki hükümranlığı yeniden üretilmektedir.*

Feminist yaklaşımın, oryantalizm eleştirisi ve post-kolonyal eleştirinin katkılarıyla dikkatimize getirdiği bu belirlemeler, Jacques Derrida’nın bir “Batı metafiziği” dediği düşünce geleneğinin eleştirisiyle yeni bir boyut kazanmaktadır. Derrida’ya gö-

20 Bu ikili karşıtlıkların özellikle post-kolonyal feminist gelenekten gelen yazarlar tarafından yapılan eleştirisi çok zihin açıcıdır ve Batılı-beyaz erkeğin (oryantalist) imgeleminde karşıtlığın bütün ikinci tarafına atılanlar gibi, Batı’nın karşısına aulan “Doğu”nun da kadın gibi tasavvur edildiğini örnekler. Böyle bir çalışma için bkz. Meyda Yeğenoğlu, “Peçeli Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark”, Fuat Keyman, Mahmut Mutman ve Meyda Yeğenoğlu (der.), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim, İstanbul, 1996.

21 Örnek olsun; bütün kolonyal, post-kolonyal uygulamalar, Irak’ın Saddam’dan, Afganistan’ın Taliban’dan “kurtarılması”... Bu arada Afganistan “müdahalesi” sonrasında, bizim gibi “ötekiler”in medyasında dahi karşımıza çıkan, “Afgan kadını artık özgür, oje sürebiliyor, kuaföre gidebiliyor” haberlerini, yani beyaz erkeğin sadece kendini korumaktan aciz “siyah” erkeği değil, bu siyah erkeğin zulmüne uğrayan kadınları da “kurtarıcı” karşısında gösterdikleri sevinçli hatırlamak da ilginç olabilir. Ayrıca bu çerçevede yapılan “oryantalizm” eleştirilerinin derlendiği bir çalışma için bkz. Keyman, Mutman ve Yeğenoğlu (der.), 1996.

re, Platon'dan beri Batı felsefesinde, *logosa* (söz, akıl, bilinç) öncelik ve ayrıcalık veren, birinciye köken/merkez olarak görürken, ötekini ona tabi, ikincil, önemsiz, gölge olarak gören metafizik bir zihniyetin ("Önce söz vardı") egemenliği söz konusudur (Sharpe, 2004: 64). Bunun da arkasında, söz konusu felsefi geleneğin gerçeğe (truth), varlığa (presence) dolayumsuz olarak erişilebileceği yönündeki yanılsaması yatmaktadır. Derrida bu belirlemeden hareketle, Freud'un uzun yıllar Batı felsefesinin kenarına atılmış olmasını, bilinç/akıl yerine, bilinçdışı üzerine olan vurgusuna bağlar, onun bilinçdışı üzerine bu vurgusuyla söz konusu geleneğin *logo* (söz)-merkezliliğinin sarsıldığını düşünür, ancak nihayetinde ne Freud ne de onu yeniden yorumlayan Lacan *logo*-merkezli düşüncenin girdabına düşmekten kurtulamamışlardır (Sharpe, 2004). Dahası uygarlığın/kültürün onun aracı olarak dilin *fallus*-merkezliliğini, dolayısıyla kadının bu dildeki yersizliğini/yurtsuzluğunu, böylelikle de ataerkiyi –kadının "evrensel" olarak ikincil bir statüye itilmiş olmasını– anlamamızı sağlayacak önemli bir açılım getirmiş olmakla birlikte, kendileri de *fallusu* aklın/sözün/bilmenin aşkın göstereni, dolayısıyla penis ayrıcalığına sahip olan erkeği bunların temsilcisi, kadını ise bunlardan eksikli olarak tarif etmekle, aynı fallogo-merkezli metafizik anlatının içine düşmüşlerdir.²² Bu anlatının feminist siyasalar açısından en önemli sorunu ise, daha önce çeşitli defalar tekrarlandığı gibi, anlam/kimlik/iletişim kurmanın temel aracı olan dilde kadına, erkeğin-eksiği/ötekisi/negatif fotoğrafı olmaktan öte bir konum oluşturma, pozitif bir kimlik geliştirebilme imkânı bırakmayan bir anlatı kurmasıdır.

Oysa kadınların hegemonik erkek dili tarafından bastırılmış, kenara itilmiş, aşağılanarak hor görülüş, hatta yasaklanmış,²³

22 "[F]allus ve *logo*-merkezliliğin her ikisi de monolitik sistemlerdir; birincisi cinsiyetin evrensel işareti olarak *fallusa* ayrıcalık verirken, diğeri gerçeğin nihai olarak bilinebileceği yer olarak söze bu ayrıcalığı vermektedir" (Wright, 1991: 316-317). Ancak akıl ve söz, *fallus*/penisin sahibi olarak erkekle ilişkilendirildiği, kadın da bunlardan eksikli olarak tarif edildiği oranda, nihayetinde, bu ikisi de aynı şeydir.

23 Kanımca kadınlar için önemli bir rahatlama, kendini koruma, baskıyla alay ederek onu yerinden etme işlevi gören, ancak tam da bu nedenle "iffetsiz" sayılarak bastırılmış, modern kadının erdemini de tanımlayan "görgü" kodla-

özel alandan kamusal alana ancak terbiye edilerek, örtünerek, egemen olana bürünüp erkekleşerek çıkabilmesine izin verilmiş de olsa, bir söylemleri vardır.²⁴ Nitekim Eser Köker, başkısı altında tutulan kadınların, (erkek) iktidar karşısındaki kendi sözlerini bir giz perdesi arkasında incelikle inşa ettiklerini, üzerlerindeki tahakkümü aşmak için konuşmalarını, (kadınlararası) dedikoduların, sohbetlerin, söylencelerin geçiciliğinde kurduklarını, ancak kamusal alana çıkmanın, bunlara, “akla uygunluk, geçerlilik, belagata ve kurallara uygunluk” ile ceyreyan eden, esas olarak erkek konuşmasının sızmasına neden olduğunu söylemektedir (Köker, 2005: 549). Bu konuda düşünce üreten feministler, kadının nasıl kendisine ait bir anlatı oluşturabileceği ya da kadının dilde/söylemde kendisine nasıl yer(ler) bulabileceği konusunda anlaşılamamış olsalar bile, dünyanın çeşitli coğrafyalarından, kültürlerinden kadınlar, inanılmaz zenginlik ve çeşitlilikteki deneyimlerle söz konusu eril dille söylemi yerinden ederek dönüştürme, binlerce yıldır bastırmış oldukları, üstünü örtmüş oldukları sözcüklerini yeniden gün ışığına çıkarma, kendilerini aşağılayan ifadeleri ve kelimeleri ayıklama, geleneksel olarak kadın anlatısı olarak bilinen formları kullanmada ustalaşma, hatta sadece kamu-

rı içinde ya ancak giydirilerek kamusal alana itelenmiş ya da özel alandan bile sürülmüş kadının “saklı dilinin” bir örneği olarak argoyu derleyen Filiz Bingölç’e ait *Kadın Argosu Sözlüğü*’nün yasaklanması buna güzel bir örnek oluşturabilir.

- 24 Kadınların konuşma biçimlerindeki saklılık üzerine bkz. Köker, 2005. Ayrıca, burada İranlı bir kadın yazarın, İran’ın modernleşme sürecinde kadının kamusal alana girerken erkekler dünyasına verilmiş bir diyet olarak nasıl cinsiyetinden soyunarak, sözcüğün metaforik anlamında örtündüğüne, bu arada kadınlararası dilinden vazgeçerek nasıl erkek dilini benimsediğine dair yazısına, kadınların kamusal alana çıkışlarında ödemek zorunda kaldıkları “bedele” çok güzel bir örnek verdiği için gönderme yapmak istiyorum. Bkz. A. Najmabadi, “Veiled-discourse, Unveiled Bodies”, *Feminist Studies*, cilt IX, no. 3, 1993. Kanımca Türkiye’de –ya da Kıbrıs’ta da–, kadınların dillerinden nasıl bir ödün vermek pahasına kamusal alana çıkışlarına icazet verildiğini örnekleyen bir çalışma da çok ilginç olurdu. Bu arada bu dipnota bir dipnot düşerek söyleyeyim; bildiğimiz gibi İslâm Devrimi’nden sonra İran’da bu örtünme, bugün mücadeleyle kazanılmış olduğu çeşitli tarzlarla değişmiş olsa da “metaforik” olmaktan çıkmıştı. Bu vesileyle yeri gelmişken, gerek modern gerekse İslâmcı ataerkinin söylemlerinin konu kadın bedeninin disipline edilmesi olunca nasıl birbirleriyle örtüşüklerine işaret etmek gerekir.

sal alanda konuşmaya başlamak yoluyla bile çok önemli adımlar atmış, kazanımlar elde etmeye başlamışlardır. Başka ifadeyle, dilin imkânlarını kullanarak yeni söylemsel eklemlenmelerle dili dönüştürmüş, dolayısıyla dilde dönüşmüşlerdir. Birkaç örnek verecek olursam: İngilizcede kadın yerine kullanılan “woman” sözcüğünün, kimi feminist kadınlarca “womyn” olarak yazılmaya başlanması, kadın için ayrımcılık içeren “chairman”, “congressman”, vb. sözcüklerin değiştirilmesi, yine aynı sonucu yaratan ve –erkekler için muadilleri bulunmazken– kadının evli, boşanmış, bekâr olduğunu imleyecek biçimde kullanılan hitap sözcüklerinin ayıklanması, kadınların, erkek pornografisi tarafından işgal edilen cinselliklerini anlatacak sözcükleri bulmak amacıyla, bu konuda daha çok, daha özgürce yazmaya, anlatmaya, filmlemeye böylelikle “kendi” dillerini aramaya başlamaları...²⁵ O halde kadınlar açısından şimdilik el yordamıyla, hatta karşıt mecralardan ilerleyen, çoğu durumda da yıllarca susturulduktan sonra yeni konuşmaya başlayanların saldırganlığı ile ürkekliği arasında salınan konuşma/yazma pratiklerinin, politik bir mücadelenin konusu olarak kendisine dil içinde nasıl zemin bulabileceği sorusu hâlâ daha feministlerin sorusu/sorunu olmaya devam etmektedir.

Kadın nereden konuşabilir ya da kadını dışlamayan diller için imkân...

Bu soruyu hakkıyla cevaplama kalkışmak “Fransız feministleri” diye gruplanmakla birlikte, farklı farklı Lacan okumaları ve kadın için dil bulma formülleri ile Julia Kristeva, Helene Cixus,

25 Buna bir örnek de, Türkiye’de şimdilerde formatı değişmiş olarak yayımlanmaya devam eden feminist *Pazartesi* dergisinin eski halinde karşımıza çıkan ve kadın okuyucuların cinsel fantazilerini, deneyimlerini anlattıkları “Ayıp Köşe” olabilir. Burada karşımıza çıkan yazıların dilini, aslında cinselliği erkeğin kadın bedeni üzerindeki tasarrufu gibi kuran eril söylemi sadece erkek-özneyi değiştirip yerine kadın-özneyi koyarak yeniden üreten örnekler nedeniyle hiç de dönüştürücü bulmasam, bundan ötürü dergiyi çıkaranlarınkinden farklı bir konum benimsemem de, “Ayıp Köşe” kadınların bu konuyu kamusal alana yazı ile taşımaları, hunu yaparken de mutlaka bir dönüşüme uğra(t)maları anlamında çok önemliydi. Yanlış hatırlamıyorsam da dergi bu nedenle kapanma tehlikesi bile geçirdi.

Luca Irigaray'ın temel metinlerini, sonra da bu metinler üzerine yapılan okumaların üzerinde durarak yeni bir tartışma yapmayı gerektirir ki, buna yeterli yerim yok.²⁶ Zaten bu kadar tartışmanın arasından bütün kadınları –dolayısıyla “ötekiler” ve nihayetinde hegemonik erkekleri de dönüştürecek–, bizi “doğru” adrese doğru yola koyduracak “altın bir anahtar bulduğum” iddiasında da değilim. Sadece –bir kez daha tekrarlayayım–, herkes için bir özgürleşimler silsilesi olacaksa, bunun *başlayacağı* yegâne yerin dil olduğu iddiasındayım. Ancak yine tam da bu nedenle, yapılması gerekenin çok zor olduğu kadar, çok kolay da olduğu ve birey olarak çaba göstermemek için bahane bulamayacağımız bireysel/kolektif etik sorumluluk alanımıza girdiği ve bu arada da neler yapmak gerektiği konusunda en azından yola koyulabilmek için kapıyı aralayabilecek kadar ipucumuzun olduğu düşüncesindeyim. Kapının aralandığı yeri ise –yukarıda, ileride döneceğim dediğim konuya dönüyorum–, daha önce de yapısalcılık, postyapısalcılık çizgileri arasında salınan birçok yazarın, dilin çok-anlamlılığı, çok-katmanlılığı, çok-vurgululuğu biçimlerinde söylemiş olduklarını, *differance* kavramının imkânlarıyla açıklayan Derrida'da bulabiliyoruz. O da şu: Anlam oluşturmak için gerekli olan indirgenemez ve olmazsa olmaz farkın (psikanalizdeki tercümesiyle; öznenin/anlamın/iletişimin önkoşulu olan ötekinin/farklının) dışarıda değil, öncelikle içeride (dil/söylem kurulan öznenin indirgenemez parçası) olduğunun bilinmesi. Diğer yandan, tam da bu farktan, gösteren ve gösterilen arasındaki imkânsız dikişlenmeyle gösterenler zinciri içinde kayarak kurulan her anlam oluşturma ediminde, hep kullanılmayan bir anlam fazlasının, hep bir anlam eksikliğinin ya da başka/öteki anlamın bulunması.

Derrida tarafından farkın içkinliğini anlatmak üzere örnek olarak seçilmiş bir kavram olarak *differance*, Fransızcadaki kullanımıyla kendi içinde hem (mekânda) farklı olmak (to differ) hem de (zamanda) ertelemek (to defer) anlamlarını aynı anda ifade ediyor. Diğer yandan aslında bu istisnai değil, yani tüm sözcüklerde, bu arada da anlamlarını bir karşıtlık içinden çıkar-

26 Türkçede böyle bir okuma/karşılaştırma yapan çalışma için bkz. Cangöz, 2008.

mamızı sağlamak üzere iki uç tarafa atılan her bir (“erkek-kadın”, “Batı-Doğu”, vb.) kavramın içinde de mevcut. Dolayısıyla *différance* kavramı Derrida’nın ayrıca örneklediği *pharmakon* gibi kimi bazı kavramlarda karşımıza tipik olarak çıkan bir durumu anlatıyor; bize, ötekini/farkı, “onun sana içkinliği ve onsuz –“ben/biz”– olamayacağının” bilgisiyle anla diyor. “Ben” dediğinin aynı zamanda o/öteki olduğunu bil; yani aynı anda hem erkek hem kadın, hem “Türk” hem “Rum” olduğunu; “Türk” dediğinin *hemTürk*, “Rum” dediğinin *hemRum*, kadın dediğinin *hemcins* olmadığının bilgisiyle ve kendini tanımlamak için ona (kadına/Rum’a) muhtaçlığın ölçüsünde etik sorumlulukla davran diyor. O halde, kapıyı aralamak için, eril ve hegemonik anlatının anlamını, farkı dışarıya atarak (sözde) birliğini kurmakta sağlamaya, kendini kapamaya, “bir” ve “tek” biçimde anlaşıl-maya çalışan direncine meydan okumak, onu yerinden edecek şekilde yazmak/okumak/davranmak gerekiyor.

Eril dilin iki şahikası: Futbolun ve milliyetçiliğin söylemleri ve kadın/beden(i)...

Dilin dominant karakteri eril ise, bu dilin, hedefini hep “kazanmak için [sahaya] çıkıyoruz” olarak belirleyen veya dünyayı “ya bizdensin, ya onlardan” (“ya sev ya terk et” demiyorlar mı?) biçiminde ikili karşıtlıklarla kuran, dolayısıyla rakibe/öteki tarafa, varsayılan “eksikliği” ölçüsünde her türlü muamelede bulunma hakkı duyduğu bir *kadın gibi* davranan futbol söylemi ile milliyetçiliğin anlatılarında şahikasına çıktığını söyleyebiliriz. Zaten bunların birbiriyle neredeyse birebir örtüştüklerini, özellikle de milli maçlardaki ortamın iki ulus arasındaki –bir de böyle bir geçmiş söz konusuysa– savaş gibi dillendirildiğini birçok örnek dolayısıyla biliyoruz.²⁷

27 Gökalp ve Panagiotou’nun Yunanistan ve Türkiye milli maçlarının iki tarafın yazılı basınında yer alma biçimine ilişkin olarak gerçekleştirdikleri araştırma, eril/milliyetçi söylemin bütün klişelerinin kullanıldığını ortaya koyuyor. İşte verdikleri bazı örnekler. Yunan taraftarların Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı asması karşısında “Yunanlılardan çirkin tahrik” (*Hürriyet*, 6 Kasım 2003) ve buna karşılık Türk taraftarlar KKTC bayrağı asınca “Türkler tahrik etti...” (*Filathos*);

Ben maça gitmem, futbol sayfalarına da nadiren göz atarım. Bunu da yılda bir iki yaparsam, bir şeyler değişmiş mi diye gözlemlemek için yaparım. O yüzden şu aşağıdaki örneğin, Türkiye'nin Kuzey Irak'a sınır ötesi harekâta giriştiği dönemde, âdetim olduğu üzere ne kadar savaş gazeteciliği yaptıklarını görmek için topladığım gazetelerden birisinde, futbol ile ilgili sayfaları rastgele çevirirken karşıma çıkması yeterince *septomatik*ti. Şöyle anlatıyor maçı, futbol yorumcusu Ümit Aktan:

Tam beklediğim futbolu buldum. Uzunlu da, kısası da, yerdeni de, havadanı da, mükemmel bir süratle oynayan iki takımın mücadelesi vardı sahada. *Sertlikse sertlik, çatır çatır ve kemik sesleri arasında...* Anlatmayla olacak gibi değildi 55 numaranın golü. Ivankov'un *gözünü çıkardı* ve iğne deliğinden geçirdi topu... Sonra *şelale* gibi *akmaya* başladı G.Saray, tam sahaya yayılan rakibi karşısında... Bu arada *çok istekli bir gece* yaşayan Lincoln'un bir türlü *dikey kalamadığını, hep çimlerle öpmek zorunda kaldığının altını da çizelim...* Açık oynayan, içeri gömülmeyen, topunu *mertçe oynayan* rakiplere karşı G.Saray'ın konuşan silahları var ve maçı kolayca kopartabiliyor²⁸ (vurgular bana ait).

Futbolun rakip/öteki karşısında mutlak bir üstünlük kurmak savaşı olduğuna, ötekine muamelenin nasıl kadın bedenine muamele biçiminde kurulduğuna dair her zaman bu kadar pornografik nitelikli olmasa da çok sayıda örnek bulunabilir. Bu arada yukarıdaki "yorumu" asıl ilginç yapan, aynı gazetede, futbol sayfalarındaki söylemle, politik gündemin körüklediği militer/milliyetçi söylem arasındaki, "*öteki*" *erkeğe atfedilen kadın bedenine uygun görülen muamele* dolayısıyla *gerçekle-*

"Vatan için! Trabzonspor-Apoel FC (*Eleytheros typos*); "Yunan savunmasını çöktürttik" (*Sabah*, 22 Eylül 1988); "Büyük Taarruz" (*Fotomaç*); "Tarihi Zafer" (*Eleytherotypia*, 26 Temmuz 2005); "Kahramanlar Trabzonu fethetti (*Vima*, 5 Ağustos 2005). Bkz. Emre Gökalg ve Nikos Panagiotou, "Futbol! Oyun mu, Savaş mı?: Türkiye-Yunanistan Futbol Maçlarının İki Ülke Basınındaki Temsili ve Milliyetçilik Söylemi", Incilay Cangöz (der.), *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Kırışması*, Ayraç, Ankara, 2008, s. 234-240.

28 Türkiye, 9 Mart 2008.

şen buluşmanın izlenebilmesidir. Yalnız bu defa, haberin metni, kullandığı savaş gazeteciliği klişeleri nedeniyle yukarıdaki metin kadar “ilginç” olmadığından sadece haberin başlığını buraya alıyorum ve bu ikisi arasındaki metinlerarası örtüşmeye dikkat çekmek istiyorum. Yine aynı tarihli *Türkiye* gazetesinden: “Namlular K. Irak’a çevrildi!..”

Rubina Saigol, meşrulaşmış şiddetin bir biçimi olan ulus-devletin, hem bilinç hem de bilinçdışı düzeylerde zihinlere işlediğini, bunun da muazzam çağrışım gücü olan imgeler aracılığıyla gerçekleştiğini söylüyor (Saigol, 2000: 217). Aslında bu imgeler, yukarıda bilinçdışının kuruluşu ile ilgili özetlenenlerle birlikte düşünüldüğünde *ilk arzunun yerini alan* imgelerdir. Böylelikle milliyetçiliğin hamaseti içerisinde ulus-devlet bir arzu nesnesi haline gelirken, toplumsal cinsiyet ideolojisi ile arasında karmaşık bir ilişki oluşmakta, *ulus anlatısı kadın bedeni üzerinden kurulmaktadır*. Bu arada ulus-devletin kurucu ögesi olarak millet bir “erkek kardeşler birliğini”; devlet ile onun meşru güç kullanma tekeline sahip ordu ile polisi milletin (*falilik*) iktidarını; vatan (toprağı) da üzerinde bu iktidarın göstergelerini taşıyan egemenlik/nüfuz alanını temsil etmektedir (Nagel, 2000: 61).²⁹ Nitekim vatan(toprağı)nın hem romantik, erotik hem de annelikle ilgili güçlü yan anlamları bulunan (“anavatan”, “sevgili/yar” gibi) kelimelerle temsil edilmesi bundandır. Vatan/kadın için duyulan arzu bir erkek arzusu olarak inşa edilmekte, ona sahip olmak, onu görmek, ona hayranlık duymak, sevmek, düşmanlara karşı korumak için uğruna ölmek halini almaktadır (Saigol, 2000: 217-218). Bu eril anlatı içinde de cinsel namus ile ulusal namus birbirinin kurucu ögesi halini almakta, başka ifadeyle, kadın bedeni gibi kurgulanan vatan toprağı –tıpkı anne, kız kardeş, kız çocuğu, eş, sevgili sıfatlarıyla kadınların iffetinin erkeğin namusu olması gibi– bir erkek-kardeşler birliği niteliği taşıyan milletin namusunu/onerunu temsil etmektedir (Najmabadi, 1993: 118-120).

29 Ayrıca Türkiye’deki milliyetçi söyleme benzerliği nedeniyle, İran’ın tartışıldığı bir çalışma için bkz. Najmabadi, 1993.

Vatan toprağının korunması (da) “erkeğin namusu” olunca...

Cynthia Enloe da, milliyetçiliğin tipik olarak, erkekleştirilmiş hafızadan, erkekleştirilmiş aşağılanmadan ve erkekleştirilmiş umuttan doğmuş olduğunu ve kadınların milliyetçi hareketlerde ve çatışmalarda ya ulusun yüceltilecek ikonları ya da ele geçirilip aşağılanacak savaş ganimetleri muamelesi gördüklerini söylemektedir (Nagel, 2000: 61; Enloe, 1990: 45). Ayrıca askerliğe ait her şeyin son derece erkeksi bir nitelik taşıdığı göz önünde tutulursa, milliyetçilik bir askerî hareket haline geldiğinde, toplumdaki erkek ayrıcalıklarının pekişmesi beklenir (Najmabadi, 1993: 81-82). Zaten “savaşın kendisi bizzat cinsel bir nitelik taşır” (81). Bunun göstergelerinden birisi “düşman”a ilişkin olandır. Nagel, “[s]avaşlara ve milliyetçi çatışmalara ilişkin pek çok anlatı[nın], düşman erkekleri, ya ulusun kadınlarına tecavüz etmek isteyen şeytanlar, ya da erkeklik gücünden yoksun hadımlar olarak tarif eden tanımlar içerdiğini” ifade eder. Buna karşılık, düşman kadınlar cinsel açıdan aşırı serbest ve kolay elde edilir biçimde tarif edilir; “sürtükler, fahişeler, meşru tecavüz hedefleri” olarak ilan edilir. Askerî çatışmalar sırasındaki bir başka cinselleştirme boyutu, savaşın tasvirlerinde, “tejavüz”, “sızma” ve “içeri girme” gibi imgelerin kullanılmasıdır.³⁰ Ancak bunlar imgeden ibaret de kalmamaktadır.

Bütün bu yazılanlar üst üste konulunca, vatan toprağının korunmasını (da) “erkeğin namusu” haline getiren eril anlatının, öteki erkeğin/düşmanın vatan toprağının sınırlarını ve bu sınırlar üzerindeki egemenlik alanını imleyen bütün semboller (ulus-devletin sınırları, bayrağı, vs.) ve onların gösterileni olarak ötekinin kadınları üzerinde, ağır cinsel taciz, şiddet ve tecavüz uygulanarak *kalıcı izler* bırakmak peşinde olması bir “açıklama” bulmaktadır. Henüz çok yakın bir tarihte, eski Yugoslavya toprakları içinde yaşanan savaşta, Sırp askerlerin Bosnalı

30 1991 yılındaki Körfez Savaşı ile 2003 yılındaki Irak İşgali sırasında kullanılan füzeler üzerine Amerikan askerleri “Fuck Saddam” yazmışlardır. Bkz. Najmabadi, 1993.

kadınlara uygulamış oldukları sistematik tecavüz, gündelik erkek şiddetinin replikası olmaktan öte bir anlam taşımakta, *erkeklerarası aşağılamanın* doruklarından birisi olarak öteki erkeğin toprağı (egemenlik alanı) üzerinde, onun kadını (bir diğer egemenlik alanını) “kirleterek” bırakılan bir “nişan” yerine geçmektedir.³¹ Saigol, böylelikle ulusun anlatısının kadın bedeni üzerine kurulması gibi, düşmanın da zaferini kadın bedeni üzerine yazdığını; düşmanın uğratılabileceğı nihai yenilginin, savaş ve başka çatışma dönemlerinde düşman ırkının kadınlarının kolektif tecavüzlerle “kirletilme” olduğunu; kadınların namusunun “lekelenmesinin”, ırkın, ulusun ve vatanın namusunun lekelenmesi gibi anlamlandırıldığını söylemektedir (Najmabadi, 1993: 237).

Şimdi bunlara Kıbrıs ile ilgili bir örnek vereyim. Hatırlayınız, Kıbrıs’ın kuzeyi ile güneyini ayıran sınır bölgesi Derinya’da 1996 yılında sınırı geçmek isteyen bir Kıbrıslı Rum’un, karşı eylem için orada toplanan aşırı sağ görüşlüler tarafından dövülerek öldürülmesinin ardından, cenazesinin düzenlendiğı 14 Ağustos 1996 tarihinde de, bir diğer Kıbrıslı Rum, Solomos Solomu, KKTC bayrağını indirmeye yeltenince vurulmuştu. Bunun hemen akabinde, dönemin kadın başbakanı Tansu Çiller’in medyaya “Bayrağı uzanan eli kırarız” biçiminde manşet olan “Bayrak bizim onurumuzdur ve onurlu hiçbir ulus bayrağından vazgeçemez,” şeklindeki açıklaması, “bireysel ve ulusal namusun özdeşleştirilmesi ve korunmasının erkeğe teslim edilmesi” yoluyla nasıl bizzat bir kadının özel ve kamusal alandaki erkek şiddetini meşrulaştıran (eril)dilin yeniden kurucusu haline gelebildiğine örnek oluşturmaktadır. Diğer yandan Solomu’nun öldürülmesinin Kıbrıs Türk basınında yer alan bir edi-

31 Saigol, makalesinde gönderme yapılan kaynaklar aracılığıyla tecavüzün, kadın bedeninin, erkeklerarası çatışmaların bir gösterenine dönüşmesine örnek oluşturduğunu, böylelikle kadının bedeninin erkeklerarası bir ilişkinin göstergesi haline geldiğini belirtmektedir. Ayrıca Sırpların Bosnalı kadınlara tecavüzü ile ilgili olarak kullanılan bir alıntıda, tecavüzün ataerkil erkek kardeşler topluluğunun erkekliğini kanıtlamak işlevi gördüğü, “kadınları” tecavüze uğrayan erkeklerin de bunu kadınların yaşadıkları acı üzerinden algılamadıkları, duydukları acının kendilerini sahip olduklarını koruyamayacak derecede düşkün hissetmekle ilgili olduğu ifade edilmektedir (Saigol, 2000: 237-238, 240).

töryel yorumda “Ağzında esrarlı sigarasıyla, kirli elleriyle bay-
rağımıza uzanan Solomu, bu rezilliğin bedelini canıyla ödeyip
yere serilirken...”³² biçiminde haklılaştırılması, sınırda eylem
yapanlara ilişkin olarak kullanılan “sınırlarımızı zorlayarak,
delmeye cüret edenler”, “*sınırlar onurumuz*” biçimindeki nitele-
meler, eril dilin ulusal simgeleri nasıl kadın bedeni üzerindeki
erkek muamelesine atıfla kurduğuna örnek oluşturmaktadır.³³

İkinci bir örnek de vatanın birlik ve bütünlüğünü temsil eden
devletin ve onun güçlerinin “nasıl erkek olduğuna” dair (!) ve
Türkiye medyasından. Yine hatırlayanlar olacaktır, F tipi ceza-
evlerine tepki olarak cezaevlerinde başlatılan ölüm oruçlarına
son vermek gerekçesiyle güvenlik güçlerinin yaptıkları, açtıkları
ateş, çıkan yangın sonucunda on yedi mahkûmun, iki jandar-
manın ölmesine neden olan saldırı, medya tarafından bir kara
mizah örneği olarak “hayata dönüş operasyonu” olarak nitelen-
miştir. Bununla ilgili ertesi günkü *Hürriyet* gazetesinin ilk sayfa
başlığı ise “Devlet girdi” (20 Aralık 2000) biçiminde olmuştur.

Özetle, gerek “vatanının birlik ve bütünlüğünü korumak”
hedefli gerekse başkalarının vatanlarına/topraklarına yayılmak
emelli milliyetçiliklerin, her zaman “milli” nitelikli olan askerî
harekâtların (bunların öznelerinin kullanmayı çok sevdikleri
bir kavramla “operasyonların”) “baş aktörü”, dominant eril dil-
le erkekleştirilmiş hafıza tarafından bir kadın bedeni gibi kur-
gulan vatan(*toprağın*)ın ya koruyucusu ya da tecavüzcüsü sı-
fatıyla milleti/devleti temsil eden erkek(lik) olmaktadır. Yuka-
rıdaki örneklerin de gösterdiği gibi, medyanın sözü, görüntü-
sü de bunun en büyük *silahlarından birisi* yerine geçmektedir.

Oysa bu eril anlatının yeniden kurucusu (“silahı”) olarak
davranan medya, aynı dilin dönüştürülmesinin, yerinden edil-
mesinin, dolayısıyla cinslerarası bir barış(ma) üzerinden, ulus-
lar, etnik gruplararası bir barışın “mevzisi” haline gelebilir, gel-
melidir.

32 Kıbrıs, 20 Ağustos 1996.

33 Örnekler ve ilgili tartışma için bkz. Halil Güresun, *Representing the Other and
Reconstructing National Identity: A case of Kıbrıs Newspaper*, Gazimağusa, Doğu
Akdeniz Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2001.

Medyanın savaşı, medyanın barışı

1990'lı yıllardan itibaren, yani medyanın doğrudan savaş ilanı yapmasa bile ne kadar kışkırtıcı olabildiğinin, Ruanda'da, İrlanda'da, Körfez Savaşı sırasında, eski Yugoslavya topraklarındaki savaşta oynadığı olumsuz rolün ayyuka çıkmasıyla, barış gazeteciliğinin gerekliliği üzerine dünyada artık daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Ancak ne yazık ki, Türkiye'nin ve Türkiye medyasının içinde bulunduğu hal ortada iken, bu anlamdaki bir medya eleştirisi ile, barış gazeteciliği kavramının dillendirilmeye başlanmasının tarihi çok yenidir,³⁴ uygulama ise daha da sınırlıdır. Bu arada Kıbrıs Türk medyası da bu konuda daha parlak bir fotoğraf sunmamaktadır. Çünkü kendisini "barış/çözüm" yanlısı olarak tarif eden medyada dahi, genelgeçer gazetecilik anlayışı, yani "savaş gazeteciliği" hâkimdir; 1950'lerden bu yana iki toplum arasındaki çatışma ve gerginliğin ortadan kalkmasının sürekli ertelendiği koşullarda barış sürecine katkı yapacak dönüştürücü bir gazetecilik anlayışıyla, pratiği, ancak çok az sayıdaki isimle sınırlı kalmıştır. Kuşkusuz bunda barıştan söz eden gazeteciler üzerinde uygulanan baskının da önemli bir rolü vardır. Tabii bu noktada, Kıbrıs Rum medyasının –tıpkı Kıbrıslırum solu gibi– Kuzey'deki barış yanlılarını statükoyu temsil edenler karşısında yalnızlaştıran tavrının da etkisi çok olmuştur.

34 Burada kavramı ilk kullananların ve Kıbrıs ile Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlayanların akademik çalışmaları ve Kasım 2006'da düzenledikleri Barış Gazeteciliği Konferansı ile DAÜ İletişim Fakültesi'ndeki bir grup öğretim üyesi ve araştırma görevlisi olduğunu belirtmek isterim. Bu isimleri de Süleyman İrvan, Bekir Azgın, Mashoed Bailie, Metin Ersoy, Alkan Muhtaroglu olarak anmalı, aralarına kendimi de eklemeliyim. İlgili ilk yazılar ile sözü edilen konferansın metinleri için elektronik ortamda yayımlanan *Mediterranean Global Media Journal-Mediterranean Edition* isimli derginin Türkçe ve İngilizce iki ayrı baskısına bakılabilir (<http://globalmedia.emu.edu.tr>). Yine aynı fakülte tarafından 2007 yılında düzenlenen *Communication for Peace/Conflict in Communication* konferans kitabı da konuyla ilgili önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca bkz. Süleyman İrvan, "Normatif Kuram Olarak Barış Gazeteciliği", İncilay Cangöz (der.), *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Körleşmesi*, Ayraç, Ankara, 2008, s. 265-279; Sevdâ Alankuş, "Yeni Habercilik Arayışları: Hak Haberciliği, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği", Sevdâ Alankuş (der.), *Okuldan Haber Odasına*, IPS Vakfı, İstanbul, 2009.

Barış gazeteciliği kavramını ilk olarak kullanan Johan Galtung³⁵ ile barış gazeteciliğinin bir tür uygulama rehberini oluşturan Jake Lynch ve Annabel McGoldrick'in çalışmaları³⁶ geleneksel gazeteciliğin aslında savaş gazeteciliği olduğunu anlamamızı sağlamaktadır.³⁷ Çünkü bu genelgeçer habercilik anlayışı içerisinde, uzlaşma/barış değil, şiddet/savaş haber değeri taşımaktadır. Çatışmanın çözümüne değil, soruna, gerilime odaklanılmaktadır. Haber kaynağı olarak, siyasal, askerî, ekonomik, kültürel iktidar merkezleri, kısacası seçkinler kullanılmaktadır ve bu da “kesinlik, doğruluk” gibi iddialar çerçevesinde yapılmaktadır. Yine haber, “tarafsızlık” ve “nesnellik” iddiaları, dolayısıyla iki tarafın da görüşlerinin temsili adı altında, ikili karşıtlıklar üzerine kurulmaktadır. Bu anlatı içinde bir yanda “kazanlar/kazanması gerekenler”, diğer yanda “kaybedenler/yenilmesi gerekenler” vardır. Ya da daha özlüce söylenirse, “bizimkiler” ve “onlar” vardır.

Galtung'un vurguladığı gibi, bütün bu anlatı tam da futbolun anlatısı gibidir, “sahaya mutlaka kazanmak için” çıkılır, “ya kazanılmalı ya da kazanılmalıdır”. Bu arada barışın ancak karşılıklı verilecek tavizlerle gerçekleştirilebileceği ya da tarafların aynı anda hem “kazanmaları” hem de “kaybetmeleri”ni anlatan “kazan-kazan” (“win-win”) yaklaşımıyla kurulabileceği göz ardı edilir.

Ancak barış gazeteciliğiyle ilgili bütün bu çalışmalarda, sanki dilin ucuna kadar gelip de söylen(e)meyen bir şey var. Bu da, yukarıda yaptığım feminist tartışmalar çerçevesinde ifade edersem, *genelgeçer gazeteciliğin aslında eril dil ve söylemle malul olduğu için “savaş gazeteciliği” niteliği taşıdığının atlanması*. Ne demek istediğimi daha iyi anlatabilmek için, yukarıda verilen savaş gazeteciliği ile barış gazeteciliği arasındaki farkları bir kez

35 Bkz. Johan A. Galtung, *Peace by Peaceful Means*, Sage, Londra, 2002; Johan A. Galtung, “The Task of Peace Journalism”, *Ethical Perspectives*, cilt VII, no. 2-3, 2000.

36 Jake Lynch ve Annabel McGoldrick, *Peace Journalism*, Hawthorn, Gloucestershire, 2005.

37 Genelgeçer gazeteciliğin haber anlayışı ile bu anlayışın neden olduğu kadın hakları ihlalleri konusunda bkz. Sevda Alankuş (der.), *Kadın Odaklı Habercilik*, IPS Vakfı, İstanbul, 2007.

daha hatırlatmalıyım.³⁸ Genelgeçer gazetecilikte uzlaşma/barışın değil, şiddet/savaşın öncelikli haber taşımasının anlamı, savaşın en büyük tahribinin hissedildiği gündelik/özel hayatın, dolayısıyla bu hayatın öznesi olarak kadının bakış açısının yok sayılmasıdır. Böylelikle onun bu “simgesel olarak yok edilişi”³⁹ savaş zamanında da sürdürülürken, alışık olduğumuz kadına ilişkin savaş imgeleriyle söylersem, “sahneye” sadece kaybettiklerine, tahrip olan evine ağlarken, kanlar içindeyken fotoğraflanan kadın imgeleri çıkarılır; böylelikle kadınlar bir kez daha şiddetin pasif kurbanı haline getirilmiş olur ve sessizleştirilmeleri/sözsüzleştirilmeleri devam eder.⁴⁰ Çatışmanın çözümüne değil, soruna, gerilime odaklanılmasının, “ilk taşı kimin attığının”, “son golü kimin attığı/zaferi kimin kazandığı” üzerine odaklanılmasının sonucu da kadınlar açısından aynıdır (kadınlar da zaten ne ilk taşı atanlar ne de son golü atanlar olmuşlardır). Haber kaynağı olarak siyasal, askerî, ekonomik, kültürel iktidar merkezleri, kısacası seçkinlerin kullanılmasının anlamı yine savaş/çatışma durumunda –diğer zamanlarda olduğu gibi– kadın bakış açısının temsil edilmemesi anlamına gelir. Çünkü medya tarafından şimdilerde savaş/çatışma koşullarında uzmanlıklarına başvurulması pek muteber olan stratejistler, emekli komutanlar, dış politika uzmanları, silah uzmanları vesaire zaten hep erkektir. Yine haberin, iki tarafın da görüşlerinin temsili adı altında, ikili karşıtlıklar üzerine kurulmuş olan anlatısının doruğuna, savaş halinde erişilir. Bunun anlamı, savaşın bir yanda “kazananlar/kazanması gerekenler/haklılar”, diğer yanda “kaybedenler/yenilmesi gerekenler/haksızlar” biçiminde ya da daha özlüce “bizim kahramanlar” ve “öteki düşmanlar” biçiminde temsil edilmesidir. Böylelikle, her iki tarafın içinde de barışı isteyenlerin, o koşullarda bile bin bir zorlukla barış için mücadele etmeye uğraşanların varlığı, çabaları yok sayılır, dahası karşıtlığın öteki tarafına atılanlara ya erkeklikleri hadım

38 Bu konudaki ayrıntılı iki tartışma için bkz. Alankuş, 2007 ve 2009.

39 Gaye Tuchman, *Making News: A Study in the Construction of Reality*, Free Press, Londra, 1978.

40 Cangöz, 2008.

edilmiş (dolayısıyla *kadın gibi*),⁴¹ dolayısıyla “kadınları da başıboş bırakılmış” ya da “toprağımızı/kadınlarımızı kirletecek ırz düşmanları” olarak bakılır. Ancak her iki durumda da (hem “bizim” hem de “öteki”) kadınlar açısından sonuç aynıdır...

Oysa her savaşın sonunda eğer barış gelmek zorundaysa ve kalıcı olabilmesi için de barıştan *zafer+ateşkes* durumunu değil de, *şiddetsizlik+yaratıcılık* halini anlamamız gerekiyorsa,⁴² savaş gibi barışın da öteki taraf ile yapılacağı, tıpkı “biz” gibi “öteki” tarafın da farklılıklardan arınmış, yekpare kimliklerden oluşmadığı; sanki bir *arketipik* karşıtlık gibi erkekliğe ve kadınlığa atfedilerek kurulan “ben/biz” ve “onlar/öteki” karşıtlığının “ tarafları” arasındaki “sınır”ın hiç de sandığımız gibi kesin değil, belirsiz olduğu unutulmadan davranılmalıdır. Bu konuda medyaya önemli bir sorumluluk düşmektedir. Dominant eril dilin, bize sağlama dan edemediği imkânlar kullanılarak yerinden edilmesi –*ötekine karşı sorumluluk etiği gereği*– özellikle de gazetecilerin sorumluluk alanı içinde olmalıdır. Bunun anlamı, *gazeteciler olarak sadece barışı istemenin, barıştan yana bir politik çizgide, barıştan yana konuşabilmeye/yazabilmeye yetmeyeceğinin bilgisiyle davranılmasıdır*. Barış gazeteciliğinin genelgeçer gazeteciliğin yerini alabilmesi editöryel tercihlerle ilgili olduğu kadar, gazetecinin bireysel sorumluluk alanına giren bir tercihtir. Lynch ve Mcgoldrick’in barış gazeteciliğini, “... editörlerin ve muhabirlerin çatışmaya ilişkin şiddet içermeyen tepkilere daha fazla değer verilmesi noktasında –hangi haberlerin verileceği, bunların nasıl sunulacağı konusunda– toplumu cesaretlendirecek tercihler yapmak”⁴³ biçiminde tanımlarken anlatmak istedikleri de budur.⁴⁴

41 Saddam yakalandığındaki ABD kaynaklı medyanın dağıtmış olduğu görüntüleri hatırlayın; korkakça, günlerdir bir “in”de saklanmış, ürkek, yani hadım edilmiş, yani kadın gibi... Bu imgenin 1990 yılındaki Körfez Savaşı’ndaki Saddam imgesiyle nasıl örtüştüğünü görmek için de bkz. Mahmut Mutman, “Pictures from Afar: Shooting the Middle East”, *Inscriptions 6: Orientalism and Cultural Differences*, no. 6, 1992, s. 1-44.

42 Johan Galtung, “Peace Journalism as an Ethical Challenge”, *Global Media Journal-Mediterranean Edition*, cilt I, no. 2, 2006, s. 1.

43 Lynch ve Mcgoldrick, 2005.

44 Süleyman İrvan da, tam da bu nedenle barış gazeteciliği ile ilgili olarak söylenenlere *normatif bir kuram* olarak yaklaşılması gerektiğini ifade etmekte-

Şimdi gelelim Kıbrıslı Türk basınının bu, gazetenin editöryel ve gazetecinin de bireysel sorumluluk alanına/tercihine giren konuda nasıl davrandığı meselesine. Aşağıda, barıştan yana/çözümde yana toplumsal bir uzlaşmanın oluştuğu, bu dinamığın dışında kalmak istemeyen kimi statükocu medyanın dahi editöryel bir tercihte bulunarak tavır değiştirdiği bir döneme odaklanarak gerçekleştirdiğim kapsamlı bir araştırmanın verileri arasından, bu yazının savı doğrultusunda seçtiğim örneklerle Kıbrıs'ın kuzeyindeki medya ortamı üzerine, yukarıda yaptığım tartışmalara gönderme yapan notlar düşmeye çalışacağım. Araştırma, Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs'ın iki tarafında gerçekleştirilen referandumların tam öncesindeki üç haftayı kapsıyor (1 Nisan 2004-24 Nisan 2004), Kıbrıs Cumhuriyeti'nin –eksik ve Kıbrıslı Türkleri temsil edemez haliyle– resmen AB üyesi olduğu 1 Mayıs 2004 gününde de sonuçlanıyor. Sadece barış/çözüm yanlısı editöryel tercihlerde bulunan günlük gazeteler üzerine odaklanıldığı için vereceğim örnekler *Yeni Düzen*, *Kıbrıs*, *Afrika* ve *Kıbrıslı* gazetelerinden. Bunlar dışında kalan gazeteleri milliyetçi söylemlerinden dolayı eril dilin şahikası etik (insan, kadın hakları) ihlallerle dopdolu olmalarına rağmen dışarıda tutuşumun nedeni, araştırmanın *barış gazeteciliği yapmak için barışı istemenin/sevmenin/özlemenin yetmeyeceği, bunun bilinçli bir gazetecilik seçimi olduğu* biçimindeki varsayımı ile ilgili. Yani referandumda “evet” denilmesine verdikleri destekten ötürü barış gazeteciliği yapmalarını beklediklerimi araştırmaya dahil ettim. Çünkü bunun ancak eril dilin/söylemin yerinden edilmesiyle birlikte gidebilecek bir barış dili oluşturabilmek konusunda bir vaat olarak da alınması gerektiğini düşünüyorum. Bu arada örnekleri seçerken, olumlu olanları dışarıda bıraktığımı, gazete ismi vermekle birlikte, alıntı yaptığım gazetecilerin adlarını –zorunlu bir iki istisna dışında– vermemeyi tercih ettiğimi, ayrıca alıntılardaki italik vurguların benim olduğumu da eklemeliyim.

dir. Bkz. Süleyman İrvan, “Normatif Kuram Olarak Barış Gazeteciliği”, İncilay Cangöz (der.) *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Körleşmesi*, Ayraç, Ankara, 2008, s. 265-279.

Kıbrıslı Türk basınından örneklerle barış dili/söylemi üzerine notlar

Rakiple yapılan bir maçı anlatır gibi ve tehdit ederek...

Hatırlanacağı üzere referandumlara gidilen sürecin başlatıcısı olarak BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Plan'ın beşinci versiyonu üzerine anlaşıldığı Burgenstock Zirvesi sonrası "Bu bir futbol maçı değil. Liderlerin planı toplumlarına anlatmaları ve evet için çalışmaları gerekiyor... Planın gözden geçirilmiş hali daha adil. Kimse galip ya da mağlup değil..." demiş, Türkiye başbakanı Tayyip Erdoğan da "Bu bir kazan-kazan planıdır," açıklamasında bulunmuştu. Oysa medyada bütün bu süreç sırasında, "bizimkilerin" "ötekilerden" ne kopardığının hesabını tutan, "gol atıp da öne geçmek" peşindeki bir futbol söylemi revaçtaydı. Dahası, "rakip" tehdit ediliyor, eğer "sahayı terk ederse, oyunu olması gerektiği gibi oynamazsa cezalandırılması gerekeceği" söyleniyordu. Bir örnek:

Bütün bu gelişmelerden sonra *top* Kıbrıslı Türklerin önündedir... [Ö]nümüzdeki dönem içerisinde bundan daha iyisini yakalayamayacağımızı bilmemiz gerekir... Bu adayı Türkiye'den kurtarmak hiç de kolay değildir ve böyle bir mücadeleyi sürdürmek *kendilerine daima pahalıya mal olmuştur...* [Kıbrıslı Rumların] "Hayır" demeleri halinde, *gelecek günler onlar için daha büyük zorluklar içerebilecektir.*⁴⁵

Türkiye medyası burada konumuz değil ama futbol söylemi içinden kurulan "biz" ve "onlar" karşıtlığına bir diğer örnek de, Türkiye medyasında kalem oynatan bir Kıbrıslı Türk gazeteci Metin Münir'den:

Artık huzur içinde ölebilirim. Türkiye dış ilişkilerinde önemli bir *zafer kazandı*. Geçen hafta gerçekleşen referandumdan beri, kendimi son 30 yıldır ilk defa *sahayı zafer ile terk etmiş bir*

45 YeniDüzen, 4 Nisan 2004.

futbolcu gibi hissediyorum. Türkiye tarafından empoze edilen referandum Rumları gerçek yüzlerini göstermeye zorladı ve dünya ilk defa onların çirkin, hasis, küstah, bir dev olduğuna inanan cüce yüzlerini gördü ...⁴⁶

Bu arada araştırma yapılan dönemde *Afrika* gazetesinin editöryel yorumlarında, gazetede farklı, hatta tezat bireysel yorumlarla karşılaşılma ile birlikte, bütün sürecin bir “kaybedenler-kazananlar” ya da “futbol maçı” söylemi içerisinde “öteki tarafın cezalandırılması” teması etrafında kurulmasını yapışöküme uğratan bir tavırla karşılaşıldığını eklemeliyim.⁴⁷ Ancak kimilerini ileride paylaşacağım başka örnekler, gazetenin aslında yukarıda neden sorunlu olduğunu tartıştığım futbol söyleminden, dahası eril dilden hiç de arınmış sayılamayacağını da gösteriyor.⁴⁸

“Biz” ve “öteki” yer değiştiriyor, ama nasıl?

YeniDüzen gazetesinde Kuzey’de “evet” mitingleri düzenlenirken, Güney’de AKEL’in referandumda kitlesine “hayır” oyu verdireceğinin anlaşılması sonrasında, ilk sayfasını bir yanda Plan’a “evet” diyenlerin, diğer yanda “hayır” diyenlerin resimlerine ayırmıştı. Tam ortada ise “evet” mitinglerinden coşkulu bir fotoğraf kullanılmıştı. Bu, ilk anda, yıllardır “Kıbrıs Türkü-Kıbrıs Rumu” olarak kendi içinde farktan arındırılmış iki homojen kimlik kuran biz-onlar karşıtlığını yerinden edermiş gibi görünüyor (öyle ya, yıllardır *ötekini* “Rumlar” olarak bile değil, “en güzel” telaffuzunu Denктаş’ta bulmak üzere “Rum” olarak bilmedik mi?). Ancak aslında, bir karşıtlığı yerinden ederken, bu defa adayları “evetçiler” ile “hayırcılar” olarak bölen, bütün “evetçiler” ile “hayırcıları” aynı kefeye koyarak daha önceki karşıt-

46 *Sabah*, 29 Nisan 2004.

47 Bkz. *Afrika*, 12 Nisan ve 26 Nisan 2004.

48 *Afrika* gazetesinin muhalefet yapmak adına düştüğü futbol söylemine yakın tarihten bir örnek; kapı açıldıktan sonra Lokmacı barikaundan Güney’e geçen Mehmet Ali Talat’ın yapmış olduğu jest, “Dakka 1 gol 1, Sıra Hristofyas’ta” (*Afrika*, 12 Nisan 2008) başlığıyla tiye alınıyor, böylelikle iki toplum liderlerinin belki de tarihlerinde ilk defa seçmenlerine verdikleri söz gereği kendiliklerinden üstlenmiş olduğu inisiyatifin önemi azaltılıyor...

lıkta olduğu gibi aralarındaki önemli farkları kaybettiren yeni bir karşıtlık üretilmiş oluyor. Talat'ın "evet"iyle Erdoğan'ın, Klerides'in ile Hasipoğlu'nunki; Bahçeli'nin, Denktaş'ın, Kili-se'nin "hayır"ı ile Hristofyas'ınki aynı kefeye konulmuş oluyor.

İşte tüfek, işte barış!...

Kıbrıs'ta nihayet çözüm ve barış imkânının belirdiği dönemde mottosunu "biz küçük Türkiye'yiz"den, "yurtsever Kıbrıslı"ya dönüştüren gazetede ise belli ki savaşın diliyle barışın kurulabileceğine inanılıyor ya da zaten amaç barış da değil, referandum sonrasında itiraf edildiği gibi⁴⁹ "Denktaş'ın temsil ettiği statükonun değişmesi". AKEL'in "hayır" tavrı netleştikten sonra şöyle deniliyor:

Çalışan kitlelerin partisi olduğunu iddia eden, solcu AKEL hani Barış, çözüm, Birleşik Kıbrıs ve sonra da AB üyeliğinden yana idi... Niye şimdi ertelemek istiyor. Art niyetleri olmadığına kimi inandırabilirler? Türkleri aptal mı zannediyorlar... İşte tüfek, işte Nisan... Buyursunlar ister hayır çıkartsınlar, ister evet... Kıbrıs Türkü... evet kararını çünkü mitingde haykırmıştır. Var-sın onlar iyi düşünsün. Hayır dedikleri zaman karşılaşacakları sorunları, sıkıntıları, baskıları ve kayıpları çok iyi hesaplasınlar...⁵⁰

Bu da YeniDüzen gazetesindeki bir köşe yazarından:

Hâlâ daha Referandum'un yapılmasına ihtiyacımız var... Türk tarafından çıkacak olan 'evet' Rum tarafına karşı güçlü bir silah olarak kullanılacaktır... Uluslararası güçler, Kıbrıs Sorununun çözümsüzlüğünün bedelini Kıbrıslı Türklere ödetemezler... Kıbrıslı Türkler evet dedikten sonra, çözümsüzlüğün bedelini Rum tarafına ödetmeye başlamalıdır.⁵¹

49 Kıbrıslı, 25 Nisan 2004.

50 Kıbrıslı, 15 Nisan 2004.

51 Oysa o sıralarda CTP-BG MYK'nın gazetelerde yayımlanan bir açıklaması var: "Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar bu planı değerlendirirken 'öteki'nin duygu, düşünce, istek ve arzularını da dikkate almalarının ve 'öteki'ni de anlamaya çalışmalarının gerekliliğini bir kez daha hatırlarız", YeniDüzen, 12 Nisan 2004.

AKEL Genel Kurulu'ndan ret kararı çıkmasından sonra rakibin cezalandırılabilceği yönündeki tehditkâr üslubun, referandum sonuçlarından sonra bu doğrultuda açık bir beklentiye dönüştüğünü gösteren epeyce örnek var. Kıbrıs gazetesi, Günter Verheugen Türkiye'nin Kıbrıs'tan asker çekmesine gerek olmadığını söylediğinde bu haber, "Rum'a şamar" başlığıyla yayımlanıyor.⁵² Bu arada Afrika gazetesinden bir yazar da; "Evet ve hayır demenin bir bedeli olmalı... Kıbrıslı Rumlar barışa hayır demenin bedelini nasıl ödeyecekler?... Uluslararası toplumun Kıbrıslı Rumları cezalandırırken, Kıbrıslı Türkleri nasıl ödüllendireceğini merak ediyoruz," diyor.⁵³

Ancak burada, tam aynı sıralarda, gerek YeniDüzen (21 Nisan 2004) gerekse Afrika gazetesinde (7 ve 12 Nisan 2004) "evetçiler" ile "hayırcılar"ın kendi içlerindeki farklılıklarının altını çizen, bu arada AKEL'in "hayır" demesinin nedenlerini anlamaya çalışan, hatta haklı bulan yazar yorumlarıyla karşılaşılabilirdi de eklenmeli.⁵⁴

Öteki/Rum(lar), kadın gibi...

Referandumda Güney'de AKEL'in tavrı nedeniyle "hayır" oylarının kazanacağı belli olduktan sonra, duyulan hayal kırıklığı içinde, rakibe ilişkin bütün tarihî önyargılar, stereotipleştirmeler hatırlanıyor, yardıma çağrılıyor... Aşağıda Burgenstock zirvesi kastediliyor ve "hedef" masadaki Beşinci Plan'a imza atan Papadopulos ve "kadın gibi dönem"...

*Bunlar Erkek... Kapanış töreninde pişmiş kelle gibi sırtarak ... etrafa biz anlaştık havası vereceksin. Annan, yüzüne baka baka senden referandumu desteklemenı talep ederken sesini çıkarmayacaksın. Sonra Kıbrıs'a döner dönmez Elenizmin onurunu kurtarmak adına bir de erkeklik taslayacaksın.*⁵⁵

52 Kıbrıs, 28 Nisan 2004.

53 Kıbrıs, 26 Nisan 2004.

54 YeniDüzen, 21 Nisan 2004; Afrika, 7 ve 12 Nisan 2004.

55 Afrika, 2 Nisan 2004.

Aynı yazar, ancak bu defa “kadın gibi dönecek” olan Hristofyas. Gazeteci, köşesinden soruyor: “*Sen nasıl solcusun be Hristofyas. Var mı, solculukta kıvırtmak?*”⁵⁶

Burada ise “kadın gibi dönecek” olan bu defa bütün AKEL:

... AKEL tam bir *şaşkın ördek*. İkinci kez tarihi bir hata yapmış olmanın ayıbını yaşayacak. Sözde sol bir parti olarak ne bir zamanlar ENOSIS karşısında *adam gibi durabilmiş*, ne de şimdi adanın yeniden birleşmesi ve barış yapabilmesi konusunda *adam gibi bir tavır* koyabilmiş.⁵⁷

Rumlar “kadın gibi korkak”.

... Takke düştü, iki tarafın da statükocuları ve aralarındaki işbirliği iyot gibi açığa çıktı. Bu oyunu bozmanın tek bir yolu var. En azından Türk tarafından güçlü bir evet çıkması... Rum tarafı da evet diyebilse ballı börek olur ama *nerede komşuda o yürek?*

Kıbrıs da zaten “ırsına geçilen bir fahişe”...

Kıbrıs'ın Rum'u *adam olsa*, Kıbrıs'ın Türk'ü de ona uysa. Kıbrıslılar olarak bunlara Arif Hoca'nın dedikinden dense... İşler tatlılanmaz mı? Ama *Akdeniz'in fahişesinde böyle yürek ne geçer? Ne direnebiliyor, ne keyif çıkarabiliyor...*⁵⁸

Tabii fazla örneklemeye yeltenmediğim karikatür ve görsel malzeme kullanımı, başlı başına bir araştırma konusu. Nitekim Hanife Aliefendioğlu ile Yetin Arslan'ın⁵⁹ karikatürler bağlamında söylediklerime benzer sonuçlar ortaya çıkarmış olan bir araştırmaları var.

Özetle benzer örnekler çok ve bütün bu metinlerarası okumalar, Kıbrıs sorununun geçirdiği aşamalarda evlerini, sevdik-

56 *Afrika*, 9 Nisan 2004.

57 *YeniDüzen*, 24 Nisan 2004.

58 *Afrika*, 1 Nisan 2004.

59 Hanife Aliefendioğlu ve Yetin Arslan, “Masculine Language Use And Women in Jokes And Caricatures in Northern Cyprus' Print Media” (The Fifth Biennial Feminism(s) and Rhetoric(s) Konferansı'nda yapılan basılmamış sunuş metni). 5-8 Ekim, Michigan Technological University, ABD).

lerini, komşularını yitiren, göçlere uğrayan, belki tacizlere, tecavüze maruz kalan, savaş yaşamış diğer toplumlarda olduğu gibi gündelik hayatın ritminin altüst olmasının bedeli, artan ev içi şiddetin nesnesi olarak kendilerine çıkarılan Kıbrıslı Türk kadınların, gündelik hayatın eril dilini yeniden üreten gazeteciliğin savaş söylemi içerisinde mağdur edilmeye devam edildiklerini gösteriyor. Bu, onların dünyada 1980'lerle birlikte ivme kazanan feminist üçüncü dalganın da etkileriyle örgütlenerek kamusal alanda sorunlarını ve taleplerini dillendirmeye başladıkları ve Güney'deki kadınlarla birlikte/ayrı ayrı inisiyatifler içerisinde barış taleplerini yükseltip meydanları doldurarak aktif olarak çözüm sürecine destek verdikleri halde barış sürecindeki karar verme mekanizmalarından dışlanmaları olgusuyla birleşince de, daha vahim bir durum ortaya çıkıyor. Önemli olan bir başka nokta da, statükocu aşırı sağ, özellikle barış sürecinde aktif eylemlilik içerisinde bulunan kadınlara yönelik açık tehdit ve tacizlerinde bulunur, medyası aracılığıyla eril dilin kadınlar üzerindeki erkek hegemonyasını yeniden üreten bir araç olarak kullanılmasının en bariz örneklerini sergilerken, sol ve çözümden yana kesimlerin de bu dille örtüşen bir söylemin temsilcisi haline gelebilmeleridir. Dahası aslında hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde sağ/statükocu ve sol/barıştan yana cenahtan kadınların da bu dile eklemlenmeleridir. Eklemlenmenin sol ve sağ ideolojiyi, söylemi buluşturduğu yer de, adanın üzerinde hâkimiyet tesis ve talep edilen coğrafyasının bir kadın bedeni gibi, dolayısıyla *erkeklerin tasarrufunda, onun malı/mülkü* gibi kurgulanmasıyla, "ötekinin" temsiliyle ilgili stratejileridir. Yani özetle, KKTC'nin egemenlik alanını kontrol talebi üzerinden "*sınırlarımızı deldirmeyiz/sınırlar onurumuz*" diyenlerle, adanın tümünü "Kıbrıslılar (Türkler/Rumlar)" için talep edenlerin onu "*akdenizin fahişesi*" olarak nitelemeleri arasında, ataerkil zihniyetin yeniden üretimi anlamında bir fark bulunmamaktadır.⁶⁰

60 Bu noktada savımı destekleyen ve söz konusu eril eklemlenmenin gazetecinin günlük dilinin ne kadar parçası haline geldiğine iki örnek de Aliefendioğlu ile Arslan'ın bir diğer çalışmalarından: "Ne yazık ki kurtarılanın ne olduğunu da çok iyi anladık. Kovboy, kızılderili ve kız olayına düştük. 'Kurtaran düzer' meselesi yani" (Serhat İncirli, *Afrika*, 17 Kasım 2003); "Ne kadar tatlı Kıbrıs

Kıbrıs'ta bir barış (dili) umulabilir mi?

Hep olumsuz örnekler üzerinde durdum ama kuşkusuz Kıbrıs'ın iki parçasında da barış gazeteciliği yapanlar, bir “barış dilini”nin oluşturulmasına araştırmaları, sanatları, gazete yazıları ile katkı koyanlar var ve bu yüzden yıllarca çok çeşitli bedeller ödemek zorunda bırakıldıklarını da biliyoruz. Buna ek olarak son yıllarda ve özellikle de Kuzey’de, barıştan/çözümünden yana esen rüzgârların da etkisiyle, uzun yıllardır basmakalıplaşmış kavramları sorgulamadan kullanarak statükonun “savaşçı” dilinin yeniden üretilmesine aracı olmuş kalemlerde bile, bu dil üzerine bir düşünme çabası gözleniyor. Ancak bütün bu sürecin işleyişine öncülük edenlerin çabalarında da önemli bir sorunun varlığı kendini hissettiriyor. Bu da yıllarını bir soruna, Kıbrıs sorununa kilitlenmiş olarak harcayanların, hassasiyetlerini özellikle *Rum ötekine* karşı oluşturmuş olmaları. Böylelikle *ötekinin/farklının sadece sınırın öte tarafında değil, burada, bizzat içeride de olduğunu göz ardı ederek davranmaları*. Başka ifadeyle bir kimlik stratejisi olarak gelişen “KıbrıslıTürk” kimliğinin⁶¹ “Türk” paydasını “borçlu” oldukları Rumlar karşısında nasıl –ki yukarıdaki örnekler bu konuda da alınacak epey yol olduğunu kanıtlıyordu– bir etik oluşturmaya çabalıyorlarsa, aynı çabayı kimliklerinin “Kıbrıslı” paydasının ötekileri yerinde duran Türkiyeli Türk, Kürt, Arap yerleşikler, “üçüncü”, “dördüncü” dünyalı göçmenler karşısında da göstermeleri. Başka ifadeyle bir direniş kimliğiymişken, özcü bir kimlik siyasetine dönüşerek “sabitlenen”/“merkeze yerleştirilen” Kıbrıslılığı, *Avrupalı(beyaz) heteroseksüel erkeğin* kimliği “olmak”tan çıkarıp ötekine açmaları... Eğer iddia ettiğim gibi, kadın erkeğin arketipik ötekisiyse, bunu yapmaya başlamanın yolu da öncelikle eril söylemin yerinden edilmeye başlamasından geçiyor.

adlı takılan kız. Paylaşılamıyor bir türlü. Bu kadarla kalsa birşey değil. Bizim Hasipoğlu bir öpücük de ben isterim diye tutturdu” (*Afrika*, 14 Kasım 2003); “Bu ülkenin sadece yarısını sevmek, bir kadının belden aşağısını sevmek gibi bir şey” (Erdogan Baybars, “Şaziye'nin Görüşü”, *Afrika*, 2 Şubat 2003).

- 61 KıbrıslıTürk kimlik kurgusuyla ilgili bir okuma çabası için bkz. Sevda Alankuş, “Kıbrıslı Türk Kimliği”, *Birikim*, sayı 77, Eylül 1995, s. 20-28.

Bu da aslında o kadar uzak bir adres değil; “bizler”, “onlar”sız olamayacağımıza göre, “bizi” de “ötekini” de kuran dilimizin ucunda...

KAYNAKÇA

- Enloe, Cynthia. (1990). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*, Univ. Of California Press, Berkeley, CA.
- Grosz, Elizabeth. (1990). *Jaques Lacan: A Feminist Introduction*, Routledge, New York-Londra.
- İrızık, Sibel ve Jale Parla. (der.) (2004). *Kadınlar Dile Düşünce*, İletişim, İstanbul.
- Cangöz, İncilay. (der.) (2008). *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Körleşmesi*, Ayraç, Ankara.
- Rosalind, Coward ve John Ellis. (1985). *Dil ve Maddecilik*, çev. Esen Tarım, İletişim, İstanbul.
- Tura, Saffet Murat. (1996). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı, İstanbul.
- Köker, Eser. (2005). “Saklı Konuşmalar”, Meral Özbek (der.), *Kamusal Alan*, Hil, İstanbul.
- Laclau, Ernesto ve Mouffe, Chantal. (1992). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, çev. Ahmet Kardam ve Doğan Şahiner, Birikim, İstanbul.
- Lucy, Niall. (2004). *A Derrida Dictionary*, Oxford, Blackwell, MA.
- Nagel, Joane. (2000). “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Ayşegül Altınay (der.), *Vatan, Millet, Kadınlar*, İletişim, İstanbul.
- Najmabadi, A. (1993). “Veiled-discourse, Unveiled Bodies”, *Feminist Studies*, IXX(3).
- Saigol, Rubina. (2000). “Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri”, Ayşegül Altınay (der.), *Vatan, Millet, Kadınlar*, İletişim, İstanbul.
- Sharpe, Matthew. (2004). “Psychoanalysis”, Jack Reynolds ve Jonathen Roffe (ed.), *Understanding Derrida*, Continuum, New York ve Londra.
- Wright, Elizabeth. (1995). *Feminism and Psychoanalysis*, ikinci baskı, Blackwell, Cambridge.

HABERCİLİKTE ÇOCUK ODAKLI ETİK VE ÖZDENETİM

MENEKŞE TOKYAY

"Çocuk olsam yeniden...

Bir tek düştüğüm için acısa içim,

Ve kalbim; çok koştuğum zaman çarpsa sadece..."

– CEMAL SÜREYA

Giriş

Çocuklarımızı nasıl eğitmeliyiz ve onları dış dünyanın artan tehdit kaynaklarına karşı nasıl korumalıyız? İşte bugün toplumsal yaşantımızda karşılaştığımız bence en temel pedagojik sorunlardan biri bu. Sorunun çözümünde, okul-öncesi ve okul çağı eğitimin etkisi kuşkusuz son derece belirleyici. Bununla birlikte, çocukların küresel bir bilgi akışının tam merkezinde yer aldığı çağımızda, bu eğitimde ve korumada medyanın da giderek kilit bir rol oynadığını kabul etmemiz gerekir. Bu ön kabul ise, haber hazırlama ve haber sunumunda çocuk odaklı bir etik yaklaşımın artık ilkesel ve uygulama düzeyinde tartışılması gerektiği gerçeğini dayatıyor; keza çocuklar artık bir şekilde medyanın öznesi olmuş durumda. Bunu en son olarak Karaman'da yaşanan çocuk istismarı davasına giden süreç ve sonrasında yaşananlarda ibretlik bir şekilde gördük. Ve bir ülkede çocuklarla ilgili meselelerin haberleştirilme biçimi, o ülke kamuoyunda bu konudaki bilinç ve duyarlılığı kristal biraklığında ortaya koyan bir turnusol kâğıdı işlevi görüyor. Sanasyona ve duygu sömürsüne yönelmeksizin çocuk sorunlarına odaklanan medya organlarına sahip ülkelerde, bu konuda

ki farkındalığın yüksek olduğu ve çocukların eğitiminden sağlığına dek farklı alanlarda uluslararası standartlarla koşut olarak ilerlendiği görülmektedir.

Makalenin amacı, haber okumalarında çocuk haklarına yönelik hassasiyetin okur ve gazeteciler nezdinde geliştirilmesine, bu alandaki etik kriterlerin gözetilmesine ve yeni standartlar getirilmesine katkı sağlamaktır. Bu çerçevede, Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde olması ve Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden olması itibarıyla gözetmesi gereken çocuk hakları norm ve standartlarına vurgu yapılarak habercilik dilinde de bu standartların gözetilmesi, okura bu anlamda daha net ve doğru bir algı alanı yaratılması önem taşımaktadır. Keza Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre medya, çocukların sosyal ve kültürel yararına olacak bilgi ve materyalleri yaymakla ve çocuğa medyada söz hakkı vermekle yükümlüdür. Öte yandan, bu makale çerçevesinde, Türkiye medyasının bu alanda kendisine nasıl bir yol haritası ve söylemsel strateji belirlemesi gerektiğine dair birtakım tavsiyeler sunulacaktır. Makalede konunun iki uzmanının da görüşlerine yer verilmesi ise, medyaya ilişkin konularda çok-boyutlu bir perspektif sunma amacıyla örtüşmektedir.

Uluslararası çerçeveye kısa bir bakış

Her ne kadar Türkiye'de "çocuk kime denir" noktasında hukuki, sosyolojik ve medeni düzlemlerde farklı tanımlar getirilmiş olsa da, bu konuda referans niteliği taşıyan 1989 tarihli –ve Türkiye'nin de taraf olduğu– Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi¹ uyarınca 18 yaşının altındaki her birey, ırkı, dini, dili ne olursa olsun çocuktur ve birer birey olarak buna yönelik ayrı haklara sahiptir. Meseleye medya-çocuk bağlantısı açısından bakıldığında ise sözleşmenin 17. maddesi; çocukların sosyal, kültürel, ruhsal ve ahlâki esenliğini koruyup bedensel

1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (Türkçe) http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf; (İngilizce) <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

ve zihinsel sağlıklarını geliştirmeye d6n6k bilgilerin yayılmasında medyanın rol6n6 vurgulamaktadır. Buna g6re “devletler, kitle iletişim araçlarını ocuk bakımından toplumsal ve k6lt6rel yararı olan bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik etmekle” g6revlendirilirken, kitle iletişim araçlarını d6zenlerken, “azınlık grubu veya bir yerli halka mensup çocukların dil gereksinimlerine 6zel 6nem g6stermeleri” noktasında sorumlu tutulurlar.

Medyanın ocuk 6zerindeki etkilerine dair bu zamana değin birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. 6rneğin 2000 yılında Michigan 6niversitesi’nden Rowell Huesmann ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği ve on beş yıllık bir zaman dilimini temel alan çalışma neticesinde,² medyadaki şiddet g6r6nt6lerine maruz kalınmasının çocukların daha sonraki gelişim evrelerinde daha saldırgan davranmalarına ve şiddete karşı bir nevi duyarsızlaşmalarına sebep olduğu g6r6lm6řt6r. 6te yandan, medya araçlarının bu denli yaygınlaşıp k6reselleştiği, dolayısıyla konvansiyonel medya 6zerindeki denetimin geçmişe nazaran zorlaştığı, d6nya çapında 6 internet kullanıcısından birinin ocuk olduğu ve haber akışlarında yeni medyanın giderek merkez6 bir yer edindiği bir ortamda, evrimii haber sunumlarında ocuk haklarına hassas bir etik tavır benimsenmesi b6y6k bir anlam kazanmaktadır. Hele ki çocukların artık “medya tacizi” yoluyla fiziksel olarak pornografik g6r6nt6lerin pazarlanmasıyla istismar edildiği bir ortamda...

Medyada ocukların nasıl temsil edildiği, onların kendilerine biçtiği rol modelleri ve toplumun onları nasıl algıladığını da şekillendirir hale gelmiştir. Yani, ocukların sessiz, pasif bir çoğunluk olarak betimlendiği, istismara uğradıkları yetmezmiş gibi davaya giden s6relerde ve mahkeme salonlarında kamuoyu ve medya tarafından defalarca 6rselendikleri bir 6lkeden, çocukların evrensel hukuktan ileri gelen haklarının peşinden koştuğu, bu doğrultuda yoğun bir m6cadele verdikleri bir or-

2 L. Rowell Huesmann, Jessica Moise-Titus, Cheryl-Lynn Podolski ve Leonard D. Eron, “Longitudinal Relations Between Children’s Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977-1992”, *Developmental Psychology*, cilt 30, no. 2, 2003, s. 201-221, Michigan 6niversitesi, <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/dev-392201.pdf>

tamın doğması pek beklenemez. Öte yandan, toplumun farklı katmanlarına çocuk hassasiyetlerinin yayıldığı, medyada çocuğun önemli bir birey olarak resmedildiği bir ülkede ise, çocukların yetişkin olma süreçlerinde daha bilinçli ve haklarının farkında olmalarını beklemek son derece normal bir sürecin sonucudur. Bu bağlamda, medeni toplumlarda yaygın olarak yerleşmekte olan kanı, fiziksel ve duygusal istismara son derece açık bir kategori olarak çocukların ilgili yasalar ve uygulamalar çerçevesinde korunması ve gelecekte topluma sağlıklı yetişkinler olarak kazandırılmaları doğrultusundadır.

Çocuk haklarının medya tarafından dikkate alınmasında dönüm noktalarından biri 1999 yılı Kasım ayında Norveç hükümeti ve UNICEF'in birlikte Norveç'in başkenti Oslo'da düzenledikleri ve çocuk hakları uzmanlarının yanı sıra medya profesyonellerinin de katıldığı toplantı olmuştur. Ana teması dünya çapında çocuk haklarının gelişiminde medyanın rolünün tartışılması olan toplantıda hem çocukların basın yoluyla eğitilmesi ve okuryazarlığına katkıda bulunup medyaya erişim hakkı kazanması hem de medyanın çocuk haklarının korunmasındaki rolü ele alınmıştı. Tüm bu tartışmalardan ise, "Oslo Meydan Okuması" ("Oslo Challenge") olarak bilinen bir metin ortaya çıktı. Metinde, esas olarak, çocuk-medya ilişkisinin çocukların haklarını anlamak açısından kritik önem arz ettiği belirtilerek ilgili taraflar spesifik noktalarda harekete geçmeye çağrıldı. Bu çerçevede, medya profesyonelleri, çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmaları, çocuk hakları konusunda sansasyonel haberleri önlemek, basmakalıp yaklaşımlardan kaçınmak ve bir medya etik kodu oluşturmak konusunda profesyonelce çabalamaları, çocuk haklarına zarar veren ticari baskılara direnmeleri yönünde uyarılmış, çocuklarla çalışan tüm kuruluşlara da medyanın çocuk meselelerinde güvenilir haber kaynaklarına bağımsız bir şekilde erişimini sağlamak ve çocuklarla ilgili sorunların medyada yanlış yansıtılmasını önlemek için harekete geçmek gibi noktalarda telkinde bulunulmuştu.

1975 yılında New York'ta kurulup 2001 yılında finansal sorunlar nedeniyle iflas edene kadar misyonunu sürdüren *Child-*

ren's Express ise, yaşları 8 ila 18 arasında değişen çocukların kendilerini ilgilendiren alanlarda, kendi hassasiyetlerini ön plana çıkararak haber hazırlayıp editör oldukları bir haber ajansı olarak, 1982 yılında Pulitzer Ödülü'ne aday gösterilmişti. Hatta ABD Başkanı Jimmy Carter'ın kızı Amy Carter da 70'li yıllarda bu yenilikçi haber ajansı modeli çerçevesinde muhabirlik yapmıştı.

Öte yandan, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ) ise, 1998 yılından bu yana, çocuk duyarlılığına sahip, sorumluluk sahibi haber aktarımını teşvik etmek üzere pilot çalışmalarda bulunmuştur. IFJ, çocuk haklarını kurum-içi meslekî etik kodlarına entegre etmiştir ve bu konuda bilinç artırmaya dönük programlar yürütmektedir. IFJ, medya sendikaları arasında en iyi uygulamaların uluslararası planda paylaşılmasını desteklerken, gazeteciler üzerindeki "sansasyonel haber yapma" yükünü yok ederek çocukların görülme ve duyulma gereksinimlerini karşılayanın önemini her vesileyle vurgulamaktadır. IFJ'nin "Çocuk Hakları ve Medya: Çocuklara ilişkin Meselelerde Haber Aktarımına dair Kılavuz İlkeler ve Prensipler" başlıklı raporu, 1998 yılında Brezilya'da gazetecilik ve çocuk hakları konusunda dünyada gerçekleşen ilk istişare konferansı sırasında yetmiş ülkeden medya kuruluşları tarafından benimsenmiş ve ardından düzenlenen bir dizi bölgesel konferans ve çalıştayın ardından 2001 yılında Seul'daki IFJ Yıllık Kongresi sırasında nihai olarak kabul edilmiştir.³ Buna göre "tüm gazeteci ve medya profesyonellerinin en yüksek etik ve profesyonel standartları devam ettirmek ve Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi ve onun bağımsız gazeteciliğin uygulanmasına dair etkileri konusunda en yaygın bilgi paylaşımını bu sektör içerisinde teşvik etmek gibi bir sorumluluğu bulunmaktadır". Bu çerçevede, medya örgütleri, çocukların güvenliği, mahremiyeti, eğitimi, sağlığı, toplumsal refahı gibi alanlarda haklarının ihlal edildiği durumları dikkate alacak ve kamusal tartışmaların odağına yerleştirmek üzere araştırmacı gazetecilik faaliyetlerinden ödün vermeyecek; çocukların ya-

3 <http://www.nordicom.gu.se/en/clearinghouse/guidelines-and-principles-reporting-issues-involving-children>

şamları ve refahına ilişkin gazetecilik faaliyetlerinde çocukların kırılgan durumları göz önünde bulundurulacak; çocuklarla ilgili meselelerde en yüksek etik standartlar izlenecek; yani çocuklarla ilgili materyalleri sunarken sansasyonel bir şekilde haber aktarımından uzak kalınarak kırılgan durumdaki çocukların medyada görsel olarak ifşa edilmesinden imtina edilecek; çocuklarla ilgili cinsel içerikli görüntüler verilmeyecek; haber sunumunda çocuğa sıfır veya sıfıra yakın zarar verilmesi için son derece titiz davranılacak. Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) ise, çocuklarla nasıl röportaj yapılacağına dair bir etik kılavuz ilkeler bütünü yayımlayarak, bu konuda muhabirlerin işini kolaylaştırmıştır.⁴ Bu çerçevede örneğin çocuklarla röportaj yaparken cinsiyet, ırk, yaş, din, eğitim veya fiziksel yetenekler temelinde ayrımcılığa gidilmemesi, çocuğu yargılayan davranış ve yorumlardan kaçınılması, çocuğu riske atacak şekilde görüntülerin yayımlanmaması, cinsel istismar kurbanı çocuğun isminin ve görüntüsünün her zaman gizlenmesi, çocuğun sözlerinin doğruluğunun ya diğer çocuklardan ya da yetişkinlerden, tercihen de her ikisinden teyit edilmesi gibi ilkeler yer almaktadır.

Save the Children'ın 1998 yılında yapmış olduğu bir çalışmada ise, çocukların medyada kendilerine dair haber aktarımlarında en çok hangi konulara "içerledikleri" incelenmiştir. Bunlar arasında çocukların yaptığı ciddi yorumların yetişkinleri güldürmesi, çocuklarla ilgili haber aktarımlarında "şirin", "sevimli" gibi sıfatlara ağırlık verilmesi, duyguları harekete geçirmek üzere çocukları sefil durumlarda resmeden fotoğrafların kullanılması, çocukların bazı konulardaki bilgisizliğinin yetişkinler tarafından alay malzemesi yapıldığı haber aktarımları, çocukların problem yaratan bir toplumsal grup olduğunu ima eden haber anlatımları yer almıştı. Yani özü itibarıyla çocuklarla ilgili haberlerin toplumsal anlamından daha çok, çocukların medya üzerinden "pazarlanma" potansiyellerine önem verildiği görülüyor. Oysa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi, özel hayatın ve ailenin korunması gerekliliğini vurgu-

4 CRIN, Çocuklarla Mülakat Yapmaya İlişkin Etik Kılavuz İlkeler, http://clearing-events.dit.ie/unicef/html/unit2/2_1_10.htm

larken, aynı sözleşmenin 14. maddesinde ayrımcılığın her türlü biçimi yasaklanıyor – geniş bir okumayla, buna, çocuklara yönelik medya üzerinden yapılan ayrımcılık da dahil elbette. Çocuk haklarına duyarsız haber aktarımı, çocukların haberlerde yanlış, eksik ve çarpıtılmış şekilde temsil edilmesi veya çocukların kendileriyle ilgili konulardaki görüşlerine yer verilmemesi gibi değişkenlerin hepsi, özü itibarıyla çocuk haklarının medya tarafından ihlal edilmesi kapsamına giriyor. İnternet üzerinden yeni medya araçlarının yaygınlaşması ve çocukların internet üzerinden erken yaşlarda medya okuryazarı hale gelmesi ise, bu alanı daha da genişletiyor. Yani, yetişkin kitleye, yetişkin dünya içerisinde yetişkinleri ilgilendiren konularla hitap etmeye alışmış medya dünyası, uluslararası planda da çocuk dünyasının farkına varmaya davet ediliyor ve bu konuda giderek daha büyük bir duyarlılık ortamı kendini hissettiriyor.

Bu bağlamda, BBC'nin çocuk haklarının medya üzerinden korunmasına çok büyük bir öncelik atfetmesi ve spesifik bir kılavuz ilke çerçevesinde haber aktarımlarında çocuğun üstün yararı ve çocuklara seslerini duyurma imkânı verilmesine yaptığı vurgu ise güçlü bir referans teşkil ediyor. Keza yüksek kaliteli haber aktarımını şiar edinmiş ve dünyanın dört bir yanından yayın yapan bir basın kuruluşunu tanımlayan etik gazetecilik bunu gerektiriyor. BBC'nin editöryel kılavuz ilkelerinde şu bölüm oldukça önemli:

Çocuklar BBC için çok önemlidir. Çocukların içinde yaşadıkları dünyayı anlamlandırmalarına yardımcı olacak şekilde eğitim niteliği güçlü, eğlenceli ve ilginç içerik sağlamayı amaçlıyoruz. Haberlerimize katılan çocukların çelişen çıkarları ile aileleri veya izleyici kitlemizin görüşleri arasında bir denge kurmak her zaman kolay olmuyor. Ancak, dünyanın her neresinden yayın yaparsak yapalım, içeriğimize katkı sağlayan çocukların refahını her zaman için korumalı, onlara görüşlerini ifade etme ve katılma hakkı vermeliyiz.⁵

5 BBC Editöryel Kılavuz İlkeleri, <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/children-young-people/>

Türkiye'ye dair düşünceler ve tavsiyeler

Tüm bu genel düşüncelerden yola çıkarak Türkiye'deki çocuk gerçekliğini medya düzleminde irdelemek gerekirse, özellikle çocukların haklarının korunmasında medyaya çok büyük sorumluluk düşüyor. Keza, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylayan Türkiye'nin BM bünyesindeki Çocuk Hakları Komitesi'ne düzenli aralıklarla rapor ileterek çocuk haklarını hayata geçirmek adına yaptığı düzenlemeler ve politikalardaki ilerlemeleri göstermesi gerekirken, bu raporlara alternatif raporlar da sivil toplum kuruluşları ve medya tarafından hazırlanarak komiteye iletiliyor. Böylelikle, hükümet raporlarında yer bulmayan konulara ilişkin sosyal denetim mekanizması sağlanmış oluyor – medyada çocuğun yer alışı da bunlardan biri. Ancak, uluslararası kurumların da Türkiye'de çocuk haklarının durumu, çocuk istismarı gibi konularda son dönemde yeterince aktif olmadıkları, Türkiye'ye bir yön vermek ve referans teşkil etmek anlamında varlık sergilemedikleri de bir gerçek. Bunda elbette dünya meselelerinin giderek çeşitlenmesi yer alırken, Türkiye'nin de çocuk hakları gibi siyaset-üstü olması gereken konularda bile toplumsal kutuplaşmasını son sürat devam ettirmesi ve “ben bilirimci” bir yaklaşımla uluslararası her türlü müdahilliği bir dış komplo şeklinde değerlendirerek hiddetlenmesinin büyük etkisi var. Cumhuriyet tarihinin görülmüş en büyük çocuk istismarı skandallarından birinin yaşandığı Karaman'da uluslararası gözlemcilerin yok denecek kadar az olması, bunun en açık delillerinden.

Dolayısıyla, doğan bu açığı kapatmak için vicdan sahibi sivil toplum kuruluşlarına ve halka iletimde de yine vicdan sahibi, ilkeli, etik medya organlarına büyük iş düşüyor. Bu bağlamda, çocukların erken yaşta zorla evlendirilmelerini, özendirici bir dilden uzak şekilde, bunun bir hak ihlali olduğunu vurgulamak suretiyle haberleştirmekten tutun, çocuk ölümlerini diğer ölümlerden ayırıştırarak vermek ve ölen kişilerin yetişkin dünyası içinde birer çocuk olduğuna dikkat çekmek gibi çok fazla parametrenin göz önünde bulundurulması gerekiyor. Haliha-

zırda özellikle Güneydoğu Anadolu'da yaşanan düşük yoğunluklu savaş ortamında çocukların çatışmalarda yaralanmaları ve hayatlarını kaybetmelerini de sıradan bir haber gibi değil, bunun normal olmadığını gösteren bir dil ile haberleştirilmesi de son derece önemli. Keza kanımca medyanın çocuk haklarının yansıtılmasındaki asli rollerinden biri, Türkiye'nin taraf olduğu çocuk haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerden ileri gelen yükümlülüklerinin anımsatılması, devletin bu yükümlülükler uyarınca çocukların korunması ve bakımına dair her türlü önlemi almakla mükellef olduğunun ve medyanın da bu konunun takipçisi olduğunun gösterilmesidir.

Öte yandan, Türkiye'de çocuğu istismar eden eylemleri ihbar etmek için de kullanılan "Alo 183" Çağrı Merkezi'nin dışında sırf çocuklara özel bir çocuk destek hattının bulunmaması da bu konunun kadın, aile, engelli, yaşlı gibi daha genel bir çerçeveye içerisinde düzenlenen bir alt başlık olarak algılanarak asli önemini yitirmesine ve medya üzerinden yaşanan etik-dışı davranış ve istismara yol açan programların hedefe yönelik olarak cezalandırılmamasına yol açmaktadır. Benzer şekilde, 2008 yılında TBMM bünyesinde, UNICEF'in teşvikiyle kurulan ancak son yıllarda herhangi bir faaliyet sergilemeyen Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin kuruluşunda uygulanan, internet sitesi üzerinden çocukların ilgili milletvekilleriyle doğrudan bağlantı kurmalarını ve sorunlarını aktarmalarını sağlayan sistemin de artık çalışmaması, bu alandaki ihbar ve başvuru sisteminin ne kadar önemsendiğinin "egemen çocukluk imgesinin" somut bir işareti olarak karşımızda duruyor.

Türkiye'de medyanın çocuklarla ilgili haber sunumunda öncelikli olarak mercek altına alması gereken, çocuğa dair imgesinin Batılı örnekleriyle ne ölçüde örtüştüğüdür. Mesela çocuğu piyasa değeri ve reklam dünyasındaki önemi perspektifinden mi algılıyor? Çocukları ilgilendiren haber akışını hiyerarşik bir şekilde, yetişkin dünyasının kuralları bağlamında mı vermeyi tercih ediyor? Haberi verirken, çocuğun aleyhine olacak şekilde izlenme katsayısı mı öncelikli yoksa çocuğun haklarının ve üstün yararının korunması mı? En çok izlenen dizilerde çocuk

oyuncuların yetişkin dünyası içerisinde yok olup giden haklarının önemsenmemesi mi yoksa çocukluğun zaten medya haber akışı içerisinde tahrip olan dünyasında bir bilinçlenme dalgası açılması mıdır medyanın görevi? Bir çocuğun ensest sonucu yaşadığı travmanın gazete manşetlerinde çocuğun tüm mahremiyetini hiçe sayarak verilmesi mi doğru gazeteciliktir yoksa bu ensest vakalarına yönelik cezai yaptırımları ön plana çıkaran ve caydırıcı bir dil kullanan bir medya mıdır ihtiyacımız olan? Fındık işçileri arasındaki çocukların sorunlarını ana akım medyaya çıkarmak ve bu konuyu ısrarla işlemek, karar alıcılar üzerinde medyanın gücünü test etmeye yönelik önemli bir olanak sunmaz mı? Veya mevsimlik işçilerden söz ederken bunlar arasında çocukların önemli bir yer tutması ve bu sebeple en temel gereksinimleri olan eğitim haklarından mahrum bırakılmasını göz ardı eden bir medya, ne kadar etikdir? Haber akışlarında, on sekiz yaşın altında olduğunu bilmesine rağmen ölen veya yaralanan çocuklardan “genç” diye söz etmek, o çocukları yetişkin diskuru içerisinde örtbas etmek, medyanın sorumluluklarına ters düşmez mi? Çocukları medyanın postmodern hapishanesinde göz hapsinde mi tutacağız yoksa onları doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen haberlerde çocuk imgemizi yeniden şekillendirip medyanın bilinçlendirici rolünü mü ortaya koyacağız? Çocuklara medya yoluyla teknolojiye bağımlı, tembel bir çocukluk mu sunmalıyız yoksa çocukların zaten Türkiye’deki eğitim sisteminin en derin yaralarından biri olan ezberci öğretim düzleminden kurtararak muhakeme yeteneklerini geliştiren tartışma programları ve belgesellerle, bilgilendirici yazı dizileriyle bilişsel olarak zenginleştirecek miyiz? Örneğin en güzel sesli çocuğun seçildiği *O Ses Çocuklar* programı, çocukların bir gecede şöhret olan akranlarına dair nasıl bir ısıltılı imgelem geliştirmesine ve kendisini değersiz, önemsiz görmesine yol açmaktadır; hiç düşündünüz mü? Medyanın “sorumlu” mu “sorunlu” mu olduğunu belirleyen daha nice benzeri soru, Türkiye’de haber yapma ve haberi aktarma pratiklerinde medyanın etik ve sorumluluk sahibi duruşunu belirleyici kriterlerden sadece birkaçı.

Bilkent Üniversitesi/Uluslararası Çocuk Merkezi'nden Adem Arkadaş-Thibert ise, bu alanda uzun zamandır çalışmalar yürüten bir çocuk hakları savunucusu ve konuya nüanslı bir yaklaşım getiriyor. Arkadaş-Thibert'e göre çocuk ses yarışmaları Hollanda gibi çocuk haklarının gelişmiş olduğu ve medyanın da etik değerlere sahip olduğu Batılı ülkelerde de var; ancak önemli bir farkla: Bu ülkelerdeki yarışmalarda medya kuruluşunun çocuk koruma tedbirlerini almak gibi bir yükümlülüğü var. Örneğin ses yarışmasına katılan çocuk, programın sonuna dek görünür olmak istemiyor ve sadece sesiyle katılmak istiyorsa, programın buna ilişkin gizlilik tedbirlerini alması gerekiyor. Ayrıca çocuğun bu programa katılımının eğitimini etkilemeyecek şekilde tasarlanması ve gerekirse ekstra eğitim desteği sağlanması gibi bir zorunluluk da söz konusu. Çocuğun bu programa katılımından dolayı yaşayabileceği olası psikolojik sorunlara yanıt olarak da medya kuruluşunun psiko-sosyal destek imkânlarını sunması gerekiyor. Dolayısıyla, bir yandan medya bağımsızlığı savunulurken, diğer yandan medyanın susturulması değil, bizzatıhi çocuğun medyadaki varlığının korunaklı ve özgür bir çerçevede kurgulanması gerekiyor. Diğer türlü, gerek bu tür ses yarışmalarında gerekse TV ekranlarının *rating* rekorları kıran dizilerinde boy gösteren çocuklar şöhret balonları söner sönmez kendilerini büyük bir depresyonun içerisinde bulabilmekte ve çocukluk ile yetişkinlik arasındaki o ince çizgi, çocuğun psiko-sosyal gelişiminde büyük bir yara ile son bulabilmektedir. Yani, hem ekranın alıcısı olan seyirci çocukları hem de bu ekranın öznesi olan çocukları gerekli koruma tedbirleri kapsamına almak, iki yönlü bir çabayı gerektiriyor.

Elbette tüm bu sorgulamalar, çağımızın yadsınamaz bir gerçeği olarak çocukları küresel kitle iletişim ağının dışında bırakmak anlamına gelmiyor. Buradaki kırmızı çizgi, haber hazırlama ve aktarım sürecinde çocuğu popüler tüketim döngüsünün dışında bırakarak onu metalaştırmamak, tam tersine medyanın zihinsel zenginleşme rolüne eklemlenmeye çalışmak, çocuğun üstün yararının medya eliyle gözetilmesini sağlamaktır. Keza

medyada sunulan haberler, çocukların imgelemi üzerinde ciddi bir etki doğuruyor ve onların ahlâki duruşlarını birebir etkiliyor. Örneğin sürekli ünlülerin ışıltılı dünyasının normal ve kabul görülür bir hayat tarzı olarak sunulduğu programların ağırlıkta olması ve bunun aile içinde de yaygın şekilde izlenmesi, çocuğun “makbul” meslek olarak insanı kısa yoldan zengin eden mankenlik veya futbolculuğu görmesine yol açabilmekte, bu esnada da belki daha az getirisi olan diğer sanat dallarının çocuk imgeleminde değersizleşmesine yol açmaktadır. Öte yandan, Neil Postman’ın da zamanında ifade ettiği gibi⁶ medya, yanlış pratiklerden dolayı çocukluk ile yetişkin hayatın sınırlarını giderek ortadan kaldırmakta, çocukların giyimden yeme alışkanlıklarına, eğlenceye dek yetişkin dünyaya eklenmiş bir benzer yaşama katılmasına yol açmaktadır. Çocuk artık medya üzerinden cinsellik başta olmak üzere yetişkin normlarına doğrudan ve herhangi bir filtreden geçmeden maruz kalmaktadır. Bu da çocukluk denen o önemli gelişim evresinin giderek silinmesi, çocuğun ruhsal ve bilişsel olarak ciddi bir kırılmadan geçmesi anlamına gelmektedir.

Merkezi İstanbul’da bulunan Hürmanist Büro tarafından 2012-2013 yılları arasında hazırlanan “Medyada Çocuk Raporu” aylık olarak medyada hangi alanlarda çocuk haklarının gündeme geldiğini ve medyanın bu haberleri nasıl aktardığını sistematik olarak ele alan önemli bir kaynak olmuştur. Haberlerde ağırlıklı olarak cinsel istismar konularına yer verilirken, çocukların ölümleri ve okulda bulundukları sırada yaşanan kazalar da haber konusu oldu. Hürmanist Büro kurucularından avukat Seda Akço ile bu konudaki görüşmemde, Türkiye’de medyanın çocuğa bakış açısındaki temel sakatlığın, çocukların hakkını ihlal eden olayların verilisinde bizzat teşhir ya da istismara neden olan bakış açısının benimsenmesi olduğunu belirtti. “Öyle bir hikâyeleştiriyorlar ki, çocuk mağduriyetinden ziyade pornografik bir hikâyeleştirmeye okurun merakı bu yönde kaşınıyor; çocuğa ne tür zarar verildiği değil, cin-

6 Neil Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu*, çev. Kemal Inal, İmge, Ankara, 1995, s. 168.

sellik öğelerinin ne oranda ön planda tutulduğuna önem veriliyor,” diye açıklıyor Akço cinsel istismar odaklı haber aktarımlarında yaşanan bu durumu. Karaman’daki çocuk istismarı davasının *Hurriyet.com.tr* tarafından *Twitter*’a aktarılış tarzındaki ajitasyon dili bunun en yakın örneklerinden: “Karaman’daki davada tecavüzcü öğretmeninin son sözü soruldu, göz yaşlarına boğuldu ve bakın ne dedi?” İşte tam da olmaması gereken bir haber aktarım biçimi ile karşı karşıyayız. Benzer şekilde, “İstanbul’un göbeğinde zorla ‘gerdek’ dehşeti” gibi manşetleri, çocuk haklarını hiçe sayan ve bunu “ne kadar okura daha çabuk ulaşırım” anlayışının güdülediği bir haber yazımı olarak görmek gerekiyor. Öte yandan, bu tür haberlerde artık en azından çocuğun ismi saklı tutulup, ad ve soyadının baş harflerine yer verilse de, neredeyse oturduğu mahalleye kadar bilginin yer alması, kimlik saklamanın medya tarafından anlamsız görüldüğünü gösteriyor.

Avukat Akço’ya göre diğer konularda da çocuğu özne olarak görmeyen, mağdur olarak tarif eden bir haber aktarımı söz konusu ki bu da oldukça yanlış. Örneğin, on kişi öldüğünde ve içlerinden ikisi çocuk olduğunda, bu çocuk ölümü sadece bir sayısal mağduriyet temelinde verilirken, o çocukların özel statüsünün, çocuk olmaktan kaynaklanan yaşamsal haklarının ihlal edilmesi medya diline yansımamış oluyor. Örneğin, bir Kur’an kursunda çıkan yangında çocuklar öldüğünde, bu haber, ana akım medyada kriminal bir yangın haberi olarak verilirken,⁷ çocukların yaralanması ve ölümü, bunun bir yan etkisi olarak hikâyeleştirilebiliyor. Veya 2007 yılında HIV/AIDS virüsü taşıdığı ortaya çıkan bir kız çocuğunun “sansasyonel haberleri iskalamayan” medyada fotoğraflarıyla birlikte deşifre edilmesi de,⁸ çocuğun bir süre okula devam edememesine ve sosyal dışlanmaya uğramasına, incinmesine yol açmıştı. Diğer yandan, Türkiye’de medyanın sıklıkla başvurduğu “suçlu çocuk” ta-

7 *HaberTürk*, “Diyarbakır’da yangın”, 1 Aralık 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1160842-diyarbakirda-yanin>

8 *Cihan Haber Ajansı*, “İlköğretim öğrencisi ve annesi aids’li çıktı”, 12 Ocak 2007, <https://www.cihan.com.tr/tr/ilkogretim-ogrencisi-ve-annesi-aidsli-cikti-pCHI.TQxMzg4MC8tMTI0MzI1NzE4Mw==.htm>

nımlaması da hem bir terminoloji hatasına hem de çocuğun üstün yararının ihlaline yol açmakta, “suça itilen” veya “suça zorlanan çocuk” ifadelerinin medya dilimize yansısı ise bebek adımlarıyla olmaktadır ne yazık ki...

İşte medyanın “özdenetimli” bir şekilde haber aktarması gereği bu noktada bir kez daha belirginleşiyor. Bir çocuğun neden 15 yaşında “gerdeğe girmeye zorlandığının” araştırmacı gazetecilik çerçevesinde kökenlerine inilmesi, olayların yaşandığı bölgelerin sosyolojik öğelerinin ortaya çıkarılması, gerekli kamu yetkilileri ve yerel toplum liderleriyle görüşülüp medyanın beşinci kuvvet olarak baskısı ve takibini üzerlerinde hissetmelerinin sağlanması, güvenilir kayıt ve verilerin toplanması ve bunların da düzenli şekilde haberleştirilmesi gerekiyor – sadece her sene 23 Nisan veya Dünya Çocuk Günü vesilesiyle “şişirilen” haberlerle değil, tüm yıla yayarak... Çohtandır “unuttuğumuz” veya “unutturulan” araştırmacı gazetecilik tam da bunu gerektiriyor.

Yine de çok ümitsizliğe kapılmamak lazım. Gerek *Bianet* (Bağımsız İletişim Ağı) gibi haber portallarının girişimleri gerekse UNICEF’in aracı olması neticesinde Türkiye’de son on yılda medyanın çocuğa duyarlı bir dil geliştirmesi için belli kıpırdanmalar yaşanıyor. Örneğin, “Haydi Kızlar Okula!” projesinin Türkiye’nin dört bir köşesine ulaştırılıp kız çocuklarının eğitiminin önemine dikkat çekilmesinde ve bu farkındalığın kız çocuklarının okullaşması istatistiklerine yansır düzeye gelmesinde medyanın rolü oldukça kritik oldu. 2006 yılında UNICEF ve *Bianet*’in ülke çapında gerçekleştirdikleri yedi adet bölge toplantısı da, yerel basın mensuplarına çocuk haklarına duyarlılık ve çocuklara zarar vermeyecek şekilde haber yazım teknikleri konusunda hizmet-içi eğitim verilmesi anlamında önemli bir mihenk taşı oldu. Bu toplantıların çıktıları ise *Çocuk Odaklı Habercilik* isimli bir kitapta toplandı. Benzer eğitim modülleri Galatasaray Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi’nin iletişim fakültelerinde de pilot uygulama olarak yürütüldü. Bu bağlamda, YÖK’ün veya üniversitelerin iletişim fakültelerinde çocuk haklarına dair zorunlu bir ders getirmesi, geleceğin med-

ya çalışanlarının habercilikte çocuk boyutuna dair farkındalık geliştirmelerinde önemli bir adım olacaktır; ancak şu âna kadar bu yönde bir girişim ne yazık ki olmadı. Ne yazık ki tüm bu farkındalık geliştirme sürecinin bir devlet politikası çerçevesine yerleştirilmemesi sebebiyle, sahada etkisi sınırlı kalıp sonuçları kısa süre içerisinde gözlemlenemiyor. Bu noktada medyanın bir diğer rolünün ise, çocuk haklarının uygulanması ve izlenmesinde kamu yetkililerinin verdikleri söz ve vaatleri takip etmek olduğunu da anımsatmak gerekiyor.

Sonuç itibarıyla medya bir toplumun gözü, kulağıdır ve o toplumda çocukların nasıl algılandığı, çocuk imgeleminin ne yönde olduğu ve ne yöne evrileceğinde büyük bir etki gücü bulunmaktadır. Çocukların haklarını, sorunlarını ve üstün yararını medya gündemine taşımak, kamuoyunun ve kanaat liderlerinin dikkatlerinin bu konulara çekilmesini sağlamak ve etki gücüne bağlı olarak bu konuda bir devlet politikası geliştirilmesinde katalizör rol oynayabilmektedir. Çocuk cezaevlerinde yaşanan hak ihlalleri, işkence iddiaları gibi konular medyada ne kadar çok yer alırsa, toplumun büyük kısmı tarafından “görünmez” kılınan çocuklar da medya eliyle görünür kılınabilir. Diğer türlü, medyanın sansasyon merakıyla bütünüleşik şekilde çocukları dışlanmışlığın, yoksulluğun, istismarın çaresiz kurbanları olarak gören, onları şiddete başvuran, “sorun kaynağı” kişiler olarak olumsuz şekilde hikâyeleştiren anlayışa hizmet ettiği bir ortam yaratılmış olur. Elbette bu noktada pembe gözlüklerimizi çıkarıp medyanın da ticari bir yönü olduğu gerçeğini ve Türkiye’de medya patronlarının profiliyle haberlerin siyasi/ideolojik/toplumsal duruşu arasındaki yakın bağıntıyı es geçmeyelim. Bazen bir gazetenin veya TV kanalının ombudsmanının kendi kanalına veya TV’sine söz geçiremediği, karmaşık bir ilişkiler ağının tam ortasında çocuk haklarının medya tarafından ideal bir şekilde içselleştirilmesini beklemek safık olabiliyor.

Çocuk haklarının bir diğer uygulanma ve denetim mecrası da kuşkusuz sosyal medya. *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* ve video oyunlarında küçük çocukların pedofil çevreler tarafından

istismara uğradığına dair haberler giderek yaygınlaşıyor. Bu noktada da gerek ebeveynlere gerekse medyayı kendi değerlerine göre şekillendirmek yerine çocukları korumaya odaklanması gereken yasa koyucu ve uygulayıcılara büyük görev düşüyor. Öte yandan bu noktada yine medyaya önemli bir görev daha düşüyor: Aileler çocuk istismarı konusunda ne yazık ki büyük ölçüde bilgisiz ve bilinçsiz. Bu durum da çocuğun yaşadığı travmaları içine atmasına, aileyle paylaşmamasına ve bu istismar döngüsünün katlanarak çoğalmasına yol açıyor. Dolayısıyla, ulusal ve yerel medyada bu konuda farkındalık oluşturmaya dönük eğitim programları yapılması son derece önemli. Karaman'daki çocuk istismarı skandalının ardından bu konuda giderek daha eğitici programların gündeme geldiğini, uzmanların ailelere çocuklarını istismardan nasıl korumaları ve istismara dair işaretleri nasıl zamanında fark edebileceklerini öğretmeye çalıştıklarını görüyoruz.

Son kertede şunu fark etmemiz gerekiyor: Yeni bir kuşak doğuyor ve buna paralel olarak medya giderek küreselleşerek geleneksel medya araçlarına internet medyası ve uçsuz bucaksız bir haber havuzu ekleniyor. Yeni teknolojilerin bir tık ötede olduğu bir dünyada, çocukların da doğru ve etkin birer medya okuryazarı haline gelmesinde, medyanın etik ve özdenetimli bir şekilde hareket etmesi, eskiye nazaran çok daha önemli. Bu noktada Türkiye'deki basın kuruluşlarına ve derneklere, çocukların haklarına duyarlı gazetecilik inşası için ortak bir etik kod belirlemek, devletin ilgili kurumlarına bu konuda medya bağımsızlığı ile etik değerler arasındaki hassas dengeyi gözetken, zorlayıcı kurallar bütünü geliştirmek ve toplumun geneline de bu konunun takipçisi olmak noktalarında büyük bir sorumluluk düşüyor. Bir diğer deyişle, medyayı sorumlu ve çocuk haklarına katkı sağlar şekilde kullanmak, çocuğa bir katma değer sağlamasına yardımcı olmak ve çocuk haklarının gelişiminde bir aracı olmasını sağlamak günden güne büyük önem kazanıyor.

HAK TEMELLİ BAKIŞ AÇISININ YOKLUĞU VE AYRIMCI SÖYLEMLER AÇISINDAN GAZETE HABERLERİNDE MÜLTECİ KADINLAR

ÜLKÜ DOĞANAY - HATICE ÇOBAN KENEŞ

Giriş

İrkçi ve ayrımcı söylemlerin meşrulaştırılmasında, yaygınlaştırılmasında ve yeniden üretiminde medyanın rolünü sorgulayan birçok çalışma, gazete okurlarının gündelik hayatlarında kısa süreli karşılaşmalar dışında fikir sahibi olmadıkları toplumsal kesimler hakkındaki yargılarının oluşmasında okudukları haberlerin ve gazete yazılarının önemli bir rolünün olduğunu altını çizmektedir. Örneğin, iktidarın söylemde kurulma biçimlerine odaklanarak söylemin yapıları ile iktidarın yapıları arasında kurulan ilişkiyi irdeleyen van Dijk, toplumsal iktidarın “dolaylı” olarak insanların “zihin”leri yoluyla işlediğini söylemektedir (2005: 317). İktidarın kullanımında bilgi ve inançların ustaca yönlendirilmesi, inançların önceden formüleleştirilmesi ya da farklı, alternatif düşüncelerin marjinalize edilmesi, sansüre uğraması, toplumsal bilişlerde ırkçı düşüncelerin oluşumuna etki etmesi açısından kitle iletişim araçlarının önemli bir işlev üstlendiğini ileri süren van Dijk (361), etnik olaylar konusunda pek çok insanın günlük yaşantısında sahip olduğu ideolojik çerçevenin kendi kendine gelişmediğine, kitle iletişim araçlarının oluşturduğu söylemlerin bu konuda belirleyici bir rolü olduğu-

na vurgu yapmaktadır (van Dijk, 1991: 238). Buna göre, sosyal eylem, statü ve insanların zihinleri arasında bir kesişim noktası olarak değerlendirebileceğimiz söylemlere aracılık eden medya metinleri, azınlıklara ya da ayrıcalıksız gruplara yönelik egemen bakış açılarını, ideolojileri, önyargı ve yaklaşımları yalnızca yeniden üretmekle kalmaz, aynı zamanda bunlara genel geçerlik kazandırır (7). Böylece, medyanın sunduğu ideolojik çerçeve, günlük konuşmalarda ırkçı yargıların kabul görmeyebileceği endişesine karşı korunaklı bir zemin sağlayabilmektedir.

İrkçiliğin ve ayrımcılığın modern toplumlarda özellikle söylemler düzeyinde ortaya çıktığı ve meşruluk kazandığı saptamasını çıkış noktası olarak kabul eden çalışmaların ortak kabullerinden bir diğeri, geniş anlamıyla ırkçılığın cinsiyetçilik ve milliyetçilik söylemleri ile eklektik bir araya gelme ve etkileşim döngüsü kurduğudur (Balibar, 2000a: 30, 2000b: 66; Köker ve Doğanay, 2010: 3; Doğanay, 2013; Doğanay ve Karaaslan-Şanlı, 2011; Çoban Keneş, 2011, 2014a). Medyada gerek “olumlu biz”e atıfla milliyetçi söylemin kuruluşunda gerek çeşitli azınlık gruplara ilişkin olumsuz kalıpyargılar yoluyla, “olumlu biz”i pekiştiren, ama aynı zamanda bir “olumsuz öteki” kurgusu yaratmak yoluyla ırkçı ve ayrımcı söylemleri yeniden üreten temsillerle karşılaşırız. Bu temsiller, çoğu zaman toplumsal cinsiyetle de ilişkilenererek hem olumlu (milli kimliğin inşasında kadına yüklenen anlam yoluyla) hem de olumsuz anlamda kadınlara ve “öteki”ni tanımlarken onun dışarıllıklılığının altını çizen bir ek nitelik olarak farklı cinsel yönelimlere başvurur. Yeni ırkçılığın farklılıkları öne çıkarmak yoluyla yaptığı ayrımcılık, cinsiyete dayalı farklılıklar bağlamında kadınlar üzerinden de devam eder. Cinsiyet temelli bu farklılıklar, sınıf, ırk ve etnik temelli ayrımcı uygulamalarla da birleşerek kadınları yeni ırkçılığın en kolay ve en çok ayrımcılığa uğrayan aktörleri haline getirir (Çoban Keneş, 2014b: 69). Böylece, medyanın ayrımcı ve ırkçı söylemleri yaygınlaştırmadaki ve meşrulaştırmadaki rolünü sorunlaştıran çalışmaların ortaya koyduğu önemli bulgulardan biri, ırkçı ve ayrımcı söylemlerin cinsiyetçilikle kurduğu ilişki olmaktadır (Doğanay, 2013; Güzel, 2014;

Çelenk, 2010; Köker, 2007). Konuyla ilgili araştırmalar, kadınların bu söylemlerin kuruluşuna aracılık eden mizah, popüler kültür ürünleri ve diğer medya metinlerinde olduğu gibi gazetelerde yayımlanan haber ve yazılarda da ırkçı söylemlere daha kolay hedef olabildiklerini ortaya koymuştur (Healey, 2010; Gill, 2007; Köker ve Doğanay, 2010; Doğanay, 2013).

Bu yazı, 2011 yılının Nisan ayından bu yana Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen mültecilerin yazılı basında haberleştirilme biçimini sorunlaştırmaktadır. Özellikle, mülteci olmalarının getirdiği güçlüklerin yanında “kadın” olmaları nedeniyle de ayrımcı ve ırkçı söylemler ve eylemler karşısında insan hakları bakımından en kırılgan durumda bulunan kadın mültecilerle ilgili gazetelerde yer alan haberlere odaklanmaktadır. Gazete haberlerinin ele alınmasının başlıca nedeni, Sevda Alankuş'un altını çizdiği gibi, “diğer anlatı türlerinin aksine haberin bizi ‘doğruları, gerçekleri söylüyor’ gibi yaparak taraflandırmaktan” kaynaklanmaktadır. Liberal basının habercilik anlayışının ardında yatan “gerçek, doğru, tarafsız” olmak gibi iddialar nedeniyle, haberler olup bitenler karşısında okura bir anlamlandırma çerçevesi sunmakta, “gündelik hayatın en ince ayrıntılarından, ulusal/küresel meselelere dair her şey” hakkında onu konumlandırmaktadır (Alankuş, 2008: 4-5).

Çalışmada, tirajları dikkate alınarak ulusal basında en çok okunan beş gazetede (*Zaman*, *Posta*, *Hürriyet*, *Sabah*, *Sözcü*)¹ yer alan ve Suriyeli kadın mültecileri konu edinen haberler söylem analizine tabi tutulmuştur. En çok satan beş gazetenin seçilme nedeni, kamuoyunda Suriyeli kadınlara yönelik yargıların oluşturulmasında ve mevcut yargıların dolaşıma girmesinde yüksek tiraja sahip gazetelerin bir rolünün olduğunun kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır (Köker ve Doğanay, 2010). Çalışmanın kapsamına, mültecilerin Türkiye'ye toplu olarak girmeye başladıkları 2011 yılının Nisan ayından itibaren sığınmacıların sayısının iki milyonun üzerine çıktığı 2015 yılının Haziran ayına kadar geçen sürede² beş ana akım gazetede yer alan Suriyeli ka-

1 <http://www.gazeteciler.com/gazete-tirajlari.html> (12.01.2015 - 18.01.2015).

2 Çalışmanın 2015 yılının Haziran ayı sonuna kadar bir dönemi kapsadığını bu-

dın mültecileri konu edinen 142 haber³ dahil edilmiştir.⁴ Çalışmaya konu olan dönemde beş ana akım gazetede yer alan Suriyeli mülteci kadınları konu edinen yalnızca iki köşe yazısına rastlanmıştır. Bu nedenle köşe yazıları çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu haberlere gazetelerin hem “com.tr” uzantılı haber arşivlerine hem de günlük baskılarının online arşivlerine, “Suriyeli mülteci”, “Suriyeli sığınmacı”, “Suriyeli misafir”, “Suriyeli mülteci kadın”, “Suriyeli sığınmacı kadın”, “Suriyeli kadın” kelimeleri yazılmak suretiyle ulaşılmıştır.

Araştırmada van Dijk’ın *Irkçılık ve Basın (Racism and the Press, 1991)* başlıklı çalışmasında geliştirdiği söylem analizi yöntemi benimsenmiş, bu çerçevede, belirlenen dönemde yayımlanan haberlerin konusal-tematik dağılımlarını, başlıca aktörlerini, haber kaynaklarını ve genel olarak yapısal özelliklerini saptayabilmek üzere ilk olarak niteliksel içerik çözümlemesi tekniğine başvurulmuştur. Bu aşamada, gazetelerde yayımlanan haber ve yazıların içeriği, hazırlanan soru formu temel alınarak kodlanmış ve SPSS programı aracılığıyla istatistiksel analize tabi tutulmuştur. İkinci aşamada ise haber söyleminin temel öğelerini araştırmak üzere, Suriyeli kadın mültecilerin haber başlık-

rada belirtmekte fayda görüyoruz. Yaz aylarında mültecilerin özellikle deniz yoluyla Yunanistan’a kaçmalarını ve yolda yaşanan ölümlü kazaları konu edinen haberler, çalışmanın zaman sınırlaması nedeniyle önemli ölçüde kapsam dışında kalmıştır.

- 3 Başka bir çalışma için 2011 yılının Nisan ayından 2014 sonuna kadar geçen sürede en çok okunan üç ulusal gazete üzerinden yaptığımız incelemede gazetelerde Suriyeli mültecileri konu edinen haberlerin toplam sayısının 1.022 olduğunu tespit etmiştik. Üç gazetede 1.022 habere karşılık beş ulusal gazetede ve 2015’in ilk yarısını da kapsayan altı aylık bir ek sürede Suriyeli kadınları konu edinen toplam haber sayısının görece azlığı, basının mülteci kadınların sorunları karşısındaki ilgisizliğini gösteren bir sonuç olarak değerlendirilebilir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016).
- 4 Çalışmanın zaman sınırlaması, çok sayıda mültecinin tekneler ve botlarla Yunan adalarına geçmek üzere yola çıktığı ve ölümlü deniz kazalarının yaşandığı 2015 yılının yaz aylarını kapsamadığı için basının bu ölümlü kazaların ardından mültecilere ve sorunlarına yönelen ilgisinin niteliğine dair bir bilgiyi içermemekte. Bu, çalışmanın en önemli sınırlılıklarından birisi olarak değerlendirilebilir; yeni çalışmalarla mültecilerin ve özellikle de kadın mültecilerin yaşamakta oldukları drama ölümlerin ardından ilgisiz kalamayan basının bu ölümleri haberleştirme biçiminin ele alınması ve sorunlaştırılması önemlidir.

larında, metinlerinde, fotoğraflarda ve genel olarak haber anlatısında yer bulma biçimleri sorunlaştırılmıştır. Bu aşamada, haber değeri atfetme pratikleri, haber kaynağı olarak hangi aktörlere başvurulduğu, haberde kimin sözüne, tanıklığına yer verildiği gibi konuların yanında haberde kullanılan dil, sözcük seçimi incelenmiş, böylelikle basının Suriyeli kadın mültecilerin Türkiye'deki varlığına ilişkin oluşturduğu söylemsel çerçevenin ayrımcı ve cinsiyetçi niteliği tartışmaya açılmıştır.

Aşağıda, ilk olarak medya metinlerinde mültecilerin, göçmenlerin ve yabancıların haberleştirilme biçimine ilişkin yapılan araştırmaların ortaya koyduğu bilgi aracılığıyla çalışmanın genel kavramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılmakta, ardından Türkiye'de mültecilerin medyada nasıl yer bulduğu sorusuna odaklanan az sayıda çalışmanın bulguları tartışmaya açılmaktadır. Bunun ardından, incelediğimiz dönem zarfında Suriyeli mülteci kadınlara ilişkin gazete haberlerinin söylem analizine yer verilmektedir.

Medya metinlerinde mülteciler, göçmenler ve yabancılar: Tekinsiz, tehlikeli, bizim özgecil yardımımıza muhtaç "ötekiler"

van Dijk'ın ayrımcı söylemlerin yaygınlaşmasında medyanın rolünü sorunlaştıran saptamalarını takip eden pek çok araştırmacı, medya metinlerine, ayrımcı kanı ve yargıların yeniden üretilmesi ve çeşitli toplumsal gruplara ilişkin stereotiplerin meşruluk kazanmasında merkezî bir önem atfederek bu metinleri irdelemektedir. Bu çalışmalar, medyada haber değeri atfetme pratikleri, haber kaynaklarıyla ilişkiler, başlıklar ve haber şemalarının oluşumu, sözcük seçimi ve çeşitli söylemsel stratejiler yoluyla çeşitli etnik-dinsel azınlıklara, egemen toplumsal grupların dışında kalanlara, farklı yaşam biçimlerine ya da cinsiyet kimliğine sahip olanlara yönelik ırkçı ve ayrımcı söylemlerin kuruluşunu ve başlıca stratejilerini örneklemekte, analiz etmektedir.

Diğer yandan, mülteci ve sığınmacıların medyada yer alışı biçimini ve medyanın göçmenlerin varlığını sorunlaştıran dili-

ni ele alan çalışmalar da, medyanın genel bir kategori olarak işaretlediği “yabancılar” yönelik söyleminin, zenofobik, ırkçı ve ayrımcı olduğunu, stereotiplere dayalı, mağduriyet yaratan, hedef gösteren ya da en iyi ihtimalle sorunları ve nedenlerini “görmezden gelen” haber içeriklerinin yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin van Dijk, azınlıkların, göçmenlerin, nc Dünya ülkelerinden insanların başat kitle medya-sında nadiren yer bulabildiklerini belirtmekte; itibarlı ve yeknesak haber kaynakları olarak daha az kullanıldıklarına değinmektedir. Bu ereve, bizim normlarımız, kültürümüz karşısında “geri olduğu varsayılan” azınlıkların medyada sıklıkla “bizim özgecil yardımımıza muhtaç” konumunda tanımlanmalarının yarattığı sorunların altını çizmektedir (1999: 268-269). Diğer yandan, ICAR (2004) tarafından yayımlanan raporda, İngiliz medyasında yer alan, sığınmacılarla ilgili haberlerin sıklıkla duygusal bir dil aracılığıyla aktarıldığı, ancak olaylara ilişkin arka plan bilgisinin haberlerde sunulmadığı belirtilmektedir. Macar basınının mültecilerle ilgili konuları aktarma biçimine odaklanan Vicsek, Keszi ve Markus (2008) da ICAR’ın bu saptamasına benzer biçimde, mültecileri konu edinen haberlerde sorunun devletlerarası ilişkiler düzleminde ele alındığını, insani boyutunun ise görmezden gelindiğini ortaya koymaktadır. İngiltere, Hollanda, Avusturya gibi çeşitli Avrupa lkelelerinde mülteci ve göçmenlerin gazetelerde tasvir edilme biçimine odaklanan araştırmaların ortaya koyduğu ortak bulgu, aslında etnik azınlıkların, göçmenlerin ya da mültecilerin gazete sütunlarında ancak yasadışılık, suç, saldırganlık, şiddet gibi olaylarla ilişkili olarak (van Dijk, 1999) ve “hırsız, kaçak göçmen, esrar kaçakçısı, hastalıklı ve terörist” gibi sıfatlar aracılığıyla (Friedman, 2008); “arsız, agresif, tehditkâr” tipler olarak (van Dijk, 2010: 19) yer bulabildiği yönündedir. Bu türden klişeleştirilmiş ve olumsuz tasvirlerde kültürel farklılıkların altı çizilmekte (Pickering, 2001); “bizim normlarımız, amaçlarımız, uzmanlığımız ya da kültürümüzle karşılaştırıldığında ‘yetersiz’ ya da ‘geri’ oldukları varsayılmakta” (van Dijk, 1999: 268); göçmenlerin konut ve istihdam alanında yarattığı rekabet ele

alınmakta ve “bizim değerli kaynaklarımızı tehdit eden insanlar” (Hartman ve Husband, 1974, akt. van Dijk, 1999: 371) olarak temsil edilmektedirler. van Dijk’a göre, buna eşlik eden bir başka varsayım da, göçmenlerin ve mültecilerin bizim toplumsal ve siyasal normlarımıza ve ideolojimize uyarlanabileceğidir (1999: 368-369). Diğer yandan Friedman, İngiliz basını üzerine yaptığı çalışmasında basının ekonomik nedenli göç edenlerle mülteciler arasında doğru bir ayırım yapmadığını, ülkeye giriş yapan mülteci ve sığınmacı sayısını abarttığını ve doğru rakamlarla sunmadığını, “tehlikeli genç erkek” haberleriyle kadın ve çocukları korkutan bir çerçeve çizdiğini saptamaktadır (Friedman, 2008, akt. Kolukırk, 2009: 7).

Türkiye’deki mültecilere ve medyanın mültecilere bakışına ilişkin çalışmalar henüz çok yakın tarihli olmakla birlikte, yapılan çalışmalar Türkiye medyasının da “mülteci” sorununa yukarıdakine benzer bir çerçeve içinden yaklaştığını ortaya koymaktadır. Kolukırk’ın mülteci ve sığınmacıların Türkiye medyasındaki görünümüne odaklanan çalışması, benzer saptamalardan yola çıkarak haber içeriklerinin sorunu meşrulaştırdığının ve çözümsüz bıraktığının altını çizmekte, medyanın mültecilerle ilgili önyargıları ürettiğini ve mültecilerin ve sığınmacıların provokatif ve doğru olmayan içeriklerle temsil edildiklerini saptamaktadır. Mülteci ve sığınmacılar hakkındaki gelişmelerin hiçbirinin gerçekte yeni olaylar olmadığını söyleyen Kolukırk, “Haber başlıklarının ya da metinlerinin popülize edilmiş hallerinin ve yüzeyselleştirilmişliği”nin “en büyük sorun” olduğunu; “sıradanlaştırma ya da dramatize etme yöntemleriyle okuyucuya sunulan haber içeriklerinin kamuoyunu yönlendirme ve etkileyici bir aktör olma vasfını yerine getiremediğini” (14) saptamaktadır. Kolukırk, sığınmacı ve mültecileri konu edinen “medya dili ve politığının etik ve insan haklarıyla örülmüş sınırlılıklar taşıması” gerekliliğine karşın, incelediği haber içeriklerinin sorunu meşrulaştırdığının ve çözümsüz bıraktığının altını çizmekte, hatta haber metnilerindeki mülteci imajlarının öteki ya da yabancı olarak sunumunun, kurulabilecek sosyal ilişkilerin önündeki engeli oluşturduğunu söylemektedir (14). Me-

sut Yücebaş ise Gaziantep yerel basınında Suriyeli imgesini kalkan, gelişen yeni taşralılık kavramı üzerinden analiz etmektedir. Basının Suriyeli imgesi, misafirperver “biz”den ev sahibini tehdit eden misafir mültecilere; “biz”in ekonomik zenginliğini artıran mülteciden “biz”in dinamik, kalkınan ekonomisini bitmeyen misafirliği ile krize sokan, çöküntüye uğratan ve kentin dinamizmini yok eden mültecilere salınmaktadır. Yücebaş, bu imge farklılığını aslında kalkınan, gelişen, büyüyen Anadolu kentlerinin yeni türdeki muhafazakâr dinamizminin eskiliğinin görünür kılınması olarak yorumlar. Böylece Yücebaş, Suriyeli mültecilerin şehrin sokaklarında hayatta kalma mücadelesi verdikleri sürece onların yeni taşranın kalkınma söyleminin nasıl da boş bir söylem olduğunu hatırlatarak rahatsız edici olmayı devam edeceklerine işaret eder (2015: 38-47).

Hakan Ataman’ın Hrant Dink Vakfı adına hazırlamış olduğu “Yazılı Basında Ayrımcı Söylemler: Suriyeli Mülteciler” başlıklı rapor, yerel ve ulusal basının Suriyeli mültecilere bakışındaki hak odaklı yaklaşım eksikliğini sorunlaştırmaktadır. Suriyeli mültecilere yönelik yazılı basında ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici söylemleri ele aldığı çalışmasında Ataman, Gaziantep yerel basınında *Olay*, *Gaziantep Güneş* ve *Gaziantep 27*; ulusal basından ise *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerini 11-24 Ağustos 2014 tarih aralığı üzerinden incelemiştir (2014: 5). Bu incelemede Ataman, Suriyeli mültecilerle ilgili olarak doğrudan veya dolaylı bir ayrımcı söylem içinde olan köşe yazıları ve haberlere dair temel bulguları genel olarak birbiriyle bağlantılı ve kimi zaman neredeyse iç içe geçmiş bir biçimde, “Hak Temelli Bakış Açısından Yoksunluk”, “Güvenlik Endeksli Bakış Açısı” ve “Haberlerin Sosyal Üretimi ve Medyanın Ötekileştirici Rolü” başlıkları altında üç grupta toplamıştır (2014: 62). Çalışma, incelenen yazı ve haberlerde mültecilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi dahil, insan haklarıyla ilgili temel argümanların kullanılmadığını, mültecilerin insan haklarının korunması ile ilgili faaliyet gösteren hak temelli sivil toplum kuruluşlarına sınırlı yer verildiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada ayrıca linç girişimi gibi toplumsal çatışma anlarına ilişkin haberlerde, hak temelli bir pers-

pektif yerine başvurulmuş “sağduyu” çağrısının, mültecilerin hak ihlallerinin görünmez kılınmasına yol açması nedeniyle sorunlu olduğu tespit edilmiştir. Ataman’ın medyanın mülteci sorununa bakışına dair çizdiği bu resim, güvenlikçi söylemle tamamlanmakta; haber ve yazılarda geliştirilen güvenlik endeksli bakış açısı, “korkudan azade olmak” ve “muhtaçlıktan azade olmak”la tanımlanabilecek bir “insani güvenlik” kavrayışı yerine polisiye ve askerî terimlerle tanımlanan bir güvenlik anlayışına odaklanmaktadır (Ataman, 2014: 62). Çalışma, yazılı basında Suriyelilerin bizim “misafirimiz”, “kardeşimiz” olarak yansıtılmasının pozitif bir tutum olduğuna, bazı istenmeyen olayların yaşanması durumunda da Suriyeli mültecilere “sağduyu”, “sabır” ve “hoşgörü” ile yaklaşılmasının telkin edilmesinin ilk etapta olumlu gibi görüldüğüne ancak hak temelli bir bakış açısından yoksun olması nedeniyle bu durumun “biz” ve “onlar” ayrımını daimi kıldığına işaret etmektedir. Haberlerin söyleminde Suriyeli mültecilerin sürekli olarak artan sayılarıyla birlikte anıldığını; Suriyeli mültecilerin cinayet, fuhuş ve dilencilik gibi olumsuz eylemlerle haberleştirildiğini; gerginliklerden, kiralardan ve işsizliğin artışından sorumlu tutulduklarını tespit eden Ataman, Gaziantep özelinde ise yazılı basın açısından en önemli meselelerden birinin, “casusların cirit attığı” kentte “güvenliğin” kalmaması olduğunu belirlemektedir. Ayrıca, çalışma ikincil kaynak olarak basının, birincil kaynak olarak iktidarın söylemini sorgulamaksızın kullanmak yoluyla hâkim ideolojiyi yeniden ürettiğini, vatandaşların şikâyetlerini ve sıkıntılarını ön plana çıkaran haberlerle bariz bir şekilde “biz” ve “onlar” ayrımını, “TC vatandaşları” ve vatandaş olmayan ötekiler olarak “Suriyeliler” karşıtlığını beslediğini ortaya koymuştur (105).

Bu çalışmaların da vurguladığı gibi, özellikle toplumsal ve yasal konumları nedeniyle en kırılgan durumda bulunan mültecilerle ilgili gündelik karşılaşmalarda, medyadan edinilen bilginin yönlendirici bir rolünün olduğu ileri sürülebilir. Yeni iletişim araçları ve olanaklarıyla duygu anlatımlarına dayalı enformasyon akışının hızlanması, geleneksel iletişim araçlarının enformasyon ve haber üretimini bu yeni anlatım olanaklarına

uyumlu hale getirme girişimleri (gazetelerin online baskılarındaki okur yorumlarına olanak tanıyan haber ve yazı formatları), kırılgan ve büyük ölçüde korunmasız, hatta seslerini medyada duyurabilme, örgütlenme, protesto etme, dayanışma olanaklarından neredeyse tümüyle yoksun bulunan, dilsizleştirilmiş “mültecilerin” ayrımcı söylemlerin hedefine yerleştirilmelerini kolaylaştırmaktadır.

Türkiye’de Suriyeli mültecilerin durumu ve hak mağduriyetlerine dair kimi tespitler

Suriye’de 2011 yılının Mart ayından bu yana devam eden çatışma ortamı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan çoğu kadın ve çocuklardan oluşan savaş mağdurları, Lübnan, Mısır, Irak, Ürdün ve Türkiye gibi komşu ülkelere sığındılar. Türkiye’nin çatışmaların başlaması ile uygulamaya başladığı “açık kapı” politikası Suriyeli sığınmacıların ülkeye girişini kolaylaştırdı. 2013’ün başlarında yaklaşık 180 bin mülteci Türkiye’de kamplarda yaşarken, bundan çok daha fazlası kamp dışındaki kentsel yerleşim alanlarında yaşam alanı kurmaya çalışmaktaydı. 2015’in ortalarına gelindiğinde Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı sayısının iki buçuk milyonu aştığı bilinmekte.⁵ Bu yüksek rakamlar, ülkenin güneydoğusundaki illerin demografisini ve sosyal dokusunu önemli ölçüde değiştirdi. Örneğin 2013 sonu itibarıyla sınır illerinden Kilis’in nüfusu ikiye katlandı (Kirişçi ve Karaca, 2014). Kamplardaki güvenlik sorunu ve barınma koşullarının yetersizliği gibi nedenlerle sığınmacıların önemli bir bölümü Gaziantep, Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya gibi büyük kentlerde kendi imkânlarıyla ev tuttular, yapabilenler iş kurdular, önemlice bir kısmı ise geçici tarım işçiliği gibi güvencesiz işlerde ya da kayıtdışı işletmelerde, düşük ücretlerle istihdam edilerek hayatlarını sürdürüyor. Özellikle büyük kentlerde, barın-

5 Başbakanlık AFAD tarafından verilen bilgiye göre 10 Nisan 2015 itibarıyla Türkiye’de kayıt altında bulunan ve geçici koruma sağlanan Suriyeli mülteci sayısı 1 milyon 758 bin 92’dir. 30 Kasım 2015 itibarıyla barınma merkezlerindeki Suriyeli sayısı ise 263.241’dir. <https://www.afad.gov.tr> (Erişim: 2. Aralık 2015).

ma ve güvenceli iş olanağına ulaşması son derece zor olan sığınmacıların önemlice bir kısmı ise sokaklarda, parklarda dilencilik yaparak, metruk binalarda, barakalarda ya da açık alanlara kurdukları çadırlarda yaşamaya çalışıyor. Bu can yakıcı durum, Ali Tolga Özden'in 2011 yılında yazdığı "Türkiye'yi Bekleyen Büyük Tehlike: Bölgesel Çatışmalar ve Kitlemel Göç" başlıklı makalesinde yaptığı tespitleri hatırlatmakta. Makalesinde Özden, Ortadoğu politikasının olası sonuçlarından birinin zorunlu göç ve mültecilik olduğunu ve özellikle Suriye düşünüldüğünde Türkiye'nin bu durumdan yakından etkilenecek ülkeler arasında olduğu öngörüsünde bulunuyordu. Sorunun 2015 yılının ortalarında geldiği nokta, mülteciler krizini yalnızca Türkiye ve diğer komşu ülkeleri değil, tüm Avrupa'yı ve dünyayı ilgilendiren bir boyuta taşıdı. 2015 yılının yaz aylarından itibaren Türkiye'de bulunan mülteciler, yeni ve insanca bir yaşam ümidiyle Avrupa ülkelerine geçebilmek için Ege sahillerinden tekneler ve botlarla denize açılmaya ya da kamyonet kasalarında gizlenerek karayoluyla bu ülkelere ulaşmaya çalıştılar. Bu ümit yolculukları sonucunda çok sayıda mülteci hayatını kaybederken, binlercesi de Yunanistan, Macaristan gibi ülkelere kabul edilebilmek ve buradan Almanya, Fransa gibi daha iyi bir yaşam bulmayı ümit ettikleri ülkelere ulaşmak için yollara döküldü.

Türkiye'den henüz ayrılmayan mültecilerin kamplar dışındaki varlığı ve büyük şehirlerin meydanlarında, parklarında, ana caddelerinde yetersiz hayat koşulları altındaki görünürlüğü ile bir yandan kamu otoritelerini ve sivil toplum örgütlerini harekete geçirirken diğer yandan kamuoyunda ve medyada kimi durumlarda ırkçılığa varabilen ayrımcı söylemler dolaşıma girdi, hatta birçok kez sığınmacılara yönelik linç girişimleri ortaya çıktı. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) tarafından gerçekleştirilen "Toplumsal Kabul ve Uyum" araştırmasının ortaya koyduğu gibi, Türkiye toplumunun yaklaşık % 45'i, Suriyelilerin tamamının savaş bittikten sonra döneceğine, geriye kalan % 55'lik kesim ise tamamının ya da bir bölümünün Türkiye'de kalacağına inanmaktadır. Araştırma, halkın yaklaşık % 71'inin Türkiye ekono-

misinin sığınmacılardan dolayı zarar gördüğü görüşünde olduğunu, % 60'ının Türkiye'de yoksullar varken Suriyelilere yardımların yapılmasına itiraz ettiğini göstermiştir (akt. Ataman, 2014: 70). Bu çalışmaların sonuçları Suriyelilere yönelik linç girişimleri ile bir arada düşünüldüğünde, toplumun Suriyelilere yönelik olumsuz algısının sadece söylem ve algı düzeyinde kalmadığını göstermektedir. Nitekim ulusal ve yerel basında yer alan linç haberleri⁶ dikkate alındığında, söylemsel düzeyde görülen olumsuz yargıların fiilî olarak linç girişimlerine dönüşme potansiyeli ortadadır. Dolayısıyla medyanın, özellikle de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerde var olan yerel medyanın Suriyelilere yönelik ayrımcı dilini gözden geçirmesi bu dili benimseyen izleyici ve okuyucular düşünüldüğünde daha da önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Yasal zeminde mülteci olarak tanımlan[a]mayan Suriyelilerin⁷ yaşadıkları hak mahrumiyetlerinin ve hak ihlallerinin so-

-
- 6 Linç ve linç girişimleriyle ilgili şu haberlere bakabilirsiniz: "Maraş'ta Suriyelilere linç girişi", *Milliyet*, 14 Temmuz 2014; "İkitelli'de tehlikeli gerginlik; Suriyelilere linç girişi", *Posta*, 24 Ağustos 2014; "Gaziantep'te kaza yapan Suriyeli şoför linç edilmek istendi", *Radikal*, 16 Temmuz 2014; "Gaziantep'te tehlikeli gerginlik: 1 ölü", *Zaman*, 12 Ağustos 2014; "Fatma Şahin'in 'İlaç Gibi Suriyelilerine' Linç Girişi", *Gaziantephaberler.com*, 27 Şubat 2014, "Suriyeli aileye linç girişi", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 2014.
- 7 Çalışmada "Suriyeliler" sözcüğünün bu coğrafyadan gelen bütün mültecileri adlandırmak üzere kullanılmasının nedenine ilişkin bir not düşülmesi gereklidir. Suriye'deki savaş ortamından hayatta kalmak amacıyla Türkiye'ye gelenlerin basında, toplumda, politik düzeyde ve hatta akademik çalışmalarda misafir, sığınmacı, göçmen, mülteci, Suriyeli gibi sözcüklerle adlandırılmasında yaşanan karışıklık Türkiye'nin yasal mevzuatı ile yakından ilişkilidir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne bir "coğrafi sınırlama" ile taraf olduğundan dolayı, "mülteci" durumunda olup korunma ihtiyacı bulunan yabancıları "Avrupa ülkelerinden gelenler" ve "Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler" olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ayrıma göre, "Avrupa ülkelerinden gelen" ve mülteci durumunda bulunan kişilere Türkiye'de "iltica" hakkı tanınmakta; "Avrupa dışındaki ülkelerden gelen" mülteci durumundaki kişilere ise uzun vadede Türkiye'de yerleşme imkânı tanınmamakta, bu kişiler geçici sığınma tabir edilen sınırlı bir korumadan yararlandırılmaktadır. Ulusal mevzuatta, durumu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan "mülteci" tanımına uyan kişiler, "Avrupa ülkelerinden gelenler" mülteci, "Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler" ise sığınmacı olarak tanımlanmıştır (<http://www.statewatch.org/> Erişim Tarihi: 2 Aralık 2015). Öte yandan I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan gelen Kürt göçünün baskısı ile 1994 Yönetmeliği olarak bilinen "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye

nuçlarından en çok etkilenen kesimin toplumsal ve yasal konumları nedeniyle en zayıf halka olarak tanımlanabilecek kadınlar ve çocuklar olduğu bilinmektedir. Kadına yönelik şiddet konusunda karnesi hiç de parlak olmayan, son on yıl içinde kadın katlindeki artışın % 1400 olduğu (<http://ka-der.org.tr/tr-TR/Page/News/2844/siyaset-arenasinda-kadin-konferansi.html?bid=365>, Erişim tarihi: 1 Ocak 2015), her gün kadına yönelik bir cinayet, taciz, tecavüz haberinin gündeme geldiği Türkiye’de, vatandaş olarak tanımlanmayan, resmî olarak güvence altında bulunmayan, yoksulluk, işsizlik ve hatta açlıkla müca-

İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (Karar sayısı: 94/6169), Bakanlar Kurulu kararınca 14 Eylül 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, Türkiye’nin ulusal hukuk mevzuatında “mültecilere” dair yaptığı ilk kapsamlı düzenlemedir. Bunun ardından Türkiye, mültecilerin statüsü hakkında 2013 Nisan ayında önemli bir adım atarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu (Kanun No. 6458) kabul etti. Kanun, 2014 Nisan ayında yürürlüğe girdi ve beraberinde İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kuruldu. Geline nokta ise Türkiye, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesinde bahsi geçen “geçici koruma” ile ilgili Geçici Koruma Yönetmeliği’ni Bakanlar Kurulu’nca 13 Ekim 2014 tarih ve 2014/6883 sayılı kararıyla yürürlüğe koymuştur. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin geçici 1. maddesi, Suriyeli mültecilerin geçici koruma altına alındığını ifade etmektedir. Ayrıca bazı temel haklarla ilgili düzenlemeler de içermektedir (Ataman, 2014: 66-67). Bütün bu yasal düzenlemelere rağmen savaştan kaçarak kitlesel olarak Türkiye’ye gelen Suriyeliler mülteci olarak adlandırılmakta ve onu ikame edecek farklı sözcükler anlamları da birbirine karıştırılarak kullanılmaktadır. Özellikle basında bu çalışma kapsamında da ortaya konulduğu gibi misafirden mülteciye doğru salınan adlandırma sorunu çarpıcıdır ve aynı zamanda bu durum Suriyelilerin mülteci olarak tanımlanmamasının getirdiği hak mahrumiyetlerinin de işaretidir. Dolayısıyla bu çalışmada “mülteci” olma hakları yasal olarak verilmeyen Suriyelilere tanımları ve sağladığı hakları farklı olan misafir, sığınmacı demek yerine Türkiye yasalarının kabul edilmese de uluslararası hukuk bağlamında fiili olarak mülteci konumunda oldukları için “Suriyeli mülteci” adlandırması tercih edilmiştir. Ayrıca vurgulanmalıdır ki bu çalışma kapsamında gazeteleri taradığımız dönemde basında yer alan haberlerde Suriye’den gelen savaş mağduru kadınlar, dini ve etnik kimliklerine herhangi bir gönderme yapılmaksızın “Suriyeli kadınlar” olacak şekilde adlandırılmış, örneğin Suriye’den gelen Ezidilerin yaşadıkları çoklu ayrımcılık biçimleri görünmez kılınmıştır. Haberlerde Ezidi ve benzeri adlandırmalar yapılmadığı için çalışmada da böyle bir ayırıştırma yapılamamıştır. Nitekim Suriyeli savaş mağduru kadınların etnik ve dini kökenlerini ayırştırmaksızın bile konu eden haberlerin sayısının beş yıllık zaman dilimindeki azlığı da dikkate alınır, bu durum anlaşılabilir görünmektedir.

dele eden Suriyeli kadın mültecilerin durumunun zorluğu ön-görülebilir. Bu noktada, Hakan Ataman'ın yerinden edilme du-rumlarında kadınların ve kız çocuklarının karşı karşıya kaldık-ları hak mahrumiyeti ile ilgili tespitleri önem taşımaktadır:

BMYK'nin de belirttiği gibi, pek çok toplumda kadınlar ve kız çocukları belli risklerle karşılaşmakta, toplumdaki cinsiyet rolleri ve kendilerine biçilen konumlar nedeniyle erkeklerin ve erkek çocuklarının eriştiği haklara erişememektedir. Yerin-den edilme durumlarında bu riskler kadınlar ve kız çocukları için özellikle de ayrımcılık ve cinsel, cinsiyet temelli şiddetle bağlantılı olarak daha da etkili olabilmektedir. Bu tespit, yaşa-nan çatışmalar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli kadınlar için de geçerlidir (2014: 78-79).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMYK) çeşitli ülkelerdeki Suriyeli kadınlarla yaptığı görüşme-ler kız çocuklarının sığındıkları ülkelerde ekonomik nedenlerle ve korunma gerekçeleriyle çocuk yaşta evlenmek zorunda kal-dıklarını ya da sığındıkları ülkelerdeki erkeklerden para karşı-lığında çocuk yaşta aldıkları evlenme tekliflerinin baskısı altın-da olduklarını göstermektedir. Suriyeli kadınların sosyal haya-tın her alanında maruz kaldığı tacizin boyutları ise dehşet veri-ci görünmektedir. Görüşme yapılan Suriyeli kadınlar sığındık-ları ülkelerde taksi ve otobüs şoförlerinin, ev sahiplerinin, mar-ket ya da pazardaki erkeklerin, toprak ağalarının ve hatta kamu hizmeti sağlayan erkeklerin sözlü ve fiziksel tacizine sıklıkla maruz kaldıklarını, özellikle de “erkeksiz” olan Suriyeli kadın-lara saygı duyulmadığını ve açık tehlike altında bulunduklarını vurgulamaktadırlar (<http://womanalone.unhcr.org/>. Erişim Ta-rihi: 2 Aralık 2015). Nitekim MAZLUM-DER'in “Kamp Dışın-da Yaşayan Suriyeli kadın Sığınmacılar Raporu” (2014) Suriye-li kadınların başka ayrımcı muameleler yanında maruz kaldı-ğı cinsel taciz, istismar ve kuma olarak verilme gibi cinsiyetle-ri nedeniyle katmerlenerek artan ayrımcılığın vardığı boyutla-rı gösteren çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu açıdan ül-kelerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin ve özellikle de

kadın mültecilerin mülteci olmakla sahip olunan haklarını görmezden gelen, onlara yönelik olumsuz yargıları yaygınlaştıran medyanın konumunun ve rolünün ortaya konulabilmesi, Türkiye'nin insan hakları mücadelesinin bir parçasıdır.

Suriyeli mültecilerin yaşadığı ayrımcılığa dair raporlar ORSAM, TESEV, MAZLUM-DER, MÜLTECİ-DER, İHV, İHOP, İGAMDER, İHD gibi insan hakları alanında çalışma yapan pek çok sivil toplum kuruluşu tarafından Türkiye kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Örneğin ORSAM-TESEV ortak çalışma raporuna göre ekonomik, politik sorunlar yanında sığınmacılar ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yerel tepkinin en önemli nedenleri arasındadır. Bunun yanı sıra, “çok eşliliğin ortaya çıkması, buna bağlı boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının yaşanması, bazı şehirlerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körüklemesi ya da yaratması, çarpık yapılaşma” ortaya çıkan toplumsal sorunlar arasında sayılabilir (2015: 16-20). Mültecilerin çoğunun ülkenin resmî dilini konuşamaması ve karşılaştıkları sıkıntılarda nereye, nasıl başvuracaklarını bilmemesinin yarattığı sosyal uyum sorunu yanında barınma, sağlık ve beslenme koşullarının yetersizliği, çocukların eğitim ve psiko-sosyal destek hizmetlerinden mahrum olmaları, kültürel farklardan kaynaklanan sosyal uyum sorunları ile sosyal dışlanma, emek sömürüsü, kadınların fuhuş sektöründe ve ticarete dönüşen gayriresmî evlilikler aracılığıyla cinsel istismarı ile maruz kaldıkları cinsel taciz, mültecilerin yaşadıkları önemli sorunlar arasındadır (MAZLUM-DER, 2015). Medyanın bu raporların ortaya koyduğu bilgi karşısındaki bakış açısının darlığı, Türkiye’de bulunan mülteci kadınların insan hakları açısından yaşadığı sorunlarda medyanın rolünün de bir kez daha sorunlaştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Gazete haberlerinde mülteci kadınların görünmezliği ve adlandır(ama)ma hali

Tablo 1’de görüleceği üzere, gazetelerin Türkiye’deki kadın mültecilere ilgisi yıllar içinde artmıştır. Suriyeli mülteci sayısının iki

milyonu aştığı 2014 ve 2015 yıllarında gazetelerde kadın mültecilerle ilgili haberler, önceki üç yılda yayımlanan haberlerin birkaç misline ulaşmaktadır. 2015 yılının ilk altı ayında yayımlanan haber sayısı, 2014 yılındaki toplam haberlerden yaklaşık % 40 fazladır. Bununla birlikte, gazetelerin Suriyeli kadın mültecilere ilgilerinin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Beş ulusal gazetede yaklaşık beş yıllık bir zaman diliminde yapılan tarama sonucunda erişilebilen haber sayısı 142 ile sınırlı kalmıştır; bu sayının azlığı, basının kadın mültecileri görme konusundaki isteksizliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu beş yıl içinde Suriyeli kadın mültecilerle ilgili en fazla haber yayımlayan gazete *Sabah*'tır (36 haber) ve bu sayı, yıllara böldüğümüzde on habere bile karşılık gelmemektedir. *Zaman*'da 31, *Posta*'da 28, *Sözcü*'de ise Suriyeli kadın mültecilerin konu edildiği 24 haber tespit edilmiştir. *Posta* gazetesinde tespit edilen haberlerin 16'sının 2015'in ilk altı ayında yayımlanmış olması dikkat çekicidir. *Hürriyet* gazetesinde ise toplamda sadece 23 haber yer almıştır. Bu haberlerin 19'u son iki yıla aittir. Son yıllarda mültecilerin Türkiye'deki varlığının görmezden gelinemeyecek boyutlara ulaşmasının basının kadın mültecilerle ilgili konulara daha fazla yer vermesine de neden olduğu ileri sürülebilir. Kalış sürelerinin uzaması, yardımların hepsine ulaşamaması ve çalışma imkânlarının kısıtlılığı gibi nedenlerle var olan paraları da tükenen Suriyelilerin dilencilik, fuhuş, para karşılığı evlilik ve benzeri yollara zorlanması bunun önemli nedenleri arasında sayılabilir.

TABLO 1
Suriyeli Mülteci Kadınları Konu Edinen Haberlerin
Gazetelere ve Yıllara Göre Dağılımı

Gazetenin adı	Yayın yılı ve haber sayıları					Toplam
	2011	2012	2013	2014	2015	
Sabah	0	1	12	11	12	36
Zaman	1	5	8	8	9	31
Posta	1	1	6	4	16	28
Sözcü	0	0	2	9	13	24
Hürriyet	1	0	3	10	9	23
Toplam	3	7	31	42	59	142

Suriyeli mülteci kadınlara basının gösterdiği bu oldukça sınırlı ilginin daha iyi anlaşılabilmesi için, bu kadınların konu oldukları 142 haberin 62'sinin başlığında kadınlardan söz edilmediğini de dikkate almak gerekir. Okur açısından bir haberin özeti niteliği taşıyan ve haberin ne hakkında olduğu ile ilgili birincil bilgiyi aktaran başlıklar, aynı zamanda gazetelerin editöryel tercihlerini de yansıtmakta ve habere konu olan olay veya durumla ilgili temel yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. van Dijk'a göre "Manşet, Başlık ya da Özet tipik şekilde bir metnin başında farkına varıldığı için en önemli anlamı ifade eden önermelerle doldurulmaya eğilimlidir" (van Dijk, 2003: 70-71). Bu nedenle, Suriyeli mülteci kadınların haberin başlığına taşınmadığı 62 haberin varlığı (% 43,6) kadınların konu edildikleri bu haberlerin anlatılarında öncelikli bir yer edinmediklerinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yalnızca beş yıl içinde yayımlanan haber sayılarına ve bu haberlerin başlıklarında Suriyeli mülteci kadınlara ne kadar yer verildiğine bakıldığında bile açıkça saptanabilecek olan bu "görememe" ya da "görmezden gelme" haline, "adlandıramama" eşlik etmektedir.

Haber başlıklarına bakıldığında mülteci kadınlara başlıklar da ağırlıklı olarak (53 başlıkta) "Suriyeli Kadın" ifadesiyle yer verildiği görülmektedir. Bu kadınların mülteci olduğuna dair bir ifade (Suriyeli Mülteci) yalnızca bir başlıkta yer bulmuş ("Mülteci kadınlar sorunu Gaziantep'te tartışıldı", *Sabah*, 13 Kasım 2014); 8 başlıkta ise yalnızca Suriyeli ifadesi kullanılmıştır. *Zaman*, *Hürriyet* ve *Posta* gazetelerinde yayımlanan haberler üzerinden ana akım basının Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik ayrımcı söylemlerin kamuoyunda yaygınlaşması ve meşru kabul edilmesindeki rolünü sorunlaştırdığımız başka bir çalışmanın (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016) genel olarak mültecilerin nasıl adlandırıldığına ilişkin sonuçları bir karşılaştırma yapmak için fikir vericidir. Bu çalışma kapsamına giren 1.022 haber içinde 243 başlıkta mülteci, 73 başlıkta sığınmacı, 5 başlıkta misafir, 417 başlıkta ise Suriyeli sözcüğünün kullanıldığını tespit etmiştik. Mülteci kadınları konu edinen ha-

berlere baktığımızda, kadınların yalnızca “Suriyeli kadın” olarak adlandırıldığı haber başlıklarının diğerleri arasındaki ağırlığı, yukarıda andığımız çalışmada tespit ettiğimiz “adlandırılma” halinin kadınlar söz konusu olduğunda daha belirgin bir rol oynadığını göstermektedir.

Başlıklarda olduğu gibi, metinlerde de ağırlıklı olarak “Suriyeli Kadın”lardan (90 haberde) ve genel bir adlandırma ile “Suriyeli”lerden (15 haber) söz edilmektedir. Mülteci kadınların “Suriyeli anne” olarak adlandırıldıkları 12, “kuma” olarak adlandırıldıkları 6, “Suriyeli mülteci” olarak adlandırıldıkları 8 ve “Suriyeli sığınmacı” olarak adlandırıldıkları 7 haber saptanmıştır. Bu rakamları, basının Suriyeli kadınların Türkiye’deki varlığını adlandıramama halinin bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kadınları, genel bir kategori olarak “Suriyeli” kimliği altında tanımlamak, onların Türkiye’de bulunma nedenine ilişkin herhangi bir arka plan bilgisinin haber metninde aktarılmasını da gereksiz kılmaktadır. Nitekim Tablo 3’te de görüldüğü gibi, 68 haberde kadınların Türkiye’de bulunma nedenine dair herhangi bir bilgi aktarılmamakta, 55’inde “Suriye’deki iç savaştan”, 7’sinde kargaşa ya da karışıklıktan ve 5’inde de çatışmalardan kaçtıklarına değinilmekle yetinilmektedir. İç savaşın ya da kargaşanın nedeni hakkında ise “Esed zulmü”nden⁸ bahseden ve hükümet yanlısı gazetelerde yer alan birkaç haberin dışında herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir.

Kadınların Türkiye’de mülteci ve/veya bu adlandırmayı kullanmaktan imtina ederek de olsa “sığınmacı” konumunda bulunduklarına dair bir ifadeye az sayıda haber başlığı ve metninde yer verilmiş olması, aynı zamanda yasal bir zeminde tanımlanması gereken mülteci konumunun getirdiği haklarla ilgili bir perspektifin de inkârını kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan, Tablo 2’de ve Tablo 4’te görünmemekle birlikte, kimi haberlerde Suriyelilerin “misafir” olduğuna dair ifadeler de yer al-

8 Örneğin bkz. “Bir yıldır görüşemediği oğluna Anneler Günü’nde kavuştu”, *Zaman*, 13 Mayıs 2012; “Tecavüz edip göğüslerini kestiler”, *Posta*, 17 Haziran 2011; “Suriyeli kadınlar fuhuşta yakalandı”, *Sabah*, 15 Haziran 2013; “Suriyeli kadın, tedavi için getirilirken yolda öldü”, *Sabah*, 17 Aralık 2013.

TABLO 2
Haber Başlıklarında Suriyeli Mülteci Kadınların Adlandırılması

<i>Haber başlıklarında Suriyeli mülteci kadınların adlandırılması</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Suriyeli kadın	53	66,3
Suriyeli	8	10
Suriyeli kız	5	6,3
Suriyeli kuma	4	5
(Suriyeli) Sığınmacı	2	2,5
Suriyeli gelin	2	2,5
Diğer	2	2,5
(Suriyeli) Mülteci	1	1,3
Suriyeli anne	1	1,3
Suriyeli eş	1	1,3
Suriyeli akraba (kız kardeş, kayınvalide, gelin, yenge vs.)	1	1,3
Toplam	80	100

TABLO 3
Haberlerde Kadınların Türkiye’de Bulunma Nedenine İlişkin Arka Plan Bilgisi

<i>Suriyeli mültecilerin Türkiye’de bulunma nedeni nasıl açıklanıyor</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Belirsiz (nedene dair herhangi bir açıklama yer almıyor)	68	47,9
Suriye’deki iç savaştan kaçan	55	38,7
Suriye’deki kargaşadan-karışıklıktan kaçan	7	4,9
Diğer (tedavi olmak için gelen, cinsel şiddetten kaçan, vb.)	7	4,9
Suriye’deki çatışmadan kaçan	5	3,5
Toplam	142	100

TABLO 4
Haber Metinlerinde Suriyeli Kadınların Adlandırılması

<i>Haber metinlerinde mülteci kadınlar nasıl adlandırılıyor</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Suriyeli kadın	90	65,70
Suriyeli	15	10,90
Suriyeli anne	12	8,80
(Suriyeli) Mülteci	8	5,80
(Suriyeli) Sığınmacı	7	5,10
Suriyeli kuma	6	4,40
Suriyeli gelin	5	3,60
Suriyeli kız	3	2,20
Suriyeli eş	3	2,20
Suriyeli akraba	2	1,50
(Suriyeli) Göçmen	1	0,70
Diğer	1	0,70
Toplam	153	111,70

maktadır.⁹ Mültecilere hiçbir hukuki statü vermeme ve geçici olduklarını vurgulama ihtiyacının bir yansıması olarak kullanılan bu sözcük, durumun kontrolünün misafir edende bulunduğu ve uygun görülen bir zamanda misafirliğin sonlandırılabilirliğine dair bir pozisyonu ifade etmesi nedeniyle özellikle mültecilerin Türkiye'ye ilk gelmeye başladıkları dönemlerde hükümet ve hükümet yanlısı basın tarafından tercih edilmiştir.

Mülteci kadınların haber değeri: Cinayet, fuhuş, tecavüz, evlilik, kumalık hikâyeleri...

Basının Suriyeli mülteci kadınlara hangi haberlerde, hangi konular ve olaylarla ilgili olarak yer verdiğini ortaya koymak bu kadınlarla ilgili “neyin”, “hangi sorunun” haber konusu yapılmaya değer bulunduğu kadar, neyin buna değer bulunmadığını da göstermesi nedeniyle önemlidir. Bu noktada, ayrımcı söylemlerin temel işleyişini anlayabilmek için, basının “ne” söylediği kadar “ne” söylemediğinin de önemli olduğunun altını bir kez daha çizmek gerekir.¹⁰

Çalışma kapsamında değerlendirilen haberlerde kadın mültecilere hangi konu ve olaylarla ilgili olarak yer verildiğine baktığımızda (Tablo 5), 142 haberin 27'sinde fuhuş, 10'unda para karşılığı evlilik, 12'sinde kumalık, 14'ünde tecavüzle ilgili haberlere konu oldukları görülmektedir. Ayrıca 29 haberde eş-ak-

9 Örneğin bkz. “Suriyeli kadınlardan hazır giyim sergisi”, *Sabah*, 30 Ekim 2013.

10 Zira okur ve medya profesyonelleri arasındaki ilişki, ortak dil ve anlam paylaşımının ötesinde, inançların, önyargıların ve zihinsel modellerin de paylaşıldığı bir anlamlandırma bütününün varlığını gerektirir. Bu ilişki içinde, metin yazarının kullandığı sözcükler ve cümleler, van Dijk'ın ifadesiyle “bir enformasyon buzdağı” olan gerçek metnin yalnızca küçük bir kısmını oluşturur. Enformasyonun geri kalanı ile ilgili boşluğun, medya kullanıcılarının paylaşılan modelleri tarafından doldurulacağı varsayılır. Söylemin bu özelliği, ırkçılığın ve ayrımcılığın sosyal olarak kabul görmeyen bir tutum olarak değerlendirildiği profesyonel ve kültürel kodlar içinde, gazetecinin daha tartışmalı enformasyon tiplerini, örneğin yargılayıcı önermeleri ya da inançları örtük bırakmalarını anlamına gelir. Örtülü anlamların analizi, “gazetecilerin ardağan ideolojilerinin ortaya çıkarılması açısından önem taşır” (van Dijk, 1991: 181). Bu noktada, metnin içindeki imalar, belirsizlikler, tamamlanmamış ya da ilgisiz enformasyonlar örtülü anlamların belirlediği başlıca söylemsel kategoriler olarak karşımıza çıkar (Köker ve Doğanay, 2010: 158).

raba cinayeti, adi cinayet, töre/namus cinayeti nedeniyle yer bulan mülteci kadınların geçim sıkıntısı, barınma, sağlık sorunlarıyla ilgili haberlerin toplam sayısı 18'dir (% 13). Diğer yandan, 10 haberde anne olan Suriyeli kadınların çocuklarına kötü muamelede bulunduklarından ya da onları terk ettiklerinden söz edilmektedir. 20 haberde ise Suriyeli mülteci kadınlara yönelik sosyal yardımlar konu edilmiştir. Yalnızca haberlerin konu edindikleri olay ve duruma göre dağılımlarına bakıldığında bile, Suriyeli mülteci kadınların karşı karşıya kaldıkları barınma, sağlık, işsizlik, yoksulluk, sosyal uyum, dışlanma, çocuklarının eğitimi gibi sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözümler bağlamında değil, alınıp satılan bir meta olmaları ve para karşılığı evlilik, kumalık, fuhuş gibi olaylara karışmaları ya da tecavüze uğramaları ve cinayete kurban gitmeleri nedeniyle haber konusu olmaya değer bulundukları tespit edilebilir. Bu dağılım, genel olarak kadınların medyada nasıl yer bulduğuna ilişkin yapılan araştırmaların sonuçlarıyla da uyumlu görünmektedir. Basın, kadınlara, öldürüldüklerinde, şiddete maruz kaldıklarında, “fuhuş” yaptıklarında, tecavüze uğradıklarında yer vermektedir. Kadın başarı öyküleri haberlerde son derece sınırlı bir yer bulabilmekte; kadınların uzmanlığına ya da tanıklığına ev ve annelikle ilgili konular dışında nadiren başvurulmakta; annelik söz konusu olduğunda ise “fedakâr anne” ve kötü anne kutuplaşması dışında varlık bulmalarına neredeyse hiç imkân tanınmamaktadır.¹¹

- 11 Kadınların medyada yer bulma biçimini sorunlaştıran çalışmaların ortaya koyduğu bilgiler, Suriyeli mülteci kadınları konu edinen haberlerin analizi açısından da yol gösterici bir çerçeve çizmektedir. Örneğin Ayşe Saktanber (1995) kadınların medyada “serbest-müsait kadın” ya da “iyi eş, fedakâr anne” ikiliğiyle yer bulduğunun, “iyi eş, fedakâr anne” temsilinin televizyonlarda sıklıkla yayınlanan kadın programlarında ortaya çıkmasının, kadının cinselliğine odaklanan “serbest-müsait kadın” temsilinde ise kadınların genellikle pasif, kolayca el konulabilir, hükmedilebilir bir cinsel haz nesnesi olarak kurgulandığının altını çizerek (Saktanber, 1995: 213). Gencel Bek ve Binark ise kadınların Türkiye medyasında “şiddet eyleminin nesnesi”, “cinsel obje”, “anne ve eş” olarak üç farklı kategori içinde yer bulduklarını ortaya koyarlar (2000: 4-15). Hülya Uğur Tannöver’in “Medyada kadınların temsil biçimleri ve hak ihlalleri isimli” daha yakın tarihli çalışmasından çıkan sonuçlar da yukarıdaki çalışmaların sonuçları ile uyumludur. Kadınlar, yaygın popüler medyada ilk olarak çocuğu ve kocası için fedakârlıkta bulunan eş, anne gibi geleneksel rollerde, ikinci olarak erkeklerin bakışlarını tatmin etmeye yönelik cinsel obje olarak temsil edilmektedir. Tannöver, kadının cinsel

Söz konusu olan mülteci kadınlar olduğunda, bu kadınların yaşadıkları yoksulluk ve istismarın da nadiren haberleştirildiğini belirtebiliriz. İncelediğimiz 5 yıl içinde, mülteci kadınların zorlu yaşam koşullarını konu edinen yalnızca 7 haber tespit edilebilmiştir. Buna karşılık basında fuhuş, cinayet gibi konulara odaklanan haberlerde de kadınların kolaylıkla kriminalize edildiğini, tecavüz olaylarında pornografik bir haber anlatusının yeğlenebildiğini (Doğanay ve Kara, 2011), hak odaklı bir perspektifin ise çok sınırlı bir yer bulabildiğini belirtmek gerekir.

Tablo 5'in gösterdiği gibi, Suriyeli mülteci kadınlar, gazete sayfalarında en çok “öldüklerinde” ya da “öldürüldüklerinde” (toplamda 40 haberde % 28) yer bulabilmektedirler. Mülteci kadınların eş ya da akrabaları tarafından (17 haber) ya da gasp vesaire amacıyla adi cinayete (12 haber) kurban giderek veya sağlık sorunu nedeniyle (11 haber) ölümleri konu edilmektedir. Bu haberlerde, kadınların nasıl öldürüldüğünün bilgisi âdeta polisiye bir hikâyenin unsurları olarak ayrıntılandırılmakta; okura kadının bıçaklanarak, boğazı sıkılarak, işkence yapılarak, dövülerek¹² ya da tecavüz edilerek öldürüldüğüne, “vücudu yakılmış, kafası kesik kadın cesedinin”¹³ bir bavu-
lta taşındığına,¹⁴ dere kenarına atıldığına dair ayrıntılar, cesedin kısmen buzlanmış görüntüsü¹⁵ eşliğinde sunulmaktadır.

bir obje olarak temsil edilmesi sorununun “günlük siyasi gazeteler”de bile aynı şekilde sürdürüldüğünü, cinsel obje olarak temsil edilme halinin en uç biçiminin ise yaygın popüler gazetelerin arka sayfasına “mümkün olan en çıplak haliyle bir kadın fotoğrafı koymak” olarak belirlediğini söylemektedir (158). Kadınların medyada temsiline ilişkin ortaya konulabilecek üçüncü kategorinin “kurban olarak” kadınlar başlığı altında tasnif edilebileceğini söyleyen Tannöver, “aldatılan, tecavüze uğrayan, başına bin bir felaket gelen” kadın temsilinin medyada yoğun olarak kullandığını, bu temsilin bilgilendirme amacı değil, “duygu sömürüsü” odaklı olduğu tespitinde bulunur. Kadınlar bu türden temsillerde çaresiz, zavallı ve hatta “hak etmiş” olarak çerçevelenmekte, kadınların yaşadığı gerçek sorunlar, “üçüncü sayfa ya da magazin malzemesi” olarak kullanılmaktadır (159).

- 12 Örneğin bkz. “40 lira için birlikte yaşadığı kadını piknik tüpüyle dövdü”, *Posta*, 8 Temmuz 2013.
- 13 “Valizdeki dehşetin zanlısı yakalandı”, *Sözcü*, 19 Ocak 2015.
- 14 “Zanlıyı valiz yakalattı”, *Posta*, 19 Ocak 2015; “Bavuldaki kadın Suriyeli çıktı, öldüren kardeşi”, *Zaman*, 7 Haziran 2014.
- 15 Örneğin bkz. “Şanlıurfa’da sokakta kadın cesedi bulundu”, *Hürriyet*, 17 Eylül 2014.

TABLO 5
Suriyeli Mülteci Kadınların Hangi Olaylarla Haberleştirildiklerinin
Gazetelere Göre Dağılımı

<i>Hangi olayla ilişkili olarak haberleştirildikleri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Fuhuş	27	19,0
Yardım-dayanışma	20	14,1
Eş-akraba cinayeti	15	10,6
Tecavüz	14	9,9
Adi cinayet (gasp vs. amaçlı)	12	8,5
Kumalık	12	8,5
Sağlık sorunu, sağlık sorunu ile ölüm	11	7,7
Para karşılığı evlilik	10	7,0
Çocuğa kötü muamele / terk / satmak	10	7,0
Evlilik	7	4,9
Kaza, yaralanma	7	4,9
Geçim sıkıntısı, yoksulluk (zorlu yaşam koşulları)	7	4,9
Dilencilik	5	3,5
Darp	4	2,8
Hırsızlık, kapkaç (suç)	3	2,1
Dolandırıcılık, sahtecilik	3	2,1
Kaçırılma	2	1,4
Taciz	2	1,4
Evlat hasreti, evlat kaybı	2	1,4
Töre-namus cinayeti	2	1,4
Diğer	2	1,4
Boşanma	1	,7
Toplam	178	125,4

Öldürülen kadınların isimleri bu haberlerde açık olarak verilmekte, ölenin yakınlarına yönelik bir hak ihlalinin oluşup oluşmayacağı dikkate alınmamaktadır. Buna karşılık eğer failin kendisi de mülteci değilse, isminin kodlanarak verildiği görülmektedir. Haberlerde, kadının eş ya da akrabası tarafından öldürülme nedeni, “Suriye’deki eşi ve çocuklarının yanına dönmek” istememesi,¹⁶ fuhuş yapması/yaptırması¹⁷ ya da başka bir erkekle ilişki yaşaması¹⁸ ile gerekçelendirilmektedir. Örneğin *Posta* gazetesinde yayımlanan “Gaziantep’te çifte cinayet” baş-

16 “Bavuldaki kadın Suriyeli çıktı, öldüren kardeşi”, *Zaman*, 7 Haziran 2014.

17 “Savaştan kaçtı cinayete kurban gitti”, *Sabah*, 1 Ağustos 2014.

18 “Gaziantep’te çifte cinayet”, *Posta*, 29 Kasım 2014; “Gaziantep’te esrarengiz cinayet”, *Sözcü*, 29 Kasım 2014.

lıklı haberde,¹⁹ kocası tarafından işkence yapılarak öldürülen kadının başka bir erkekle gönül ilişkisi yaşadığı üç kez yinelenmekte; kimse sahip çıkmadığı için “cenazenin” kimsesizler mezarlığına gömüleceği belirtilmektedir. Bu son bilginin, kadının “gönül ilişkisi yaşaması”na yapılan vurgu ile birlikte değerlendirildiğinde, cinayetin haklılığına bir gönderme yaptığı iddia edilebilir. Öyle ki, haber anlatısı, kadının cenazesine Türkiye’de mülteci olduğu ve geride kalan kimsesi olmadığı için değil, zina yaptığı için sahip çıkılmadığını ima etmektedir.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi, gazetelerin cinayete kurban giden Suriyeli mülteci kadınlarla ilgili haberlerinde, kadın katlinin haberleştirilmesine dair genel eğilimlerini sürdürdüklerini tespit edebiliriz: “Basında Yer Alan Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi” (2013) isimli çalışmada “gazetecilerin namus bahanesi ile kadına yönelen şiddeti erkek egemen bir söylem/dil kullanarak” haberleştirdiklerini tespit eden Ülkü İnci, bu tür haber söylemlerinin ataerkil yapının yeniden etkin hale gelmesine aracılık ettiğini, namus bahanesi ile kadına yönelen şiddetle ilgili haberlerin egemen kültürel yapıya eklenerek bu yapının devamlılığını sağladığını vurgulamaktadır. Nevin Yıldız Tahincioğlu da “Türkiye Basınında Namusun Halleri” (2013) isimli yazısında incelediği *Hürriyet* gazetesinin haberlerinde “namus-töre cinayeti” ya da “kadın cinayeti” olarak adlandırılan vakalarda, cinayetler “adlandırılmadan önce öldürülen kadının namuslu olup olmadığına, dolayısıyla ölümü hak edip etmediğine” bakıldığı tespitini yapmaktadır. Yıldız Tahincioğlu “masum/masum olmayan” kadın ikiliğinin, her bir kategorinin oluşturulmasında namusun²⁰ anlamlandırmanın temeli

19 <http://www.posta.com.tr/gaziantepce-cifte-cinayet-haberi-255965>, Erişim, 10 Şubat 2016.

20 Mater ve Çalışlar (2007) “Medyadaki Durumu Tersine Çevirmek” başlıklı yazılarında medyada kadın katlinin “namus”/töre” cinayeti olarak adlandırılmasının erkek egemen kültürü beslediğine vurgu yaparlar. Kadın katlinin, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yaşandığında aşiret ilişkilerinin hâlâ belirleyici olduğu varsayımıyla Kürtlere atfedilerek “töre” cinayeti olarak ve Türkiye’nin diğer bölgelerinde işlendiğinde “namus” cinayeti olarak adlandırılmasını kadınların öldürülmesinin “namus” sözcüğü üzerinden meşrulaştırılmasına aracılık etmesinden dolayı sorunlu olarak görürler (2007: 185). Bu tür haberlerin medyada

olarak işlev gördüğünün altını çizer. Zeynep Alat'ın da vurguladığı gibi, eşleri, sevgilileri, eski eş ya da sevgilileri tarafından öldürülen kadınların yaşam tarzları, başka bir erkekle ilişkisi olması ihtimali, cinayetin hafifletici sebebi olarak sunulurken, failin ruhsal durumu, “eşinin kendini aldatıldığını öğrenince” ya da “barışmak istememesi üzerine” cinnet geçirmesi, failin olaydaki sorumluluğunu gizleyen gerekçeler olarak gösterilebilmektedir (Alat, 2006, akt. Doğanay ve Kara, 2011: 81).

Yukarıda kurulan çerçeveye uygun biçimde, incelediğimiz haberlerde de cinayetin nasıl işlendiği ve cesedin ne durumda bulunduğu dair büyük bir merak taşıdığı varsayılan okuru tatmin edebilecek görüntüler ve ayrıntılar verilirken, cinayetin “hafifletici sebep”lerinin haber anlatısı içine yerleştirildiği tespit edilmiştir. Eser Köker'in pornografinin dilini ödünç alarak şiddeti bir tür estetize ettiğini (2007: 141) vurguladığı bu anlatının bize söylediği şudur: Katil erkek kardeş, damat, koca ya da kayınbirader, cinnet getirmede ya da akli dengesini yitirmediyse,²¹ bu cinayeti “namus” nedeniyle işlemiştir.

Suriyeli mülteci kadınlarla ilgili haberler arasında öne çıkan ikinci kategori, “fuhuş” haberleridir. Tespit ettiğimiz 27 haberde (% 19), kadınların kimi zaman zorlu hayat koşulları nedeniyle fuhuş yapmaya mecbur bırakıldıklarına ya da başkaları tarafından kandırıldıklarına değinilse de, fuhuş operasyonlarının ve operasyonlarda kaç kadının yakalandığı ve operasyona kaç polisin katıldığı anlatısının²² art alanında, Suriyeli kadınların daha önce de aynı suçtan kayıtlarının bulunduğu, kendi kızlarını, yakınlarını fuhuşa zorladıkları bilgisi²³ yer almaktadır. Bu tür haberlerde “fuhuş operasyonları” ya da “hu-

“kadın katli” olarak verilmesi gerekliliğini bir öneri olarak ortaya koyarlar.

21 “Cinnet getirdi yengesini boğdu”, *Sabah*, 14 Ocak 2013.

22 Örnek için bkz. “Yılbaşı gecesi operasyon”, *Sözcü*, 1 Ocak 2015; “Şanlıurfa'da huzur operasyonu: 6 gözaltı”, *Sözcü*, 20 Kasım 2014; “Fuhuş yapan Suriyeli-ler yakalandı”, *Sabah*, 4 Eylül 2013; “Şanlıurfa'da bin 500 polisle operasyon”, *Hürriyet*, 1 Ocak 2015; “Şanlıurfa'da fuhuş operasyonu: 9 Suriyeli kadın gözaltında”, *Zaman*, 4 Şubat 2015.

23 Bkz. “Suriyeli kadının katil zanlısı damadı çıktı”, *Hürriyet*, 1 Ağustos 2014. Bu haberde, damadı tarafından öldürülen kadının iki kızına fuhuş yaptırdığı iddiasına yer verilmektedir.

zur operasyonları”nda kaç Suriyeli kadının yakalandığı polisiye haber diliyle aktarılmakta, kadınların gözaltına alındıkları, adliyeye sevk edildikleri, yabancılar şubesine teslim edildikleri ve hatta sınır dışı edilecekleri bilgisi verilebilmektedir. Örneğin 3 Şubat 2015 tarihli *Sözcü* gazetesinin “Suriyeli kadınlara fuhuş operasyonu”²⁴ başlıklı haberinin sonunda kadınların “sınır dışı edilecekleri” bilgisi eklenmiştir. Türkiye’de mülteci olarak bulunan ve geldiği ülkede can güvenliği olmayan bu kadınların sınır dışı edilebilmesinin mümkün olup olmadığı, bunun nasıl gerçekleşeceği ya da ülkesine geri dönmesi durumunda nelerle karşılaşacağına ilişkin herhangi bir bilgiye ise incelediğimiz haberlerin hiçbirinde yer verilmemiştir.

Mülteci kadınların fuhuşa zorlanarak mağdur edildiklerine değinen az sayıda haberde kadınların fotoğrafları yer bulabilmekte, kimlikleri açık ya da anlaşılabilecek biçimde kodlanarak verilmekte; yakınlarının isimlerinden söz edilebilmektedir. Örneğin, *Posta*’nın “Savaş mağduru kadına fuhuş yaptırdılar” başlıklı (25 Nisan 2015) haberinde, fuhuşa zorlanan kadının ve eşinin adı-soyadı açıkça verilmiştir. Haberlerde kullanılan fotoğraflarda da, kimi zaman kadınların yüzleri açıkça gösterilmekte ya da dekolte kıyafetlerle çekilen görüntülere yer verilebilmektedir.²⁵ Diğer yandan, mülteci kadınların görüntüsüne yer verilen 71 haber fotoğrafının 12’sinde (% 17) kadınların polis arabasında veya polis ekibi arasında gösterilmiş olması da haberlerin mülteci kadınları kriminalize etme biçimini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Ölüm dışında, tecavüz de kadınların gazete sayfalarında yer bulma nedeni olarak görülmektedir. Suriyeli mülteci kadınlarla ilgili 14 tecavüz ve Tablo 5’te diğer kategorisi altında bulunan 2 taciz vakası haberleştirilmiştir. Bu haberlerde, basının tecavüz olaylarını haberleştirirken başvurduğu cinsiyetçi kodlar varlığını sürdürmekte, mülteci kadınların tecavüze uğra-

24 <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/suriyeli-kadinlara-fuhus-operasyonu-731094/> Erişim, 10 Şubat 2016.

25 Örneğin bkz. “Şanlıurfa’da bin 500 polisle operasyon”, *Hürriyet*, 1 Ocak 2015; “Suriyeli kadına fuhuş tuzağı”, *Sabah*, 15 Temmuz 2015.

ma biçimine dair ayrıntılar pornografikleştirilerek aktarılabilir. *Posta*'nın "Tecavüz edip göğüslerini kestiler" (17 Haziran 2011) ve "Suriyeli kadınlar hakkında şok iddia" (14 Ocak 2013) başlıklı haberlerini şiddetin ve pornografinin estete edilmesine örnek olarak verebiliriz. Kadınların nasıl, hangi yöntemlerle ve araçlarla tecavüze uğradığının ve şiddet gördüğünün bilgisinin aktarılmasında herhangi bir kamu yararı bulunmadığı halde, her iki haber de bu bilgilerin tanıkların ağzından aktarılmasından ibarettir. Dahası, kadınların Suriye'yi terk etme nedenleri ile ilgili bir rapordan yola çıkarak hazırlanan haberin başlığının "Suriyeli kadınlar hakkında şok iddia" olarak atılması, tecavüzün sorumluluğunun kadına yüklenmesi nedeniyle de sorunludur. Bu örnekte olduğu gibi, açık ya da örtülü biçimde mağdurun suçlandığı ya da tecavüzün olağanlaştırıldığı haberlere rastlanmaktadır.

Hürriyet'in 3 Mart 2015 tarihli "Tecavüze uğradı, ölümle tehdit edince ailesi düşük yaptırdığı bebeği gömdü"²⁶ başlıklı haberinde tecavüzcünün soyadı kodlanırken tecavüze uğrayan kadının, annesinin ve kızkardeşinin adı ve soyadı açıkça verilmektedir. Mültecilerin kişilik haklarını ve mağdurun kimliğinin gizlenmesine yönelik gazetecilik etik kodlarını yok sayan bu haberde, yalnızca tecavüzcünün masumiyet karinesi gözetilmiştir. Haberin bütününe bakıldığında, tecavüze uğrayan genç kadın hamile kaldığını öğrenince, kadını bebeğini düşürmeye zorlayan aile (anne ve kız kardeş), kadının düşük yapmasına yol açan iğneyi temin eden ve kendisi de Suriyeli olan ebe kadın, "duyanları şoke eden olay" olarak nitelenen olayın (suçun) başlıca failleri olarak gösterilmekte, tecavüzcünün ise yalnızca diğer kadınlarla birlikte gözaltına alınıp adliyeye sevk edildiğine değinilmektedir. Dahası, hem bu haberde hem de aynı olayı konu edinen *Sözcü* gazetesinin "Tecavüz, ölüm tehdidi ve..." (3 Mart 2015) ve *Posta*'nın "Suriyeli kadına önce tecavüz sonra tehdit" (3 Mart 2015) başlıklı haberlerinde "taralarda çalışarak geçimini sağlayan ailesinin 'dul' olan ferdi" ifa-

26 <http://www.hurriyet.com.tr/tecavuze-ugradi-olumle-tehdit-edince-ailesi-dusuk-yaptirdigi-bebegi-gomdu-28351688>, Erişim, 10 Şubat 2016.

desi kullanılarak, mağdurun “dul” olduğu bilgisine haber değeri atfedilmiş, böylece tecavüzü haklılaştıracak ya da en azından olası kılacak bir gerekçe sunulmuştur.

Suriyeli mülteci kadınların Türkiye’de yaptıkları “evliliği” konu edinen 7 ve “kumalık ya da para karşılığı evlenme”lerini konu edinen 22 haber tespit edilmiştir. Suriyeli kadınların Türkiye’de yaptıkları “mutlu” evliliklere dair haberlerin çoğu hükümete yakınlığı ile bilinen ve bu nedenle de hükümetin Suriyeli mültecilere ilişkin politikalarındaki pürüzleri görmezden gelme eğiliminde bulunan *Sabah* gazetesinde yayımlanmıştır. *Sabah* gazetesi, mülteci kamplarından gelin çıkan Suriyeli kadınların hikâyesini, mutlu çiftin birbirini nasıl bulduğundan kız isteme merasiminin ayrıntılarına ve çiftin kamptan nasıl ayrıldığına betimlenmesine varan detaylarla aktarmaktadır.²⁷

Diğer yandan, çok sayıda haberde, kumalık ve para karşılığı evlilik sorunlaştırılmış, bunların bir kısmında para karşılığı evlilik yapmak zorunda bırakılan kadınların mağduriyetinden söz edilmiş, çoğunda ise kocaları başkalarıyla ikinci evlilik yapan Türk kadınların yaşadığı mağduriyet vurgulanmıştır. Kadınların para karşılığı ikinci, üçüncü, dördüncü eş olarak evlendiklerine (ve bunu ailelerini kurtarmak adına kendi rızalarıyla yaptıklarına) dair haberlere beş gazetede de rastlanmaktadır. Bu haberlerde, Suriyeli kadınlar açısından Türkiye’nin Avrupa gibi görüldüğü²⁸ ve bu nedenle evliliği daha iyi bir yaşam için kendilerinin istediklerine ya da ailelerinin çocuklarının kurtulacağını düşünerek evliliği teşvik ettiklerine değinilmekte, “iyi ev hanımı” oldukları için, örneğin Arap ülkelerinde tercih edildiklerinden de söz edilmektedir.²⁹ Haberlerde ayrıca kadınların arabacılar tarafından para karşılığı alınıp satıldıklarına, bir kadının maliyetinin ne kadar olduğunun bilgisi eşliğinde yer verilmektedir. Bu türden haberlerde kadınların 5.000-10.000 liraya ya da

27 Örneğin bkz. “Suriyeli Tamara mutluluğu yakaladı”, *Sabah*, 5 Nisan 2013; “Çadır kentte düğün sevinci”, *Sabah*, 8 Kasım 2012.

28 Örneğin bkz. “Kocanı sakın kızdırma Suriye’den kadın alır”, *Hürriyet*, 8 Mart 2011.

29 Bkz. “Suriyeli kadınlar satılıyor”, *Sözcü*, 10 Mayıs 2013.

2 bin euroya satıldıklarının bilgisi aktarılırken kadını alınıp satılır bir meta olarak ele alan bakış açısı yeniden üretilmekte,³⁰ bu alışverişten hem yokluk çeken mülteci kadınların hem de zengin olmadığı halde ikinci bir eşle evlilik yapmak isteyen erkeklerin “kârlı” çıktıkları iması yer bulabilmektedir. Az sayıda haberde ise para karşılığı evlilik yapan kadınlar tarafından dolandırılan Türk erkeklerinden söz edilerek erkeklerin mağduriyetleri vurgulanmakta;³¹ ancak neredeyse tüm haberlerin arka planında, yasal olmayan ancak dinen caiz görünen “kumalık” nedeniyle asıl Türk kadınlarının mağdur oldukları, yuvaların yıkıldığı bilgisi aktarılmaktadır. Örneğin, Alman *der Stern* dergisinin Türkiye’deki Suriyeli kadınların maruz kaldığı sorunları konu edinen haberine atıfta bulunan *Posta* ve *Sözcü* gazeteleri, 8 Nisan 2015 tarihli haberlerinde Şanlıurfa’lı bir esnafın bu dergide yer verilen “Şeriata göre bir Müslüman’ın dört kadınla evlenebileceği” ve bir erkeğin geneleve gitmek yerine ikinci evlilik yapmasının dine daha uygun olduğu yönündeki sözlerini “Fuhuştan koruyoruz” alt başlığı ile bu ifadelerin barındırdığı ayrımcı ve kadını metalaştırmacı dile yönelik herhangi bir eleştiri getirmeksizin aktarmıştır. Bu kişinin kadınlarla evlenerek onları fuhuştan koruduğuna dair ifadelerinin tırnak içine alınmaksızın başlığa taşınması, ayrıca bunların genel geçer yargılar olarak olumlanması anlamına geldiği için de sorunludur.

Çok sayıda haberde ise, bu evliliklerin mağduru olarak üzerine kuma getirilen Türkiyeli kadınlar işaret edilmektedir. Mültecilerin gelmesiyle birlikte boşanma oranlarının arttığına, Türk kadınların “sahipsiz kaldığı”na, boşanmayan kadınların eşleri tarafından çocukları ile tehdit edildiklerine,³² “dep-

30 Örneğin bkz. “372 bin kuma”, *Posta*, 8 Nisan 2015; “2 bin euroya Suriyeli kuma”, *Sözcü*, 8 Nisan 2015; “Suriyeli kadınlar Türkiye’de satılıyor”, *Sözcü*, 8 Nisan 2015.

31 Örneğin *Sabah*’ta dinî nikâh sonrası altınları alıp kaçan ve “vatandaş”ları mağdur eden kadınlarla ilgili haberlere de yer verilmiş ve para karşılığı yapılan bu evliliklerin mağdurları olarak evliliği yapan erkekler tanımlanmıştır. Bkz. “Suriyeli eşleri altınlarla kaçtı”, *Sabah*, 6 Temmuz 2015 ve “Gerdek Gecesinde Altınlarla Kaçtılar”, *Sabah* 7 Temmuz 2015.

32 “Yanlış Suriye politikası, Türk ve Suriyeli kadınların hayatını kararttı”, *Zaman*, 25 Mayıs 2015.

resyona girdikleri”ne,³³ eşlerinin Suriyeli kadın getirmesinden korktuklarına,³⁴ öfkeli kadınların “eşlerimizi alıyorlar” diyerek Suriyelilerden şikâyetçi olduğuna³⁵ değinen bu haberler, daha iyi bir yaşam için ikinci, üçüncü eş olarak evlenmeyi kabul eden ya da buna zorlanan Suriyeli kadınların mağduriyetini ikincilleştirirken, bu nedenle yuvaları yıkılan ya da üzerlerine kuma getirilen kadınların mağduriyetini de magazinleştirmekte, çoğu zaman soruna yönelik hak odaklı bir bakış getirmekte yetersiz kalmaktadır. *Hürriyet*’in 8 Mart 2011 tarihli “Kcanı Sakın Kızdırma, Suriye’den Kadın Alır” başlıklı haberi,³⁶ hem sorunun magazinleştirilme biçimini, hem de mülteci kadınların bu evliliklerdeki mağduriyetinin gizlemesini örneklemesi bakımından dikkat çekicidir.

Mülteci kadınların tecavüz, cinayet, para karşılığı evlilik ya da fuhuş “kurbanı” olarak işaretlendikleri bu türden haberlerin yanı sıra, bir suçun faili ya da “düzen bozucu” olarak işaretlendikleri haberler de mevcuttur. Suriyeli kadınlar toplam 142 haber içinden 27 haberde fuhuş, 3 haberde hırsızlık ve kapkaç, 5 haberde dilencilik, 3 haberde dolandırıcılık ve sahtecilik, 10 haberde de çocuğa kötü muamele yapan failer olarak işaretlenmişlerdir. Bu haberlerde, sevgilisiyle birlik olup kocasını öldüren,³⁷ hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, dilencilik yapan,³⁸ kendi kızlarını pazarlayan³⁹ kadınlardan söz edilmektedir. Haberlerin geneli incelendiğinde, Suriyeli kadın mültecilerin açıkça “olumlu” olarak nitelendirilebilecek olay ve eylemlerle ilişkilendirildiği toplam haber sayısı yalnızca 25’tir. 37 ha-

33 “Suriyeli kumalar Hataylı kadınları depresyona soktu!”, *Posta*, 27 Kasım 2013.

34 “Kocanı sakın kızdırma Suriye’den kadın alır”, *Hürriyet*, 8 Mart 2011.

35 “Guardian Türkiye’de Suriyeli gelin ticaretini yazdı”, *Sözcü*, 9 Eylül 2014.

36 <http://www.hurriyet.com.tr/kocani-sakin-kizdirma-suriye-den-kadin-alir-17210222>, Erişim, 10 Şubat 2016.

37 “Sevgilisiyle bir olup kocasını öldürdü”, *Sabah*, 13 Kasım 2014.

38 Örneğin bkz. “Suriyeli sığınmacı 2 kadın yankesici”, *Sabah*, 17 Haziran 2013; “Ölen kadının kimliği ile pasaport çıkarmak istediler”, *Zaman*, 28 Ocak 2011; “Zabıta, Suriyeli dilencilere dokunamıyor”, *Sözcü*, 20 Mayıs 2014; “Suriyelileri dilendiren Suriyeli”, *Hürriyet*, 9 Ekim 2014; “Suriyeliler, ellerinde pasaportları ile dileniyor”, *Zaman*, 10 Eylül 2012.

39 “Suriyeli kadının katil zanlısı damadı çıktı”, *Hürriyet*, 1 Ağustos 2014.

berde ise kadınların “olumsuz” olay ve eylemlerle ilişkili temsili söz konusudur. Bu türden haberlere bir örnek olarak *Posta*’nın 12 Oak 2015 tarihli “Karakolu birbirine kattılar”⁴⁰ başlıklı haberini verebiliriz. Afyon’un Sandıklı ilçesinde iki kadının bir işyerinden 190 lira çalmaları gibi sıradan bir olaya ulusal bir gazete olan *Posta*’da haber değeri verilme nedeni, haberin son paragrafından anlaşılmaktadır. Haber, kadınların “Suriyeli olduklarının öne sürüldüğü”nü, getirildikleri polis merkezini “birbirine kattıklarını”, “koridora tuvaletlerini yapıp” “görevlilere saldırdıkları”nı iddia etmektedir. Bu son paragraftaki “koridora tuvaletini yapma” iddiasının ne anlama geldiğini daha iyi açıklayabilmek için, Hatice Çoban Keneş’in *Yeni Irkçılığın Kirli Ötekileri...* (2015) başlıklı kitabında dile getirdiği argümana dikkat çekmek gerekir. Çoban Keneş, “kirlilik” metaforunun “biz”im gibi olmayanı damgalamak için başvuru olan ırkçı stratejiler içindeki rolünü tartışmaktadır. “Öteki”nin daima “biz”in saflığını bozan konumunda olduğu için kirli olmak zorunda olduğu saptamasından yola çıkan Çoban Keneş, kirli/pis adlandırmasının çift anlam taşıdığını vurgulamaktadır. İlki, “kirli” ya da “pis” sözcüklerinin sözlük anlamlarına doğrudan bir gönderme içermektedir ki bunlar “biz”in karşıt ucuna yerleştirilenleri niteleyen sıfatlardır: Öteki, temelde medeni yaşamın gerektirdiği niteliklerden yoksun olduğu iddiası ile “pis/kirli” olmakla suçlanır. İkinci anlamı ise “Öteki”ne yüklenen “aşırılıklar”la ilişkilidir. Ötekileştirilenlerin gerçek varlığından bağımsız olan bu ikinci düzey anlamlandırma, “biz”in yakınında dolanan, “biz”in içine kadar giren “tekinsiz” “Öteki”nin yarattığı tiksintiyi, bulantının rasyonel karşılığı olma işlevini yerine getirir. Bu anlamda Suriyelilerin kirli/pis olduğuna ilişkin haberler ve bu haberlerdeki sözcük seçimleri medyanın “Öteki” olduğuna hükmedilenlere karşı işleyen ortak mantığına da işaret etmektedir. Bu mantıkta Suriyeliler “biz”in tamlığı ve saflığı karşısında bir tehdit olarak görüldükleri sürece, daima “kirli” olmak zorundadırlar. Onların kirli olduğuna ilişkin bu

40 <http://www.posta.com.tr/karakolu-birbirine-kattilar-haberi-263002>, Erişim, 10 Şubat 2016.

söylemlerin asıl nedeni toplumun ve özel alanımızın içine kadar giren “tekinsiz” “Öteki”nin yarattığı rahatsızlık duygusunu rasyonelleştirme çabasıdır (Çoban Keneş, 2015: 102-109).⁴¹

Diğer yandan annelik, mülteci kadınların haberlerde nasıl yer bulduğu/bulabileceği konusunda bir düğüm noktası oluşturmaktadır. Bebeğini terk eden, ya da para ile satan, çocuğuna kötü muamele eden annelerin “şeytanlaştırıldığı” 10 haberin yanı sıra, mülteci kadınların çocukları için yaptıkları fedakârlıklarla da 7 habere konu olduğu görölmüştür. Mülteci kadınları, içinde bulundukları zor koşullara rağmen ataerkil normların “annelik” mertebesine yüklediği fedakârlık rolü ile ilişkilendikleri ölçüde olumlu temsil eden haberlerin neredeyse tamamının, muhafazakâr-İslâmıcı çizgide yayın yapan *Zaman* gazetesinde yayımlanması dikkat çekicidir. Bu haberlerde, Suriye’den kaçarken yolda doğum yapan ya da bebeğini daha iyi koşullarda doğurabilmek için yollara düşen yardıma muhtaç kadınlar⁴² kadar, çocuklarının daha iyi bir yaşama kavuşabilmesi uğruna onlardan vazgeçmeyi göze alan annelerin hikâyesi⁴³ de duygusal bir dille aktarılmaktadır. Bu haberlerde mülteci kadınlar “acılı anne”, “fedakâr anne”, “Suriyeli anne”, “çaresiz anne” olarak kimlik kazanabilmektedirler. Örneğin *Zaman*’ın 8 Nisan 2013 tarihli “Çocuğundan bile vazgeçmenin çaresizliği” başlıklı haberinde Lübnan’a sığınan mültecilerin durumu “insanlık trajedisi” olarak adlandırılırken “bu öyle bir trajedi ki annelere, canlarından çok sevdikleri ciğerparelerini kendi rızalarıyla hiç tanımadıkları bir yabancıya verdirebiliyor” ifadeleri kullanılmıştır.

Haberlerin geneli içinde, mülteci kadınların sözlerinin ağırlıklı olarak annelik, doğum, çocuklarının geçimi gibi konular söz konusu olduğuunda önemli bulunması ve haber kurgusu içinde yer bulması, bu kadınların ancak geleneksel roller, anne-

41 Örneğin bkz. “Suriyeli sığınmacılarla hastalıklar da geldi!”, *Yeniçağ*, 14 Ağustos 2015; “Suriyelilerden yayılan bu hastalık Türkiye’yi sarıyor”, *Milliyet*, 24 Eylül 2013.

42 “Suriye’den kaçarken sınırda doğum yapan kadın yardım bekliyor”, *Zaman*, 29 Haziran 2014; “Suriye’den kaçtı, 2 gün yürüdü ve doğumunu Türkiye’de yaptı”, *Zaman*, 27 Ocak 2014.

43 “Çocuğundan bile vazgeçmenin çaresizliği”, *Zaman*, 8 Nisan 2013.

lik ve doğurganlıkları ekseninde sözünü aktarmaya değer görüldüğünü ortaya koymaktadır. Nitekim incelenen haberlerin kaynaklarına bakıldığında, kamu görevlilerinin yaptıkları açıklamaların (% 49) birinci sırada yer aldığı saptanmıştır. Kadınların haber kaynağı olarak görüldüğü 24 haber tespit edilmiş, 28 haberde de (% 19,7) Suriyeli kadınların sözlerinin aktarılması yoluyla tanıklığına başvurulmuştur.

TABLO 6
Haber Kaynaklarının Dağılımı

<i>Haberin kaynağı kim</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Kamu görevlileri (polis, sağlık görevlileri, kamp görevlileri vb.)	69	48,6
Mülteci kadınlar	24	16,9
Diğer (komşu, ev sahibi, vatandaş vb.)	23	16,2
Sivil toplum kuruluşları (Mazlumder, Kimse Yok mu, AFAD, KADEM, IMKANDER)	12	8,5
Hükümet - parti mensupları	5	3,5
Dış basın	5	3,5
Mülteci erkekler	2	1,4
Belirsiz	2	1,4
Toplam	142	100

Kadınlar, daha çok sağlık sorunları ve sağlık nedeniyle ölüm (5 haber), evlat hasreti ve evlat kaybı (2 haber), geçim sıkıntısı ve zorlu yaşam koşulları (4 haber), tecavüz (4 haber) ve para karşılığı evlilik (2 haber) söz konusu olduğunda haber kaynağı olarak görülmektedirler. Tecavüzü konu edinen 10 haberde, geçim sıkıntısı ve yaşam koşullarındaki zorluklara ya da sağlık sorunlarına değinen 11 haberde kadınların sözlerinin aktarılması yoluyla tanıklıklarına başvurulmuştur.

Annelik, haberlerde yalnızca mülteci kadının yüceltilmesinde değil, şeytanlaştırılmasında da merkezi bir rol oynamıştır. Kim olduğuna, kendi ülkesinde nasıl yaşadığına, nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığına, bir işte çalışıp çalışmadığına dair neredeyse hiçbir bilginin aktarılmadığı mülteci kadınlar, cinayete kurban gitmedikleri, tecavüze uğramadıkları, fuhuş, gasp, dilencilik yoluyla suça karışmadıkları sürece ya iyi annelikleriyle, ya da kötü annelikleriyle gazete sayfalarında varlık bulabilmek-

TABLO 7
Suriyeli Kadın Mültecilerin Sözlerine/Tanıklığına Haberde Yer Verilmesinin
Gazetelere Göre Dağılımı

<i>Gazetenin adı</i>	<i>Suriyeli kadın mültecilerin sözlerine/tanıklığına haberde yer verilmesi</i>
Zaman	8
Sözcü	7
Hürriyet	5
Posta	5
Sabah	3
Toplam	28

tedirler. Yine de haberler, bu “kötü anneler” hakkında, “Suriye uyruklu” oldukları, bebeklerini terk ettikleri ya da satmaya çalıştıkları dışında bir şey söylememektedir. Aılan “3 aylık bebeğini satacaktı!”,⁴⁴ “5 aylık bebeği bırakıp kaçtılar!”⁴⁵ gibi başlıkları tamamlayan ünlem işaretleri, kadınların bu davranışları karşısında duyulması beklenen tepkiye işaret etmektedir.

Zaman’ın 6 Mayıs 2014 tarihli “Suriyeli hamile kaçak hastaneden kaçtı” haberi ise, Suriyeli hamile kadın üzerinden mültecilerin kriminalize edilmesini örneklemesi açısından dikkat çekicidir.

Haberin başlığı, Suriyeli hamile kadının “kaçak” olduğu ve “hastaneden kaçtığı” iddiasını dile getirmektedir. Başlıktan, kadının bir suç işlediği ve bu suçun ardından hastaneden kaçtığı anlaşılmaktadır. Ancak haber metni okunduğunda, kadının Yunanistan’ın Kos adasına gitmek isteyen 17 Suriyeli mülteci ile birlikte yakalandığı, sancılarının başlaması üzerine hastaneye götürüldüğü ve taburcu edilme işlemleri sırasında hastaneden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Gerek haberin dili gerekse kurgusu, ortada bir suç unsuru olmamasına rağmen, Suriyeli kadını ve eşini polisiye bir olayın failleri yerine koymakta, haber metninde kadının, eşinin birlikte Yunanistan’a geçmeye çalıştığı diğer kişilerin “kaçak göçmen” oldukları üç kez yinelen-

44 “Üç aylık bebeğini satacaktı!”, *Posta*, 11 Mayıs 2014.

45 “5 aylık bebeği bırakıp kaçtılar!”, *Posta*, 10 Haziran 2015; “5 aylık bebeği bırakıp kaçtılar!”, *Sözcü*, 10 Haziran 2015.

mektedir. Ayrıca botları kayalıklara sürüklenen mültecilerden “kaçaklar” ve “kaçak göçmenler” olarak söz edilmekte, kadının eşinin de “kendi gibi kaçak” olduğu belirtilmekte, “kaçak”, “kaçmak isteyen”, “kaçışları”, “kaçtı”, “kaçtığını”, “kaçan”, “kaçma anları” sözcükleri haber içinde yinelenerek abartılı bir polisiye olay anlatısı kurulmaktadır. Polisin çifti hastanede aramaya başladığı, çevrede araştırma başlattığı bilgileri de bu kurguyu desteklemekte; mülteciler âdeta polisiye bir olayın aktörleri olarak betimlenirken kriminalize edilmektedir.

Mülteci kadınların mağduriyetlerinin haberleştirilmesi: Yardım, minnet, istismar

Yukarıda ele alınan haberlerde, mülteci kadınların haber değeri taşıyabilmesinin koşullarının ağırlıklı olarak bir suça bulaşmaları ya da bir suça kurban gitmeleri ile sınırlı olduğunu gördük. Diğer yandan, haberlerin % 80’inde doğrudan ya da dolaylı olarak kadınların mağduriyetlerine değinildiği; bununla birlikte bu mağduriyet konumunun bir hak talebi ya da mağduriyeti gidermeye yönelik bir çözüm önerisi ile ilişkilendirilmediği belirtilmelidir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, mülteci kadınların içinde bulundukları koşulların iyileştirilmesi gereği, çeşitli kurum, kuruluş ya da kişiler aracılığıyla yapılan yardımlara, yardım çağrılarına ya da dayanışma gösterilerine indirgenmekte, bu türden yardımlara ve eylemlere yönelik haberler gazete sayfalarında kısmi de olsa (20 haberle) yer bulabilmektedir.⁴⁶ Bu gibi haberlerin ortak noktası, anlatının van Dijk’ın da belirttiği gibi, mültecilerin “bizim özgecil yardımımıza muhtaç olduğu” iddiası etrafında gelişmesidir. *Zaman*’da 5 Nisan 2012 tarihinde yayımlanan “Yardımlar Suriyeli mültecilerin imdadına yetiyor” başlıklı haberde, yardım alan mültecilerin “Türkiye’ye minnettar oldukları” ifadesine yer verilmiş olması, bu anlayışın

46 Örneğin bkz. “Ayda 90 lira vererek Suriyeli yetimlere bakın”, *Zaman*, 16 Mart 2013; “Yardımlar, Suriyeli mültecilerin imdadına yetiyor”, *Zaman*, 5 Nisan 2012; “Avcılar’dan 3 çocuk annesi Suriyeli kadına yardım eli”, *Zaman*, 15 Mart 2015; “Dünya Kadınlar Günü’nde savaşın anneleri unutulmadı”, *Posta*, 7 Mart 2015.

bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Mültecilerin sorunlarına ve bu sorunlara yönelik çözümlere odaklanmak yerine, mağduriyetin geçici yardımlarla geciktirilmesi, hak odaklı bakış açısının yoksunluğunu göstermektedir. Diğer yandan, yardım haberlerinin arasında “başörtüsü yardımı”nı konu edinen iki haberin mevcudiyeti dikkat çekicidir. Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilere yönelik sosyal politikaların yetersizliği ve ayrımcılığın ve tahammülsüzlüğün her geçen gün daha da artmasına karşılık, resmi ağızlardan telaffuz edilen “misafirlik” ve “din kardeşliği” vurgusu, mülteci kadınlara yapılan yardımların art alanını oluşturmaktadır. Ancak, kadınlara ve *Hürriyet*’in haberine göre çocuklara bile başörtüsünün bir “armağan” ya da “yardım” olarak dağıtılıyor olması kadar, bu armağanın haberleştirilme biçimi de dikkat çekicidir. *Sabah*’ta yer alan 6 Ağustos 2013 tarihli kısacık haberde, Suriyeli kadınlara başörtüsü dağıtıldığı bilgisi, kadınların kaldığı mülteci kampının müdürünün “Bayram öncesi misafirlerimiz sevindi,” açıklamasıyla birlikte verilmiştir. *Hürriyet*’te yayımlanan 15 Mart 2014 tarihli haberde ise “Suriyeli kadın ve çocuklara başörtüsü dağıtıldı” başlığı altında, Malatya’da konteynır kentteki camide hafızlık eğitimi verilen kadınlara ve çocuklara, düzenlenen kampanya sonucunda 450 başörtüsü dağıtıldığı belirtilmektedir. Her iki haber de, kadın mültecilerin Türkiye’deki varlığını temel haklar ve özgürlükler yerine “din kardeşliği” vurgusu üzerinden ele alan bir bakış açısını yansıtmakta, *Hürriyet*’in değinilen haberinde yer verilen, kadın mültecinin “herkesin burada din etrafında toplanıp eğitim gördüğü” ve “Bize sunulan bu hizmetler ve misafirperverlikten dolayı Türk halkına çok teşekkür ediyorum,” sözleri bu bakış açısının bir kanıtı olarak sunulmaktadır.

Mültecilere yapılan yardımların yanı sıra, mülteci kadın ve çocukların yaşam koşulları da az sayıda habere konu olmuştur. Örneğin *Sözcü* gazetesinin “Çöpten karınlarını doyuruyorlar” başlıklı 4 Şubat 2014 tarihli haberi, mülteci bir anne ile kızının pazarlardaki atıkları toplayarak hayatta kalmaya çabaladıklarına değinmektedir. Annenin tanıklığı ile aktarılan haber, her ne kadar okurun vicdanına sesleniyor olsa da, yoksulların zor ya-

şam koşullarını konu edinen benzeri haberlerde olduğu gibi, Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu durumu da “münferit bir olay” olarak tasvir etmekte, ne bu duruma yol açan kamu politikaları ne de önlemlerdeki yetersizlikler konusunda herhangi bir bilgi aktarmaktadır. Haber, Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu durumu tespit yoluyla bilineni ilan etmenin ötesine gidememektedir. Bu yönüyle, basının Suriyeli kadın mültecilerin içinde bulunduğu zor şartları aktarırken de hak odaklı bir habercilik anlayışının barındırması gereken temel ölçütlerden tümüyle uzak olduğu saptanabilir.

Diğer yandan, sayıları çok az olmakla birlikte, hak odaklı gazetecilik anlayışına yaklaşan haberlerin de varlığından söz etmek gerekir. *Sabah* gazetesinde yayımlanan “Suriyeli kadınların günü tarlada geçiyor” başlıklı 9 Mart 2015 tarihli habere bunların bir örneği olarak değinebiliriz. Bu haberde, sığındıkları ülkelerde zor şartlar altında hayat mücadelesi veren kadınların “çocuklarının karnını doyurabilmek için Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde tarlalarda çalış” tıklarından, “Sevgililer günü, doğum günü, dünya kadınlar günü gibi etkinliklerden bihaber yaşa” dıklarından söz edilmekte ve kadınların tanıklığına başvurulmaktadır. Dünya Kadınlar Günü’nün kendileri için bir şey ifade etmediğini söyleyen mülteci kadının “Bizim burada tek mücadelemiz hayatta kalmak ... Kadın olduğumuzun hatta bazen insan olduğumuzun bile farkında olamıyoruz. En son saçımı ne zaman taradığımı hatırlamıyorum,” sözlerine yer verilmiş olması bu açıdan önemlidir. *Zaman*’da yayımlanan “Kuma ticareti film oldu” başlıklı (24 Ocak 2015) haber de, Suriyeli kadın mülteciler hakkında çektikleri filmle ödül alan iki öğrencinin tanıklığında bu kadınların yaşadığı sorunlara değinmektedir. Az sayıda haberde, mültecilerle yapılan röportajlara da yer verildiği görülmüştür. *Hürriyet*’in 10 Eylül 2013 tarihinde “Rojava’dan Ceylanpınar’a: İki kadının hikâyesi” başlığıyla ve *Sözcü*’nün “‘Saatlik nikâh’ ile tecavüz” başlığı ile verdiği *BBC Türkçe*’den aktarılan haber-röportaj, kadınların ülkelerinde maruz kaldıkları istismarı kendi tanıklıklarıyla aktarmaktadır. *Sözcü*’nün 18 Ocak 2015’te yayımladığı “Suriyeli ka-

dınlara korkunç fuhuş tuzağı” başlıklı haber, sığınma kamplarında maruz kalınan istismarı ayrıntısıyla ve kadınların tanıklılığıyla açığa çıkarması nedeniyle önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu türden haberlerin devamı gelmemekte, haber takibi yapılmamakta, sorunlara ilişkin yapılan saptamalar, tekil röportajlarda aktarılan bilgilerle sınırlı kalmaktadır.

Aynı yaklaşımın bir sonucu olarak, kadın mültecilerin maruz kaldıkları hak ihlallerini sorunlaştıran sivil toplum örgütlerinin eylemlerinin de tekil olaylar olarak aktarılmakla kaldığı ve gazete sayfalarında sınırlı yer bulabildiği belirtilebilir. Örneğin *Hürriyet* ve *Sabah* gazeteleri, Ankara Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi, MAZLUM-DER ve Başkent Kadın Platformu’nun “Suriyeli Kadın Ticaretine Hayır” eylemlerini haberlerine taşımış;⁴⁷ ancak hem *Sabah* hem de *Hürriyet*’te yer alan haberde Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi üyesinin, eşlerinin Suriyeli kadınlarla yaptıkları evliliğe karşı çıkan resmî nikâhlı eşlerin şiddete maruz kaldığı, mağduriyet yaşadığı açıklamasına yer verilmiştir. Böylece, mülteci kadınların karşı karşıya kaldıkları sömürü ve istismarın Türkiyeli kadınların mağduriyeti ile ilişkilendirilerek ikincilleştirildiği söylenebilir. *Posta*’nın haberinde ise, Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi’nin İstanbul’da yaptığı eylem “Suriyeli kadınlar ‘patates’ değil insan!” başlığı (31 Ocak 2014) ile haberleştirilmiştir. Bu haberlerin tarihinden de anlaşılabilirce üzere, mülteci kadınların istismarı, basın dikkatini ancak 2014 yılının başlarından itibaren çekmiş gibi görünmektedir. *Zaman* gazetesinin, 31 Mayıs 2014 ve 8 Mart 2015 tarihli haberlerinde, MAZLUM-DER’in kadın mültecilerle ilgili raporu aktarılmaktadır. Bu haberlerin ilkinde, “Mazlumder’den şoke eden rapor: Suriyeli kadın sığınmacılar fuhşa sürükleniyor” başlığı kullanılmış ve raporun ortaya koyduğu bulgular, çözüm önerileriyle birlikte aktarılmıştır. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü nedeniyle aynı rapor “Suriyeli kadınlar sistematik bir şekilde istismar ediliyor” başlığı altında bir kez daha haberleştirilmiş, bu haberde

47 “‘Suriyeli kadın ticaretine hayır’ eylemi”, *Sabah*, 18 Şubat 2014; “‘Suriyeli kadın ticaretine hayır’ eylemi”, *Hürriyet*, 17 Şubat 2014.

ayrıca AFAD raporundaki “cinsel yoldan bulaşan hastalıkların artmasından endişe duyulduğu” yönündeki tespite yer verilmiştir. Burada dikkat çekici olan, mülteci kadınlarla cinsel yollarla bulaşan hastalıkların artması arasındaki ilişkinin kurulma biçimidir. Haberde şu ifadeler yer almaktadır:

Cinsel yollardan bulaşan hastalık riskiyle birlikte kontrolsüzlüğün devam etmesi halinde salgın hastalıkların da artacağı kaygı duyulan konular arasında. Çünkü evliliklerin ömrü kısa sürüyor. Bir anlamda kadınlar da tekrar tekrar evlenebiliyor. Bu da cinsel yollarla hastalıkların bulaşmasına kapı aralıyor, hastalık riskini artırıyor.

Kadınların istismarını konu edinen bir haberde bile cinsel yollarla bulaşan hastalıkların yaygınlaşmasını kadınların tekrar tekrar evlenebilmeleriyle açıklayan ve buna yol açan erkeklerin sorumluluğunu görmezden gelen bu haber dili, basının sorumluluğu tecavüze uğrayan, fuhşa zorlanan, para karşılığı evlendirilen kadınlara yükleme refleksini göstermesi açısından tipiktir.

Sonuç

Kadınlara yönelik şiddetin sınırlarının olmadığı Türkiye’de yerinden yurdundan edilmiş, dilsizleştirilmiş mülteci kadınların durumunun ne olabileceği bilinemez değildir; ama yine de bu şiddete ayna tutmanın, görünür kılmanın etik bir yükümlülük olduğu gerçeğiyle yola çıktığımız bu çalışmada ulusal gazetelerde yer alan haberlerin analizinin ortaya koyduğu bilgi, basının mülteci kadınların içinde bulundukları çıplak gerçekliği anlamlandırma biçiminin bu kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunların ve istismarın bir parçası olduğunu bir kez daha göstermektedir: Gazetelerin savaşın mağdurları olarak “görmediği”, yok saydığı ve dolgu malzemesi olarak kullandığı kadın mülteciler, ağırlıkla estetize edilmiş şiddetin aktarıldığı, polisiye haberlerin aktörleri olarak görünür-lük kazanmışlardır. Öte yandan, mülteci kadınlar, haberlerde

zorlu koşullara rağmen yuva koruyucu, namuslu kadınlar ve fedakâr anneler olarak ataerkil düzeni ve hegemonik cinsiyet rollerini onaylayan bir çerçeve içinde yer bulmuşlardır. Buna karşılık, maruz kaldıkları taciz, tecavüz, şiddet ve ölümler, aynı ataerkil düzenin ve eril şiddetin bir sonucu olduğu gerçeğinin üstü örtölerek, neredeyse mülteci ve kadın olmanın doğal sonucu olarak gösterilmiştir. Bu haberlerin neredeyse tümünün ortak noktası, mültecilerin Suriye’de yaşamakta olan savaşın bir sonucu olarak yerlerinden yurtlarından edildikleri ve hayatta kalmak üzere Türkiye’ye sığındıkları gerçeğinin ve bu gerçeğin ardında yatan politik tercihlerin gözlerden ırak tutulmasıdır. Suriyeli kadınların neden Türkiye’de oldukları, neden bunca şiddetin nesnesi haline gelebildikleri konusunda kör ve sağır olan basının kadınlara yönelen her türlü zorluk, istismar ve kötü muameleyi olağanlaştırması ve bu yolla hak ihlallerine seyirci kalması ile *mülteciye mülteci dememe* haline aracılık eden politik söylem arasındaki mesafenin darlığı, bir kez daha sorunlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alankuş, Sevdâ. (der.) (2007). *Kadın Odaklı Habercilik*, IPS İletişim Vakfı, İstanbul.
- , (2008). “Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği”, *Okuldan Haber Odasına: Hak Haberciliğine Doğru*, IPS Vakfı, İstanbul, s. 2-23.
- Ataman, Hakan. (2014). “Yazılı Basında Ayrımcı Söylem, Suriyeli Mülteciler”, *Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil Eylül-Aralık 2014 Raporu*, Hrant Dink Vakfı, nefretsoylemi.org. Erişim Tarihi 21 Ekim 2015, s. 61-105.
- Aydinkaya, Fırat. (2008). *Yeni Faşizmin Kökenleri: Ebedi Dönüş*, Belge, İstanbul.
- Balibar, E. (2000a). “Bir ‘Yeni Irkçılık’ Var mı?”, *İrk, Ulus Sınıf*, çev. N. Ökten, Metis, İstanbul, s. 30-38.
- , (2000b). “İrkçilik ve Milliyetçilik”, *İrk, Ulus Sınıf*, çev. N. Ökten, s. 50-87.
- Bek, Mine Gencel ve Binark, Mutlu. (2000). *Medya ve Cinsiyetçilik*, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- Çoban Keneş, H. (2011). “İrkçi-Ayrımcı Söylemlerin Kurucu Öğeleri Olarak İnkâr Stratejileri”, *Kültür ve İletişim*, 14(2), s. 71-98.
- Çoban Keneş, Hatice (2014a). “Yeni Irkçı Söylemlerin Eklemlî Niteliği ve Medyanın İşlevi”, *SBF Dergisi*, 69(2), s. 407-433.
- , (2014b). “Yeni Irkçılığın Bileşeni Olarak Cinsiyetçilik: Irkçılığın Cinsiyetçilikle Eklemlenmesi”, *Fe Dergi*, 6(2), s. 62-80.

- , (2015). *Yeni Irkçılığın Kirli Ötekileri Kürtler, Aleviler Ermeniler*, Dipnot, Ankara.
- Çelenk, Sevilay. (2010). “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”, Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara.
- Doğanay, Ülkü. (2013). “İrkçiliğin İzini Satır Aralarında Sürmek: Popüler Kültür Ürünlerinde İrkçi Söylemlerin yaygınlaşma biçimleri”, Mahmut Çınar (ed.), *Medya ve Nefret Söylemi*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, s. 155-175.
- Doğanay, Ülkü ve Çoban Keneş, Hatice. (2016). “Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası”, *Mülkiye*, 40(1).
- Doğanay, Ülkü ve Karaaslan-Şanlı, Halise (2011). “Yazılı Basında İrkçi ve Ayrımcı Söylemlerin Olağanlaştırılması: Habertürk Gazetesinin ‘Sıradan Bir Gün’deki Haberleri Üzerine Bir İnceleme”, *Kültür ve İletişim*, 14(2), s. 41-70.
- Doğanay, Ü. ve Kara, İ. (2011). “Tecavüzün Münferit Bir Olay Olarak Çerçeveselenmesi-Yazılı Basında Pippa Bacca Haberleri”, *İletişim Araştırmaları*, 9(1-2), s. 73-97.
- Dinçer, Bahadır O. vd. (2013). *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Friedman, D.E. ve Klein, R. (2008). *Reluctant Refugee, The Story of Asylum in Britain*, The British Library, Londra.
- Gill, Rosalind. (2007). “Advertising and Post-Feminism”, *Gender and the Media*, Polity Press, Maldin, s. 73-113.
- Güçer vd.(2013). *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler*, USAK Rapor, no. 13-14.
- Güznel, Ebru. (2014). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Medyanın Rolü”, *Global Media Journal*, TR Edition 4(8), Bahar.
- Healey, Ruth L. (2010). “Gender Variation in Asylum Experiences in the UK: The Role of Patriarchy and Coping Strategies”, *Journal of Identity and Migration Studies*, 4(2).
- ICAR. (2004). “Media Image, Community Impact Assessing the impact of media and political images of refugees and asylum seekers on community relations in Londra”, The Information Centre about Asylum and Refugees in the UK (ICAR).
- IGAM - İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Inci, Ü. H. (2013). “Basında Yer Alan Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* (ISSN: 2147-0626), 2(3).
- imkander.org. (2014). “Göçmenlerin ve Sığınmacıların Yaşadığı Tekne Faciaları Hakkında”, MÜLTECİ ÖLÜMLERİ RAPORU, Erişim Tarihi: 2 Aralık 2015.
- Köker, Eser. (2007). “Kadınların Medyadaki Hak İhlalleriyle Baş Etme Stratejisi”, Sevdâ Alankuş (der.), *Kadın Odaklı Habercilik*, IPS, İstanbul.
- Köker, E.ve Doğanay, Ü. (2010). *İrkçi değilim ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler*, İHOP, Ankara.
- Kolukıncı, Suat. (2009). “Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), s.1 -20.

- MAZLUMDER. (2014). "Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu".
- , (2014). "Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu", MAZLUMDER Kadın Çalışma Grubu.
- Özden, Ali Tolga. (2011). "Türkiye'yi Bekleyen Büyük Tehlike: Bölgesel Çatışmalar ve Kitlesele Göç", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, no. 91, s. 49-53.
- Pickering, Sharon. (2001). "Common Sense and Original Deviancy: News Discourses and Asylum Seekers in Australia", *Journal of Refugee Studies*, 14(2), s. 169-186.
- Mater, N ve Çalılar. I. (2007). "Medyadaki Durumu Tersine Çevirmek", Sevdalankuş (der.), *Kadın Odaklı Habercilik*, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 167-195.
- ORSAM-TESEV. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Ethileri*, Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar (haz.), Ankara, Rapor No. 195.
- Saktanber, Ayşe. (1995). "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", Şirin Tekeli (der.), *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*, İletişim, İstanbul.
- Tahincioğlu, N. Y. (2013). "Türkiye Basınında Namusun Halleri", *Kültür ve İletişim*, 16(1), Kış, s. 73-104.
- Tannöver, Hülya Uğur. (2007). "Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri", Sevdalankuş (der.), *Kadın Odaklı Habercilik*, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 149-166.
- van Dijk, Teun A. (1991). *Racism and the Press*, Routledge, New York.
- , (1999). "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları" Mehmet Küçük (der.), *Medya İktidar İdeoloji*, Ark, Ankara.
- , (2005). *Racism and Discourse in Spain and Latin America*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam.
- , (2003). "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir yaklaşım", çev. Nurcan Ateş, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (der.), *Söylem ve İdeoloji*, Su, İstanbul, s. 13-109.
- , (2008). *Discourse and Power*, Palgrave Macmillan, New York.
- , (2010), "Nefret Suçları ve Nefret Söylemi Konferansı", İstanbul Bilgi Üniversitesi, 9-10-11 Nisan 2010.
- Vicsek Lilla, Roland Keszi ve Marcell Markus. (2008). "Representation of Refugees, Asylum-Seekers and Refugee Affairs In Hungarian Dailies", *Journal of Identity and Migration Studies*, 2(2).
- Yücebaş, Mesut. (2015). "Gaziantep Yerel Basınında Suriyeli İmgesi: Yeni Taşranın Yeni Suskunları: Suriyeliler", *Birikim*, sayı 311.

ÇATIŞMA BÖLGESİNDE HABER DİLİ: BBC GAZETECİLERİ ANLATIYOR

SELİN GIRIT

“Muhabirlik, tarihin ilk kaba taslağıdır.” *Washington Post* gazetesinin eski sahiplerinden Philip Graham’a atfedilen bir söz bu. Gerçekleri doğru bir şekilde aktaran, gözüyle gördüğünü, dinlediğini, tanık olduğunu, yerine giderek yazan, bildiren gazetecilerin tarihî bir sorumluluğu olduğunu anlatan bir ifade. “Kaba taslak” tanımını kuşkusuz bu haber metinlerinin tarih yazmakta yeterli olmadığına, olamayacağına, bir vadede daha geniş bir çerçeveye ihtiyaç duyulacağına işaret ediyor. Ancak muhabirin gözü, kalem, metni tarihin belki de çoğu kez birinci basamağını oluşturuyor.

Tabii gerçeklere dayalı muhabirlikten bahsediyorsak... Zira gazeteciliğin geçmişi de, bugünü de çetrefilli hikâyelerle dolu. Kimi gazetecilerin “Gerçek nedir?” gibi bir soruya pek bir aşinalığı ya da buna yanıt bulma gibi bir gayeleri yok – ki bu bağlamda aslında bu kişileri “gazeteci” olarak adlandırmak da bir oksimorondan öteye gitmiyor. Diğer tarafta kimi gazeteciler ise gerçeklere ulaşma ve bunları aktarma konusunda mütemediyen engellerle karşı karşıya. Hele ki çatışma bölgelerinde haber yapıyorlarsa...

“Savaşta ilk verilen kayıp gerçeklerdir,” sözü ne kadar klişeleşmiş olsa da haklılık payı olduğu konusunda pek bir soru işa-

reti bulunmuyor. Doğru ile yanlış arasındaki çizginin silikleştiği, bilginin kirlendiği, manipüle edildiği bu gibi anlarda da gazetecilik çok daha dikkatli, özenli ve cesur yapılması gereken bir iş. Çünkü “çatışma bölgesindeki muhabir bütün resmin ancak bir bölümünü görmeye mahkûm. Tıpkı bir satranç maçını izleyen ama sadece tahtadaki bazı kareleri görmesine izin verilen biri gibi” (Rodgers, 2012: 22).

BBC’nin 2004-2009 yılları arasında Bağdat büro şefliğini yapan Patrick Howse, şöyle diyor:

Bazen sadece çeşitli tarafların ne dediğini anlatabildiğimizi, asıl, tarafsız gerçeğe ulaşamadığımızı düşündüğüm zamanlar oldu. Bu genellikle bizzat sokağa çıkıp haber yapmamız çok tehlikeli olduğu içindi. Kuşağının en iyi gazetecilerinden biri olduğunu düşündüğüm Allan Little, 1990’lı yılların ortasında Bosna Savaşı’ndan bildirdiği döneme dair bir benzetme yapar: “Sanki bir bara gitmişsiniz de oradaki bir adam size ‘İki kere iki yedi yapar,’ demiş gibidir. Bardaki başka bir adamla konuşursunuz, o ise ‘İki kere iki bence beştir,’ der.” Allan’a göre, izleyiciye “Gerçek muhtemelen bu ikisinin söylediğinin arasında bir yerde,” demek hatadır. Bir çatışmada, çatışan tarafların her biri gazetecileri ve dolayısıyla kamuoyunu –en iyimser ihtimalle– yanlış yönlendirmek isteyecektir, çoğu kez de yalan söyleyeceklerdir. Sadece tarafların ne dediğini aktarmak asla yeterli değildir.

Çatışma bölgelerinde çalışan muhabir, birçok açıdan sırtında ağır bir sorumluluk taşıyor. Bir yandan çatışmanın göbeğinde bulunması, yaşananlara tanık olması, diğer yandan can güvenliğini tehlikeye atmaması; bir yandan doğru bilgilere ulaşması, diğer yandan manipülasyonlara karşı tetikte olması; bir yandan çatışmayla yaşanan acıları insani bir gözle değerlendirmesi, diğer yandan tarafsızlığını koruması gerekli. Tabii bir operasyon ya da rehinerin olduğu bir durum hakkında haber yapıyorsa, haberi tüm çıplaklığıyla yazmaya çalışırken, aktardığı bilgiler çeşitli çevreler tarafından masum sivillerin aleyhine kullanılabilir mi, gibi bir soru da baki. Peki bu zor dengeyi muhabir na-

sıl kurabilir? Hele ki izlediği çatışma, ülkesinin taraf olduğu ya da ülkesinde geçen bir çatışmaysa?

Kariyeri boyunca Tiananmen Meydanı'ndaki protestolar, Birinci Körfez Savaşı, Bosna Savaşı, Ruanda Soykırımı gibi çok sayıda çatışma ortamından bildiren BBC'nin kadim muhabirlerinden Kate Adie, savaşın doğası itibarıyla gazetecinin rolünü daha da karmaşıktırdığını söylüyor:

Gazetecilik ilkeleri, kendi ülkeniz çatışma ortamına girdiğinde zorlu bir sınavdan geçer. Sadık kalmanız gereken kimdir? Gerçekler mi yoksa savaş makinesini çalıştıranlar mı? Korkmuş ya da belki de zırhını kuşanmış bir halk mı, demokratik bir ülkede seçilmiş temsilcilerin aldığı kararlar mı, dışlanmış azınlıklar mı, hayatlarını cephede riske atan genç kadın ve erkekler mi? Daha basitçe şöyle sorayım: Bir muhabir savaşın kazanılması uğruna gerçeklere bağlı kalma ilkesini ne zaman feda eder? (Adie, 2003: 44)

Muhabir, kendi ülkesi çatışmaya girdiğinde “Bu benim de savaşım?” diyebilir mi, kendisini çatışan tarafların herhangi biriyle –haberlerinde– özdeşleştirme hakkına sahip mi? Zaman içerisinde bu sorunun yanıtının hayli değiştiğini söylemek mümkün. Örneğin, bilinen ilk savaş muhabirlerinden biri olarak nitelenen *Times* muhabiri William Howard Russell, 19. yüzyılda Kırım Savaşı'nı İngiliz askerlerinin cephesinden izlemiş, haber metinlerinde sık sık “biz” ya da “bizim askerlerimiz” gibi ifadelerle yer vererek tarafının kim olduğunu açıkça belirtmekten imtina etmemişti (Rodgers, 2012: 9-10). Buna karşın, örneğin Falkland Savaşı sırasında BBC, Arjantin ordusuyla çarpışan askerlere “bizim askerlerimiz” yerine “Britanya askerleri” dediği için dönemin Başbakanı Margaret Thatcher başta olmak üzere Muhafazakâr hükümetin hışmına uğramıştı. Bugün BBC dahil birçok uluslararası basın ve yayın kuruluşu tarafgirliği haber dilinden uzak tutsa da, benzeri bir tarafsızlık kaygısının herkesi bağladığını söylemek mümkün değil. Bu konuya, ileriki sayfalarda geri döneceğiz.

Bu noktada muhabir ve propaganda ilişkisine de değinme-

miz gerekiyor. Çoğu kez Herman ve Chomsky'nin modeli ışığında, muhabirin çatışma bölgesinden geçtiği haberlerin yetersiz olmasının bir "komplo teorisi" çerçevesinde değerlendirilmesi söz konusu olsa da (20), bazen muhabir tüm bilgilere ulaşmadığı ya da fark etmeden dezenformasyona maruz kaldığı için de haberi yanlış yansıtmış olabiliyor. Yani muhabir aslen iyi niyetli hareket etmiştir, ancak hataya düşmüştür. Tabii ki hiçbir gazeteci kusursuz değildir, hatalar yapılabilir. Ancak muhabirin görevi –özellikle de bir çatışma bölgesinde ise– uyanık olmaktır. Muhabir samimiyetle doğrunun peşinden koşuyorsa, Nazi Almanya'sının Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'in şu sözünü aklından çıkarmamalıdır: "Bir şey söylemek için konuşmuyoruz, bir etki yaratmak için konuşuyoruz." Resmî ağızlardan aktarılan bilgiler, çoğu zaman tek yanlı ya da propaganda niteliğinde olabilir. Ayrıca kitlesel medya zaten çağdaş ve teknolojik açıdan ilerlemiş toplumlarda, propagandanın öncelikli aygıtlarından biri haline gelmiştir (Kamalipour, 2004: 88). Muhabir bu durumda kendisine çatışan tüm taraflardan aktarılan bilgilerin ne kadar doğru olduğunu, ne kadar başka bir amaca hizmet ettiğini sürekli tartmak zorundadır.

Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan, 1960'lı yıllarda şu tahminde bulunmuştu: Gelecekte savaşlar geleneksel silahlarla cephelerde değil, kitlesel medyada gösterilen görüntüler üzerinden verilecek (92). Bugün geldiğimiz noktada, özellikle Körfez Savaşı'ndan bu yana medyanın cepheden ya da çatışma bölgesinden aktardığı görüntülerin kamuoyunun fikirlerini nasıl etkilediğı, son dönemde Türkiye'de de sık sık görüldüğü üzere hükümetlerin kimi zaman yayın yasağı uygulaması getirerek kamuoyunun bilgilenme hakkını nasıl kontrol altına almaya çalıştığı da düşünülürse, McLuhan'ın öngörüsüne hak verilebiliyor. Artık kitlesel medyanın kullandığı dil ve görüntüler, kamuoyunun hemen yakın çevresi dışındaki dünyada olup bitenler hakkındaki görüşlerini şekillendiren başlıca aygıtlardan biri (Kamalipour, 2004). Bir diğer deyişle, "Her zaman farkına varmasak da, dil dünya algımızın oluşmasında çok belirleyici bir unsur" (Collins ve Glover, 2002: 4). Kitlesel medya-

nın dili de bu bağlamda kilit önemde.¹ Çünkü “kişisel tanıklıklardan o kadar uzaklaşıp, televizyon ve gazetelerin bize sunduğu gerçek temsillerine o kadar aşırı bağımlı hale geldik ki, tüm güvenimizi bu araçlara gönüllü olarak teslim ediyoruz” (Slouka, 1995: 1-2). Bu durum, kuşkusuz, çatışma ve savaş ortamlarında daha da yoğun bir hal alıyor; aşırılık yanlıları, teröristler, cihatçılar gibi sözcükler ve biz/onlar gibi ayrımlar bu dönemlerde kamuoyu algısını etkilemek için hükümetler tarafından çok daha sık bir biçimde kullanılıyor (Kamalipour, 2004: 87).

Tabii şunu da unutmamak gerekiyor:

Savaş dili, ilk uçağın havalanmasından, ilk füzenin fırlatılmasından, ilk askerin yabancı bir toprağa ayak basmasından çok daha önce yaratılıyor. Bireysel ya da kolektif bir bilincin tehdit karşısındaki en etkin yanıt olarak savaşı seçmesiyle hayat buluyor. Bu da nihayetinde ulusun bilincinin şekillendirilmesine yol açıyor (Redstone, 2001: 1).

Bu illaki yabancı bir ülkede geçen bir savaş için değil, bir iç savaş ya da ülkenin kendi topraklarındaki bir çatışma ortamı için de aynı derecede geçerli. Muhabire bu noktada düşen başlıca görevlerden biri de kendisine aktarılan bilgilerdeki “savaş dilini” fark etmek, haber metinlerini bu dili yansıtan tabirlerden ve dolayısıyla herhangi bir tarafın propagandasını içeren unsurlardan arındırmak olmalı. Kendisi bilerek ve isteyerek savaş dilini tercih eden muhabirleri ise zaten propaganda çarklarının dişlileri arasında yutulmuş olarak görebiliriz.

Barış annesi Rahime Ince, 2011 yılında “Medya beş gün vicdanlı yayın yapsa, bu savaş biter,” sözleriyle Türkiye’deki ana akım medyaya serzenişte bulunmuştu. Bugün de medyanın büyük bölümünün farklı bir noktada durduğunu ya da böyle bir

1 Sosyal medyanın bilgilendirme ve bilgilendirme açısından giderek daha büyük bir alana hitap ettiği, bir seçenek sunduğu da gözden kaçmamalı. Ancak bu platformların halen ana akım televizyon kanalları ya da gazetelerle rekabet edecek bir kitleye ulaştığını iddia etmek mümkün değil. Ayrıca bu mecralarda doğru ile yanlış algısının karıştığı, kimi zaman yanlışlıkla, kimi zaman manipülasyon niyetiyle ciddi maddi hatalar yapıldığı, yanlış bilgilerin dolaşıma sokulduğu, gerçek ve yalanın iç içe geçtiği de sık sık görülebiliyor.

aba içerisinde olduğunu söylemek g. Peki böylesi bir çaba söz konusu olsa, çatışma bölgesinden bildiren muhabir ve masa başındaki editör, haber metninde kullanılan dilde neye dikkat etmeli? Tarafsızlık çıtasını korumak için hangi kelimelerden imtina edilmeli, hangi görüntülere ne şartlar altında yer verilmeli? Çatışma ortamında tüm tarafların baskısı altında kalan muhabir, nasıl bir yol izlemeli? Bu sorulara, *BBC* rneklerinden yola çıkararak yanıtlar vermeye çalışacağız. Ama öncelikle çatışma ortamı nedir, hangi çatışma haber niteliği taşır, bültenlerin ilk sıralarında “son dakika” ibareleriyle yer alır, hangi çatışmada ölenler yalnızca bir istatistik olarak anılır, onlara bakalım.

Haber mi, istatistik mi?

Çatışma ortamı, günümüz koşullarında artık her yer olabilir: Mart 2016’daki bombalı saldırıların ardından Brüksel sokakları; Kasım 2015’te Paris kafeleri, restoranları ve hatta bir konser salonu; Gezi protestoları sırasında İstanbul, Ankara, İzmir başta olmak üzere Türkiye’deki birçok kentin meydanları, meydanlara çıkan yolları... Paris saldırısından birak gün önce Beyrut sokaklarında da patlamalar olmuştu; Brüksel saldırısından birak gün önce Ankara ve İstanbul’da da... Ama bu saldırılar uluslararası haber bültenlerinde Avrupa başkentlerini hedef alanlar kadar yer bulmamıştı. Sokağa ıkma yasaklarının ilan edildiği, hendeklerin açıldığı, barikatların kurulduğu, operasyonların düzenlendiği Sur, Cizre, Silopi, Idil, Nusaybin de çatışma blgeleriydi. Tabii Suriye ve Irak, Ortadoğu coğrafyasında son beş yıldır çatışma ortamı denince ilk akla gelen lkeler...

BBC’nin diplomasi muhabiri James Robbins, bir çatışmanın haber bültenlerinde ilk sıralara tırmanmasında, izleyicinin o haberle kuracağı ya da kurduğu ilişkinin, izleyicinin o haberden ne kadar etkileneceğinin rolü olduğunu söylüyor:

Haberi nasıl tarif ederiz? Yeni mi, önemli mi, ilginç mi? Tercihan bir haber bu unsurların tümünü içermeli. Ancak, maalesef

haberler rutinleştğinde kaçınılmaz olarak geri plana itiliyorlar. Britanya'nın kendi meselesi olan Kuzey İrlanda'daki çatışmalar sırasında dahi, *BBC*'nin ana haber bültenlerinde her ölümüne yer vermiyorduk. Çünkü rutinleşmişti. Bir çatışma, izleyiciyi etkilediği oranda haberdur. *BBC Dünya Servisi* ya da *BBC World* televizyon kanalı açısından bakışımızda tabii her çatışma izleyicinin bir kesimini etkiliyor olacaktır. Ama ulusal yayın yapan *BBC* kanalları açısından bakılınca, hangi çatışmayı haber yapacağınızı seçmek zorundasınız. Etiyopya-Eritre çatışması Britanya'da çok büyük bir haber olmayacaktır mesela.

BBC'nin editöryel politika ve standartları direktörü David Jordan da benzeri bir çerçeve çiziyor. Brüksel saldırılarının düzenlendiği 22 Mart 2016'da görüştüğümüz Jordan, *BBC*'nin ulusal kanallarındaki bültenlerde Avrupa başkentlerini hedef alan saldırıların her gün onlarca kişinin öldüğü başka ülkelerdeki çatışmalardan daha geniş yer tutmasının gerekçesini şöyle açıklıyor:

Bir saldırı size ne kadar yakın gerçekleşmişse, haber bültenlerinde o kadar geniş yer bulacaktır. Türkiye'deki, Irak'taki, Afganistan'daki, dünyanın birçok yerindeki çatışmaların haberlerini yapıyoruz. Ama kuşkusuz bazıları bültenlerde daha çok işleniyor. Örneğin *BBC*'nin ulusal kanallarında Paris saldırılarına Beyrut saldırılarından daha çok yer verdik. Çünkü maalesef bombalı saldırılar Lübnan'da daha sık görülen şeyler. Ayrıca Paris çok daha yakınımda. Bir de şu var: Paris'te yaşayanlar, Fransa toprağında bu tür saldırılar açısından ilk örneği teşkil ediyordu. Haliyle de bültenlerde çok yer bulacaktı. Ayrıca örneğin Belçika'daki olaylar, Londra'da da tekrarlanabilir. Yani insanlar bununla özdeşlik kurabilir. İlkel bir tutum belirliyoruz deyip, her nerede olursa olsun tüm çatışmaları aynı şekilde ele alacağız diye bir karar verilebilir. Ama bu hiç gerçekçi değil.

Tabii bazı çatışmalar kimi zaman "haber yorgunluğu" denilen durumdan ötürü de geri plana itilebiliyor. Örneğin, Patrick

Howse Irak'ta her gün ortalama yüz kişinin öldüğü bir dönemde BBC'nin ana haber bültenlerinde bu çatışmalara yer verilmesi için epey mücadele ettiğini, bunun kendisinde çok büyük bir hayal kırıklığı ve hatta öfke yarattığını söylüyor:

Haber yorgunluğu denilen şeyi anlayabiliyorum, ama bu açığı midemi bulandırıyor. Özellikle de haberden yorulan izleyiciler değil de gazeteciler ise. Irak'ta bir dönem mezhepler arası çatışmalar sonucunda günde yüz kişi ölüyordu ve ben bir türlü BBC haber bültenlerinin ilgisini çekmeyi başaramıyordum. “Yeterince ölü yok,” deniliyordu mesela bu haberin 18.00'deki ana bültene girmeyi hak etmesi için. Tabii ki istisnalar vardı ama Irak haberlerine genel olarak bir direniş söz konusuydu. Çünkü özünde aynı haber her gün tekrarlanıp duruyordu: Bombalamalar, silahlı saldırılar, ölümler...

2007'de BBC'nin Bağdat bürosunun çok yakınlarında bir di-zi bombalı saldırı olmuştu. Sadr Mahallesi'ndeki pazar yerinde yaşanan büyük patlama bunun nihai noktasıydı. Toplamda yüz seksen kişi ölmüştü. O kadar yakındı ki öldükleri yer, yanmış etlerinin kokusunu alabiliyor, acı içindeki çığlıklarını duyabiliyordum. Londra'daki editörler, bunun bir futbol takımının basın toplantısı ya da iki gün önce otuz Amerikalı öğrencinin vurulması kadar ilginç olmadığına karar vermişti. Büronun çatısında, kızgın güneşin altında sinirle bir aşağı bir yukarı yürüyüp onları aksi yönde düşünmeleri için ikna etmeye çalışıyordum. Bir yandan da yaralıların çığlıkları, ambulansların sirenleriyle sinirlerim altüst oluyordu. Britanya, bir başka ülkeyi işgal etmişti ve şimdi de bu haberden sıkılmıştı. Çok utanmıştım: Britanyalı olmaktan, gazeteci olmaktan, Britanyalı bir gazeteci olmaktan. Dokuz yıl geçti üzerinden, hâlâ utaniyorum.

Bu noktada, Bosna Savaşı'nı izleyen deneyimli BBC muhabiri Martin Bell'in şu tespitine de değinmek gerekiyor: “Habercilikte yanlış olan şey dahil olmak değil, aldırış etmemektir aslında. İyi gazetecilik, *bağlanabilen* gazeteciliktir” (Bell, 2012: 127-128). Kimi zaman sahadaki muhabirin ya da yapımcının, gördüğü ve duyduğu olayların etkisiyle masa başındaki editörlere

durumun vahametini anlatma çabası “haber yorgunluğundan” kaynaklanan bir duvarla karşılaşsa da, aksi durumlarda haber çarkının işleyişiyle alakalı sorunlar da söz konusu olabilir. Örneğin, sansürün hâkim olduğu toplumlarda ve medya ortamlarında, bazı çatışmaların belli açılardan işlenmesi istenebilir, otosansür mekanizması devreye girebilir ya da belli çatışmalarda yaşananlar bültenlerde hiç yer bulmayarak karartılabilir. Çoğu zaman da “haber sadece siyasi elitlerin bir çatışmaya verdiği önem kadar değerlidir” (Rodgers, 2012: 24).

Çatışmaların haber bültenlerinde tarafsız ve doğru bir şekilde aktarılabilmesi için öncelikle muhabirin olay yerinde, güvenlik açısından uygun değilse de buna yakın bir noktada bulunması, yaşananlara bizzat tanık olması gerekir. Çünkü BBC muhabiri Rob Watson’ın deyimiyle “hiçbir şey kendi gözünüzle görmenin yerini tutamaz” (Bennett, 2013: 81). Artan maliyetler ve bütçe sınırlamaları nedeniyle muhabirlerin olay yerinde görevlendirilmeleri her geçen gün zorlaşsa da, BBC halen ilk elden tanıklığa büyük önem veriyor. BBC’nin Ortadoğu editörü Jeremy Bowen’a göre, örneğin, muhabirler hikâyenin kalbine gönderilmezse, BBC haberciliği gerektiği şekilde yapmıyor demektir:

Bir haber için Kahire’ye gidiyordum. İnternette bir hafta boyunca konuyla ilgili ne bulduysam okumuştum. Müslüman Kardeşler’le ilgili bir haberd. Ama Kahire’ye gidince birkaç saat içinde, internette okuyarak geçirdiğim bir haftada öğrendiğimden daha çok şey öğrendim. Çünkü bizzat orada olduğunuzda, hikâyeyi koklayabilirsiniz, hissedebilirsiniz, vücut dilini anlayabilirsiniz (81).

Bizzat orada olmanın ardından ikinci koşul ise kuşkusuz orada olma hissini izleyiciye en doğru şekilde taşıyabilmek. Zaten “iyi bir muhabirin becerisi de burada yatar: bir yer, bir eylem duygusu yaratarak, seyirci hikâyeden ne kadar uzak olursa olsun, onu neredeyse yanına çekmeyi başarır, kendi gözüyle gördüklerini onun da görmesini sağlar” (Rodgers, 2012: 11). Ancak bu, seyirciye ya da okura duymak, okumak istediklerini

söylemek asla olmamalıdır. BBC'nin 2000-2004 yılları arasında genel müdürlüğünü yapmış olan Greg Dyke, bunu şöyle açıklar: “Haber kuruluşlarının amacı haberlerini dengelemektir. O ya da bu tarafın borazanını öttürmek değil. İnsanlara duy-mak istediklerini söyleyerek onlara iyilik yapmış olmuyorsunuz. Hükümeti ya da kamuoyunu karşınıza almak kolay olmayabilir, ama biz bunun için varız” (Allan ve Barbie, 2004: 10).

Uluslararası plandaki genel kanının aksine bir “devlet kurumu” değil, bir “kamu kuruluşu” olan BBC'nin, bu çerçevede, yani kamu haberciliğini en doğru, tutarlı ve tarafsız şekilde gerçekleştirebilmek amacıyla haberlerin nasıl ele alınacağına dair kapsamlı bir kılavuzu bulunuyor. *BBC Yayın İlkeleri: BBC'nin Değerleri ve Standartları* adını taşıyan ve internet ortamında da ulaşılabilen yaklaşık dört yüz sayfalık bu kılavuzda, izleyici ve okurun “güveni” BBC'nin en temel değeri olarak nitelendiriliyor ve kuruluş kendisini şöyle tanımlıyor:

Yaptığımız her şeyin odağında izleyicilerimiz vardır. İzleyicilerimize kaliteli, özgün ve kimi zaman zorlayıcı içerik sunmak konusunda kararlıyız. ... Güven, BBC'nin temelinde yatar. Bağımsız, tarafsız ve dürüst bir çizgideyiz. Doğruluk ve tarafsızlık konusunda en yüksek standartları yakalama hedefine bağlıyız ve izleyicimizi yanlış yönlendirmemek için çaba sarf ederiz. ... Doğruluk çoğu kez doğru bilgilere erişmekten ibaret değildir. Doğruya ulaşmak için ilgili tüm unsur ve bilgileri tartmamız gerekecektir. İçeriğimizin, konusu ve doğası gereği, iyi kaynaklara ve sağlam delillere dayanması, kılı kırk yararak sınanması, açık ve kesin bir dille sunulması gerekir (*BBC Editorial Guidelines*, 8).

Peki, tam olarak nasıl bir dil? Haber metinlerinde kullanılan dil neden bu kadar önemli? Özellikle son asırda, kitle iletişim araçlarının giderek yaygınlık kazanmasıyla, “iktidar dil” üzerinden sağlanıyor ve perçinleniyor. Bir işgal söz konusu olduğunda, iktidar fiziksel güç ve baskıyla uygulanıyor. İktidarın bu yönü, medyanın kullandığı dille yansıtılıyor” (Atawneh, 2009: 264). Yani kelimeler iktidarın ya da başka bir güç odağının hiz-

metine sunulduğunda, olanı anlatmak için değil, “öyle olduğuna inandırılmak için” kullanılabilir. İzleyicinin, okurun, dolayısıyla halkın kanaati bu şekilde yönlendirilebiliyor, denetlenebiliyor. Bunun en ünlü kurgusal tezahürlerinden birine, George Orwell’in 1984 romanında rastlanıyor: Devlet kurumları ve iktidardakiler dili istedikleri biçimde kullanarak halkı yönlendiriyor, kendilerine ve uygulamak istedikleri politikalara bu yolla destek yaratıyorlar. Günümüzde Orwell’in romanının kurgusallıktan çıkarak bir “realite”ye dönüşmeye başladığı konusunda da giderek yayılan bir kanıdan bahsetmek herhalde yanlış olmaz.

Örneğin, ABD’nin eski Başkanı George W. Bush’un 11 Eylül 2001 saldırılarının akabinde “Ya benimlesiniz ya da (El Kaide lideri Usame) Bin Ladin’le,” şeklindeki sözleri medyada kendisine geniş yer bulmuş, bu söylem dünyanın kutuplaşmasında da rol oynamıştı (Atawneh, 2009). Ayrıca, Bush’un bu tür keskin ifadelerle, “meşruiyeti ve yeterliliğinin tartışıldığı bir dönemde kendisine popülerlik kazandırdığı ve bu popülaritenin başkanı destekleyen medya tarafından da gazlanarak hem Bush’un hem de medyanın çıkarına kullanıldığı” yönünde kanılar da var (Schechter, 2003: 118). Bu gibi ifadelerin Türkiye’de de “ya taraf olursunuz ya bertaraf”, “ya bizimlesiniz ya teröristlerle” gibi karşılıklarının bulunduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Aynı şekilde Bush ve Britanya’nın eski Başbakanı Tony Blair tarafından sık sık kullanılan “biz/onlar” ayrımına da Türkiye’de gerek siyasetçilerin gerekse medyanın dilinde rastlamak mümkün. Yahya R. Kamalipour’un şu tespitine de bu noktada yer verelim:

Dil de, aynı terör gibi, sivilleri hedef alır ve siyasi değişimi etkilemek amacıyla korku yaratmak için kullanılır. Politikacılar ya da medya organları “terör tehdidi”, “biyolojik silahlar” gibi tabirler kullandıklarında bilerek ya da bilmeyerek belli bir korku atmosferinin oluşmasına yol açarlar. Hepimiz bu türden bir dil kullanımının hedefindeyiz ve hepimiz bundan etkileniyoruz (2004: 89).

Haberi yerinden takip eden muhabir, masa başındaki editör, yazı işleri ya da stüdyodaki sunucu böyle bir atmosfer yaratılmasına hizmet etmek istemiyorsa haber metinlerinde kullandığı dilde itinalı olması gerekiyor. Şimdi özellikle hangi kelime ve terimlerin, ne gibi tabirlerin izleyiciyi yanlış yönlendirebileceğine, muhabirin ya da çalıştığı kurumun çatışan taraflardan birinin yanında yer alıyormuş gibi bir kanıya yol açarak tarafsızlığına gölge düşürebileceğine, haber dilinde tarafsızlığın nasıl sağlanabileceğine bakalım.

Terörist, militan, isyancı: Doğru kelimeyi seçmek

Çatışma bölgesinden bildiren muhabirin önündeki en temel sorulardan biri şu: “Terörist” kime denir? Uluslararası hukukta “terörizm” kavramının halen herkesçe kabul edilen, net ve açık bir tanımı bulunmuyor. Kimin/neyin, neye göre bir terör örgütü ya da terörist olarak tanımlanacağı konusu da muğlak. Birleşmiş Milletler, 1970 ve 1980’li yıllarda terörizme bir tanım getirmeye çalışmış ancak üye ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları ve “kendi kaderini tayin hakkı” ya da ulusal direnişler gibi konuların ne çerçevede değerlendirileceği gibi mevzular nedeniyle bu çabalar sonuçsuz kalmıştı. Uluslararası Terörizm Sözleşmesi hazırlanması yönündeki görüşmeler de bir netice vermemişti. Ancak 1994 yılında BM Genel Kurulu’nda “terör” faaliyetlerini kınayan bir açıklama yapılmış ve şöyle denilmişti: “Siyasi amaçlarla genel halkı, belli bir grubu ya da kişileri terörize edecek kasıtlı ve hesaplanmış eylemler, siyasi, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dinî ya da ne gerekçeyle olursa olsun hiçbir şekilde haklı gösterilemez.”

Fransızca *terroriste* kelimesinden birçok dile giren terörist sözcüğü “1947 yılında yeniden genel kullanıma sokuldu. Burada, kurulu hükümeti ya da vatandaşları şiddet olaylarıyla baskı altına almak amacı taşıyan gizli ya da sürgün edilmiş bir örgütün üyeleri kastediliyordu. Bugün ise genel olarak terörizm kelimesinin yanında ‘terör yayan kişi’ anlamında kullanılıyor” (Aitchison, 2003: 202). Her iki kelimenin kullanımına da gerek siyaset-

çilerin gerekse medyanın dilinde sık sık rastlanıyor. Örneğin 11 Eylül saldırılarından sonra, New York Belediye Başkanı Rudolph Giuliani, “New York halkı *barbar terörizmden* çok daha güçlüdür,” diye konuşmuştu (Aitchison, 2003). Türkiye’de de her iki kelimenin de –öznesi değişmekle birlikte– neredeyse tüm siyasi partiler ve medya tarafından kullanıldığını gözlemleyebiliyoruz.

BBC, çalışanlarına, özellikle “terörist” kelimesinin kullanımı konusunda çok dikkatli olmaları, mümkün mertebe bu kelimeye haber metinlerinde yer vermemeleri tavsiyesinde bulunur. BBC’nin *Yayın İlkeleri Kılavuzu*’nda şu ifadeler yer alır:

“Terörist” kelimesinin kullanımı (konunun) anlaşılmasına yardımcı olmaktan çok, bunu engelleyici olabilir. İzleyicimize ne olduğunu tarif ederek söz konusu eylemin tüm sonuçlarını yansıtmalıyız. Faili tam olarak betimleyen bombacı, saldırgan, silahlı kişi, rehine alan kişi, isyancı ve militan gibi sözcükler kullanmalıyız. Başka kişilerin kullandığı dili kendi dilimiz gibi benimsememeliyiz. Sorumluluğumuz tarafsız kalmak ve olayları izleyicimize “kimin, kime, ne yaptığını” kendi kendilerine değerlendirme olanağı verecek şekilde haber yapmaktır (BBC *Editorial Guidelines*, 181).

Yeri gelmişken, Danny Schecter’in şu tespitine de yer verelim:

Eylemleri herhangi bir terörizm tanımına uygun düştüğü için değil de ABD hükümeti açıklamalarında ya da hukuki işlemlerinde bu tanımları kullandığı için El Kaide’yi “terörist bir örgüt” olarak nitelemenin kabul edilebilir olduğuna karar vermek, okuyucuların kendi yargılarına kendilerinin varmasına imkân tanımamak ve yargılarını devletin oluşturmaya müsaade etmek demektir (2003: 118).

Buna karşın, BBC’nin haber metinlerinde “terörist” kelimesine rastlandığı anlar hiç yok değildir. Ama bu ancak birinin sözlerine atfen ve belli bir çerçeve içinde yapıldığında kabul edilebilir. BBC, herhangi bir grup ya da kişiyi “terörist” olarak nitelendirme ya da etiketleme yetkisini kendinde görmez. David Jordan, BBC’nin bu duruşunu şu sözlerle açıklıyor:

Bir hükümet ya da bir hükümet sözcüsü, diyelim “terörist” kelimesini kullanırsa, o zaman biz de onlara atfen bu sözcüğe yer verebiliriz. Ancak kendimiz bu kelimeyi kullanmamaya çalışırız. Birilerini “terörist” diye tanımlamak çok zorlu bir mesele. Eski bir klişe yürürlüğe giriyor çünkü: Birinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısıdır. BBC bir kez birilerine terörist demeye başlarsa, o zaman başka grupları da terörist olarak adlandırması için baskı altına alınacaktır. Örneğin PKK, Türkiye hükümetinin dediği gibi bir avuç terörist midir, yoksa İslâm Devleti² grubuna karşı Irak ve Suriye’de çarpışan bir avuç savaşçı mıdır? Dolayısıyla ben BBC’de çalışan herkese bir kişi ya da grubu tanımlarken “terörist” kelimesini kullanmamaları tavsiyesinde bulunuyorum. Ancak şunu da belirtiyim: Bazı olayları “terör saldırısı” olarak tanımlayabiliriz. Çünkü terör saldırıları terörü bir taktik olarak kullanan gruplar tarafından da yapılabilir, düzenli ordular tarafından da.

Militan, savaşçı, isyancı... Bu kelimelerin hepsi belli durumlarda kullanılabilir. Hangisinin ne koşulda kullanılacağını muhabirlerimize dikte etmeyiz. Sahadaki muhabir buna kendisi karar vermek isteyecektir. Ama isyancı dediğimizde, herhal-

-
- 2 BBC, Türkiye’de bazı medya organlarınca Irak ve Şam İslâm Devleti (İŞİD), bazılarınca da DAEŞ olarak adlandırılan örgüte, haber metinlerinde “İslâm Devleti (ID) grubu”, “kendisini İslâm Devleti olarak adlandıran örgüt” gibi ifadelerle yer vermektedir. Bu nedenle David Cameron hükümeti tarafından sert eleştirilere de maruz kalmıştır. David Jordan bu konuda özetle şöyle diyor: “BBC, bu grubun kendilerine koydukları ismi temel alarak bir karar verdi. O zaman daha DAEŞ tabiri popülerlik kazanmamıştı. Önce kendilerine İŞİD, ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant - Irak ve Levant İslâm Devleti) gibi isimler verdiler, sonra İslâm Devleti diye kısalttılar. Biz de gerçek bir devletten bahsediyoruz izlenimi vermemek için “kendilerine ID diyen grup”, “ID militanları”, “ID aşırılıkçıları” gibi tabirler kullanmaya başladık. Sonra hükümet DAEŞ terimini kullanmaya karar verdi. Neden böyle bir karar alındı, hâlâ net değil. Ancak bu kısaltmanın Arapçada “ayaklarının altında ezmek” anlamına gelen bir diğer terimi çağrıştırdığı biliniyor. Dolayısıyla hükümet bunun alçaltıcı bir ifade olması itibarıyla daha uygun düştüğünü düşünmüş olabilir. Ama şu ilginçtir ki Metro gazetesi hariç, tüm basın ve yayın kuruluşları, hükümet DAEŞ tabirini kullanmaya karar vermeden önce grubu nasıl adlandırıyorduysa, öyle adlandırmaya devam ettiler. Burada kritik olan şey şudur: İzleyicimizin neden bahsettiğimizi anlaması.” BBC Türkçe’nin haber metinlerinde ise ilgili gruptan –Türkiye’de daha yaygın kullanımı olduğundan ve okurun daha rahat anlaması için– İŞİD diye bahsedilmektedir.

de kurulu bir otoriteye karşı savaşılan gruplardan bahsediyoruzdur. Aşırılık yanlısı dediğimizde, böyle olması şart değildir. Örneğin, Yemen'deki Hutuları isyancı diye nitelendirebiliriz, çünkü Yemen hükümetine karşı savaşıyorlar. Suriye'de Esad'a karşı savaşılan grupları isyancı olarak adlandırabiliriz; diğer bazı grupları ise neredeyse herkesle savaştıkları için aşırılık yanlısı diye nitelendirebiliriz. Yani mesele söz konusu grubu ya da kişileri en iyi anlatan terimi kullanmak.

James Robbins de aynı argümanlara kimin “terörist” olduğu-na dair kanının bugünden yarına değişme potansiyeli taşıdığını söyleyerek destekte bulunuyor:

Bu açıdan en sık verilen örnek sanırım şudur: İsrail'in eski Başbakanı Menachem Begin ne zaman terörist olmayı bırakmış-tır? Begin'e en baştan terörist denilmemiş olsa, daha iyi olmaz mıydı? Margaret Thatcher, örneğin, Nelson Mandela'yı terörist olarak nitelendirmişti. Vladimir Putin ve Dmitri Medvedev, Suriye'de elinde otomatik silahla dolaşan herkesi terörist olarak adlandırıyor. Yani açıkça çok alçaltıcı, çok ağır anlamları olan bir kelime. Kullanmaktan kaçınmak bizi birçok dertten kurtarır.

Ayrıca bunun dışında dilin mümkün olduğunca nötr olmasına da dikkat etmeliyiz, özellikle de elimizdeki bilgiler çelişkiyise. “Saldırdı” kelimesi bile sorunlu olabilir örneğin, kimin kime saldırdığını, ilk ateşi kimin açtığını bilmiyorsanız. Ya da “Polis göz yaşartıcı gazla müdahale etmek zorunda kaldı” gibi bir şey söylendiğini düşünelim: Gerçekten zorunda mı kaldılar? Yoksa göz yaşartıcı gaz kullanmayı mı seçtiler? Her ikisi de olabilir. Askerî jargon kullanmamaya özen göstermeliyiz. Ayrıca öldürmek anlamına gelen ama “öldürmek” olmayan kelimelerden de kaçınmalıyız. “Etkisiz hale getirmek” gibi. Biri öldürülmüşse, öldürülmüştür. Bir yargı süreci söz konusu değilse “infaz etmek/edilmek” tabirinden de uzak durmamız gerekir. Birileri “Mahkûmları infaz ettik,” diyebilir. Ama biz “Mahkûmları öldürdüler,” demeliyiz. İnsanlar rehine alan kişilerin “rehineleri infaz etmesinden” söz edebilirler, kafaları

kesildiği için. Ama hayır, bu yine de infaz değildir. Cinayettir. “Şehit” kelimesini de ancak başka birine atfen kullanabiliriz. BBC nasıl ki mucizelerin olduğunu kabul etmemeli ve mucize kelimesine bence yer vermemeliyse, aynı şekilde dinî göndermeleri olan şehit kelimesinden de kaçınmalıdır.

Bu noktada BBC’ye şu eleştiride bulunulabilir: Peki neden “İslâmcı” betimlemesi kullanılıyor? BBC’nin kurum içinde ve dışında gazetecilere meslekî eğitimler veren kolu BBC *Academy*’den Cathy Loughran şöyle diyor:

İslâmcı tabiri, İslâm dini üzerinden siyasi bir dava çıkarıcıları kastetmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla uygun görülen koşullarda “İslâmcı militan”, “aşırı İslâmcı” ya da “radikal İslâmcı gruplar” gibi terimlere yer verilebilir. Ancak daha net tanımlamaları kullanmak, genellikle geniş anlamalı nitelermelerden çok daha iyi olacaktır.

BBC’nin savaş, çatışma, protesto gösterileri, kent isyanları ya da rehine eylemleri gibi olağanüstü durumlarda haber metnlerinde ya da canlı bağlantılarda bağlı kalınması gereken yayın ilkeleri arasında şunlar da vardır: Örneğin yaralı, ölü ya da kayıp birinin yakınları haberi ilk olarak BBC’nin içeriğinden duymalıdır; BBC bu kişilerin isimlerine aileleri durumlarından haberdar olmadan önce bültenlerinde yer vermez. Ayrıca bir protesto gösterisi ya da isyan söz konusuysa, BBC bu isyanı teşvik eder ya da ateşler gibi bir duruma yol açtığından şüphelendiği anda olay yerinden ayrılır. Rehine alma, uçak ya da adam kaçırma haberlerini yaparken BBC asla eylemi gerçekleştiren kişilerle canlı yayında görüşme yapmaz, eylemcilerin görüntüsü ya da sesli kayıtlarını ancak üst düzey editörlerin onayının alınmasının ardından yayımlar (*BBC Editorial Guidelines*, 181-184).

Görüntülerin dili: Şiddetin ne kadarı gösterilebilir?

Peki ya görüntülerle ilgili ne gibi ilkesel kurallardan bahsedilebilir? Savaş ya da çatışma bölgesinden gönderilen her görün-

tüye bültenlerde yer verilebilir mi? Bu sorulara dünyanın neresinde olduğunuza bağlı olarak farklı yanıtlar verilebiliyor. James Rodgers, örneğin, şöyle diyor:

Gazze’de İsrail-Filistin sorununu takip ederken, Filistin televizyonlarında yayımlanan kanlı görüntülerden şoke olmuştum. Bunun amacı, kuşkusuz izleyiciye İsrail güçlerinin Filistin topraklarına getirdiği ölüm ve acıyı hatırlatmaktır. Rusya’da televizyon izlerken de Batı’da normal kabul edilenden çok daha fazla şiddet içeren görüntülere alışmıştım. Bunlar sadece çatışma bölgelerine dair değildi, cinayetler, trafik kazaları da vardı. Bu biraz üslup ve toplumun değerlerine uygun düşüp düşmemek ile “savaşın gerçeklerinin sterilize edilmesini” engelleme ihtiyacının editöryel karar alma sürecini nasıl etkileyeceğiyle ilgili farklı fikirlerin olmasından kaynaklanıyor (2012: 59).

Britanya medyası geleneksel olarak aşırı şiddet içeren, ölüm, yaralanma gibi olayları tüm çıplaklığıyla gözler önüne seren görüntülere yer vermekten çekinir. Çünkü halkın bu gibi görüntülere tahammül eşiğinin düşük olduğuna inanılır. Ancak, bu hiçbir şiddet ya da ölüm görüntüsüne yer verilmeyeceği anlamına gelmez. BBC, bu tür görüntülerle ilgili olarak belli bir dengenin kurulması gereğinden söz eder:

Gerçek hayattaki şiddet ya da şiddetin hemen sonrası televizyonda gösterilirken, radyoda ya da internette bildirilirken, doğruluğun gerektirdiği talepler ile seyirciyi hissizleştirme ya da haklı gösterilemeyecek şekilde strese sokma arasında bir denge tutturmamız gerekir (*BBC Editorial Guidelines*, 67).

Savaşın, terörün, olağanüstü durumlar ve benzeri olayların gerçekliğini sterilize etmeden insan haysiyetine saygılı davranacağız. Aşırı şiddet içeren görüntülerin kullanımı için açık ve net editöryel gerekçeler bulunması gerekir (*BBC Editorial Guidelines*, 177).

BBC, bu gibi hassasiyetlerden ötürü, örneğin Libya’nın eski lideri Muammer Kaddafi’nin linç edildiği görüntülerin tümü-

ne bültenlerinde ya da internet sayfasındaki videolarında yer vermemişti. Aynı şekilde, Bodrum kıyılarına cesedi vuran dört yaşındaki bebek Aylan Kurdi'nin yüzükoyun, cansız bir halde sahilde yattığı resme de BBC içeriğinde yer verilmemiş, haber Kurdi'nin bir jandarmanın kollarında taşındığı fotoğrafla duyurulmuştu.

Daya Thussu, medyanın özellikle çatışma ya da savaş ortamlarında şiddet içeren görüntülere yer vermekten çekinmesinin “bir eğlence olarak savaş: habercilikte yüksek teknoloji ta-kıntısı, operasyonları bir bilgisayar oyunu formatında, karmaşık grafikler ve uydu görüntüleriyle yansıtma, büyük oranda sanal, hatta kansız savaş haberlerine” yol açtığını savunmuştu (2003: 117). Ancak şöyle bir gerçek de var: Sürekli kan ve parçalanmış bedenler göstermek bu gibi görüntülerin etkisini yitirmesine, seyircinin hissizleşmesine, haberden yüz çevirmesine de neden olabilir (Rodgers, 2012: 59). David Jordan, bu gibi çekincelerin ve içeriğe şiddeti yansıtma konusundaki hassasiyetlerin her zaman “sterilize etmek” şeklinde yorumlanmaması gerektiğini söylüyor:

Tabii ki izleyici ham görüntüleri görmüyor, savaşın tüm dehşetini uygulandığı şekliyle izlemiyor. Görüntüler tabii ki montajlanıyor. Ama sterilize etmek demek, hiçbirimizin hayal gücü olmadığı ya da gözümüzle grmezsek neler yaşanmış olabileceğini anlayamayacağımız fikrine dayanıyor. Bence çoğumuz insanların nasıl yaralandığını ya da vücutlarının nasıl paramparça olduğunu görmeden de savaşın, bombalamanın dehşetini gayet iyi kavrayabiliyoruz. Eğer insanlar bu gibi görüntüleri grmezlerse, vahametinin boyutunu anlayamazlar diye düşünüyorsanız, o zaman belki farklı bir tutum izleyebilirsiniz.

Biz de zaman zaman, özellikle dehşet verici bir olay olduğunda, şartlarımızı biraz daha zorlayabiliyoruz. Örneğin Esad'ın Suriyelilerin zerine kimyasal silah attığı söylendiğinde, bu saldırıdan etkilenen çocukların bazı rahatsızlık verici görüntülerini kullandık. Ya da diyelim “napalm” türü maddelerin kullanıldığı saldırılarda da benzer bir tutum izlenebilir.

Genellikle bu tür görüntüleri kullanmadan önce, bunu kullanmamızın ne gibi bir önemi var, neden normalde gösterdiğimizden daha çok şiddet içeren görüntüleri şimdi yayımlayalım, diye bir değerlendirme yaparız. Örneğin, Suriye’de hükümet güçlerinin bir okula yaptığı saldırıda çok sayıda çocuk öldürülmüşse, o zaman bu tür görüntüleri kullanmanın haklı bir gerekçesi olabilir. Pakistan’da Taliban’ın düzenlediği bir okul saldırısı da mesela korkunç bir olaydı ve doğası gereği daha ayrıntılı görüntüler kullanmak için haklı bir gerekçe vardı. Örneğin, insanların biri vurulduğunda ne olacağına dair aşağı yukarı bir fikirleri olabilir, ama biri kimyasal saldırıya uğrayınca ne olduğunu bilmeyebilirler.

BBC’de bu tür görüntülerin, özellikle çocukların etkilenmesini asgari düzeye indirmek amacıyla, akşam 21.00’den sonra yayınlanmasına dikkat edilir. Ayrıca bir haber ya da program içeriğinde şiddet içeren görüntülere yer verilmişse, seyirci, “Birazdan izleyeceğiniz haber/programdaki bazı görüntüler sizi rahatsız edebilir,” denilerek önceden uyarılır.³ Patrick Howse, kendi deneyimini şöyle anlatıyor:

Bir bombalamanın ardından olay yerinde çekim yaparken, kameraman arkadaşına, “Beden parçalarını çekmekle uğraşma, o görüntüleri asla kullanmayız,” dediğimi hatırlıyorum. Şiddet içeren kanlı görüntüleri bol keseden kullanmaktan hep uzak durduk. Bu gibi görüntüler sadece izleyici için ıstırap verici olmakla kalmıyor, bir ters etkiye de yol açma riski taşıyor: İnsanlar bu gibi görüntüleri ne kadar çok izlerse, bundan o kadar az şoke olabiliyorlar ve şiddet onlara normal gelmeye başlıyor. Bir de “dolaylı travma” denilen durumla ilgili farkındalık da giderek artıyor: Suriye’deki ölü çocukların, 11 Eylül’ün görüntülerini ya da kafa kesme videolarını ham ve sansürsüz şekilde izleyen ve sonunda PTSD (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) yaşayan birçok gazeteci tanıyorum. Kanlı, şiddet dolu görüntülerin mütemediyen kullanılmasının seyircinin his-

3 BBC’nin internet sayfasında da ilgili görüntünün başında böylesi bir uyarı yazısına yer verilir.

lerini köreltmesini, kavrayışına engel olduğunu düşünüyorum. Ancak bazen insanların şiddetin sonuçlarını da görmeleri gerektiğine inanıyorum. Yoksa bu işi sadece Hollywood'a bırakmış oluruz.

Nesnellik, tarafsızlık ve bu ilkelerin dile yansımaları

Nesnellik ve tarafsızlık, kuşkusuz gazeteciliğin en temel değerlerinden ikisi. Ancak savaş ya da çatışma bölgelerinde yapılan habercilik söz konusu olduğunda, çoğu zaman gazetecinin şirazesinin bilerek ya da bilmeyerek taraflardan birine doğru kaydığını gözlemlemek mümkün. Silvio Wasibord, örneğin, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan medyasında “kriz gazeteciliği” gibi bir kavramın türediğinden, gönüllü olarak milliyetçi bir söyleme, hatta partizanlığa bürünen medyanın nesnelliği ve tarafsızlığa dudak bükme başladığından söz eder (2002: 206). Ancak haberi yapılan şey bir çatışmaysa, aslında “nesnellik çok daha büyük bir önem kazanır, çünkü yanlış ya da eksik bir bilgi muhabiri tehlikeye atabilir, bir sorunun tırmanmasına yol açabilir, en kötü senaryoda bir ölüm-kalım meselesi haline gelebilir” (Rodgers, 2012: 47).

Nesnellik ve tarafsızlık, tarafların her biriyle ne ölçüde ve nasıl konuşulduğunda olduğu kadar, derlenen tüm görüşlerin ve muhabirin kendi gözlem ve tecrübelerinin haber metninin ya da olay yerinden yapılan canlı bağlantıların diline de nasıl yansıdığına kendini gösterir. James Robbins, kullanılan dilin bu bağlamda da izleyicinin güveni açısından büyük önem taşıdığını söylüyor:

Dil konusunda çok dikkatliyiz, çünkü bu, taraflardan birini destekliyormuşuz gibi yorumlanabilir. Bazı izleyicilerimizin bizim taraf tuttuğumuza inanmak istediğinin bilincinde olmalıyız. Bu nedenle, onlara bu kanıyı haklı gösterecek herhangi bir gerekçe verirsek, o zaman kaybederiz. Bizim taraf tuttuğumuzu düşünmelerine yol açacak meşru bir neden sunmamalıyız.

Habercilikte nesnel ve tarafsız olmak, muhabirin “kendi siyasi ya da dinî görüşlerinin, kültürel önyargılarının, profesyonel bağılıklarının ya da maddi çıkarlarının haberlerini etkilememesi” için gayret göstermesini gerektirir (47). Tabii bu noktada, muhabir çeşitli kaynaklardan haberini derler, mülakatlar yapar, çatışmaya karışmış ya da çatışmadan dolayı olarak etkilenen insanların hikâyelerini dinlerken ve tüm bu taraflar, muhabiri kendi anlattıklarının madalyonun tek yüzü olduğuna ikna etmeye çabalarlarken, muhabirin nesnelliğini korumak için daha çok zorlanacağını öngörebiliriz. Ama böylesi ya da benzeri bir baskıya gönüllü olarak boyun eğen muhabirlerin olmadığı iddia etmek de mümkün değil. James Rodgers, bu gibi muhabirleri kastederek şunları söyler:

Bir dış haberler muhabiri olarak, Britanya siyasetini takip eden meslektaşlarının *spin doctor*’ların⁴ anlattıklarını kabul etmeye ne kadar hazır olduklarını görüp kimi zaman şaşırırdım. (Susan) Carruthers, bununla ilgili olarak bu gibi muhabirlerin “iktidar koridorlarına girebilmek için elitlerin onayına bağımlı olduklarını” not eder. Kuzey Kafkaslar’daki insan hakkı ihlalleri ve çatışmalarla ilgili haberleriyle tanınan Rus gazeteci Anna Politkovskaya “elitlerin onayını” aramayı reddeden gazeteciler için muhteşem bir örnekti – bu ret ölümüne yol açmış olsa da (49).

Bir taraftan siyasetçilerden gelen yönlendirmeler, manipülasyonlar, yanlış bilgilendirmelerin yanı sıra siyasetçilerin “hatalı” olarak addedeceği bir adım atması durumunda bilgi erişiminin ve akışından dışlanma (Türkiye söz konusuysa başbakan ya da cumhurbaşkanının uçağına alınmama) korkusu; diğer taraftan izleyicinin beklentileri, duyarlılıkları, hassasiyetleri ya da olası tepkileri muhabirin üzerindeki zorlayıcı baskıyı kuşkusuz daha da arttıracaktır. Ancak birilerinin yazılan haberden, söylenen sözden rahatsız olması muhabirin illaki nesnelli-

4 *Spin doctor*, hükümet bünyesinde danışmanlık yapan, kamuoyunun belli haber ve açıklamalarla nasıl düşünmesi gerektiğini hesap eden, basın mensuplarını bu amaçla kimi zaman yanıltıcı şekilde yönlendiren kişilere deniliyor.

ğini ya da tarafsızlığını kaybettiği şeklinde yorumlanamaz. Bu, çoğu kez suçlayan tarafın muhabiri kendi yanına istediği oranda –ki bu kimi zaman toptan teslimiyeti ve hatta “kraldan çok kralcılığı” dahi içerebilir– çekememesinden kaynaklanır. Muhabir aynı zamanda kuru kuru sadece olup bitenlerin bir listesini, tarafların cümle cümle söylediklerini aktarmakla yetinmemeli, yaşananları bir çerçeve içinden sunabilmeli, seyircinin ya da okurun ne olup bittiğini daha iyi anlamasına yardımcı olabilmelidir. Yeniden James Rodgers’a dönelim:

Haberin ne bağlamda sunulduğu, nesnelliğin de önemli bir parçasıdır. Bağlam, haber metinlerinde sadece tarihsel çerçeve sunmaktan ibaret değildir. Bir gazeteci, belli bir çatışma konusu hakkında, uzun bir süre bu konu üzerinde çalıştığı ya da çok ayrıntısına girdiği için yüklü bir bilgiye sahip olmuşsa, bu o gazeteciye belli bir otorite de tanır. Bu otorite, sorunun mevcut hali ya da gidişatı hakkında gazetecinin tahminlerde bulunması ya da analiz yapmasına imkân verebilir. Bence böyle bir yetkinliğe sahip olan bir muhabirin bunu kullanması sadece hakkı değil, görevidir de (53).

Martin Bell’in önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz *bağlanabilen* gazetecilik tanımı, yani “sadece bilmenin değil, umursamanın da” önemli olduğu yönündeki yorumunun kimi zaman nesnelliğe ya da tarafsızlığa aykırı düştüğü değerlendirilse de Bosna Savaşı’nı izlemesinin ardından yazdığı kitaptaki şu sözlerine de itinayla kulak vermek gerekebilir:

Hepimiz, aslında, öyle veya böyle, müdahaleci değil miyiz? Sanırım bunca acının ortasındayken, tüm bunların son bulmasını istemek sadece insani olabilir. Ben Bosna’dan sonra çelik yeleğimi bir askıya asıp mikrofonumu bir kenara bırakmaya, kendimi savaş bölgelerinden sonsuza dek yok saymaya (böyle bir görev tanımı olsaydı), barış muhabiri olarak görev almaya minnetle razı olurdum. Ancak savaşın ilk yılında *Panorama* programı için yaptığım biraz tartışmalı bir haberi muhtemel bir istisna olarak görürsek, duygularımı hiçbir zaman işi-

me karıştırmadım. İşimde duygulara yer yok. Kampanya yapmak muhabirin görevi değil. O, askerlerin, siyasetçilerin, köşe yazarlarının işi. Biz muhabirlerin yapması ya da yapmaya çalışması gereken ise sahada neler olduğunu, kimin, kime, ne yaptığını, bunun sonuçlarını ve nedenlerini göstermek (Bell, 2012: 142).

Tabii hisleri için dışında tutabilmek, muhabirin “kendi savaşı” olarak nitelendirebileceği durumlarda –daha önce de bahsettiğimiz üzere– çok daha zor. Peki BBC’nin Britanyalı muhabirleri, bu gibi durumlarda, yani Britanya’nın bir taraf olarak yer aldığı savaş ya da çatışmalarda nasıl bir yol izledi? Nesnel dillerini nasıl korumaya çalıştılar, ne gibi baskılar altında kaldılar, bu baskılara nasıl direndiler? Yakın tarihten iki örnek-le aktaralım.

Falkland Savaşı: Askerler “bizim” mi Britanya’nın mı?

Çatışma ya da savaş ortamlarında, sahadan bildiren muhabirlerin ve basın-yayın kuruluşlarının normal şartlardan daha büyük bir baskı altına girmelerinin muhtemel olduğunu belirtmiştik. BBC de tarihin çeşitli dönemlerinde bu tür baskılardan nasibini aldı, hatta hükümetten gelen eleştirilerin en sert okları kimi zaman BBC’ye yöneltildi. Örneğin, 1956’daki Süveyş Krizi sırasında BBC taraflı yayın yapmakla suçlandı; 1981’de Londra’nın Brixton Mahallesi’nde patlak veren isyanda yaptığı yayınlar nedeniyle eleştiriye uğradı. Bundan yalnızca bir yıl sonra Arjantin’in Falkland (ya da kendilerinin adlandırdığı şekliyle Malvinas) Adaları’na asker çıkarmasını takiben başlayan savaş hakkında yaptığı yayınlar, BBC’nin hükümet tarafından en ağır şekilde eleştirilmesine, kimi zaman yeterince milliyetçi ya da vatanperver olmamakla suçlanmasına yol açtı.

BBC, aslında başına gelecekleri tahmin etmiyor değildi. Nisan 1982’de dönemin Genel Müdürü Ian Trethowan, yaptıkları bir haber toplantısı sırasında editörleri hükümetten gelmesi olası baskılara karşı uyarıyordu. Trethowan, buna karşın, “ulusal

çıklarlar” için bazı tavizler vermeye de hazırды: BBC yayınlarıyla askerî operasyonları ya da diplomatik görüşmeleri tehlikeye atmayacak, ancak olan biteni de bütün gerçekliğiyle ve ilgili tüm taraflarla görüşerek halka aktaracaktı (Morrison ve Tumber, 1988: 227). Ama bu tavizler dahi BBC’nin hükümet çevreleri tarafından topa tutulmasına mâni olmadı. Dönemin Başbakanı Margaret Thatcher şöyle diyordu:

Britanya kuvvetlerinin davasının tam olarak ve etkin bir şekilde ortaya konulmamasından büyük kaygı duyan birçok insan var. Anlıyorum ki bazen sanki biz Arjantinlilerle neredeyse tamamen eşit bir şekilde ve tarafsız bir zeminde değerlendiriliyoruz gibi bir görüntü oluyor. Anlıyorum ki yorumcuların, “Arjantinliler böyle yaptı,” deyip ardından “Britanyalılar da şöyle yaptı,” dediği durumlar oluyor. Eğer bu doğruysa, şunu söylemem gerekir ki bu birçok insanı incitiyor ve duygusal tepkilere yol açıyor (29).

Thatcher’ın bu açıklamasının akabinde BBC Muhafazakâr hükümetin art arda gelen tepkileriyle karşılaştı. Ancak tepkiler sadece hükümetten de değildi, medyanın bir bölümü de BBC’ye bıçaklarını çekmişti. Örneğin *Sun* gazetesi, bir başyazısında “İhanet Buna Denir” manşetinin altında, “Aramızda vatan hainleri var” alt başlığını kullanmış ve BBC’ye çok ağır suçlamalarda bulunmuştu (29).

BBC’nin genel müdürlerinden Alasdair Milne, bir gazeteye verdiği mülakatta, eleştirilerin başlıca kaynağı olan tercihlerini, neden “bizim askerlerimiz” değil de “Britanya askerleri” demeyi seçtiklerini şöyle anlatıyordu:

Falkland krizi başladığında, BBC’nin İkinci Dünya Savaşı’nda ve Süveyş Krizi sırasında kullandığı yazım stili kılavuzunu açtık. Baktık ki o zaman hep “Britanya askerlerinden” söz etmişiz; bunun belli bir nedeni var, eğer “bizim askerlerimiz”, “bizim gemilerimiz” demeye başlarsanız, o zaman mevcut hükümetin politikalarını kastederken “bizim politikamız” demeniz de doğal olur. Bundan sonra da nesnelliğinizin hiçbir ina-

nırlığı kalmaz. Böyle bir ifade kullansak, dünya genelindeki yayınlarımızın inanırlığı da risk altına girerdi. İnanırlılık çok hassas mevzudur. Yani, “bizim” kelimesine yer yok (242).

David Jordan, Britanya’nın Falkland Savaşı’nda taraflardan biri olmasına karşın, BBC’nin cephede ve gerisinde yaşananları aktarırken nesnellliğini korumak için büyük çaba sarf ettiğini söylüyor.

Bu, açık bir dille gerek Arjantin’in gerekse Britanya’nın ne yaptığını anlatmayı gerektiriyordu. Ayrıca Falkland Savaşı’nda olan biteni anlatmamıza izin verilmediği zamanlarda, bunu da açık bir şekilde belirtiyorduk. Britanya hükümetinin savaş döneminde uyguladığı bir sansür söz konusuydu. Ne zaman bazı şeyleri söyleyebildiğimiz, ne zaman ise söyleyemediğimiz konusunda (izleyicimize karşı) çok nettik. Örneğin, Falkland’a giden savaş uçaklarının kalktığı bir uçak gemisinde askerlerin yanında konuşlandırılan muhteşem bir muhabirimiz vardı: Brian Hanrahan. Britanya’nın kaç uçak gönderdiğini haberlerinde aktarmasına izin yoktu. Ama nam salmış şöyle bir cümle kurmuştu mesela: “Size kaç uçağın konuşlandırıldığını söyleyemem. Ama şunu söyleyebilirim: Uçakların hepsini kalkarlarken saydım, gidenlerin hepsini geri döndüklerinde de saydım.” Yani demek istiyordu ki, kayıp verilen bir uçak yok. Bu, bir muhabirin bazı bilgileri aktarmasına izin verilmediğini açıkça ifade etmesinin ama yine de çok önemli bir bilgiyi vermeyi başarmasının harika bir örneği. Savaş döneminde BBC muhabirlerinin “Size şunu söyleyemem ama bakın şunu söyleyebilirim,” dediği çok zamanlar oldu.

Savaşta neler olduğunu en nesnel şekilde aktarmak için çok çabalıyoruz. Falkland söz konusu olduğunda örneğin, eğer savaş Arjantin kazanıyor olsaydı, bunu da olduğu gibi aktaracaktık. İkinci Dünya Savaşı’nda BBC doğru ve nesnel bir şekilde haber yapmak için çok çalıştı, Britanya’nın verdiği kayıpları da aktardı. Gerek Britanya’da gerekse dünya genelinde izleyiciler bu nedenle BBC’ye çok daha fazla inanıyorlar, çünkü biliyorlar ki biz Britanya’nın aslında olduğundan daha iyi görün-

mesi için haberlere takla attırmayız; yeniliyorsa, kayıp veriyorsa bile, ne oluyorsa onu yazarız. Bence BBC'ye bu yüzden bir bilgi kaynağı olarak saygı duyuluyor.

Tabii BBC'nin Falkland Savaşı boyunca hükümetin ya da Britanya ordusunun hiçbir uyarısına kulak asmadığını söylemek doğru olmaz. Örneğin, kurumun en önemli günlük televizyon programlarından *Newsnight*'ın editörü Peter Snow, BBC ile ordu arasında o dönemde karşılıklı bir güvensizlik olduğunu, ancak kayıplar verilmemesi için bazı bilgileri yayımlamamayı tercih ettiklerini söylüyor:

Kimi zaman bize aslında vermeleri çok da şart olmayan bazı bilgiler aktarıyorlardı. Şöyle bir şey diyorlardı mesela: Glasgow gemisine bir bomba düştü, ama patlamadı. "Bunu lütfen haberlerinizde kullanmayın, çünkü Arjantinliler o zaman füyelerinin doğru düzgün sıkıştırılmadığını anlar." Biz de bu bilgiyi kullanmıyorduk. Çünkü Arjantinlilere bu bilginin (bizim aracılığımızla) gideceğini kabul ediyorduk. Tabii bu bir açıdan insanın gazetecilik etiğini altüst ediyor. Şöyle diyoruz: "Pekâlâ, bizim işimiz bilgiyi dışarı aktarmak. Ama bu durumda aktarmayacağız, çünkü bu, bizim tarafımızda çarpışan askerlerin hayatını tehlikeye atabilir." (Morrison ve Tumber, 1988: 208).

Falkland Savaşı Britanya'da hükümetin medya kuruluşları üzerinde kurduğu ya da kurmaya çalıştığı baskı, ordunun kimi bilgileri gizli tutup kimilerini propaganda amacıyla kullanıma sokması ve halkın bilgi alma hakkı ile kişilerin can güvenliğini riske atmak arasındaki hassas denge açısından kuşkusuz birçok soru işareti doğuran bir çatışma ortamıydı.

Kuzey İrlanda: Yasağın etrafından dolanmak

Britanya'da yayıncılık tarihinin en "tuhaf" dönemlerinden biri, Kuzey İrlanda'da faaliyet gösteren paramiliter gruplar ve bu grupların siyasi kanatlarının temsilcileriyle yapılan mülakatla-

rın ve bu kişilerin açıklamalarının yayımlanmasına getirilen yasak –hükümetin tabiriyle sınırlama– ile yaşandı. 1988 yılında Margaret Thatcher hükümeti tarafından ilan edilen yasak, İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu IRA'nın siyasi kanadı Sinn Féin'in yanı sıra “terörü desteklediği düşünülen” on örgütü kapsıyordu. Yasak kapsamında, bu örgütlerin temsilcilerinin yaptığı açıklamalara yazılı olarak ya da haber metinlerinde yer verilebiliyordu; ancak bu kişilerin gerçek seslerinin haberlerde ya da mülakatlarda kullanılması, radyo ve televizyonlarda yayımlanması engelleniyordu. Hükümetin amacı, aslında, medyanın Sinn Féin'e artan ilgisini dizginlemek, partinin medya aracılığıyla siyasi bir avantaj sağlamasına mâni olmaktı. Dönemin İçişleri Bakanı Douglas Hurd, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, “Teröristler radyo ve televizyonlara erişimleri sayesinde destek topluyorlar. Terörizm propagandası yapmak için bu platformları kullananların altından bu zemini çekmenin vakti geldi,” diyordu.⁵ Başbakan Thatcher ise yasağın “teröristlerin oksijenini keseceğini” söylüyordu.⁶

Gerek radyo ve televizyon gazetecileri gerekse yazılı basın çalışanlarının büyük bölümü, hükümetin getirdiği yasağa sert tepki gösterdi. Ulusal Gazeteciler Sendikası'nın (NUJ) o dönemki Genel Sekreteri Harry Conroy, hükümetin bu adımından dolayı demokrasinin geleceği hakkında kaygı duyduğunu söylüyor, “İfade özgürlüğünün, azınlıkların görüşlerini beyan etme özgürlüğünü içermediği müddetçe hiçbir anlamı yoktur. Bu görüşler, çoğunluk tarafından rağbet görmese, hatta itici bulunsa bile,” diyordu (Moloney, 1991: 1).

Aslında bu, Kuzey İrlanda sorununun en hararetli geçtiği yıllarda, hükümetin medyaya uyguladığı baskının ilk örneği değildi. BBC muhabiri Peter Taylor, mevcut durumu “70'ler ve 80'lerde hükümet ve medya arasındaki ilişkiler her gün daha

5 Williams, Rhys (16 Eylül 1994). “Broadcasters welcome end to 'censorship'”, *Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/uk/broadcasters-welcome-end-to-censorship-1449238.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2016.

6 Foley, Michael (17 Eylül 1994). “Dubbing SF voices becomes the stuff of history”, *The Irish Times*, <http://www.dmler.info/dubbing-sf-voices-becomes-the-stuff-of-history>, Erişim tarihi: 1 Nisan 2016.

kötüye gidiyordu,” sözleriyle özetliyordu.⁷ Örneğin, bundan birkaç yıl önce, 1985’te Sinn Féin’den Martin McGuinness ve Kuzey İrlanda sorununda siyasi yelpazenin diğer ucunda yer alan Demokratik Birlik Partisi’nden Gregory Campbell’ın konuşmacı olarak yer aldığı BBC’nin *Real Lives* adlı bir belgeselinin yayını hükümet baskısıyla engellenmek istenmiş, gazeteciler sendikası ülke genelinde bir gün greve gitmişti.⁸ Hatta yayın yasağının getirilmesinden birkaç ay önce, iki Britanya askeri-nin IRA tarafından öldürülmesini görüntüleyen gazeteciler, ellerindeki kayıtlara el konulmasına karşı çıkmış, ardından Thatcher’ın şu sözleriyle karşılaşmışlardı: “Biri ya adaletten yanadır, ya da terörizmden” (Moloney, 1991).

Yayın yasağı 19 Ekim 1988’de yürürlüğe girdi. Ancak BBC de dahil olmak üzere Britanya’daki yayıncı kuruluşlar yasağın etrafından dolanmak ve izleyicilerine kapsamlı içerik sunmak için yaratıcı çareler bulmakta gecikmedi. Bunların başında ise yasaklı kişilerin sözlerinin dublajla aktörler tarafından seslendirilmesi geliyordu. 1980’li yıllarda BBC’nin Kuzey İrlanda bürosunda çalışan James Robbins, yaşananları şöyle anlatıyor:

Bunun açıkça sansür olduğunu düşünüyorduk. (Sinn Féin lideri) Gerry Adams’ın kendi sesinin seçim çalışmaları sırasında yayımlanmasına izin verilmesi, bunun dışında yasaklanması çok saçmaydı. Hiçbir anlam veremiyorduk. Bir sonuca da varmadı yasak. Yani hükümet Sinn Féin’i susturmayı başaramadı. Çünkü söylediklerini yine de haberleştiriyorduk, cümlelerine atıf yapıyorduk, bu yasak değildi. Sadece kendi seslerini yayınlarımızda kullanamıyorduk. Biz de mülakatı yayınlamıyor, mülakatta anlattıklarını yayınlıyorduk. Sonra BBC’nin Kuzey İrlanda bürosunda mülakatları seslendirmeleri için aktörler kiralamaya karar verdik. Mülakatı televizyonda yayınlıyor ama sesini kısıyorduk, Belfast’ta bulduğumuz çeşitli aktörler de değişik paramiliter liderleri seslendiriyorlardı. Kelimesi

7 Welch, Francis (5 Nisan 2005). “The ‘broadcast ban’ on Sinn Féin”, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4409447.stm>, Erişim tarihi: 1 Nisan 2016.

8 A.g.m.

kelimesine aynı şeyi söylüyorlardı. Birçok aktör bu sayede büyük paralar kazandı. Yasak kaldırıldığında büyük hayal kırıklığı yaşadılar. Her şey gerçekten çok saçmaydı.

Yasak medyanın direnişiyle ve özellikle de hükümet ile Sinn Féin arasında kapalı kapılar ardında barış görüşmeleri yapıldığının öğrenilmesinin ardından oluşan kamuoyu baskısıyla 16 Eylül 1994'te kaldırıldı. David Jordan, yasağın kalktığı gün BBC'de hayli komik bir ânın söz konusu olduğunu söylüyor:

BBC News televizyon kanalında Gerry Adams'la yapılan bir mülakat yayılanıyordu. Adams'ı bir aktör seslendiriyordu. Sonra mülakatın ortasında yasak kalktı ve Adams'ın kendi sesini yayına verdik. Komik olan şey şuydu ki, kimse aradaki farkı anlamadı. Çünkü bu yasak süresince Gerry Adams'dan daha çok Gerry Adams gibi konuşan aktörler bulmuştuk. Aynı şey Martin McGuinness ve diğerleri için de geçerliydi. Yasak, aslında (hükümet açısından) pek bir işe yaramayan bir deneyimdi.

Özellikle Sinn Féin'i hedef alan yayın yasağı, aslında nihayetinde, Britanya'nın yayıncılık, basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü siciline kara bir leke olarak düştü. O dönem Irak'ta örneğin görev yapan BBC muhabiri John Simpson, bu yasak nedeniyle, Irak'ta basın özgürlüğüne getirilen sınırlamalarla ilgili olarak yetkililere karşı koymakta zorlandıklarını, "Britanya'da da sansür var" gibi gerekçelerle karşılaştıklarını söylüyordu (Welch, 2005). Altı yıllık bir yasak ve sansüre karşı medyanın bir bölümü direniş göstermeyi başarmış, ancak sınırlamalar kimi zaman otosansüre, yılgınlığa ve tembelliğe de yol açmıştı. Belfast'ta çalışan bir BBC muhabiri, 1989'da verdiği bir mülakatta şöyle diyordu:

Sinn Féin'le ilgili yapılan haberlerde azalma oldu. Özellikle ekranda onları çok daha az görmeye başladık. IRA'nın yarattığı sorunlarla ilgili onları sıkıştırıyoruz da şimdi. Yasak hem sorunlu hem de yersiz. İnsanlar çok dikkatli davranıyorlar, otosansür devreye girmeye başladı. Sinn Féin'le telefonda

mülakat yapmak, sonra da bunu yazmak, yayınlamayacağın bir şey için kamera ya da ses kayıt cihazıyla uğraşmaktan daha kolay geliyor. Bazılarının Sinn Féin'i aramaya bile tenezzül etmediğini düşünüyorum (Welch, 2005).

Britanya'daki yayın yasağına halkın tepkileri de siyasi yelpazenin neresinde durduklarına bağlı olarak değişiyordu. Kimileri *BBC*'yi *IRA*'ya sempatik bakmakla suçluyor, *BBC*'nin "hainlik" yaptığını ileri sürüyor; kimileri ise basın özgürlüğünün, bağımsız kamu yayıncılığının ve dolayısıyla *BBC*'nin gerekliliğinden söz ediyordu. Yeniden James Robbins'e dönelim:

Britanya halkının büyük bölümü bence sansür fikrine destek vermiyordu. Hukukun üstünlüğüne inanıyorlardı. "Gerry Adams'ı bir suçla ilgili yargılamak mı istiyorsunuz, buyurun mahkemeye götürün, mahkeme kararını versin, ama onu susturmaya çalışmayın." Böyle düşünüyorlardı. Çünkü bizim geleceğimiz bu şekilde.

Peki ama Kuzey İrlanda konusunda, hükümet ve paramilitar güçler arasında tamamen tarafsız mıydık? Hayır, değildik. Çünkü paramilitar güçler demokratik sürecin dışında şiddet kullanıyorlardı. Ama tüm yapılanları olduğu gibi aktardık mı, evet aktardık. Şunu demek istiyorum: Hükümetin ve hükümet güçlerinin meşruiyeti olduğunu düşündüğümüzün seyirci farkındaydı. Tabii tüm yaptıkları meşruymuş anlamına gelmiyor bu. Mesela Castlereagh'deki polis karakolunda Kuzey İrlanda polisi şüphelileri dövmüş, hukuk dışı sorgulamalar yapmış, başlarına çuval geçirmiş, stres pozisyonlarında tutmuş ve fiziksel şiddet uygulamıştı. *BBC* bunun da haberini yaptı.

Irak, İsrail, Filistin: Hassas mevzular

BBC, Irak'ın işgalinden önce yaptığı yayınlar ve haberler nedeniyle de hükümet tarafından eleştirilmiş, özellikle *Radyo 4*'te yayınlanan *Today* programında dönemin savunma muhabiri Andrew Gilligan'ın yaptığı bir canlı bağlantı hükümet ile *BBC*

arasında ciddi bir krize yol açmıştı. Bu, birebir kullanılan dille ilgili değildi, ancak yine de neler yaşandığına kısaca yer verelim.

Andrew Gilligan, söz konusu bağlantıda Başbakanlık'ın basın departmanının Irak'ın askerî kapasitesini kasıtlı olarak abarttığını ileri sürmüş, özellikle de "Irak'ın kırk beş dakika içinde kitle imha silahları kullanarak bir saldırı düzenleyebilecek durumda olduğu" iddiasının gerçekleri yansıtmadığını belirtmişti. Hükümet, haberi yalanlamıştı ancak kamuoyu yanıtlar bekliyordu. BBC, haberin kaynağını açıklamak zorunda kaldı. Kaynak, Irak'ta görev yapmış Birleşmiş Milletler eski silah denetçisi Profesör David Kelly idi. Parlamentoda konuyla ilgili ifade vermesinden birkaç gün sonra, Kelly evinin yakınlarında ölü olarak bulundu, intihar ettiği söylendi. BBC'nin haberiyle ilgili olarak İşçi Partisi hükümetinin talebiyle açılan Hutton Soruşturması'nda BBC ağır bir dille eleştirildi ve skandal BBC'nin en üst düzey iki isminin istifa etmesine yol açtı. Buna karşın, soruşturmanın ardından hazırlanan Hutton Raporu Britanya kamuoyunu tatmin etmedi ve birçok gazete raporun hükümeti akladığı yönünde eleştirilerde bulundu. David Jordan o dönem yaşananları şöyle anlatıyor:

Bir yargıcın hazırladığı raporda BBC hatalıdır denilmesine karşın, ilginçtir ki, kamuoyu BBC'nin hatalı olduğuna inanmıyordu. Halk hükümete karşı BBC'nin yanında yer aldı. Britanya'daki insanlar BBC'nin haberinde nesnel ve tarafsız olmak için çaba sarf ettiğini biliyordu.

BBC'nin tarafsızlığıyla ilgili bu tür önemli olaylar, hep savaş zamanlarında yaşanır. Tarihe dönüp baktığınızda, görürsünüz ki savaş dönemlerinde (medya ile hükümet arasında) daha çok gerginlik çıkar, çünkü hükümet özellikle endişelidir. Savaşa gitmek bir hükümet için çok büyük bir karardır ve savaşa girildiğinde genel olarak medyanın ve özellikle de BBC'nin nasıl davrandığıyla ilgili daha da hassas olurlar. Bu baskı aslında çok görünür bir hal de alır. Çünkü Britanya'da medyanın önemli bir bölümü hükümetin milliyetçi destekçileri haline

gelirler. Bu milliyetçiliğin arkasında kürek çekmeyen de olan şüpheli olarak addedilir. *BBC* haberlerinde belli bir mesafeyi korumaya, tarafsız olmaya özen gösterir, bu da her zaman hükümetin ya da medyadaki bazı çevrelerin hoşuna gitmez.

Son olarak da kısaca “gazetecilerin haber metinleri ve canlı yayınlarında kullandıkları her kelimeye dikkat etmelerini gerektiren” ve “uğraşmak zorunda oldukları en çetrefilli soruna” (Kaposi, 2014: 16), İsrail-Filistin meselesine değinelim. Her iki tarafın da hislerinin çok kuvvetli olduğu, kemikleşmiş bu gibi çatışma ve kutuplaşma ortamlarında, izleyici medyanın kullandığı dil konusunda kuşkusuz çok daha duyarlı ve tepkili olabiliyor.

Ancak İsrail-Filistin sorunuyla ilgili olarak *BBC*’ye yapılan şikâyetlerin, sorun devam ettiği müddetçe bitmesini beklemek pek gerçekçi değil. Çünkü her iki taraf da yayınlarda sadece kendi görüşünün yansıtılmasını, kendisinin haklı olduğunun dünyaya ilan edilmesini istiyor. Yani *BBC* yıllardır özellikle bu meseleyle ilgili haberlerinde taraflı olmakla suçlanıyor, ancak üzerinde anlaşılamayan şey, *BBC*’nin kimden yana taraf olduğu: İsrail’den mi Filistin’den mi? Çünkü her iki taraf da aynı şekilde *BBC*’nin karşı tarafın yanında yer aldığını düşünüyor. Bu bağlamda, aslında İsrail-Filistin meselesi söz konusu olduğunda yayınların izleyici tarafından bu kadar sıkı denetime tabi tutulması, hataların etkin bir şekilde tespiti için bir yol olmaktan öte şöyle bir duruma da işaret ediyor: “Yayınlara her zaman tutarsızlıklar içermesinin beklendiği, bu tutarsızlıkların da her zaman sistematik ve güdümlü bir taraflılığın ifadesi olduğu yönünde kuşkuların hâkim olduğu bir atmosfer” (16).

BBC’nin editöryel politikaları ve standartları direktörü David Jordan şöyle diyor:

Bunun *BBC*’nin kazanabileceği bir tartışma olduğunu sanmıyorum. Çünkü hassasiyetler her iki tarafta da çok yüksek. Belli görüntüler, belli sözcükler, internet sayfamızda kullandığımız manşetler, tüm bunlar bu sorunun her iki yakasında olan kişiler tarafından bir mesele olarak görülüyor. Yıllar içinde o kadar kutuplaşma söz konusu oldu ki bu tartışmanın orta ye-

rinde durmaya çalışmak giderek zorlaştı. Yapabileceğimiz tek şey yayın ilkelerimizi uygulamak, mümkün olduğunca haberlerimizde nesnellığımızı korumak. Bize yapılan şikâyetleri de dinlememiz lazım tabii. İnsanlar bir davaya bağlılar diye yayınlarımız hakkında söz sahibi olamazlar diyemeyiz. Bazen biz de hatalı olabiliriz. Dinlemeliyiz, her iki tarafın hassasiyetlerini bilmeliyiz. Hatalıysak da hatamızı düzeltmeli, gerekiyorsa özür dilemeliyiz.

2006'da yayımlanan bir raporda BBC'nin İsrail-Filistin haberlerinde kullandığı dilin yer yer "belirsiz ve tutarsız" olmakla eleştirilmesinin ardından, kurum, çalışanları için yeni bir Ortadoğu haberleri yazım kılavuzu yayımlamıştı. Bu kılavuza göre, örneğin, Hamas cephesinde savaşıyan kişiler için ekseriyetle "militan" ifadesinin kullanılmasına karar verildi (Bennett, 2013: 178). Ancak ne kadar itina gösterilse de İsrail-Filistin meselesi, birçok basın-yayın kuruluşu gibi BBC'nin ve muhabirlerinin de çoğu zaman sert şekilde eleştirildiği, halen dengiyi tutturmak, tarafsız olmak ve olan biteni gerçeklere uygun, nesnel bir dille aktarmak için en çok çaba sarf ettikleri konuların başında geliyor.

Muhabirin ve dilin özgürleşmesi

BBC'nin kurucusu John Reith, haberin kimi zaman "propagandanın askerleri" olarak kullanıldığını söylemişti. Bu, Goebbels'in Mayıs 1942'de günlüğüne düştüğü bir notta da şöyle ifade buluyordu: "Haber politikası bir savaş silahıdır; amacı savaş ilan etmektir, bilgi vermek değil" (Carruthers, 2011: 72). Yani haberin, özellikle de bir çatışma durumu söz konusuysa, hükümetlerin ya da çatışma sürecine dahil olan diğer kesimlerin kamuoyunu baskı altına almak, yönlendirmek, halka aşırı miktarda bilgi sunarak aslında bilgiye erişimlerini karmaşıklaştırmak, kimi zaman bilgiye erişimi engellemek, yayın yasaklarıyla ekranları karartmak, kimi zaman da yanlış ifade ya da bilgileri yayarak gerçekleri muğlaklaştırmak için kendi amaçları doğ-

rultusunda kullandıkları ya da en azından bu şekilde kullanmak istedikleri bir araç olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda John Pilger'ın, George Orwell'in 1984 romanına istinaden yaptığı şu tespiti yer verelim:

... toplumu yönlendiren üç slogan var: Savaş Barıştır, Özgürlük Köleliktir ve Cehalet Güçtür. Günümüzün sloganı "terörizmle savaş" da aslında anlamı çarpıtır. Savaş terörizmdir. Bu savaşın en güçlü silahlarından biri de sahte bilgilerdir. Bu durum, Orwell'in betimlemesinden yalnızca biçimi itibarıyla farklıdır. Kabul edilemeyecek gerçekler ve tarihi çerçeve unutulmak üzere yüzüstü bırakılır. Muhalefete "ancak kabul edilen sınırlar içinde" izin verilir. Böylece bilginin ve ifadenin aslında "özgür" olduğu yanılsaması kuvvetlendirilir (Pilger, 2003: 1).

Birçok gazeteci, mesleğin gerektirdiği ilkelere bağlı kalarak gerçeklere ulaşmak için çaba sarf ediyor olabilir. Ancak karşı karşıya bulunduğu propaganda çarkının varlığı ya da niyetleri konusunda iyimser ya da umursamaz düşünceler içine girmemelidir. Propaganda makinesi kolaylıkla yalana ya da aldatmacalara başvurabilir. Gerçek ile yalan arasındaki mücadelede ise yalanın her zaman çok daha ağır silahlarla kuşandığı gazetecinin aklından çıkmamalıdır (Hamelink, 2004: xxiii). Medya ve dolayısıyla muhabir, editör, spiker, yazı işleri müdürü, genel yayın yönetmeni, yani zincirin tüm bileşenleri, propaganda yapmak isteyenler ile bu propagandanın hedefindeki özneler, yani seyirci, okur, kamuoyu arasındaki en temel halkayı oluşturur. Bunun özellikle çatışma bölgelerinden yapılan haberler söz konusu olduğunda göz ardı edilmemesi gerekir. Gazeteci bilerek ya da bilmeyerek "bir propagandanın aleti mi oluyorum?" sorusunu sürekli kendisine sormalı, propagandayı kolaylaştırıcı bir rolün kendisine biçilmesine karşı koymalıdır.

11 Eylül 2001 saldırısından sonra Amerikan medyası, bütünüyle olmasa da büyük oranda, gerek haberlerin yapılış şekli, görüşülen taraflar, gerekse kullanılan dilde milliyetçiliğe teslim olmuş, sanki bu dönemde "gazeteciliğin işini yapabilmesi için

normal zamanlarda el üstünde tutulan gazetecilik ilkelerinin askıya alınması” gerekmişti (Waisbord, 2002: 206). Bu duruma çatışma ortamının hâkim kılınmasıyla Türkiye medyasında da rastlamak mümkün demokratik olsun olmasın, dünyanın birçok başka ülkesinde de... Çünkü özellikle çatışma dönemlerinde, gazetecilik ve milliyetçilik arasında bir paydaşlık kurulması medya içindeki birtakım çevrelerin de, medyayı propaganda için kullanmak isteyenlerin de işine gelir. “Gazetecilik, ulusun tüm kartları elinde tutan bir üyesi olarak sosyal fonksiyonunu meşrulaştırmak için milliyetçiliği kültürel bir çıpa gibi görür. Milliyetçilik gazetecilikte sadık bir müttefik, sesi çok çıkan bir savunucu ve propagandacı bulur” (215).

Bu bağlamda, günümüzde, barış gazeteciliği daha da büyük önem kazanmaktadır. Bu demek değildir ki çatışmaların ya da savaşların haberleri yapılmasın, yalnızca barış konferanslarına, işbirliği toplantılarına haberlerde yer verilsin, savaşın acı yüzü izleyiciye gösterilmesin. Aksine barış gazeteciliği, savaş ve çatışmanın izleyiciye derinlemesine anlatılmasını, şiddetin ne gibi siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel bir çerçevede ne gibi nedenlerle yaşandığının aktarılmasını gerektirir. Savaş ve çatışma doğal ya da engellenemeyecek bir olaylar zinciri değildir. Barış gazeteciliğinin görevi neyin neden olduğunu, kimin, kime, ne yaptığını ve bunun olası sonuçlarını izleyiciye açıkça anlatmayı öngörür. Jake Lynch, bu çerçevede uyulması gereken birtakım kurallar olduğunu söyler ve barış dilini kullanmak isteyen gazetecilere özetle şu tavsiyelerde bulunur:

Bir çatışmayı, yalnızca iki tarafı varmış gibi yansıtmayın; bunun mantıksal sonucu, birinin kazanmasını diğerinin de kaybetmesini gerektirir. Ben ve öteki ayrımlarını kabul etmeyin. Çatışmanın sadece şiddetin olduğu yer ve zamanda geçtiğini varsaymayın. Bir şiddet eyleminin ya da politikasının sadece görünür etkilerine odaklanmayın, psikolojik hasar ya da travma gibi uzun vadeli sonuçlarını da anlatmanın yolunu bulun. Sadece şiddet eylemlerini ve dehşeti anlatmaktan kaçının. Çatışmaların başlamasından ötürü sadece bir tarafı suç-

lamayın. Yalnızca bir tarafın korkularına, acılarına, şikâyetlerine odaklanmayın; bu tarafları zalim ve kurban olarak ikiye ayırır. Kurbanlaştırıcı dilden kaçının. İnsanlara sadece nasıl hissettiklerini sormayın; ne yapıyorlar, ne düşünüyorlar diye de sorun. Neler olduğunu anlatmak için duygu ifade eden kelimeleri özensizce kullanmayın. ... Bunun yerine ne bildiğinizi kesin bir dille anlatın. Hain, zalim, vahşi, barbarca gibi sıfatları kullanmayın. Bunlar her zaman bir tarafın diğerinin yaptıkları hakkındaki görüşünü anlatır. Bu kelimeleri kullanmak gazetecinin de o tarafın yanındaymış gibi görünmesine yol açar. Terörist, fanatik, aşırılık yanlısı gibi etiketlemelerden kaçının. Bunlar hep “biz” tarafından “onlara” yakıştırılan kelimelerdir. Kimse kendini bu şekilde adlandırmaz. Bu kelimeleri kullanmak da gazeteciyi taraf tutmaya zorlar (Lynch, 2003: 170-173).

Yani muhabir, bulunduğu çatışma ya da savaş bölgesinde yaşananlar ile kendi arasına belli bir mesafe koymak zorundadır. Haber metinlerinde ya da canlı bağlantılarında kullandığı dilde bunu “kendi savaşı” olarak gösterebilecek her tür kelime ya da ifadeden kaçınmalıdır. Muhabir nihayetinde bir katılımcı değil, bir gözlemci olduğunu unutmamalıdır. Ancak bu demek değildir ki yaşanan acı duyumsanmamalı, çığlıklara kulak verilmemelidir. Muhabir, çatışma bölgesinde birine ilk yardım da uygulayabilir, yemek ve su da verebilir. Ancak haberin öznesi haline gelmemeye özen göstermelidir. Zaten iyi bir muhabir, aslında duygularını duyumsayan, ancak dizginleyebilen muhabirdir. İnsanın acılarını diğer insanlara doğru bir dille anlatmak için zaten o acıyı değerlendirebilmek, anlayabilmek gerekir. İyi bir muhabir de öncelikle insan olduğunu unutmamalıdır. Kulak verdiği insanlar, ona en derinde yatan duygularını, kayıplarını, hayatlarının belki de en ağır hikâyesini açık yüreklilikle anlatmışsa, muhabirin görevi bu hikâyeye saygı göstermek, kendisine anlatılanları dürüst bir şekilde haberine yansıtmaktır. BBC’nin Ortadoğu eski muhabirlerinden James Rodgers, şöyle diyor:

Gazze’de çalışmak ve yaşamının üzerimde nasıl bir etki bırakacağından kaygılanıyordum. Sadece bir muhabir olarak değil, bir insan olarak da. ... Bir yanınız hep “Bu bir savaş, savaşta da korkunç şeyler olur. Bu işler böyle,” der. Bunun sonucunda ölümü, insanların evlerinin, işyerlerinin yıkılmasını küçümsemeye, normal görmeye başlayabilirsiniz. Böylesi bir durumda, muhabirin Carruthers’in uyardığı tuzağa düşmesi riski vardır: Şiddeti açıklanamaz bir şeymiş gibi açıklamak.

Tehlike altındayken muhakeme yeteneğini korumak bazen tüm muhabirleri zorlar. Bu açıdan, çatışma bölgesinden bildirmekle savaş döneminde yapılan diğer işler arasında ortak bir yön vardır: Muhabirlerin işi en iyi hallerde bile zordur (iyi gazetecilik asla kolay bir iş değildir), ama hayatta kalmanın bile güç olduğu ortamlarda kendilerinden en yüksek standartta iş yapmaları beklenir (Rodgers, 2012: 119).

Özellikle kutuplaşmaların, hassasiyetlerin, acı ve öfkenin en üst noktasına tırmanılan çatışma ve savaş anlarında soğukkanlılığını koruyabilmek bir muhabir için kolay olmayabilir. Ancak dilinde mesafeyi ve tarafsızlığı korumak, muhabire haberlerinde de –kimi zaman kendisi dahi farkında olmadan– çok daha bağımsız, nesnel bir gözlemci ve aktarıcı rolü kazandıracaktır. Muhabirin dili gereksiz sıfat ve betimlemelerden arındığı, güç odakları tarafından yakıştırılmış küçültücü, aşağılayıcı tanımlamalardan uzak durduğu oranda özgürleşecektir. Dil ancak özgür olursa gerçekleri ifade edebilir. Aksi takdirde muhabirin yaptığı sadece birilerinin cümlelerini ve hatta kimi zaman yalanlarını farklı ifadelerle tekrarlamaktan öteye gitmeyecektir.

KAYNAKÇA

- Adie, K. (2003). *The kindness of strangers: [the autobiography]*, Headline, Londra.
- Aitchison, J. (2003). *From Armageddon to war: the vocabulary of terrorism*, Routledge, New York ve Londra.
- Allan, S. ve Zelizer, B. (2004). *Reporting war: journalism in wartime*, Routledge, Londra.
- Atawneh, A.M. (2009). “The discourse of war in the Middle East: Analysis of media reporting”, *Journal of Pragmatics*, 41(2), Elsevier Science B.V., Amsterdam.

- Bell, M. (2012). *In Harm's Way: Bosnia - a war reporter's story*, Icon, Londra.
- Bennett, D. (2013). *Digital media and reporting conflict: blogging and the BBC's coverage of war and terrorism*, Routledge, New York.
- Carruthers, S. L. (2011). *The Media at War*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Collins, J. ve Glover, R. (2002). *Collateral damage: A user's guide to America's new war*, New York University Press, New York.
- Hamelink, C. J. (2004). "Reflections on the 2003 Iraq War", Berenger, R.D. (ed.), *Global media go to war: role of news and entertainment media during the 2003 Iraq war*, MB Marquette Books, Spokane, WA.
- Howse, P. "Elektronik postayla yazılı mülakat", 22 Mart 2016.
- Jordan, D. "Londra'da mülakat", 22 Mart 2016.
- Kamalipour, Y.R. (2004). *Language, Media and War*, Manipulating Public.
- Kaposi, D. (2014). *Violence and Understanding in Gaza: The British Broadsheets' Coverage of the War*, Palgrave Macmillan, UK.
- Lynch, J. (2003). "Tips For Covering Conflict", Schechter, D. (ed.), *Media Wars: News at a time of terror*, Rowman & Littlefield, Oxford.
- "Perceptions", Berenger, R.D. (ed.), *Global media go to war: role of news and entertainment media during the 2003 Iraq war*, MB Marquette Books, Spokane, WA.
- Moloney, E. (1991). "Chapter 1: Closing Down the Airwaves: The story of the Broadcasting Ban", Rolston, B. (ed.), *The Media and Northern Ireland*, Macmillan Academic and Professional Ltd, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/media/moloney.htm#media>
- Morrison D.E. ve Tumber, H. (1988). *Journalists at war: the dynamics of news reporting during the Falklands conflict*, Sage, Londra.
- Pilger, J. (2003). *The new rulers of the World*, Verso, Londra.
- Redstone, J. (2001). "The Language of War", *The Light Omega*, http://www.lightomega.org/worldwatch/America/Language_of_War.html, Erişim tarihi: 30 Mart 2016.
- Robbins, J. "Londra'da mülakat", 21 Mart 2016.
- Rodgers, J. (2012). *Reporting Conflict*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Schechter, D. (2003). *Media Wars: News at time of Terror*, Roman and Littlefield Publishers, Inc., New York.
- Slouka, M. (1995). *War of the worlds: Cyberspace and the high-tech assault on reality*, Basic Books, New York.
- Sornig, K. (1989). "Some remarks on linguistic strategies of persuasion", Wodak, R. (ed.), *Language Power and ideology: Studies in Political Discourse*, John Benjamins Publishing Company, Philadelphia.
- Thussu, D.K. (2003). "Live TV and Bloodless Deaths: Infotainment and 24/7 News", Thussu, D.K. ve Freedman, D. (ed), *War and the Media*, Sage, Londra.
- Waisbord, S. (2002). "Journalism, Risk and Patriotism", Zelitzer, B. ve Allan, S. (ed.), *Journalism After September*, 11, Routledge, Londra.

LIBÉRATION: BİR GAZETENİN DILI, ÜSLUBU, TARZI NASIL OLUŞTU?

RAGIP DURAN

68 Mayıs'ından sonra 1973'te yayına başlayan *Libération*, kurucuları, destekçileri, haberciliği, dili, üslubu ve tarzıyla sadece Fransa'da değil, bütün dünya basınında son derece özgün ve ilginç bir örnek. Tarih, kültür, siyaset, ideoloji, dil ve okur bir gazeteyi nasıl biçimlendiriyor?

Her gazetenin doğum öyküsünde mutlaka birden fazla toplumsal/kültürel/siyasal/ideolojik/tarihsel boyut-gerekçe var. Günlük gazete, öyle öznel, kişisel ya da zevke bağlı olarak günyüzüne çıkan bir nesne/kavram değil. *Le Monde*'un kurucusu ve ilk Genel Yayın Yönetmeni Hubert Beuve-Méry (1944-1969), bu gerçeğin bir kısmını "Her ülke, layık olduğu gazeteyi çıkarır," diyerek açıklamış. Yani *New York Times* ancak ABD'de, *Der Spiegel* de ancak Almanya'da çıkabilir.

Gazetenin yayımlandığı ülkenin yanı sıra o ülkenin tarihi, coğrafyası, kimyası, fiziği, tabii ki kültürü, siyaseti de gazetenin çıkış nedenlerini etkiliyor, hatta belirliyor. *Cumhuriyet* gazetesi mesela, Kemalist rejimi yeni Cumhuriyet'in yeni yurttaşlarına anlatmak-benimsetmek için çıkarılmıştı. Daha yakın bir zamanda İspanya'da *El Pais*, Franco sonrası dönemde demokrasi kültürünü yaygınlaştırmayı amaçlıyordu. Yine bizden bir örnek vermek gerekirse, *Radikal*, kentli-meslek sahibi-genç okur

Libération

NUMÉRO SPÉCIAL

0,20 F 1 jour 1 F 15 jours 12 F 1 an 120 F

Unge vortet angivene på 11
11 rue de Valenciennes Paris (105)
N° 105 105 105
N° 105 105 105 105 105
N° 105 105 105 105 105
N° 105 105 105 105 105

SI VOUS LE VOULEZ UN QUOTIDIEN LIBRE TOUS LES MATINS

DÉJÀ que la nouvelle de la création d'un quotidien libre a soulevé de vives réactions. Mais, pour un journal à prix bon marché, il faut aussi penser aux autres. C'est pourquoi, dès le début, nous avons voulu que ce journal soit un véritable lieu de rencontre pour tous ceux qui veulent vivre ensemble. C'est pourquoi, dès le début, nous avons voulu que ce journal soit un véritable lieu de rencontre pour tous ceux qui veulent vivre ensemble.

Déjà 37 fois inculpés

Armand B. B.
Bernard B. B.
Philippe B. B.

ILS VEULENT LIQUIDER 3 GRANDS MAGASINS PARISIENS Une énorme spéculation foncière dévoilée. 3000 personnes menacées de licenciement

"Her sabah özgür bir gazete istiyorsanız", *Libération*'un ilk deneme sayısının kapağı.

kitlesinin ihtiyacını karşılamak üzere yayımlandı.

Bir gazete hangi amaçla, hangi okur kitlesine seslenmek amacıyla çıkarsa, kaçınılmaz olarak o gazetenin haber/habercilik anlayışı, dili/söylemi, dünyaya bakışı, kısacası genel yayın politikası da işte o amaca ve söz konusu kitleye uygun olmak durumunda.

RENAULT : LE "PATRON SECRET"

La régie Renault est une entreprise indépendante et on des plus gros actionnaires de la France. Avant même que de chance de trouver dans la « grande » presse un article relatif à l'existence, à l'existence de toute la régie, d'une « main tendue » organisée, à travers les grèves de Renault-France, on s'est immédiatement aperçus la semaine dernière. Cet article, le voici.

Libération

27, rue de Lorraine, 75019 PARIS. Tél. : 205-96-65.

Directeur : Jean-Paul Sartre

MERCREDI

18

AVRIL 73

1re ANNÉE N° 1

Prenez votre journal en main

IL FAUT ENCORE
23 MILLIONS
POUR PARAITRE

İlk sayı: Gazetenize sahip çıkın! Yaymılamak için 23 milyon franga daha ihtiyacımız var.

Fransız *Libération* (Kurtuluş) gazetesi bu açıdan belki de tipik bir örnek. 1968 Mayıs'ının aracısız bir ürünü, bir tezahürü. Bu efsanevi siyasal/kültürel/ideolojik ayaklanmanın gazeteciliğe somut tercümesi.

ILLE
hill

MARDI
14
NOVEMBRE
1944
Paris (France)
P. ANDRÉ
dir. gén.

"DERNIÈRE HEURE" DE PARIS
Libération
QUOTIDIEN D'INFORMATIONS FONDÉ EN 1949 PAR LE MOUVEMENT LIBÉRATION EN FRANCE OCCUPÉE

S. J. de l'Épée
Paris (F)
Avenue de la
Libération
Téléphone
Paris 14-55.55
10-55
Administration
Paris 14-55
Le numéro :
DEUX francs
Distributeur officiel
Jus. TROIS

evez tous vous rallier
lu général de Gaulle"

De Quai d'Orsay à 1216-
tel de V.E. en passant par
l'Opéra, nous avons joué à
chasse-croisé avec M. Char-
coul aux quatre coins de
Paris. D'ici, pour tromper
notre vigilance, il avait en-
voqué un système. Là-haut on
trouvait l'incertitude d'un
coup de main contre un cer-
veau d'acier inextinguible.

Le dimanche sportif
**Thierry a dominé
Martinez d'Alagon**
Les crossmen se sont mis en jambes

Le libérateur et l'ami
de la France

14 Kasım 1944 tarihli eski *Libération*. Logosu "1940 yılında işgal altındaki Fransa'da Kurtuluş Hareketi tarafından kurulmuş günlük haber gazetesi".

1973 yılında yayın hayatına başlayan *Libération*, tarz olarak, Fransa ve dünya basınında önemli bir örnek.

Nerede baskı varsa orada direniş gelişir

Libération'u doğuran ortama göz atalım: Fransa'da sağcı de Gaulle rejimi neredeyse on dört yıldır iktidarda. Fransa, Almanya ve İngiltere'ye oranla daha geç sanayileşen bir ülke. 1789 Devrimi'ne rağmen feodalitenin izleri ve esas olarak bir tarım ülkesi olması itibarıyla, muhafazakârlığın nispeten güçlü toplumsal bir tabanı mevcut. Merkezîyetçi, devletçi ve muhafazakâr değerler siyaset ve kültür mecralarında varlığını sürdürüyor. İhtiyarların sultasındaki bu ülkede, gençlerin sıkıcı/baskıcı toplumsal zihniyetlere karşı başkaldırması 68 Mayıs'ının ilk tezahürü. Hindi-Çin ve Cezayir savaşları döneminde anti-militarist ve barışçı bazı itirazlar var ama güçlü değil. Hatta geçmişte, Nazi işgalinin belki de son yıllarına kadar, başını Londra'ya sığınan General de Gaulle'ün çektiği Cumhuriyetçi Direniş hareketine karşı, Fransız nüfusunun hatırı sayılır bir kesimi Vichy'deki General Petain yönetimine destek verdi. Mayıs 68,

Libération'un kuruluş hazırlıkları döneminde bir miting:
Soldan ikinci J.P. Sartre, dördüncü Serge July.

bir yandan Fransa'nın dünyada büyük bir devlet olarak gücünü kaybettiği bir döneme, bir yandan da Afrika'da başlayıp Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan sömürgecilğe ve Amerikan emperyalizmine karşı mücadelenin güçlendiği zamana denk gelir. Mayıs 68, ülke içinde önemli bir altüst oluşun eylemi. Ağır, atıl, tutucu ve yaşlı bir iktidara karşı gençlerin canlı, heyecanlı, dinamik ve devrimci başkaldırısı.

Daha da gerilere gitmek gerekirse, *Libération*'un köklerini arayabileceğimiz birkaç kaynak daha var: Daha 1789 Devrimi'nde ortaya çıkan "Pamphlet"ler (Risaleler), daha sonra 1871 Komünü'nde yayımlanan bildiri, bülten ve gazetelerle dergiler. Nispeten yakın zamanda da Direniş zamanında yer altında çıkarılan *Libération* gazetesi.

Kökünde solculuk-halkçılık olunca...

Libération gazetesini kuran çekirdek kadronun 1973 öncesi konumuna gelince, bir örgüt ve bir gazete tayin edici öneme sahip. Örgüt, "Gauche Prolétarienne" (GP-Proleter Sol), gazete de *La Cause du Peuple* (CdP - Halkın Davası).

La Cause du Peuple'ün gizli matbaasında Jean-Luc Godard.

GP, dönem gereği Mao Zedung düşüncesinden etkilenmiş durumda. İkinci Dünya Savaşı sırasında Direniş Hareketinin en önemli ayağını oluşturan Fransız Komünist Partisi (PCF), savaş ve Direniş döneminde olağanüstü bir mücadele yürütmüş, büyük fedakârlıklar göstermiş ve çok sayıda militan ve sempatanını kaybetmişti. Bu nedenle de halk arasında PCF, “Kurşuna Dizilmişler Partisi” olarak anılır ve büyük saygı görürdü. 1945’lerden sonra PCF seçimlerde ortalama % 15-20 oy aldı. Ne var ki, özellikle Brejnev döneminde PCF, Moskova’nın Beşinci Kolu gibi bir görünüm arz etmeye başlayınca, solcu gençler de, revizyonizme karşı mücadele ve bağımsız sol gibi temalarla PCF’den uzaklaşmış, hatta ona karşı mücadele etmeye başlamışlardı. Zaten 68 Mayıs’ında öğrenci gençlik, işçi sınıfı ile ilişki kurup onu da örgütlemeye başlarken, bu girişime ilk önce PCF karşı çıktı. PCF, 68 Mayıs’ına karşı sağcı de Gaulle’ün safında yer aldı. Dolayısıyla 68 Mayıs’ı sıradan bir siyasi muhalefet hareketi olmaktan çıkıp ciddi bir düzen karşıtı kimlik kazanıyordu.

Mayıs 68 Fransız medyasını da ihya etti

Medya açısından bakıldığında, Fransa’da 1968’de sadece devlet kontrolünde TV kanalları ve radyo istasyonları vardı. PCF’in gazetesi *L’Humanité*, Lenin’in *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* kitabından alıntılar yaparak “aşırı solcu”, “anarşist”, “küçük burjuva eylemcileri” sert bir dille kınarken, Hubert-Beuve Méry’nin yönetimindeki *Le Monde* da, 68 Mayıs’ını hiç okuyamadı, anlayamadı, dolayısıyla onların perspektifi de sağcı *Le Figaro* gazetesinden çok farklı olmadı.

İşte bu ortamda başını Jean-Paul Sartre’in çektiği, Michel Foucault, Jean Genet, Félix Guattari, Gilles Deleuze, Simone de Beauvoir gibi felsefecilerin aralarında bulunduğu bir grup aydınının da desteklediği *La Cause du Peuple* (CdP) gazetesi illegal olarak yayımlanıyordu. Gazetenin çalışanlarının çoğu bir süre sonra *Libération* gazetesini kuracaktı. CdP, militan bir gazeteydi, CdP’nin cıglığıydı.

Günlük bir gazetenin genel yayın politikasını, perspektifini, dilini, üslubunu, söylevini belirleyen çok fazla sayıda unsur/boyut var. Kuşkusuz gazete yönetimini oluşturan kişilerin siyasal/ideolojik tercihleri önemli. Ancak bunun yanı sıra, özellikle *Libération* için yeni/ilginç sayılabilecek etmenler de var. Mesela, 1970’lerde Fransa’da yayımlanan tüm gazeteler, *Le Monde* hariç, büyük boy yayımlanırken, *Libération* ilk günden bu yana hep tabloid boyda yayımlandı. Batı Avrupa’da daha çok “popüler” gazetelerin tercih ettiği bu boyut, aslında, özellikle sabahları ve akşamları, kitle ulaşım araçlarında uzun zaman geçiren insanların, otobüste, metroda, trende gazeteyi rahat okuması için seçilmiş bir boyut. *Libération*’un yayın hazırlık toplantılarındaki tartışmalarda sık geçen bir ibare, çok satan sağcı popüler/magazin gazetesine gönderme yapan “Kızıl France-Soir” olma isteği. Yani içerikte solcu olacağız ama *France-Soir* gibi popüler olacağız, çok satacağız, sıradan insanlar okuyacak bizim gazetemizi...

Okurların ve dizgicilerin gazetesi

Hakkında doktora tezleri yapılmış ve kitaplar yayımlanmış iki *Libération* özelliği de okur mektupları ve dizgicilerin notlarıdır.

Okurun gazeteye katkısının en önemli, en güzel tezahürü/yansıması olan okur mektupları, *Libération* okurlarının niteliği nedeniyle son derece zengin, güncel hayata yapışan ve sıradan ezilmiş, dışlanmış insanların, özellikle gençlerin, ayyaşların, esrarkeşlerin, yabancı işçilerin seslerini, duygu ve düşüncelerini yansıtabilecekleri önemli bir forum oldu. O zamana kadar okur mektuplarına konu olmamış kişisel sorunlar, cinsellik, uyuşturucu gibi konular *Alô Libé Bobo* (Alo Libe Uff Oldu) başlıklı kitapta derlendiği üzere bir dönem *Libe* okurlarının ruh halini, sorunlarını aktardı. Ne var ki, sonraki dönemde, gazete reklam alma kararı vermesinin ardından, biraz da reklam veren baskısıyla bu orijinal okur mektupları yayımlanmaz oldu.

“Gazetecilik sadece gazetecilere bırakılmayacak kadar önemli bir alandır” düsturundan hareketle, *Libération*’da çalışan ço-

ğu genç kadın dizgiciler, sayfaya girecek haber, söyleşi, röportaj ya da köşe yazısı niteliğindeki yazıları dizerken, yanlış buldukları, katılmadıkları görüşlere not düşerek yazıya müdahalede bulunuyordu. Dizgici kadınlar, yazıyı kesip biçmiyor ancak parantez açıp eleştiri ve değerlendirmelerini, kimi zaman da tekziplerini yazıp “Dizgicinin Notu” imzasıyla yazının içine saplıyordu. Ve yazı bu notla birlikte yayımlanıyordu.

Dizgicilerin yanı sıra *Libé*’nin Fransa’nın dört bir köşesinde, hatta Avrupa başkentlerinde ilk başlarda gönüllü muhabirleri vardı. Fabrikalardaki, işyerlerindeki, lise ve üniversitelerdeki gönüllü muhabirleri de katarsak geniş bir istihbarat ağından söz edilebilir. Yasadışı örgütlerin bildirilerini de çekinmeden yayımlayan ilk *Libé* zengindi, renkliydi. Zaten GP ve CdP bittikten neredeyse hemen sonra günlük gazetenin temelini atmak için *Agence de Presse Libération* (APL - Libération Haber Ajansı) kurulmuş ve ilk halk gazeteciliğinin tohumları burada atılmıştı.

Şunu da hatırlatmakta yarar var ki, *Libé*’de ilk başta genel yayın yönetmeninden dizgiciye, muhabirden mizanpajcıya kadar herkes, ortalamanın altında da olsa, eşit maaş alıyordu.

Dizgicilerin notları da, eşit maaş ilkesi de gazetenin büyüyüp kapitalist sistem içinde yayıncılık yapıldığının farkına varılmasıyla, ne yazık ki, sona erdi.

Bu güzel geçmiş bugün sadece kitaplarda. Bir de Renaud’nun en az iki şarkısında anılıyor:

Libé’ye ilan verdim / Benim geçimimi sağlayacak / Genç ve güzel bir kız aradığımı yazdım.

3. katta kız kardeşim dahil / Garip bir grup oturuyor / Hep müzik çalar / Odalar duman dolu / Kira ödemezler / Ev sahibi ya da icra memuru gelince / Libé’ye şikâyet mektubu yazarlar.

Gazete sokağa/sokak gazeteye

“Gazeteyi sokağa indirmek ya da sokağı gazeteye taşımak” fikrinin de en az iki gerekçesi var:

Fransızcada yazı dili ile konuşma dili birbirinden oldukça farklıdır. Karmaşık gramer ve yazım kuralları nedeniyle, mesela sadece ilkokul mezunu bir Fransız bir mektup yazsa onlarca gramer ve yazım hatası çıkar. Çünkü Fransızcada kuraldan çok kuraldışı var. Bu nedenle de mesela *Le Monde*'u esas olarak ve çoğunlukla belirli bir kültür ve entelektüel seviyedekiler okur.

*Libé*ciler, bu güçlüğü alt etmek için konuşma dilini yazıya dökmeye karar verdiler. Yani bir olguyu/olayı okurun en kolay şekilde okuyup anlayabileceği şekilde yazmak...

İkinci gerekçe esas olarak GP pratiğinden çıkan bir yaklaşım. Aslında Paris'in burjuva, orta ve orta-üst sınıf ailelerin çocukları olan *Libé* kurucuları, GP pratiğinden, dönemin Maocu teori ve pratiğinden de esinlenerek halkla bütünleşmek, halkı anlamak için ve GP'yi örgütlemek için kılık kıyafet ve isim değiştirerek fabrikalara işçi olarak girdiler, çiftliklerde köylü gibi çalıştılar. Böylelikle örgütlemeyi planladıkları kitlenin özelliklerini, onlarla birlikte yaşayarak öğrenmeye çalıştılar. İşçiler nasıl yaşar, ne isterler, ne yerler, ne içerler? Nasıl konuşurlar? Köylülerle nasıl ilişki kurabiliriz?

Libé'de kullanılan dil işte bu sorulara verilen cevaplar sayesinde, sade, hatta sıradan, kesinlikle akademik/teorik ya da seçkinici olmayan, kolay anlaşılır, akıcı bir dil.

1973'e, yani *Libération* çıkıncaya kadar herhangi bir gazete ile özdeşleşme ilişkisi kuramamış olan gençler, özellikle de 68 Mayıs'ından sonra devrim-gırgır müptelası olan kesim, *Libération*'a sahip çıktı. Onu madden ve manevi olarak destekledi. Ama zaman zaman da ona kızdı ve eyleme geçti. Mesela bir keresinde grevdeki işçiler, grev haberini çok küçük verip geçiştiren gazeteyi basıp haberin hem fotoğrafı hem kocaman hem de birinci sayfadan verilmesini sağladılar.

Libé'nin bir başka başarısı da, dönemin solcu aydın ve akademisyenleri ile sıradan okur konumundaki yurttaşları sevimli bir şekilde bir araya getirebilmesi oldu.

Libération'u dünya basın tarihinde müstesna bir konuma yerleştiren iki uygulamaya da yer vermek gerekir. *Libé*, 10 Mayıs 1981 günü yapılan cumhurbaşkanlığı ikinci tur seçimlerini ka-

zanan Sosyalist Partili aday François Mitterrand'ın zaferini ilginç bir şekilde kutladı. 11 Mayıs tarihli *Libé* gül kokulu olarak çıktı. Sosyalist Parti'nin amblemi gül idi...

Libé, altın Paris borsasında tavan yaptığı gün de başlığındaki baklavayı sarı yaldızlı olarak yayımladı.

Sartre'la başladı, piyasayla bitiyor

Sonuç olarak, *Libération*, tarihiyle, kültürüyle, yayımladığı haber, söyleşi, röportaj, fotoğraf ve karikatürleri ile kendine has bir dil, bir haber dili, bir üslup yarattı ve geliştirdi. Bu da zaten ancak, *Libé*'nin sahibinin, hissedarları sadece çalışan gazeteciler, solcu aydınlar ve okurlardan oluşan bir kooperatif sayesinde gerçekleşmişti. Ekonomik güçlükler, iç ve dış kaynaklı sorunlar, kapitalist sistemin çıkmazları neticesinde *Libé*'nin medya mülkiyeti de değişti, dolayısıyla başlangıçtaki orijinal, devrimci uygulamaların neredeyse hepsi tarih kitaplarına transfer oldu. Kuşkusuz bugün 70'lerin ruhuna Fatiha okunan bir dönem yaşadığımız da bir gerçek. *Libé*, bir dönemin haylaz, yaratıcı bir genciydi. Şimdi yaşlı başlı bir adam/kadın. Hayat onu maalesef terbiye etti...

KAYNAKÇA

- Alain Dugrand. (2013). *Libération, un moment d'ivresse* (Libération, Bir sarhoşluk Anı), Fayard, 2013.
- Jean Guisnel. (1999). *Libération la biographie* (Libération, Biyografi), La Découverte, 1999.
- F.M. Samuelson. (1979). *Il était une fois Libé* (Bir Zamanlar Libé Vardı), Seuil, 1979.
- Mathieu Lindon. (2015). *Jours de Liberation* (Libération Günleri), POL, 2015.
- Serge July. (2015). *Dictionnaire amoureux du Journalisme* (Gazeteciliğin Aşk Sözlüğü), Plon, 2015.
- S. Nicole. (1979). *Alo Libé Bobo* (Alo Libe Uff Oldu), Candeau, 1979.
- Aurélien Walk. (2007). *Les Petites Annonces de Libé: 1973-1981* (Libé'nin Seri İlanları), Nouveau Monde, 2007.
- Pierre Rimbert. (2005). *Libération de Sartre à Rothschild* (Sartre'dan Rothschild'e Libération), Raison d'Agir, 2005.

HABERLER KAMU MALI MIDIR? GELENEKSEL VE DİJİTAL GAZETECİLİĞİN İÇERİK KAVGASI

FARUK BİLDİRİCİ

Dijital gazeteciliğin miladı 1990'lı yılların ikinci yarısıdır. Basılı gazetelerin sayfalarının internete kopyalanması ile başlar. ABD'de *New York Times* ve *Washington Times*, Avrupa'da ise *Daily Mirror* ve *International Herald Tribune* sayfaları dijital alana aynen aktarılırken, yeni bir gazetecilik mecrasına adım atıldığı bilinemezdi.

Basılı yayınların dijital alana taşınması, Türkiye'de de ABD ve Avrupa ile hemen hemen aynı dönemde gerçekleşir. Türkiye'de içeriğini internete taşıyan ilk yayın organı, *Aktüel* dergisidir. *Aktüel*'in, Temmuz 1995'te attığı adımları, beş ay kadar sonra *Zaman* gazetesi izler. *Zaman*, haber ve yazıların bir bölümünü internet üzerinden yayımlayan ilk gazete olur (Ünlü, 2013).

Dijital mecranın gücünü fark eden genç bir kadro, bir yıl kadar sonra *Xn* (Eksen) adlı bir site kurar. İçerik üretmeden, gazetelerden seçtikleri bazı haber ve yazılarla yayın yaparlar. *Xn*'i birbiri ardına gazeteler izler. İlk olarak *Milliyet*, 1996 yılında içeriğinin tümünü internete taşır. *Milliyet*'i, bir iki ay arayla *Hürriyet* ve *Sabah* gazeteleri takip eder. Zamanla bütün gazeteler içeriklerinin tamamını internet üzerinden ücretsiz olarak okura sunmaya başlasa da, ilk yıllarda "internet gazeteciliği" (online journalism) tanımı henüz oluşmamış, dijital yayıncılık

sadece basılı gazetelerdeki haberlerin aktarılacağı yeni bir mecra olarak görülmüştür. İnternet için özel ve farklı içerik üretimi henüz gündemde değildir.

Türkiye’de internet üzerinden bağımsız haberciliği başlatan ise servis sağlayıcısı *Superonline*’ın kurduğu *NetHaber* olmuştur. Bu site, *Anadolu Ajansı* (AA) ve *Reuters*’ın haberlerini yayımlar. 1990’ların sonundan itibaren mevcut medya kuruluşlarından bağımsız, başka internet siteleri de kurulur. Bu gelişimi hızlandıran, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizdir. İşten atılan deneyimli gazeteciler, kuruluş ve işletme maliyeti düşük olan bu alana girer. Birbiri ardına çok sayıda bağımsız haber sitesi faaliyete geçer (MEB, 2011: 5).

Bu dönemde yayına başlayan siteler arasında en çok dikkati çekenler *Dördüncü Kuvvet Medya* ve *Habertürk*’tür. “Özgür Gazeteciler Platformu” logosu altında yayın yapan *Dördüncü Kuvvet Medya*, haberlerin yanı sıra medya eleştirileri ve gazetecilerin görüşlerini içeren yazılara da yer vermektedir. Gazeteci Ufuk Güldemir’in kurduğu bağımsız internet sitesi *Habertürk* ise haber ağırlıklıdır. Kendileri içerik üretmezler ama basılı gazeteler başta olmak üzere diğer yayın organlarından aldıkları haberlere “takla attırarak” farklı ve çekici başlıklar altında okura sunarlar. Albenili hale getirdikleri haberler daha çok dikkat çektiği için, kısa sürede geniş bir okur kitlesi edinir bu site. Nitekim daha sonra aynı isimle bir basılı gazete de yayın hayatına girer.

Dijital dünyanın yeniliklerinden biri de medya eleştirisi yapılan ve medyadan haberler veren sitelerdir. Ahmet Tezcan’ın yönetimindeki *dorduncukuvvetmedya.com*’da, medyadan haberlerin yanı sıra medya eleştirileri yer alır. Ardından gelen *medyakronik.com*, medya eleştirisi alanında etkili bir adrestir. Ümit Kıvanç, Kürşat Bumin ve Alper Görmüş gibi isimlerin editörlüğünü üstlendiği sitede, medya eleştirileri ve medya gözlemleri yayımlanmaktadır. İstanbul Bilgi Üniversitesi bünyesinde ama bağımsız olarak faaliyet gösteren bu sitenin ömrü baskılar nedeniyle kısa olur; 2000 yılında başlayan site 2002’de kapanır. Ümit Kıvanç, medya eleştirilerine *riyatabirleri.blog-*

spot.com adlı blogunda, Ragıp Duran ise <http://apoletlimedya.blogspot.com.tr> adresindeki blogunda devam etmektedir. Medyadan haberler veren siteler ise giderek artmakta ve çeşitlenmektedir (Arsan, 2014; Kıvanç, 2002).

Bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ve internetin günlük hayatın her alanına girmesiyle birlikte haber siteleri büyük bir hızla çoğalır. 2010'lara gelindiğinde internet gazeteciliği yapan bağımsız sitelerin sayısı 70'i geçmiştir.

Okurların haber sitelerine yönelmesi medya kuruluşlarının internet sitelerini de dönüştürür. Başlangıçta sadece basılı gazete ve dergilerin içeriğini aktarmakla yetinen bu siteler, zamanla internet gazeteciliği yapılan mecralar haline gelirler. Basılı içeriğe ek olarak gün içindeki anlık gelişmeleri de aktarmaya, diğer internet sitelerinde ve diğer mecralarda ilginç gördükleri haber ve yazıları alıntılanmaya başlarlar. Böylece medya kuruluşlarının internet siteleri ile basılı versiyonlar arasındaki içerik giderek farklılaşır. Buna haber sunumu ve habercilik anlayışı farklılığı da eklenince, basılı ve dijital versiyonlar arasındaki makas iyice açılır.

Aynı şekilde sadece gazete ve dergiler değil, radyo ve televizyonlar da kendi internet sitelerini kurarlar. Canlı yayınlarını ve eski programlarını izleyiciye bu siteler üzerinden ulaştırmakla kalmaz; *web* sayfalarını gün içindeki gelişmeleri de aktaran haber siteleri olarak düzenlerler.

Twitter, *Facebook*, *Instagram* gibi sosyal medya ortamlarının faaliyete geçmesi de internet gazeteciliğini güçlendirir. İnternet siteleri, hem haber ve içerik toplamada, hem de içeriğini yaymada sosyal medyayı aktif olarak kullanmaya başlar. Ayrıca sosyal medya ve blogların gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan "Yurttaş gazeteciliği" de internet gazeteciliğinin hedef kitlesinin genişlemesine hayli katkıda bulunur. Geleneksel medyanın yansıtamadığı veri ve görüşler de okura ulaşmak için kendine yeni bir kanal bulmuş olur.

Geleneksel medyada haberin ömrü yirmi dört saattir; bir gazetede basılan haber gün boyu gündemde kalabilir. Ama internet gazeteciliğinde haberin ömrü çok kısadır. Bazen birkaç saat

gündemde kalsa da haberlerin ömrü çoğu zaman dakikalarla, hatta saniyelerle ölçülebilir hale gelir (Uzun, 2005: 50).

İnternet siteleri, tıpkı televizyonlar ve radyolar gibi gelişmeleri basım ve dağıtımına gerek kalmaksızın hemen yayına verebildikleri için “Anlık haberler” dönemi başlar. Dahası her yeni gelişmenin bir öncekini gündemden düşürdüğü, haberlerin her an devinip durduğu, yeni ve eskisinden çok süratli bir habercilik tarzı ortaya çıkar. Haberlerin sunumu, haber toplama yöntemleri ve haber yazım yöntemleri değişir.

“Her şeyden önce internet, habere ‘TV kadar hızlı, gazete kadar derin’ tanımını getirir” (Çakır, 2007: 141). Sayfa sınırlaması olmayan internet gazeteciliği, bir olayın bütün yönlerini okura olabildiğince geniş biçimde verebilir. Bu yönüyle gazetelere göre daha derinlemesine gazetecilik yapılabilir. Gelişmeler anlık olarak ve görüntüler eşliğinde yayımlanabildiği için internet gazeteciliği, geleneksel medyanın yanı sıra radyo ve televizyonlara da rakip haline gelir.

Ayrıca internet sayesinde haberlerin okuyucuya ulaşma maliyeti geleneksel medya organlarına göre çok düşüktür. İnternet gazeteciliğinde, gazetenin basım ve dağıtım masrafları sıfırlanmıştır. Oysa gazete ve dergilerde, basım ve dağıtım masrafları, toplam harcamalar içerisinde hayli önemli bir yer tutar.

Okurun habere ulaşması da internet gazeteciliğinde daha kolaydır. Türkiye’de hâlâ gazeteler her gün şehirler için ayrı, uzak Anadolu kentleri için ayrı olmak üzere iki ayrı baskı yapmaktadır. Taşra baskıları erken basıldığı için akşam geç saatlerde gelen haberler okuyucuya ulaşamaz. Ulaşım sorunu nedeniyle Anadolu’daki birçok il ve ilçeye geç gitmesi de gazetelerin önemli dezavantajıdır. Bu sorunlar, üç büyük kent dışındaki okurları, “ikinci sınıf okur” konumuna getirir. Ama İstanbul, Ankara ve İzmir’de dağıtılan son baskılarda gece geç vakitlerde meydana gelen gelişmelere bile yer verilebilir. Bu kentlerde oturan okurlar, gazetelerine günün erken saatlerinde ulaşabilirler. Onlar “birinci sınıf okur”lardır.

Yurtdışındaki okurların durumu da farklı değildir. Almanya ve bazı Avrupa ülkelerindeki okurlar için ya orada özel bas-

kılar yapılmakta ya da abonelere postayla gazete gönderilmektedir. Özel basılan gazeteler, aynı gazetenin Türkiye’de basılan versiyonundan genellikle çok farklı nitelikte olduklarından, taşra baskılarında olduğu gibi son gelişmeler bu baskılara girememektedir.

İnternet haberciliği ile dağıtım sorunları, erken baskı problemi ve okurun gazetesine ulaşmasındaki tüm engeller ortadan kalkmıştır. Sadece Anadolu’nun uzak bir kentinde olan okur değil, dünyanın herhangi bir ülkesinde olan okur da artık gazetesine çok erken saatte ulaşabilmektedir. Üstelik dünyanın her tarafındaki okur aynı baskıyı okur. Hatta elektronik gazete ya da tablet versiyona abone olanlar gece yarısından hemen sonra sabahı beklemeye gerek kalmaksızın günlük gazetelerini erişebilirler.

Okurun her yerde aynı gazeteye erişebilmesinin medyanın “demokratikleşmesine” yol açtığı söylenebilir. Okurlar nerede olurlarsa olsunlar aynı içeriğe erişebilmektedir; yaşadıkları yerlerden kaynaklanan farklı içeriklere ulaşma durumu sona ermiş, gazetenin içeriğine tepki göstermek ve eleştirmek de eskisine oranla çok daha kolay hale gelmiştir. Dahası habere para ödmeden ulaşma imkânı doğmuştur. Haber portallarına erişmek isteyenlerin sadece internete girmek için bedel ödemele-ri yeterli olmaktadır.

Dijital mecranın geleneksel medyaya kazandırdığı bir olanak da arşivlerin dijital ortama aktarılmasıdır. Böylece arşivler araştırmacılara ve okurların incelemesine açılabilmiş, geleneksel medya buradan gelir elde edebilmiştir. Ancak baştan itibaren herkese açık biçimde faaliyet gösteren internet gazeteciliği doğası gereği böyle bir arşiv düzeni oluşturamamıştır.

İçerik üretimi

İnternet sitelerinin küçük bütçelerle faaliyete geçebilmesinin gazeteciliğin nitelik açısından değişimine de katkısı olmuştur. Büyük sermaye gruplarına, devlete, siyasi partilere ya da başka bir güç odağına bağlı olmayan yayıncılık için alan açılmıştır.

Geleneksel medyada kendilerine yer bulamayan muhalif, aykırı ve “radikal” görüşler internet haberciliği ile geniş bir okur kitlesine ulaşacak bir zemine kavuşmuştur.

Geleneksel medyanın büyük sermaye gruplarının elinde olması, editöryel bağımsızlığı ortadan kaldıran, haberciliği ticari bir meta haline getiren bir durumdur. Farklı sektörlerde faaliyet yürüten büyük holdinglerin bünyesinde bulunan şirket konumundaki medya kuruluşları, sahiplerinin maddi çıkarları ve ilişkiler açısından etkilenmektedir. Bu durum, saf gerçeğin okura, daha doğrusu tüm kamuoyuna ulaştırılması faaliyetine gölge düşürmüştür; editöryel bağımsızlık çoğu zaman sözde kalmıştır.

İnternet gazeteciliği de benzer bir sorunla maluldür. İnternet sitelerinin çoğu sadece yayıncılık faaliyeti içindedir; kuruluş olarak ticari ilişkileri daha sınırlıdır. Ama maalesef internet medyası da gelir kaynakları nedeniyle “haberlerin ticarileşmesi” sorunu yaşamaktadır. İnternet gazeteciliğinde “en büyük ahlâki mesele haber ile ticari enformasyon arasındaki sınırların belirsizleşmesidir. Birçok internet sitesinde sponsorlu içerikler karşımıza çıkmaktadır. Reklamlar sayfanın her yerinde, bazen haber metninin ortasında bile karşımıza çıkabilir. Sayfadaki bağlantılar, ziyaretçileri ilgili bir yazıya yönlendirebileceği gibi ticari sitelere de yönlendirebilir. Bir kitap eleştirisinde, okuyucuyu kitabı satan yayınevinin sayfasına yönlendiren bir bağlantı bir kamu hizmeti olarak düşünülebilir. Ancak eğer okurlar, haber sitesinin satılan her kitap başına belli bir pay aldığını bilmiyorsa o sitenin güvenilirliğinden söz etmek ne ölçüde mümkündür?” (Çaplı ve Tuncel, 2010: 323)

Ayrıca Türkiye’de siyasi iktidarın anlayışından kaynaklanan anti-demokratik uygulamalar, internet medyası için de geçerlidir. Hatta mahkeme kararlarının yanı sıra Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’nın gerekçesi kendinden menkul içerikleri yayından kaldırma uygulamaları ile karşı karşıyadırlar.

İnternet haberciliğinin içerikle ilgili en büyük problemlerden biri, aynı zamanda en büyük avantajı “hız”dan kaynaklanmaktadır. Hız nedeniyle, geleneksel gazeteciliğin haberleri kay-

nağından doğrulama ve bütün unsurlarını tamamlama ilkesi, dijital mecrada hakkıyla yerine getirilememektedir; yeterince araştırılmamış haberler yayına verilebilmektedir. Çoğu zaman bir yayının organında ya da internet portalında yayımlanmış olan haberin, doğru olduğu varsayılmaktadır.

Haberlerin bir tuşa tıklanmasıyla dünyaya yollandığı bir araç elimizde olduğunda bütün olgular doğrulanana kadar yayın yapmak için beklemek yetenek gerektirir. Eldeki enformasyonu hemen yayına verme eğilimi çok güçlüdür. Zamana karşı yarışmanın bir sonucu, haber üzerine etraflıca düşünmek, tekrar gözden geçirmek ya da haberin daha iyi kurulması için uğraşmaya vakit kalmamasıdır (Çaplı ve Tuncel, 2010: 324).

Dijital mecranın bu temel yapısal sorununa ek olarak, Türkiye'deki internet medyasının bir de içerik üretememe gibi büyük bir zaafı bulunmaktadır. Küçük kadrolarla çalışan internet haber sitelerinin ilk yıllarda gazeteler ve gazetelerin *web* sayfalarından “kopyala-yapıştır” yöntemiyle aldıkları ajans haberleriyle yayın yaptıkları, izinsiz ve hiçbir bedel ödemediği haber, yazı ve fotoğraflar için kaynak bile göstermedikleri bilinmektedir.

Anadolu Ajansı (AA), haberlerinin izinsiz, bedelini ödemediği ve mahreçsiz kullanılmasına karşı mücadele vermiştir. Bazı haber sitelerine karşı dava da açmıştır. Bu gelişmelerin ardından arabulucular üzerinden yürütülen uzun görüşmeler sonucunda AA, internet sitelerini daha makul rakamlarla abone yapmayı kabul etmiştir. 30 kadar internet sitesi 2002 yılında AA'ya abone olur (Bengi, 2002). Ancak bazı internet siteleri abone olmadan ajans haberlerini kullanmayı sürdürmüştür.

İnternet medyasının asıl hoyratça yağmaladığı, gazetelerin ürettiği içeriklerdir. Gazetelerde yayımlanan haber, fotoğraf ve yazıları aynen alarak çoğu zaman kaynak belirtmeden kullandıkları olmuştur. Gerçi gazete ve dergilerin birbirlerinin haber ve yazılarından yararlanması dijital medya öncesinde de rastlanan bir durumdur ama geleneksel medyanın doğası gereği, bu alıntılama faaliyetinin bir ya da birkaç gün sonra yapılabilmesi

nedeniyle birbirlerinin tirajını etkilemediklerini belirtmek gerekir. Benzer bir durum televizyonlardan alınan haberler için de geçerli olmuştur; gazete ve dergiler ile televizyonların birbirlerinden haber almaları, birbirlerinden okur ya da izleyici çalmaları sonucunu doğurmamıştır.

Ancak dijital medyanın “içerik hırsızlığı” geleneksel medyayı olumsuz etkilemiştir. Çünkü gazete ve dergilerden aldıkları haber, fotoğraf, karikatür ve köşe yazılarını, okura hem daha hızlı hem de ücretsiz ulaştırmaktadırlar. Bir gazete ve dergideki içeriğe bedel ödemededen erişen okur, içerik tüketicisi olarak giderek daha az basılı gazete ve dergi satın almaya yönelmiştir.

Dijital medya ile geleneksel medya paradoksal bir ilişki içindedir. Dijital medya, geleneksel medyaya zarar vermeye başlamıştır; hem de onun ürettiği içerikleri kopyala-yapıştır yöntemiyle aşırarak. Üstelik bu ölümcül döngüye, geleneksel medyanın kendi internet siteleri de katılmak zorunda kalmıştır. Gazeteler bir yandan okura parayla sattıkları içeriği, bir yandan da web sayfalarında ücretsiz sunmaya başlamışlardır.

Haber sitelerinin tümüyle bedava olduğu bir dönemde *Cumhuriyet* gibi bazı gazetelerin ücretli abonelik sistemi uygulama çabaları da yeterli olamamıştır. Basılı gazeteler, tirajlarındaki ve dolayısıyla reklam gelirlerindeki düşüşü web sayfalarındaki reklamlarla kapatmaya çalışmışlardır. Ama dijital evrendeki reklam gelirleri yeterli düzeye ulaşamamıştır. Dijital reklamları artırmak için yeni yöntemler aramaya başlanmış, bu da açtığı her haberde reklam bombardımanına tutulan okuru bunaltmıştır. Okurlar reklamlardan kaçış yolları bulmaya çalışmış, daha az reklam olan siteleri tercih etmiş, bu durum kısır bir döngü oluşturmuştur. Kendisine bedava içerik sunulmasına alışmış olan okur, –haklı olarak– reklam okuyarak bile olsa bedel ödemeye yanaşmayacaktır.

İçerik kavgası

İçerik yağması sadece internetteki haber siteleriyle de sınırlı kalmaz. Gelişen, sayıları artan özel televizyonlar da bu içerik yağ-

masına katılır. Özellikle haber kanalları, basılı medyadaki haberlerden çarpıcı bulduklarını haber bültenlerinde kullanmakla kalmayıp gazetelerin birinci sayfalarını sabah programlarında aynen okurlar. Böylece televizyon izleyicileri de gazetelerin içeriğine bedel ödemededen ulaşma imkânına kavuşmuş olur.

Geleneksel medyanın ürettiği içeriğin dijital evrende bu denli kural tanımaz biçimde yağmalanmasının kavga getirmesi kaçınılmazdır. Tirajlarının hızla düştüğünü gören medya kuruluşları, önce AA'nın yaptığı gibi yargı yoluyla mücadeleye girişirler. Fakat yargıda etkili sonuç alınamaz.

Kavganın getirdiği tek olumlu değişiklik, intihal, yani kaynak göstermeden aşırma alışkanlığının önemli ölçüde sona ermesi olur. İnternet haber siteleri, haberin pek görünmeyen bir yerinde de olsa aldıkları gazeteyi belirtmeye; bazen de haberin orijinal kaynağına *link* vermeye başlar. *Link* verme uygulaması giderek benimsenir. Ancak burada da farklı teknikler devreye girer.

Siteler, derin link (deeplink) ya da yüzeysel link (surfacelink) verme yöntemini kullanırlar. Derin linkte, link verilen sitenin ana sayfası atlanarak ana sayfadan girilebilen bir sayfaya erişim sağlanmaktadır. Yüzeysel link ise link verilen sitenin ana sayfasına (homepage) erişim sağlayan bir yöntemdir. Bir dahili link biçimi olan derin link, bir eserin sahibinin link veren kimse olduğu görünümü verilerek kötüye kullanma potansiyeli taşır (Uzun, 2005: 61-62).

Kısacası, link verirken bile trafiği kendi sitesi üzerinden yönlendirmek gibi kötü amaçlı yöntemler uygulanabilir.

Tahmin edileceği gibi, kaynak gösterme ve link verme de geleneksel medyanın beklentilerini karşılamaz; içerik hırsızlığı olanca hızıyla devam eder. Bu dönemde geleneksel medyanın dijital medya ile anlaştığı tek konu, sosyal medya ve *blog*lardan “içerik hırsızlığı”dır. Dijital medya gibi geleneksel medya da hem basılı versiyonlarında hem de internet sayfalarında sosyal medya ve *blog*lardan “içerik hırsızlığı” yapmaktan geri durmaz. Kısacası, dijital medya “geleneksel medyada zaten

var olan sorunların altını kalın çizgilerle çizmiş, daha görünür kılmış ve daha da yaygınlaştırmıştır. Sorunlar kaçınılamayacak düzeye gelmiştir” (Binark, Bayraktutan ve Kepenek, 2012: 42).

Her geçen gün dijital medyanın üstünlüğünü pekiştirmesine yol açınca gazeteler, savaş ilan etmek zorunda kalır. Türkiye medyasının önde gelen 20 gazetesinin yöneticileri bir araya gelerek “Gazetelerin içeriği sadece gazetelerindir” başlıklı bir deklarasyon hazırlar. Bu metin 30 Eylül 2012 tarihinde altın da imzası bulunan bütün gazetelerde tam sayfa halinde yayımlanır. “Sağlıklı bir internet haber medyası düzeni için fikir ve emek hırsızlığına karşıyız” anafikri savunulan deklarasyon aynen şöyledir:

Medya sektörü, internet ve mobil teknolojilerinin baş döndürücü gelişimiyle, büyük bir değişim sürecindedir. Gazete, televizyon, radyo gibi geleneksel araçların, internetle ve mobil iletişim araçlarıyla birlikte yeniden tanımlandığı yepyeni ve heyecan verici bir süreç yaşıyoruz.

Bu gelişimin sonucu olarak; bizler de gazetenin yanı sıra, sahip olduğumuz internet siteleri, haber portalları ve benzeri iletişim enstrümanlarıyla okurlarımıza hizmet sunmaktayız.

Ancak, bugüne kadar bazı internet sitelerinin, gazete içeriklerimizi fikir ve emek hırsızlığı yaparak, pervasızca kullanmakta olduğu kamuoyunca da gözlemlenmektedir. Takdir edileceği üzere; bu durum ciddi emek ve maliyetlerle çıkartılan gazeteler ve gazetelerin internet siteleri aleyhine açık bir haksız rekabet oluşturmaktadır. Bu, aynı zamanda hukuka ve kanunlarımıza aykırı bir durumun ortaya çıkmasına da sebebiyet vermektedir.

Değerli okuyucularımız,

Gazetelerin içerikleri; yani, haberler, yorumlar, köşe yazıları, yazı dizileri, fotoğraflar, çizgi, grafik, sayfa tasarımı ve benzeri bütün unsurların tek sahibi gazetelerdir.

Bu unsurların şimdiye kadar gazetelerin izni olmaksızın, fikir ve emek hırsızlığı yapılarak bazı internet siteleri tarafından çalınması eylemi “gazetecilik” olarak nitelendirilemez.

Hem gerçek anlamda emek ve bilgi sonucu ortaya çıkartılan gazetelerin içeriklerini korumak ve hem de sağlıklı bir internet haber medyası düzeni için fikir ve emek hırsızlığına karşıyız.

Bu itibarla, ürettiğimiz ve bütün hakları bize ait olan; haber, yorum, köşe yazısı, fotoğraf, karikatür, grafik, çizgi ve sayfa dizaynı gibi materyallerin hiçbir şekil ve hacimde kullanılması na izin vermeyeceğiz. 1 Ekim 2012 tarihinden itibaren, hiçbir televizyon kanalı, internet sitesi ve haber portalı, aşağıda imzası bulunan gazetelerin içeriklerini kaynak göstererek dahi kullanamayacaklardır.

Akşam, Bugün, Cumhuriyet, Fanatik, Fotomaç, Güneş, Habertürk, Hürriyet, Daily News, Milliyet, Posta, Radikal, Sabah, Star, Takvim, Today's Zaman, Türkiye, Vatan, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinin imzasını taşıyan bu ortak bildiriden sonra bazı televizyonlar, gazetelerin birinci sayfalarındaki haberlerin tümünü okumayı bırakmıştır. Ama o kadar. İnternet siteleri geri adım atmamış, gazetelerin içeriklerini kopyalamayı sürdürmüşlerdir. Hatta internet medyasından, gazetelerin tutumunu eleştiren açıklamalar bile gelmiştir. Gazetelerin de internet sitelerinden ve birbirlerinden haber alıntılıdığını hatırlatanlar olur. *İnternet Medyası Federasyonu*, “yayınlandıktan sonra artık bir kamu malı haline gelen haberin/yazının/fotoğrafın kaynak gösterilerek, özet bir şekilde alıntılanmasının gerekli ve uygun olduğunu düşünmekteyiz” görüşünü savunur.

İnternet medyası, bu deklarasyonu tanımayınca, gazeteler, yoğun bir hukuk mücadelesine girer. Davalar birbirini izler ama yine de gazetelerin sonuç almaları mümkün olamaz.

Yasal durum

Gazetelerin hukuk mücadelesinin başarıya ulaşamamasındaki temel nedenlerden biri, internetin teknolojik üstünlüğü ve haber siteleri yöneticilerinin etik davranma kaygılarının olmamasıdır. Bir diğer neden ise Türkiye'deki yasal mevzuatın yetersizliğidir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK), “fikir ve sanat eserleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek ve yaptırımları tespit etmek” amacıyla hazırlanmış bir düzenlemedir. Ama bu kanunun kapsamı, bilim, edebiyat, müzik ve sinema gibi alanlarda üretilen fikir ve sanat eserleriyle sınırlıdır; gazetele-
rin içeriğini “korunmaya değer fikir ve sanat eseri” kategorisinde kabul etmez. Sadece rutin haberler değil, gazetelerde yayımlanan özel haber, röportaj, köşe yazısı, yorum ve analiz gibi diğer içerikler de koruma kapsamına alınmaz.

Tam tersine FSEK’in 36. maddesi, gazetelerin içeriğinin serbestçe alıntılanabilmesine olanak tanımaktadır. Yasanın “gazete münderecatı” (içeriği) başlıklı bu maddesi aynen şöyledir:

Basın Kanununun 15. maddesi hükmü mahfuz kalmak üzere basın veya radyo tarafından umuma yayılmış bulunan günlük havadisler ve haberler serbestçe iktibas olunabilir.

Gazete veya dergilerde çıkan içtimai, siyasi veya iktisadi günlük meselelere müteallik makale ve fıkraların iktibas hakkı sarahaten mahfuz tutulmamışsa aynen veya işlenmiş şekilde diğer gazete ve dergiler tarafından alınması ve radyo vasıtasıyla veya diğer bir suretle yayılması serbesttir. İktibas hakkı mahfuz tutulsa bile sözü geçen makale ve fıkraların kısaltılarak basın özetleri şeklinde alınması, radyo vasıtasıyla veya diğer bir suretle yayılması caizdir.

Bütün bu hallerde, iktibas edilen gazete, dergi ve ajansın ve eğer bunlar da başka bir kaynaktan alınmışlarsa o kaynağın adı, tarih ve sayısından başka makale sahiplerinin adı, müstear adı veya alameti zikredilmek icabeder.

Yasanın dili eski olduğundan günlük dilde artık geçerliliği kalmayan birçok sözcüğün yanı sıra “iktibas” kavramı kullanılır. “İktibas, yazılı bir eserin alınıp aynı şekilde kullanılarak yayınlanmasıdır. İktibas serbestisi ise ‘asıl eseri bozmadan, başka bir konuyu anlatabilmek amacıyla o sınırlar içinde ondan yararlanma hakkı’dır” (Alankuş ve İlkiz, 2005: 227). İktibas günümüzün diliyle “alıntılama” olarak tanımlanabilir.

Görüldüğü gibi, yasanın 36. maddesi, gazetelerde yayımlanan haberler ile ilgili olarak iki sınırlama öngörmektedir. Birincisi, Basın Kanunu'nun 15. maddesinin hükümleridir; ikincisi iktibas hakkının mahfuz tutulması durumunda izin koşuludur.

Maalesef Türkiye'deki yasa yapma tekniğinin getirdiği ucube bir durum mevcuttur. Basın Kanunu'nun 15. maddesi konusunda bir karışıklık söz konusudur. Yürürlükteki 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 15. maddesi, alıntılama ile ilgili değildir; "Zorunlu bilgileri göstermeme" hakkındaki hükümleri içermektedir. Dolayısıyla FSEK'te atıfta bulunulan bu madde olmaz. Atıf yapılan 15. madde, yürürlükten kaldırılan 5680 sayılı eski Basın Kanunu'nun 15. maddesidir. Çünkü FSEK, 2001 yılında yeniden düzenlenmiştir; Basın Kanunu ise 2004 yılında yenilenmiştir. Anlaşılan o ki, Basın Kanunu değiştirilirken, FSEK'in 36. maddesindeki bu atıf hükmünün düzeltilmesi unutulmuştur. Çünkü eski Basın Kanunu'nun "Mevkute sahibinin hakları" başlığını taşıyan 15. maddesi şu hükümleri taşımaktadır: "Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edip yayınladığı haber yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayınlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir."

Bu hükümler, yürürlükteki Basın Kanunu'nun 24. maddesinde "Yeniden yayım" başlığı altında düzenlenmiştir. Alıntı-lama/kopyalama konusu bu maddede şöyle ifade edilmektedir:

Bir süreli yayında yayımlanmış haber, yazı ve resimleri kaynak göstermeksizin yeniden yayımlayanlar beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu eserleri, yeniden yayım hakkı saklı tutulmuş olmasına rağmen, süreli yayın sahibinin izni olmadan yeniden yayımlayanlar yirmi milyar liradan kırk milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Ne yazık ki, Basın Kanunu'nun yeni halinde "hususî fedakârlık suretiyle elde edilen haber, yazı ve resimler" ve "24 saat geç-

meden başka mevcuteler tarafından yayınlanamayacağı” ifadeleri çıkarılmıştır. Bunu karşılayan bir hüküm de yeni yasaya konulmamıştır. Bu da gazetelerin içeriğinin koruma kalkanını tümüyle kaldırma sonucunu doğurmuştur.

Yeni Basın Kanunu, sadece FSEK’e paralel olarak “kaynak gösterme” ve “yeniden yayım hakkının saklı tutulması durumunda izin” koşulunu öngörmektedir. Kaynak göstermenin nasıl yapılacağı FSEK’in 36. maddesinin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, alıntı yaparken yayın organının adının, tarihinin ve yazarın adının belirtilmesi yeterlidir.

Bu durumda “iktibas hakkının mahfuz tutulması” ya da Basın Kanunu’ndaki tanımlamayla “yeniden yayım hakkının saklı tutulması” nasıl olacaktır? Buna ilişkin bir düzenleme ne FSEK’te, ne de Basın Kanunu’nda bulunmaktadır. Eskiden olduğu gibi her haber ya da yazıya “Özel haber” ya da “İzinsiz çoğaltılamaz” gibi logolar mı koymak gerekir? Ya da gazetenin bir kenarına bütün içeriklerle ilgili genel bir “yeniden yayım haklarının saklı tutulduğu” ifadesi konulması yeterli olacak mıdır? Bu konuda ciddi bir belirsizlik bulunmaktadır. O nedenle “yeniden yayım haklarının saklı tutulması” ve “izin” koşulları uygulanamaz durumdadır. “İzin” kavramının uygulanamamasının nedenlerinden biri de “alenileşme” kavramıyla ilgili görüşlerdir. FSEK’in 7. maddesinde “Hak sahibinin rızasıyla umuma arz edilen bir eser alenileşmiş sayılır” denilmektedir. İnternet gazeteciliği yapanlar, bu maddeyi “alenileşen gazete içeriğinin de kamuya mal olduğu, dolayısıyla alıntılanabileceği” görüşüne dayanak kabul etmektedir.

Bu durumda uygulamada, her iki yasadaki düzenlemelerden geriye sadece “kaynak gösterme zorunluluğu” kalmaktadır. İnternet siteleri de kopyaladıkları içeriğin bulunduğu sayfanın altında bir yerde kaynak belirterek, bu yasal zorunluluğu aşmaktadırlar. Aslında alıntılama demek de haksızlıktır, neredeyse birebir kopyalamak alıntı sayılamaz. Bu gelişmenin üzücü yollarından biri de dijital medyanın başlattığı bu kopyalama furyasına geleneksel medyanın da katılması ve kendi sitelerinde diğer medya kuruluşlarının içeriklerini kopyalamasıdır.

Yasal durum böyle olunca geleneksel medyanın içeriklerini korumak amacıyla yargı önünde verdiği mücadeleyi kazanma şansı zayıftır. Kazanılan ender habercilik davalarından biri, *Zaman* gazetesi muhabiri İsmail Altunsoy'un davasıdır. Altunsoy, 23 Aralık 2014'te yayımlanan "Kayıp kaçak bedeli aboneye geri ödenecek" özel haberinin kullanılması nedeniyle *Sabah* ve *Takvim* gazetelerine karşı açtığı davayı kazanmıştır. Onun, karşı tarafı yüz bin lira manevi tazminat ödemeye mahkûm ettirebilmesinin gerekçesi, alıntı yapılırken Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda belirtildiği şekilde kaynak gösterilmemiş olmasıdır.

Her ne kadar Altunsoy'un avukatı Bülent Deniz "Emek hırsızlığının önüne geçecek bu kararlar alanında uzman gazetecilerin veya köşe yazarlarının özel bilgiye dayalı eserleri korunmuş olacaktır," dese de mahkeme kararı, gazeteciler ve yazarlar için böyle bir koruma zırhı getirmemiştir ("Sabah ve Takvim'e tazminat şoku", 18 Mart 2016).

Türkiye'de telif hakları hukukunun temel kaynağı olan Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, "kanun yapım tekniği gereği teknolojik gelişmeler karşısında esnekliğe neredeyse hiç sahip olmaması nedeniyle bilgi çağı ile birlikte uygulamada yetersiz kalmaktadır" (Kaynak ve Koç, 2015: 390). İnternet haberciliği ve sosyal medyayı içermeyen Basın Kanunu'nun da dili ve medya sorunlarına yaklaşımı hayli eskimiştir.

Bu iki yasanın yetersizliği bir yana gazetecilik etiği de dijital evrenin haberciliğe girmesiyle artan "kopyalama" sorununu çözmeye yetmemektedir. Türkiye'de internet haberciliği ağırlıklı olarak "kopyalama" ya da gazetelerin adlandırmasıyla "içerik korsanlığı"na dayanmaktadır. Elbette bunda dijital evrendeki erişim ve kopyalamanın kolaylığı, yayın ve dağıtımın hızı da etkilidir.

Ancak internet haberciliği bu teknik avantajlarıyla, geleneksel medyaya karşı üstünlük sağlarken; bir yandan da hâlâ geleneksel medyanın ürettiği içeriğe dayanması tam bir paradoksa işaret eder. İnternet haberciliği, kopyalama ya da korsanlık yerine içerik üretse hem gazetecilik hem de kamuoyunun bilgilendirilmesi adına daha yararlı ve etkili bir mecra haline gelecektir.

Ama bu haliyle geleneksel medyanın farklı teknolojik alandaki uzantısı durumundadır.

Yasal düzenleme olmadığı gibi maalesef etik kılavuzlarda internet gazeteciliği ile ilgili özel ilkeler bulunmamaktadır. 1998’de uygulamaya konulan Türkiye Gazeteciliği Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde internet haberciliği ile ilgili ilke yoktur. Fakat temel metinlerde internet gazeteciliği ile ilgili ilkeler olmaması, internet haberciliğinin kuralsız, ilkesiz işlemesine ahlâki gerekçe olamaz.

Gazeteciliğin evrensel ilkeleri, nihayetinde internet habercilerini de bağlar, bağlamalıdır. Bir haberin nasıl alıntılanacağı, nasıl kaynak gösterileceğinin kuralları bellidir. Yukarıda da aktardığım gibi alıntı, “asıl eseri bozmadan, ondan yararlanarak ve başka bir konuyu anlatabilmek amacıyla” ve kaynak gösterilerek yapılır. Bir haber, röportaj ya da yazıyı aynen alıp başka bir mecrada yayımlamak alıntı değil, içerik hırsızlığıdır. Ahlâki olduğu savunulamaz. Ortada bir haksızlık olduğu, bir tarafın emek, zaman ve para harcayarak yaptığı içerik üretiminin hiçbir bedel ödemediğinden alınarak, hem de o kaynağın can damarlarını keserek ölüme sürükleyen bir yayıncılık yapıldığı çok açıktır.

İçerik hırsızlığı yapan internet siteleri ticari kuruluşlar olmasa telif hakları farklı bir bağlamda tartışılabilirdi. Özellikle Avrupa’da Yeşiller Partisi’nin öncü olduğu görüş, ticari olmayan kullanımların serbest olması gerektiğini savunmaktadır. Ama Türkiye’de söz konusu ettiğimiz haber portalları ticari kuruluşlardır, sahipleri bu faaliyet sayesinde para kazanmaktadır. Telif haklarının ticari/mali amaçlarla ihlali dünyada kabul görmediği gibi kimi ülkelerde ağır yaptırımlara bağlanmıştır (Binark, Bayraktutan ve Kepenek, 2012: 196).

Ne yapılmalı? Sonuç ve çözüm

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, telif haklarını, temel insan hakları arasında kabul etmektedir. Bildirge’nin 27. maddesinde “Herkesin yaratıcısı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünle-

rinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır” denilmektedir.

Bildirgedeki bu kabulden hareketle fikrî hakların korunması için uluslararası sözleşmeler hazırlanmış, uluslararası kurumlar oluşturulmuştur. Fakat bu girişimlere rağmen internet haberciliğindeki telif hakları, sadece Türkiye’de değil, bütün dünyada ağırlığını hissettiren bir sorundur. Bazı somut adımlar atılsa da henüz yeterli yasal düzenlemeler yapılabildiği söylenemez. Çünkü dijital evrende her geçen gün yeni teknolojik gelişmeler meydana gelmekte, yeni ve daha önce bilinmeyen yeni uygulamalar/mecralar kurulmaktadır. Yasaların dijital evrenin hızlı dönüşümüne ayak uydurabilmesi pek mümkün olmamaktadır.

Fikrî mülkiyet rejimini en sıkı uygulayan ülke olan ABD’de de mevcut telif hakları rejimi, internet haberciliğinin sorunları karşısında yetersiz kalmaktadır. Orada da internet haberciliği ve genel olarak dijital medyanın telif hakları rejimi tartışılmaktadır. İzinsiz çoğaltmayı engelleyen şifreleri ve parolaları çözen teknikler geliştirmek, ithal etmenin, dağıtmanın yasaklanması bile konuşulmaktadır. Sadece telif hakkını ihlal edeni değil, bu ihlali “kolaylaştıran” siteleri de engelleyecek bir mekanizma yaratılmak, *link* vermenin bile kapatılmak için yeterli görüldüğü bir düzen oluşturulmak istenmektedir (Uçkan, 2012).

Asıl sorun, gazete içeriğinde, asıl olarak da haberlerde telif haklarının sınırının nasıl çizileceğinde düğümlenmektedir. Yeni düzenlemelerle ilgili görüşlerde “özgün bir içerik söz konusuysa fikri mülkiyetten söz etmek gerekir ya da dar anlamda telif hakkı doğmuş demektir” yaklaşımı ağır basmaktadır.

Bence de “özgün içerik” yaklaşımı temel alınmalıdır. Türkiye’deki mevcut uygulamadaki “bütün haberlerin alenileştiği andan itibaren kamu malı haline geldiği ve isteyen kopyalayıp yayımlayabileceği” yaklaşımı, haksızlığı ve korsanlığı meşrulaştırdığı gibi içerik üretenleri korumamakta; yazan, çizen, içerik üreten herkese, her kuruluşa zarar vermektedir.

Bir röportaj ile rutin bir haber arasında üretim faaliyeti açısından önemli farklar olduğu kabul edilmelidir. Örneğin bir

uçak kazası haberi, rutin bir haberdir, yayımlandığı andan itibaren de kamusal nitelik kazanır; her mecrada alıntılanabilir. Ama o uçak kazası ile ilgili özel araştırma yapılmış, kazanın nedenleri konusunda uzun uğraşlardan sonra yeni bulgulara ulaşılmışsa, o artık “özgün içerik”tir; “nasıl olsa bu da haber” diye başkalarının kopyalama hakkını kendinde görmesi ciddi bir adaletsizliktir. Araştırma haberleri gibi röportaj, fotoğraf ya da köşe yazıları “özgün içerik” olarak nitelendirilebilir.

Aslında Basın Yasası’nın eski halinde mevcut olan “Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edip yayınladığı haber yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayınlanamaz” maddesi, tam da bu “özgün içerik” yaklaşımını içermektedir. Bu madde içeriğin başkaları tarafından alıntılanmasında “hususî fedakârlık” ölçüsünü kabul etmiştir. Yayımlanan içerik ile ilgili herhangi bir ayırım yapmaksızın alıntılama için yirmi dört saat geçmesi kuralını getirmiştir.

Eminim söz konusu madde mevcut Basın Yasası’nda bu haliyle kalsa bugün internet haberciliği böylesine sınırsız bir kopyalama/korsanlık faaliyeti yürütemeyecek, kendileri içerik üretmek zorunda kalacaktı.

İnternet haberciliğini de kapsayacak yeni yasal düzenlemelerde temel yaklaşımın bu yönde olması gerekmektedir. “Özgün içerik”lere koruma getirilmesi, hem geleneksel medyanın içeriğinin korunmasını sağlayacak ve korsanlığı önleyecek, hem de internet haberciliğini kendi içeriğini üretmeye yönlendirecektir.

Er ya da geç fikrî haklara ve telif haklarına saygı, medya düzenine hâkim olacaktır. Bu kaçınılmazdır. Kaldı ki, internet medyası geleceğin medyası olacaksa içerik üretmek zorundadır. Geleneksel medya zayıfladıkça o mecradaki içerik de fakirleşecektir. İnternet medyası var olmak için kendi içeriğini üretecek ya da içerik üretebilenler ayakta kalacaktır. Korsanlık yapanlar, oradan buradan içerik kopyalayarak yayın faaliyeti sürdürenler yok olup gidecektir.

KAYNAKÇA

- Alankuş, Sevda, İlkiz, Fikret, Duran, Ragıp ve İrvan, Süleyman. (2005). *Habercinin El Kitabı: Medya, Etik Ve Hukuk*, 2. baskı, İPS İletişim Vakfı, İstanbul.
- Binark, Mutlu, Bayraktutan, Günseli ve Kepenek, Emek. (2012). “Yeni Medyada Etik Sorunları ve İlkeleri Saptamak”, TÜBİTAK Projesi, Kasım.
- Çakır, Hamza. (2007/1). “Geleneksel gazetecilik karşısında internet gazeteciliği”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 22.
- Çaplı, Bülent ve Tuncel, Hakan. (2010). “Televizyon haberciliğinde etik”, Türkiye’de etik haberciliğin geliştirilmesi projesi.
- Kaynak, Selva ve Koç, Serhat. (2015/3). “Telif hakları hukukunun yeni macerası: Sosyal medya”, *folklor/edebiyat*, Cyprus International University.
- Uzun, Ruhdan. (2005/21). “Haber Telif Hakları ve İnternet Gazeteciliğinde İntihal”, *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*.

İnternet Kaynakları

- Arsan, Esra. (2014). “Anti militarist medya eleştirisi”, <https://www.evrensel.net/yazi/72295/anti-militarist-medya-elestirisi>
- Bengi, Hilmi. (2002). “İnternet gazeteciliği ve telif hakları sorunu”, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/articlee9b8.html?sid=1592>.
- Kıvanç, Ümit. (2002). “Medyakronik niçin kapandı?”, <http://bianet.org/bianet/siyaset/9638-medyakronik-nicin-kapandi>
- Milli Eğitim Bakanlığı, İnternet haberciliği. (2011). http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C4%B0internet%20Habercili%C4%9Fi.pdf
- Uçkan, Özgür. (2012). “SOPA’nın ucu hepimize dokunacak”, *Yeni Medya*, <https://yenimedya.wordpress.com/2012/01/12/sopanin-ucu-hepimize-dokunacak>
- Ünlü, İsmail. (2013). “Dünyada ve Türkiye’de internet medyasının ortaya çıkışı”, <http://www.ismailunlu.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-medyasinin-ortaya-cikisi/>

DEVİRİM ŞARTI

ERDAL GÜVEN

Gazeteciliğe ara verdiğim dönemde iki “iş”e giriştim. Birincisi gazetecilik öğrencilerine ders, diğeri de şirket ve şahıslara “medya eğitimi”.

“Ders” dediğime bakmayın. Yaptığım ne acı ki şu: Cümle yazmayı bilmeyen lise mezunlarına haber yazmayı öğretmek. İki yumurta kırmamış bir aşçı yamağına İspanyol omleti yaptırmak gibi bir şey yani...

Meslek değil iş

Her dönem başı öğrencilere şu soruları soruyorum: Bu bölüm kaçınızın ilk tercihiydi? Aranızda gazeteci olmak isteyen var mı? Bana bir “muhabir” ismi söyleyebilir misiniz?

Ders verdiğim sınıfların mevcudu on beş ila yirmi arasındaydı. Yukarıdaki ilk soruya karşılık elini kaldıran pek görmedim. İkinci soruya da... Üçüncü soruya verilen yanıtlar ise çoğu zaman yanlış (“gazeteci-yazarlar”ı, spikerleri, sohbet programı sunucularını, televizyon yıldızlarını “muhabir” sanıyor çoğu).

Peki ne anlatıyor bu tablo bize? Sizi bilmem ama bana anlattığı şu: Gazetecilik bir meslek olmaktan çıkmış, bir “iş” olarak

görölür olmuş. Üstelik daha iyi bir seçenek bulunamadığı için “kerhen” girilecek bir iş.

Yüzeydeki dip duygu: Güvensizlik

“Medya eğitimi”nde ise karşımızdaki hemen her sektörden işinsanlarına ve yöneticilere yönelttiğimiz sorulardan biri şu: Medyaya ilişkin dip duygunuz ne?

Yanıt ne sekiyor ne şaşıyor: Güvensizlik.

Medyanın Türkiye’de “güvenilir” kurumlar sıralamasında yerlerde süründüğü sır değil, ama yanıtın “şaşmazlığı” ve neredeyse hiç düşünmeden, bir çırpıda gelivermesi “başka bir şey”.

Sansür değil, niteliksizlik

Hal böyleyken Türkiye’de gazetecilerle bir araştırma yapılip “Medyanın karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun ne?” diye sorulsa çoğu ne yanıt verir üç aşağı beş yukarı kestirebiliyor: sansür.

Yanılıyorsunuz hanımlar beyler, ya da kendinizi kandırıyorsunuz... Bugün medyanın karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, niteliksizlik. Evet, Türkiye medyası, niteliksiz.

Takdir edersiniz ki yalnızca üç beş yıllık “hocalık” ve “eğitmenlik” deneyimime dayanarak söylemiyorum bunu. O deneyim, yirmi beş yıllık “içeriden” bir gözleme “dışarıdan” bir katkı yalnızca.

Ve diyebilirim ki niteliksizlik, sansürün her türünden, işlevsizlikten, bağımlılıktan, tarafgirlikten daha ağır ve çözüm mühepsinden daha zor bir sorun.

Türkiye’de medyanın bir gün gelip ABD’deki kadar işlevselliğe (yürütme, yasama ve yargıyı denetleyen dördüncü kuvvet anlamında), Fransa’daki kadar bağımsızlığa, Norveç’teki kadar tarafsızlığa kavuştuğunu düşünün, daha doğrusu düşleyin... Peki İngiltere’deki kadar niteliğe kavuşur mu sizce o gün Türkiye medyası? Ben hiç sanmıyorum...

Kışın İstanbul’un tüm çirkinliklerini, çarpıklıklarını, beton

yığınınına dönüşmüşlüğünü kar nasıl örtüyorsa, sansür de Türkiye medyasının niteliksizliğini öyle örtüyor. Medya özgürlüğü sıralaması yapan gazetecilik örgütleri nitelik ölçümü yapabilse, emin olun Türkiye medyasının sıralamadaki yeri fazla değişmeyecektir.

Nitelik, eğitimle gelir

Yazıya, gazetecilik eğitiminden başlamamın nedeni bu. Doğru dürüst bir eğitim olmadan nitelik olabilir mi?

Bugün ikinci sınıf bir futbolcu bile profesyonel hayata atılmadan önce iyi kötü bir altyapı eğitimi alıyor: Top nasıl sürülür, nasıl pozisyon alınır, kademeye nasıl girilir vesaire. Ya da burun büküğümüz popçuların çoğu, bir bakıyorsunuz konser-vatuvar mezunu. Bir temelleri var. Mesleğe atıldıklarından üstüne ne koyacakları, ne kadar koyacakları kendilerine kalmış. Doktor, mimar, mühendis keza.

Gazetecilik öğrencileri ise *gazetecilik üzerine* eğitilmiyor genelde. *Gazetecilik hakkında* eğitiliyorlar. Kaldı ki icra edebilmek için eğitimini almak zorunda olmadığınız bir meslek Türkiye’de gazetecilik.

Hal böyle olunca kervan düzülebilirse yolda düzülüyor. Düzülebildiği kadar artık. Yani, gazeteciliğe başladıktan sonra haber yazmayı öğreniyor çoğu muhabir. Öğrenebileceği, öğreten biri varsa şansına.

“Dip”teki sıklık...

Gelelim güvensizliğe...

Bu dip duyguyu biraz deştığınızde iki neden öne çıkıyor: sıklık ve tarafgirlik.

Derdimi kısa yoldan anlatabilmek için idealize ederek sorayım: Dünyadaki iktisadi gelişmeleri *Wall Street Journal* ve *Economist* okuyarak izleyen bir işinsanı ya da yöneticinin, dönüp örneğin *Sabah* gazetesinin ekonomi sayfalarında nasıl bir derinlik bulmasını bekleyebiliriz ki? Ya da *New York Times*’ın en

kalifiye dış politika yazarı (Thomas Friedman) haftada en fazla iki kez, o da sadece ve sadece dış politika üzerine yazarken, haftanın her günü spordan ekonomiye hemen her konuda kalem oynatabilen köşe yazarından? Bir kez Simon Kuper yazısı okumuş bir futbolsever, ne derece tatmin olabilir *Sözcü*'nün spor yazarlarından?

Haftanın yedi günü bilmem kaç sayfa “dolu dolu” magazin eki vermekle övünüp kültür-sanat sayfası olmayan gazeteler var Türkiye’de. Ya da her gece insan zekâsına hakaret düzeyinde muhabbetlerin döndüğü ama entelektüel bir sohbet programının yapılmadığı, yapılırsa da ikinci sezonu göremediği televizyonlar.

Evet, sığılıksa sığılık...

... ve tarafgirlik

Peki bugünün Türkiye’sinin alametifarikası ne? Kutuplaşma. Medya da bu kutuplaşmadan fazlasıyla nasibini almış durumda. Dahası kutuplaşmadan –her anlamda– beslenmekle kalmıyor, bizatihi körüklüyor.

Kutuplaşma kutupların birbirini görmez, duymaz hale gelecek kadar uzaklaşma demek. Bu yüzden Türkiye’de kutuplaşma ötesi bir durum var aslında. Çünkü birbirini yok etmeye çalışıyor kutuplar. Bu da ister istemez taraf yapıyor medyayı. Kaldı ki siyasetin en tepesinden “Taraf olmayan bertaraf olur,” denerek talep edilen bir durum bu.

Hal böyle olunca haberin ne anlattığı değil, kime, neye hizmet ettiği, yani içeriği değil, tarafı önem kazanıyor. Tam da bu noktada başlıyor işte gazeteciliğin araçsallaşması... Ve geliyor zurnanın zırt dediği yere.

Medya patronluğu bir araç

O da şu: Türkiye’de gazetecilik aşkına yapılmıyor gazetecilik. Medya patronluğu bir amaç değil, bir araç sadece. Neyin aracı olduğu da belli...

Üç yıl önce medya patronluğuna gir-çık yapan bir işadami sektöre niye girdiğini, “Girmemiz gerekiyordu,” diye açıklamıştı. Enerji-inşaat-madencilik-turizm şirketi vardı adamın. Pe-ki neden gerekmişti medyaya girmesi? Kendisi anlatsın:

Üç ortağımız da enerji işinde. Toplam 10 milyon abonemiz var. Bizim çimento işlerimiz var, ücümüzün de turizm işleri var. Madencilik işlerimiz var. (...) Bu sektörlerin yanında med-ya da olmalı diye karar verdik. Arıyorduk zaten. Medyanın gü-çünden faydalanmak istedik. Bize böyle bir güç lazımdı. Yanı-mızda olmasını istedik. Reklama ihtiyacımız var. Tabii ki diğer gazete ve kanallara olan reklamlarımız da sürecek.

Buradaki kilit cümle şu: “Medyanın gücünden faydalanmak istedik”.

Nitelik değil, işlev

İşte böyle bir zihniyeti var Türkiye’nin medya patronlarının. İster yukarıdaki gibi sonradan olsun, ister öteden beri sektörün içinde bulunsun, zihniyet aynı.

Gazetesinin, televizyonunun haberciliği, derinliği, güvenilir-liği, tarafsızlığı, saygınlığı, kısacası niteliği değil önemli olan, işlevi. Bir başka deyişle o üçgen içindeki konumunu tahkim et-mesine ne kadar yaradığı.

Zaten bu yüzden değil mi muhabirinden genel yayın yönet-menine, yazarından program yapımcısına kadar “eleman” seçi-minde artık liyakatten ziyade sadakat aranması...

Üçgen görünümlü yamuk

Gözünüzün önüne bir üçgen getirin. Bir ucunda siyaset, bir ucunda ticaret, bir ucunda da güç var. İşte Türkiye’de medya nicedir bu üçgenin içine hapsedilmiş durumda. Ve yukarıda örneklediğim zihniyetteki medya patronlarının elinde kaldığı müddetçe de o üçgenin dışına çıkmaz, çıkamaz.

Dolayısıyla bu üçgen görünümlü yamuğun düzeltilebilme-

si için Türkiye’de medya sahipliğinin de el değıştirmesi gerekiyor. Mûteahhit mûteahhitliğini yapmalı, gazeteci de gazeteciliğini.

Yani, evet eğitim şart! Ama devrim de bir o kadar şart!

Amerikalı oyun yazarı Tom Stoppard’ın dediğı gibi: “Eğer dünyayı değıştirmek istiyorsanız, gazetecilik kısa vadede daha etkili bir silah.”

“Söylemesi kolay,” diyebilirsiniz. Haklısınız. Yapması gerçekten zor. *Diken*’i kurduğumuzdan beri o zorluğu her gün biz-zat deneyimliyorum. Gelgelelim bir şey daha var deneyimlediğim: Zor ama imkânsız değil.

YANKI FANUSLARI HABER ALMA ALIŞKANLIKLARIMIZI NASIL DEĞİŞTİRİYOR?

MEHMET ATAKAN FOÇA

Dijital medya şüphesiz bilgiyi özgürleştirip yaygın hale getirerek geleneksel gazete/haber formatlarını ve geleneksel gazeteciliği kökten değiştirdi. Değişim yalnızca haberin üretim kısmıyla da sınırlı kalmadı, haber tüketicisi –eskiden okur, şimdi kullanıcı– da haber alma alışkanlıklarını bu dönüşümde değiştirmeye zorlandı.

Bu makale sosyal ağların internetin kendisi haline gelmesi ve algoritmaların içeriği kişiselleştirmesinin kısaca bildiğimiz *web* yapısının değişmesinin haber alma alışkanlıklarımıza ve okuduğumuz haberlere nasıl etki ettiğine dair bir açıklama sunmayı hedefliyor.

Bildiğimiz *web*'in sonu

Geçtiğimiz on yılda *web* sessiz ama derin bir dönüşüm geçirdi. Son yıllarda hızı artan bu dönüşüm, internetin gayri merkezî ve bilgiyi dağıtıcı yapısını bozup kullanıcıyı daha kapalı, daha merkezî ve kişiselleştirilmiş bilgiye mahkûm etmek üzere gerçekleşti.

Bu kurgunun temellerinden biri *hiperlink*lerin tehdit edilmesi. İranlı *blog* yazarı Hossein Derakshan *hiperlink*leri “sadece

web'in iskeleti değil, onun gözleri, ruhuna giden bir yol" olarak tanımlıyor. Derakshan'a göre *hiperlinkler* sosyal ağların onları yok etme tehdidiyle karşı karşıya:

Neredeyse bütün sosyal ağlar, bir linki metni zenginleştirmenin bir yolu olarak görmek yerine, ona başka bir nesneye –bir fotoğrafa veya bir parça metne– nasıl davranıyorsa öyle davranıyorlar. Tek bir link paylaşmaya ve onu yarı demokratik beğenme, artılama ve kalpleme sürecine sunmaya teşvik ediliyorunuz. Bir metne fazla link eklemek genelde izin verilen bir davranış değil. *Hiperlinkler* nesneleştirilmiş, izole edilmiş ve güçleri ellerinden alınmış.¹

Linklerin gücünden beslenen web sayfaları ve linklerin köprü olma gücünü kullanan web, sosyal medyanın *interneti yemeye*² başlamasıyla ölüm kalım savaşına itilmiş durumda. Bugün sosyal medyada paylaşılmayan bir içerik neredeyse var olamıyor.

Aşağı yukarı bütün kuramcılar, bakmak hakkında onu güçle ilişkilendirerek, çoğunlukla olumsuz bir şekilde, düşünmüşlerdir: Bakan kişi, bakılan kişiyi soyar ve onu zekâ ve eylemden yoksun güçsüz bir nesneye dönüştürür. Güçlü bir site –mesela *Google* veya *Facebook*– başka bir *web* sayfasına baktığında veya *link* verdiğinde ona sadece bağlanmaz, onu var eder; ona hayat verir. Mecazen, bu güçlendirici bakış olmadan, *web* sayfanız nefes alamaz. Sitenize ne kadar *link* yerleştirmiş olursanız olun eğer biri bakmıyorsa aslında sayfanız ölü ve kördür; bu nedenle dışarıdaki başka bir siteye güç aktarma yeteneğinden yoksundur.

Derakshan'ın bildiğimiz *web*'in sonunun geldiğine dair çarpıcı tezinin diğer yapıtaşı ise algoritmalar. Algoritmalar sosyal medyada neyi beğeniyorsak (*like* ya da *fav*) bize beğendiğimiz şeyi ve onun benzerlerini gösteriyor. Derakshan bunun azın-

1 "Kurtarmamız Gereken Web", <https://medium.com/turkce/kurtarmam%C4%B1z-gereken-web-ecbfa72e93b7#.7xu0yraav>

2 "How Facebook is slowly eating the rest of the Internet", <https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/04/11/how-facebook-is-slowly-eating-the-rest-of-the-internet/>

lık grupların radikalleşmesi gibi sosyal sonuçları olacağını belirtiyor: “Algoritmalar bizi küçük ideolojik baloncukların içine hapsediyor. *Hiperlink*lerle birlikte toplulukların içinde var olan bağlar da kopuyor. Bu baloncuklar bizi diğerleriyle aynı insan olmaya itiyor. Yani aynı baloncuk içerisindeki diğer insanlara daha çok benzemeye zorlanıyoruz.”

Sosyal medyası olmayan *web* sayfalarının yakında var olamayacağı bir dünyada haberlerin kime ulaşacağına da yayın yönetmenleri ya da gazeteciler değil, *Facebook* karar verecek. Derakshan, linkleri birbirine bağlayan bir araç olarak *Google*’dan sa *Facebook*’un internet için çok daha büyük bir eşik bekçisi (gatekeeper) haline geldiğini belirtiyor. “Dikkat ederseniz *Facebook*’ta bir şey paylaştığınızda onu ‘öne çıkarmanız’ gerektiği belirtiliyor. *Facebook* takipçilerinizi alıyor ve size onları geri satmaya çalışıyor.”

Merkezileşen internet: Yankı fanusları

Algoritmaların içeriği kişiselleştirmesi ve biz neyi seviyorsak bize sevdiğimiz şeylerden daha fazla göstermesi bugün birçok insanın kazara kabullendiği ve bundan az çok memnun olduğu bir durum. *Facebook* kullanan milyonlarca insanın aslında aynı anda internet kullandığının farkında olmaması³ bu durumun ortaya çıkarabileceği vahim sonuçlara dair bir ipucu verebilir.

Algoritmalar ve bizim için kişiselleştirdiği sayfalarımız bizi günden güne filtre baloncuklarının içine sıkıştırıyor.⁴ Bu önermeyi daha iyi anlayabilmek için sık sık duyduğunuz şu tarz soruları hatırlayın: “Trump fanatikleri, Trump’ın tamamen deli saçması açıklamalarını nasıl savunabiliyor?” Ya da “Türkiye’de

3 “Millions of Facebook users have no idea they’re using the internet”, <http://qz.com/333313/millions-of-facebook-users-have-no-idea-theyre-using-the-internet/>. Yazıda da bahsedildiği üzere, örneğin Hindistan’da cep telefonunuz için çok düşük bir ücrete yıllık “*Facebook data planı*” satın alabiliyorsunuz. Sadece *Facebook* kullanabildiğiniz bir internet paketi. Müthiş!

4 “Beware online ‘filter bubbles’”, https://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles

AKP'ye oy veren seçmen, AKP'nin yolsuzluk skandalına nasıl bu kadar kayıtsız kalabiliyor?"

Bu sorulara internetin değişen ve daha da karanlık hale gelen yüzüne bakarak verebileceğimiz cevap artık hepimizin *yankı fanusları*⁵ (*echo-chamber*) içinde yaşadığı gerçeği.

Bir *yankı fanusu*, benzer sahiplikleri ve ilgi alanları olan, benzer düşüncelerin peşine takılmış kişilerin oluşturduğu kapalı bir grubu tanımlıyor.⁶ Doğası gereği bu kapalı grup, aynı düşüncüyü birbirine yineleyip duruyor ve zamanla aynı bakış açısının bir yankısını yaratıyor. Bir *yankı fanusu* içine sıkışan kişiler kendi düşündüklerinin ötesinde bir dünya görüşüne gitgide daha az rastlamaya başlıyor, kendi düşündüklerine yakın içeriklere, yazılara ve düşüncelere daha sık denk geliyor. Bu grup içerisindeki insanların kendi düşündüklerini onaylar içeriklerle karşılaşması, onları hem daha mutlu hem de düşüncelerinin haklı olduğuna dair geri dönülmez bir inanca bağlanmış hale getiriyor.

Duygusal patlamaların olduğu kriz zamanlarını düşünün. Aynı bakış açısını paylaşmayan insanların birbirlerini *Facebook*'ta arkadaşlıktan çıkardığını hatırlayacaksınız. Bunun en bariz örneği *akraba temizliği*dir. Akrabalarının "saçma", "cahil", "vurdumduymaz" yorumlarını ve paylaşımlarını görmek istemeyen birçok insan görüştüğü/görüşmediği akrabalarını *Facebook*'tan çıkararak bu duruma bir tepki gösterir.

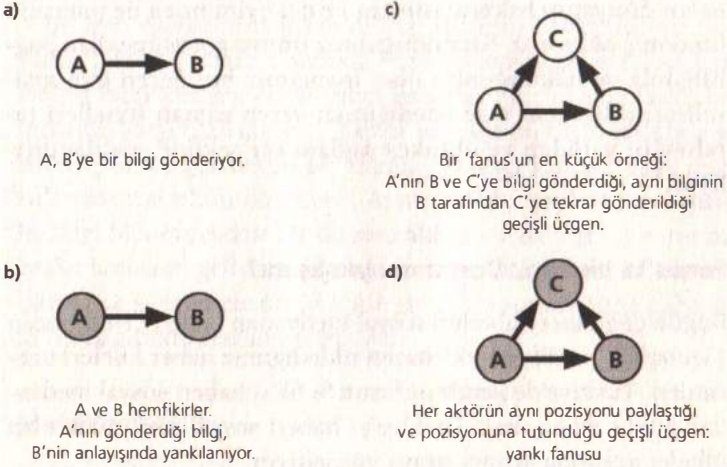
Bu tarz "arkadaşlıktan çıkarma" ya da "takip etmeyi bırakma" gibi dilimize çok kısa bir süre önce yerleşen dijital hamleler, bugün dünya görüşümüzü biçimlendirecek kadar kritik bir öneme sahip. Aynı görüşü paylaşmadığımız insanları *Twitter* zaman tünelimizden, *Facebook* arkadaş listemizden çıkardıkça, aynı dünya görüşünü paylaştığımız insanlarla kendimizi bir *yankı fanusunun* içine hapsediyoruz. Bu fanus, aynı sesin, tek bir yerden çıkıyormuşçasına, yankılanıp durmasına neden oluyor.

5 "How does misinformation spread online?", <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/q-a-walter-quattrociocchi-digital-wildfires>

6 "The Echo-Chamber", <http://davidbyrne.com/the-echo-chamber>

Algoritmalar ise bu ruh halinden yararlanıyor ve teşvik ediyor: “Bunu beğendin, o zaman bunu da beğenirsin” mantığıyla “beğenilenlerin” pekiştirildiği bir zaman tüneli, bir *Facebook* sayfası yaratabiliyor.

FIGURE
Building Blocks of an Echo Chamber

Adapted from Jasny et al. DOI: 10.1038/nclimate2666.

Bu gidişatın en somut karşılığı 2011'de Tahrir Meydanı'ndaki ayaklanmaları sosyal medyada organize edenlerden Wael Ghonim'in açıklamasında görülebilir.⁷

Sosyal medya sayesinde, aynı dünya görüşünü paylaştığımız insanları birbiriyle iletişime geçirebilme kapasitesine sahiptik ve bizim dışımızda kalan herkesi bloklayabiliyor, sessize alabiliyor, takipten çıkarabiliyorduk. 5 yıl önce “toplumu özgürleştirmek istiyorsanız tüm ihtiyacınız olan internet” diyordum. Bugün ise toplumu özgürleştirmek istiyorsak, önce interneti özgürleştirmeliyiz demek daha doğru olur.

7 “Social Media: Destroyer or Creator?”, http://www.nytimes.com/2016/02/03/opinion/social-media-destroyer-or-creator.html?_r=0

Leon Festinger'in araştırması⁸ gösteriyor ki insanlar kendi düşüncelerini haklı kabul eden kişilerin düşüncelerini duymaya ve içsel çatışmalarını çözecek açıklamaları okumaya daha meyilli. Bu da internetin şu an kolayca karşılığını verebileceği bir istek.

Alan Martin'e göre sosyal ağların ve internetin bizim için kişiselleştirilmesini kabul ederek kendimizi bizim dışımızda kalan dünyanın bakış açısından ve deneyiminden de mahrum bırakmış oluyoruz. Savunduğumuz dünya görüşüne olan bağlılığımız ve haklılığımıza olan inancımız her geçen gün kişiselleştirildiği için bize istediğimizi veren zaman tünelleri tarafından yeniden ve oldukça sağlam bir şekilde şekillendiriliyor.⁹

Fanus'ta bir bilgi: Doğru mu yanlış mı?

Bugün çoğumuz haberleri sosyal medyadan takip ediyor. Bazen *Twitter*'da "scroll ederek" bazen tıkladığımız haber linkleri üzerinden. Türkiye'de kentli nüfusun % 67'si haberi sosyal medyadan alıyor ve bu oran Türkiye'yi haberi sosyal medyadan alan ülkeler arasında birinci sıraya yükseltiyor.¹⁰

Facebook'un "Instant Articles" (Anlık Makaleler) gibi yeniliklerle¹¹ haberi de içine alan bir platform olma telaşı şüphesiz yukarıda bahsedilen teorilerden bağımsız değil. *Facebook* daha kapalı bir platform oldukça ve algoritmalarını şeffaflaştırmadıkça kimin hangi haberi aldığını, hangi haberi okuduğunu bilemeyeceğiz.

Birer yankı fanusu içinde yaşadığımız gerçeğini özellikle Tür-

8 "Introduces theory of cognitive dissonance", <http://psychology.jrank.org/pages/244/Leon-Festinger.html>

9 "The web's 'echo chamber' leaves us none the wiser", <http://www.wired.co.uk/news/archive/2013-05/1/online-stubbornness>

10 "Türkiye kentli nüfusunun yüzde 67'si haberleri sosyal medyadan alıyor", <http://webrazzi.com/2015/12/02/turkiye-kenti-nufusunun-yuzde-67si-haberleri-sosyal-medyadan-aliyor/>

11 "2016'da Habercilik: İçerik Artık 'Yeni Platformlar'da", <http://platform24.org/yeni-medya-yeni-teknoloji/1260/2016-da-habercilik--icerik-artik--yeni-platformlar-da>

kiye gibi ülkelerde kutuplaşma ile birlikte okumak gerek. Haber alma alışkanlıklarımıza hükmeden amaçlı bilgi seçimi, sosyal ağların kapalı algoritmalarıyla “işlevli” hale getirilirken, Instant Articles ya da *hiperlinklerin* yok edilmesiyle kapalı birer uygulamaya sıkışıp kalmamız interneti daha az özgürleştirici ve daha merkezî bir yer haline getirerek bizi “ötekinin” dünyasından tamamen koparıyor.

Bu *ayrı dünyaların insanları*ız durumu kendisini en çok yanlış bilginin yayılma hızında ve farklılığında ortaya koyuyor. Doğru bilgi kılığına giren yalan haberler her fanusta farklı bir biçimde karşımıza çıkıyor. Kendi fanusunun dışındaki bilgiyi neredeyse hiç görmeyen bir kişinin, yaydığı yanlış bilgiyi doğrulaması mümkün olamıyor. Aynı şekilde, paylaştığının yanlış bilgi olduğuna dair bir duyum aldığında da, eğer duyum bir başka fanustan geliyorsa, kulaklarını bu doğrulama hamlesine tıkıyor ve geri tepme etkisi içine girerek düşündüğüne daha sıkı bir bağlılıkla inanmaya başlıyor.

Matrix’ten çıkış

İnternetteki varlığımızı kaybetmeden, psikolojimizi “dış dünyanın” saldırılarından, “ötekinin” vurdumduymazlığından koruyabilmek için geliştirdiğimiz takibi bırakma, arkadaşlıktan çıkarma butonlarına tıklama alışkanlığımız, bizi her geçen gün daha yalnız, daha kapalı bir dünyanın içine hapsediyor.

Peki, hapishaneye tıklmadan ancak ruh sağlığımızı da kaybetmeden yankı fanuslarından çıkmamız mümkün mü? Hemen şimdi, farklı dünya görüşünden bir insanın zaman tüneline sahip olmak istesek, bunu başarabilir miyiz?

Martin’in yankı fanuslarından çıkabilmemiz için yaptığı en önemli öneri, güvenli bölgemizden ayrılmak için cesaret toplamak ve farklı haber kaynaklarını, farklı dünya görüşlerini okumak için kendimizi zorlamak.

Derakshan ise internetin, üzerimize en uygun kıyafeti diken bir terzi gibi değil, bizi şaşırtan bir DJ gibi davranması gerektiğini ifade ediyor. Ayrıca *Facebook* gibi dev yapılar algoritma-

larını açmaya zorlanmazsa, alışkanlıklarımız, sevdiğimiz şeyler bu dev yapılar tarafından belirlenmeye devam edecek.

Belli bir dünya görüşü etrafında dizilen grupların radikallığının, kutuplaşmanın, nefret ve saldırganlığın açıkça teşvik edildiği bir dönemden geçerken, birbirini dinleyen insanlara olan ihtiyacımız da günden güne artıyor. İnternetin alışkanlıklarımızı değiştirdiğine ve birbirimize sırtımızı dönmemizi kolaylaştırdığına yönelik farkındalık, engelleri aşmak için ilk adım olabilir.

BELMA AKÇURA 1965'te Kars'ta doğdu. *Radikal* ve *Star* gazetelerinde çalıştı. *Devletin Kürt Filmi* (Postiga, 2011), *Olay Yargıya İntikal Etmiştir!* (İmge, 2012), *Teşkilatın Adamları* (Postiga, 2010), *Ağca'nın Derin İlişkileri* (New Age, 2009) adlı kitapları vardır. Hâlâ *Milliyet* gazetesinde Okur Temsilcisi olarak görevine devam etmektedir.

BURCU KARAKAŞ 1987 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Boston Üniversitesi'nde gazetecilik ve Ortadoğu üzerine aldığı yüksek lisans eğitimini, "Devlet Söyleminde Kürt Meselesi: Diyarbakır Askerî Cezaevi Üzerine Bir Çalışma" konulu teziyle tamamladı. *Açık Radyo*'da "Şiddetimi Geri Alamam" adlı bir program hazırlayıp sundu. Bawer Çakır ile birlikte yazdığı *Erkeklik Ofsayta Düşünce: Futbol, Eşcinsellik ve Halil İbrahim Dinçdağ'ın Hikâyesi* (İletişim, 2013) adlı kitabın yazarıdır. 2010'da *Milliyet* gazetesinde başladığı mesleğine "ekonomik nedenler ileri sürülerek" son verildi.

BÜLENT ÇAPLI 1958 yılında Ankara'da doğdu. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. ABD, Utah Eyalet Üniversitesi'nden iletişim alanında yüksek lisans diploması aldı. Fulbright bursu ile ABD Ohio Üniversitesi'nde telekomünikasyon alanında doktora programına devam etti. Ardından İstanbul Üniversitesi'nden radyo ve televizyon alanında dok-

tor unvanını aldı. Bülent Çaplı, Manchester'da Avrupa İletişim Enstitüsü'nde ve ABD Florida Üniversitesi Telekomünikasyon bölümünde konuk araştırmacı olarak çalıştı. Medya etiği, medyanın ekonomi politikası, medya politikaları, uluslararası iletişim ve belgesel alanlarında akademik çalışmalar yaptı. *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu* (Mehmet Ali Birand ve Can Dündar ile birlikte, Milliyet Yayınları, 1991), *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi* (Mehmet Ali Birand ve Can Dündar ile birlikte, Imge, 1994), *Televizyon ve Siyasal Sistem* (Imge, 1995), *Medya ve Etik* (Imge, 2002), *İsmet Paşa* (Can Dündar ile birlikte, Imge, 2006), *Fili Tarif Etmek: Özel Televizyona Beş Kala* (Imge, 2008), *İki Gemi İki Kaptan: Dumlupınar* (Doğan, 2007) adlı kitapların yazarıdır. Mehmet Ali Birand ve Can Dündar ile birlikte "Demir Kırat" (1995), "Çınarların Ruhu Ölümsüzdür" (1996) adlı belgesellerin yönetmenliğini üstlenmiştir. Ayrıca Can Dündar ile birlikte "12 Mart" (1994) ve "İsmet Paşa" (1999) adlı belgeselleri hazırlamıştır.

CELAL BAŞLANGIÇ 1956 yılında İstanbul'da doğdu. Kanlıca Sedat Simavi İlkokulu'nu (1968), Anadoluhisarı Ortaokulu'nu (1971), Kadıköy Ticaret Lisesi'ni (1974), Ege Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nu (1978) bitirdi. Gazeteciliğe *Ege Ekspres*'te başladı (1975). *Demokrat İzmir* (1977), *Politika* (1979) gazetelerinde çalıştı. *Cumhuriyet*'te (1981-1994) Adana bölge temsilciliği, iç politika servis şefliği, yazı işleri müdürlüğü yaptı. *Evrensel* gazetesinin kurucu genel yayın müdürü oldu (1995). *Radikal* gazetesinde yazdı. *Korku Tapınağı: Güçlülükonak-Silopi-Lice-Tunceli* (İletişim, 2001) adlı bir kitabı vardır. 2015 yılında köşe yazarlığı yaptığı *Cumhuriyet*'ten ayrıldıktan sonra yazılarına T24 internet sitesinde devam ediyor.

ERDAL GÜVEN 1964'te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basın ve Yayın bölümünden 1987 yılında mezun oldu. Üniversitede eğitimin ardından bir sene süreyle Hürriyet Vakfı Özel İletişim ve Eğitim Merkezi'nde gazetecilik eğitimine devam etti. Üniversite birinci sınıfta, *Hürriyet Haber Ajansı* Eskişehir Bürosu'nda başladığı meslek yaşamında, *Hürriyet* gazetesini Ankara bürosunda muhabirlik, *Hürriyet* gazetesini Tokyo temsilciliği, *Hürriyet Haber Ajansı* genel müdür yardımcılığı, *Hürriyet* haber araştırma servisi müdürlüğü ve köşe yazarlığından sonra *Kanal D* haber merkezinde editörlük yaptı. Yayımlanmış sekiz kitabı bulunan Erdal Güven'in, Türk-Japon ilişkilerini anlatan *Abdülhamit'in Hüzün Ge-*

mi (Asır, 2008) ve *Tahran'dan Kaçış* (Mermedya, 2010) adlı romanları cumhurbaşkanlığı himayesinde Japoncaya çevrilmiştir. *Diken* adlı internet platformunun genel yayın yönetmenliğini sürdürmektedir.

ESRA ARSAN Gazetecilik alanındaki akademik çalışmalarını 1990'lardan beri sürdüren Esra Arsan, doktora derecesini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden aldı. 1985-1994 yılları arasında aktif gazetecilik yaptı. 1998'de İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde başladığı akademik hayatına halen aynı Üniversitenin Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programında ders vererek ve araştırmalar yaparak devam ediyor. Çalışmaları siyasal iletişim, siyasal gazetecilik, haber ve haber söylemi ile medyanın ekonomi politikleri alanlarında yoğunlaşmaktadır. *Medya Gözcüsü* (Evrensel, 2008) ve *Avrupa Birliği ve Gazetecilik* (Ütopya, 2007) adlı kitapların yazarıdır. Ayrıca Savaş Çoban ile birlikte hazırladıkları *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko, Direniş* (Evrensel, 2014) adlı bir kitabı da bulunmaktadır. Evrensel gazetesinde yazılarına devam etmektedir.

FARUK BİLDİRİCİ 1956 doğumlu gazeteci, yazar. Gazeteciliğe, 1980'de *Cumhuriyet*'te başladı. 1983 seçimlerinden sonra da Başbakanlık, ANAP ve parlamento muhabirliği yaptı. Bir süre haber müdürlüğü görevinde bulunduğu *Cumhuriyet*'ten 1992 senesinde ayrıldı. *Sabah* gazetesinde beş ay süren parlamento muhabirliğinden sonra Ekim 1992'de *Hürriyet*'e geçti. Yaklaşık beş yıl *Hürriyet* Ankara büro şefi olarak görev yaptı. 2002'de *Hürriyet* gazetesi Ankara temsilci yardımcılığı görevine getirildi. Aynı yıl *Tempo* dergisinde yazdı. Tv8'de 1999-2001 yılları arasında Doğan Tılıç ile birlikte "Çuvaldız" adlı medya eleştirisi programını hazırladı. 2010 yılından beri de *Hürriyet* gazetesinin Okur Temsilciliği görevini üstlendi, halen bu göreve devam ediyor. *Gizli Kulaklar Ülkesi* (İletişim, 1998), *Maskeli Leydi* (1998), *Üniforma Slogan Biber* (Ümit, 1999), *Kuzum Bülent: Ecevit'e Aileden Mektuplar* (Doğan, 2000), *Siluetini Sevdiğimin Türkiye'si* (Doğan, 2000), *Anıtkabir Racon Zambak* (Doğan, 2001), *Hanedanın Son Prensi: Mesut Yılmaz ve ANAP'lı Yıllar* (Ümit, 2007), *Yemin Gecesi* (Doğan, 2008), *Serkis Bu Toprakları Sevmişt*i (Doğan, 2008) adlı kitapların yazarı.

HATICE ÇOBAN KENEŞ Tunceli Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema bölümünde öğretim görevlisi. "Yeni İrkçilik" kavramı üzerine siyaset bilimi ve iletişim alanlarında çalışmalar yapıyor. *Yeni İrkçiliğin*

Kirli Ötekileri: Kürtler, Aleviler, Ermeniler (Dipnot, 2015) adlı bir kitabı bulunmaktadır.

MEHMET ATAKAN FOÇA Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. 2009'da bir yerel gazetede muhabir olarak gazeteciliğe başladı. 2011 yazında *Bianet*'te yaptığı stajın ardından aynı yıl Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin yürütmekte olduğu *Mülteci TV* haber sitesinin editörlüğünü yaptı. 2013 yazında *BBC Türkçe*'de stajını yaparken mobil habercilik, dijital medya ve gazeteciliğin geleceği gibi konularla tanıştı ve bu alana yöneldi. Gazeteciler için dijital veriyi doğrulama teknikleri, veri gazeteciliği, gazeteciler için sosyal medya ve arama pratikleri gibi konularda araştırmalarını sürdürüyor. Birincil haber kaynağı olarak interneti kullanan yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin çevrimiçi platformlarda doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak, eleştirel düşünme alışkanlığını ve doğru bilgiye ulaşma bilincini kazandırmayı amaçlayan *Teyit.org* adlı internet sitesinin kurucularından.

MEHVEŞ EVİN 1970 tarihinde İstanbul'da doğdu. İstanbul Lisesi'nin ardından, Bilgi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık bölümünü bitirdi. Bilgi Üniversitesi'nde e-MBA yaptı. Gazetecilik mesleğine ilk adımı 1993 yılında *Sabah* gazetesi ile attı. *Aktüel* dergisinde muhabirlik yaptı. Financial Times'ın Türkiye baskısı *Liberal Bakış*, *Yeni Yüzyıl* ve *NTV* dergi grubunda da editör olarak çalıştı. 2000-2002 arasında *Sabah* gazetesi hafta sonu eklerinin, 2002-2004'de *Aktüel* dergisinin ve 2004-2005'te *Vatan* eklerinin yayın yönetmenliği görevini üstlendi. Dört yıl *Akşam* gazetesinde genel yayın koordinatörü ve *web* sitesi sorumlusu oldu. 2007'de köşe yazarlığına başlayan Evin 2009'dan itibaren *Milliyet Cadde* eki ve *Milliyet* gazetesinde günlük yazılar, röportajlar ve yazı dizileri yazdı. Şu an *Diken*'de yazılarına devam etmekte.

MENEKŞE TOKYAY Avrupa Birliği alanında çeşitli danışmanlık şirketlerinde görev aldıktan sonra, 2010-2015 yılları arasında *Southeastern European Times* haber sitesi Türkiye muhabirliğini yapmıştır. Tokyay'ın gazetecilik dünyasıyla tanışması, Güneydoğu Avrupa ülkelerini kapsayan geniş bir muhabirler ağından oluşan bu haber sitesindeki aktif göreviyle başlamıştır. Kendisi, şu anda bir yandan Fransızca ve İngilizce çeviriler yaparken, diğer yandan *Al Arabiya English*, *Business New Europe* gibi uluslararası haber ajanslarının Türkiye muhabirliğini yürüt-

mektedir. 2005 yılında Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden dereceyle mezun olduktan sonra, Jean Monnet bursuyla Belçika'da Katolik Louvain-la-Neuve Üniversitesi'nde Avrupa Birliği yüksek lisans derecesini birincilikle almıştır. Hali hazırda Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü'nde çocuk hakları alanında doktora çalışmasını yürütmektedir.

RAGIP DURAN Medya eleştirmeni (www.apoletlimedya.blogspot.com). Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Fransa'da hukuk eğitimi aldı. 1978 senesinden itibaren İstanbul, Ankara, Londra Amsterdam, Paris ve Boston'da *Aydınlık*, *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Gündem* gazetelerinde, *AFP*'de ve *BBC*'de çalıştı. Halen Fransa'da yayımlanmakta olan *Libération* gazetesinin Türkiye muhabiri. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde, Marmara İletişim'de ve Bilkent Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans bölümlerinde dersler verdi. *İktidarsız.com* (Babil, 2005) adlı kitabın derleyenlerinden. *Medyamorfoz* (Avesta, 2000), *Burası Dünya Polis Radyosu: Global Medya Eleştirileri* (YKY, 1999), *Apoletli Medya* (Patika, 1996) adlı kitapları bulunuyor.

SAVAŞ ÇOBAN 1975 yılında Sinop'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Lisans öğrenimini Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği bölümünde, yüksek lisansını Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Dil Olarak Türkçe Anabilim dalında yaptı. Doktorasını Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon Anabilim dalında tamamladı. Medya ve siyaset üzerine ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri yayımlanan Savaş Çoban "bağımsız araştırmacı" olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Basılan kitap çalışmaları şunlardır: *Azınlıklar ve Dil* (Su Yayınları, 2005), *Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya* (Parşömen, 2013), *Media's Role in the Socialist Era (Sosyalist Dönemde Medyanın Rolü, Amani International Publishers, 2013)*, *Media and Left (Medya ve Sol, Brill Pub., 2014 / Haymarket Pub., 2016)*, Esra Arsan ile birlikte *Medya ve İktidar* (Evrensel Basım Yayın, 2014) *Direnışten Komüne Gezi* (Siyah Beyaz Yayınları, 2015). Ayrıca Yasemin Inceoğlu ile birlikte derlediği iki kitap da Ayrıntı Yayınları'ndan çıkmıştır: *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya* (2014) ve *İnternet ve Sokak* (2015).

SELİN GİRİT 1977 doğumlu gazeteci. Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. RADA ve King's College'da "Me-

tin ve Performans” çalışmaları üzerine yüksek lisans yaptı. 2006’dan bu yana BBC Türkçe’de gazeteci olarak çalışmaktadır.

SEVDA ALANKUŞ Akademisyen. Ege Üniversitesi Gazetecilik bölümünde araştırma görevlisi olarak (1982) göreve başlayan Alankuş, 1988-1989 yılları arasında “Barış Bursiyeri” olarak Leeds Üniversitesi Sosyoloji bölümünde bulundu. Ankara Üniversitesi Gazetecilik bölümünde üç yıl öğretim üyesi olarak çalıştı. 2014 yılından beri Kadir Has Üniversitesi’nde dekanlık görevini sürdürmektedir. Barış gazeteciliği, medya ve etik, feminist medya eleştirisi, alternatif medya ve gazetecilik alanlarında çalışmalar yürüten Alankuş’un IPS İletişim Vakfı tarafından yayımlanan altı tane kitabı bulunuyor: *Kadın Odaklı Habercilik* (2008), *Çocuk Odaklı Habercilik* (2008), *Radyo ve Radyoculuk* (2008), *İnsan Hakları Haberciliği* (2008), *Gazeteciliğe Başlarken* (der., 2015), *Barış Gazeteciliği El Kitabı* (2016).

SÜHEYLA TOLUNAY İŞLEK Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Fransızca) Bölümü’nde Lisans, Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde Tezli Yüksek Lisansını tamamladı. Bir süre özel sektörde çalıştıktan sonra *Boğaziçi*, *Emirgan*, *Atlı Köşk*, *Sakıp Sabancı Müzesi’nin On Yılı* isimli kitabın araştırma ekibinde yer aldı. Reading Üniversitesi’nde “Savaş Temsillerinde İhlal Figürleri” konulu atölye çalışmasında yer almış ve Sekans Film Dergisi’nin açtığı film analizi yarışmasında ikincilik ödülü almıştır. Halen Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Bölümü’nde yüksek lisans bitirme tezini hazırlamaktadır.

TUĞBA TEKEREK Gazeteciliğe 2006’da *Milliyet*’te başladı. 2008-2014 arasında *Tarafa* çalıştı. “Bir Askerin Savaş Anıları” başlıklı söyleşiyi, *Çağdaş Gazeteciler Derneği*’nin “2010 Yılıının Başarılı Gazetecisi” ödülünü, “Kadın Süründürme Evi” başlıklı haber ile “2013 Yılıının Başarılı Gazetecisi” ödülünü aldı. Bağımsız gazeteci olarak çalışmaya devam etmektedir.

UMUR TALU 1957 doğumlu gazeteci. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesi’nde tamamladı. 1980’de Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi bölümünden mezun oldu. Kasım 1980’de *Günaydın*’ın günlük ekonomideki ekinde gazeteciliğe başladı. 1982’de *Güneş* gazetesinin kuruluşunda bulundu. 1983’te *Cumhuriyet*’te yazı işleri editörü, 1985’te ise *Milli-*

yet gazetesinin ekonomi yönetmeni ve 1986'da *Milliyet* yazı işleri müdürü oldu. 1987'de *Söz* gazetesinin kuruluşunda yönetici oldu, gazete çıkarken istifa etti. Ardından *Hürriyet*'te yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1988'de yeniden *Milliyet* yazı işleri müdürlüğüne döndü. 1992'de *Milliyet* genel yayın yönetmenliğine getirildi. 1994 sonunda istifa ederek aynı gazetede "Dipsiz Kuyu" başlığıyla köşe yazıları yazmaya başladı. 1998 sonunda *Milliyet* genel yayın koordinatörlüğüne getirildi. 2000'de bu görevinden istifa etti. 28 Şubat 2001'de *Milliyet*'ten ayrıldı. 2001 -2003 yılları arasında *Star*'da sonra da *Sabah* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Ağustos 2009'da *Sabah* gazetesinden ayrılan Talu, 13 Eylül 2009 senesinden beri *Habertürk*' te yazmaktadır.

ÜLKÜ DOĞANAY 1971 yılında Ankara'da doğdu. 1989 yılında Ankara Özel Tevfik Fikret Lisesi'nden mezun olduktan sonra Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne girdi. 1993 yılında aynı fakülteden mezun olarak ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında yüksek lisans çalışmalarına başladı. "Popüler Kültür ve Pehlivan Tefrikaları" konulu yüksek lisans tezini 1997 yılında tamamladı. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında doktora başladı. "Modern demokrasilerde siyasal konuşma üzerine bir eleştiri: Türkiye'de siyasal konuşma biçimleri ve demokratik süreçler" başlıklı doktora tezini tamamladı. 2009 yılında "Siyasal Hayat ve Kurumlar" alanında doçent unvanını aldı ve 2010 yılında aynı fakültede doçent kadrosuna atandı. Doğanay 2012-2013 yıllarında Ege Üniversitesi IIBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde geçici görevlendirme ile çalıştı. Siyasal iletişim, demokrasi kuramları, ırkçı ve ayrımcı söylemler konularında çalışmalar yürüten Doğanay, hâlâ Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünde çalışmaya devam ediyor. Eser Köker ile birlikte yazdığı *İrkçi Değilim Ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler*, (IHOP, 2010) kitabının yanında *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek*, (İmge, 2003), *Savaşın Yüzleri*, *Uzlaşmanın Aşamaları: Tarihçeler, Söylemler, Politika* (der., Ankara Üniversitesi Yayınları, 2004) adlı kitapları bulunmaktadır.

YASEMİN İNCEOĞLU 1961'de İstanbul doğdu. Nilüfer Hatun İlkokulu, Atatürk Kız Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuş (1983), 1984-2004 yılları arasında çalıştığı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik bölümün-

de tamamlamış olduğu yüksek lisans ve doktorasının ardından, aynı kurumdan doçentlik (1993) ile profesörlük (1999) unvanlarını almıştır. 2004 Aralık ayından beri Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışmaktadır. İLAD (İletişim Araştırmaları Derneği), UNESCO ve Amerikan Biyografi Enstitüsü gibi kuruluşlara üye olmasının yanı sıra, Avrupa Konseyi'nin "medya okuryazarlığı" toplantılarına "Avrupa Komisyonu Uzmanı" olarak katılan İnceoğlu, Columbia Üniversitesi (1994) ve Salzburg Seminerlerine (2003) ve son olarak da 2014 yılında Yeni Delhi Üniversitesi Medya Çalışmaları Merkezi'ne konuk öğretim üyesi olarak davet edilip ders ve seminerler verdi. Medeniyetler İttifakı ve UNESCO toplantılarında uluslararası bildiriler sunan İnceoğlu, İngilizce, İtalyanca ve Fransızca bilmektedir. Gazetecilik Geliştirme Derneği'nin kurucu üyesi, Medya Tekzip Merkezi ile Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği Danışma Kurulu Üyesi, TGC Meslek İlkelerini İzleme Komisyonu üyesidir. Ayrıca Umut Vakfı ile Uluslararası Şeffaflık Derneği'nin de Yönetim Kurulu üyesidir. Sosyal Değişim Derneği'nin Nisan 2010'da tamamlanan *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek* adlı kitap projesinin danışma kurulu üyesidir. Kültür Sanat Merkezi Garaj İstanbul'un bireysel destekçisi ve İstanbul Kadın ve Kültür Vakfı'nın Müttevelliler Heyeti ve Kurucu üyesi olan İnceoğlu, aynı zamanda Türkiye'nin tek Fransızca gazetesi *Aujourd'hui la Turquie* gazetesinin de yayın kurulu üyesidir. İnceoğlu'nun onu aşkın kitabı, çok sayıda uluslararası, ulusal makalesi ve yürüttüğü proje mevcuttur. Kitaplarından bazıları şunlardır: Altan Kar ile birlikte *Kadın ve Bedeni* (Ayrıntı, 2016, 2.baskı), Savaş Çoban ile birlikte *İnternet ve Sokak* (der., Ayrıntı, 2015), Savaş Çoban ile birlikte *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya* (der., Ayrıntı, 2014), *Hindistan Günlükleri: Ötekiler, Kadın, Medya ve Toplum* (Köprü Kitapları, 2015), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* (der., Ayrıntı, 2012), *Uluslararası Medya: Medya Eleştirileri* (Der Yayınları, 2010), N.A. Çomak ile *Metin Çözümlemeleri* (Ayrıntı, 2009).

Medya ortamındaki çeşitlenmenin hızına yetişemediğimiz bir çağı deneyimliyoruz. Bilhassa sosyal medyanın yeni bir biçim olarak ortaya çıkmasına ve Arap Baharı, Wall Street'i İşgal Et, Gezi ve benzeri (yeni) toplumsal hareketlerdeki payına dair tartışmalar, bizi artık medyayı farklı bir kavrayışla ele almaya itiyor. Bir yandan "bilgi"ye erişim imkânları oldukça çeşitlenir ve farklılaşırken, doğru bilginin ve haberin her tür manipülasyon, dezenformasyon ve "trol" faaliyetlerinden ayıklanıp bulunması ayrı bir mesai gerektiriyor. Bilgi ve iktidar ilişkisinin ehemmiyeti düşünüldüğünde, medyanın geldiği aşamanın keşfi belki de hiç olmadığı kadar elzem hale geldi.

Yasemin Inceoğlu ve Savaş Çoban'ın derlediği *Haber Okumaları*, güncel tartışmalar eşliğinde, dezenformasyonun ve iktidarın baskısının ortalığı toza dumana boğduğu bir ortamda medyayı ve "haber"i çeşitli vecheleriyle ele alan yeni bir kavrayış çabasının adımlarını temsil ediyor.

Belma Akçura, Sevda Alankuş, Esra Arsan, Celal Başlangıç, Faruk Bildirici, Bülent Çaplı, Savaş Çoban, Ülkü Doğanay, Ragıp Duran, Mehveş Evim, Mehmet Atakan Foça, Selin Girit, Erdal Güven, Yasemin Inceoğlu, Süheyla Tolunay İşlek, Burcu Karakaş, Hatice Çoban Keneş, Umur Talu, Tuğba Tekerek ve Menekşe Tokyay'ın katkılarıyla...

aygı
ne-
H Kıpırdamaz. Özgürlük aka
ma kazara elli burjuva ve iş
re, kimbilir neler yaparlar. A
münistlik... *
Bütün bunlar iç ve dış
ünden emilmekte olan geri

